Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA I

Dornach, 24 iunie 1922

Astăzi voi analiza câteva fapte aparent mai îndepărtate de considerațiile mai concrete ale antroposofiei noastre, dar care vor trebui totuşi să constituie fundamentul a numeroase concepţii, apoi, având acestea, în analize mai intime, să putem construi ceva.

Când vorbim, pe de o parte, despre fizic-corporalul omului şi, pe de altă parte, despre spiritual-sufletescul lui apare pentru cunoaştere, pentru putera noastră de conceptualizare, o dificultate. Omul poate dobândi relativ uşor reprezentări despre fizic-corporal. Acest fizic-corporal îi este dat prin simţuri. Faptul face parte, ca să spunem aşa, din ceea ce vine către om din toate părţile din mediul său înconjurător, fără ca el să facă ceva esenţial pentru asta, cel puţin în ce priveşte conştienţa sa. Dar este cu totul altceva când este vorba de spiritual-sufletesc. Spiritual-sufletescul este de aşa natură încât omul, dacă este destul de nepărtinitor, de lipsit de idei preconcepute, are clar conştienţa că acesta există. Omenirea, de altfel, nu a încetat să adopte, în limbile sale, apelative, termeni, exprimări pentru ceea ce este spiritual-sufletesc, iar simplul fapt că aceşti termeni, aceste expresii şi apelative se găsesc într-o limbă arată că întotdeauna pentru conştienţa lipsită de idei preconcepute există mereu ceva care trimite la spiritual-sufletesc.

Dificultatea apare însă îndată ce omul vrea să stabilească o relaţie între lumea fizic-corporalului şi cea a spiritual-sufletescului. Această căutare a unei relații prezintă cele mai mari dificultăți pentru cei care tratează, să zicem, în mod filosofic aceste subiecte. Dumneavoastră ştiți că fizic-corporalul se întinde în spațiu. Puteți chiar să vă reprezentați acest fizic-corporal în spațiu. Şi omul îşi face destul de uşor reprezentări despre acesta, tocmai pentru că el poate folosi ceea ce îi oferă spațiul şi cele trei dimensiuni ale sale pentru a ajunge la reprezentări fizic-corporale. Dar până la urmă omul nu găseşte spiritualul ca atare nicăieri în spațiu.

Cei care cred că nu sunt impregnați de sentimente materialiste, dar care de fapt sunt, ar vrea de asemenea să-şi reprezinte spiritual-sufletescul în spațiu şi, prin aceasta, ei ajung la acele aberații spiritiste [Nota 1] pe care le ştim. Rătăcirile spiritiste sunt rătăciri materialiste; ele reprezintă o încercare de a introduce spiritual-sufletescul în spațiu. Lăsând însă la o parte toate acestea, un fapt este sigur: omul este conştient de spiritual-sufletescul propriu. El ştie cum acționează spiritual-sufletescul, fiindcă îşi spune că gândul pe care îl nutreşte când îşi propune, de pildă, să facă o mişcare în spațiu se transformă în această mişcare cu ajutorul voinței. Mişcarea este în spațiu; despre gând însă omul lipsit de idei preconcepute nu poate spune că s-ar afla în spațiu. Şi astfel au apărut cele mai mari dificultăți pentru gândirea filosofică. A fost pusă problema: Cum poate spiritual-sufletescul din om, din care şi Eul face parte, cum poate acționa acesta asupra fizic-corporalului, care este în spațiu? Cum poate acționa ceva nespațial asupra a ceva spațial?

Au fost emise cele mai diverse teorii, care toate, mai mult sau mai puțin, suferă de viciul că stabilesc o relaţie între spiritual-sufletescul nespațial şi fizic-corporalul spațial. Se spune că în voință spiritual-sufletescul acționează asupra corporalului. Dar la început nimeni nu poate, cu conştiența obişnuită, să spună cum se infiltrează gândul în voință şi cum ajunge voința, care ea însăşi este un fel de spiritual, să se manifeste în mişcări exterioare, într-o activitate exterioară.

Pe de altă parte şi procesele provocate, de pildă, prin intemediul lumii fizice în simţuri, deci în corporal, se desfăşoară în spațiu. Ele se metamorfozează în ceva nespațial când devin ceva spiritual-sufletesc. Pornind de la conştiența sa obişnuită, omul nu poate să spună cum se face că fizic-corporalul dezvoltat în percepția senzorială exercită o acțiune asupra nespațialului, asupra spiritual-sufletescului.

Recent a fost găsită o portiță, pe care eu am menționat-o de multe ori: se vorbeşte de „paralelismul psihofizic" [Nota 2]. Este de fapt o recunoaştere a faptului că nu ştii precis ce să spui despre relația dintre fizic-corporal şi sufletesc-spiritual. Se spune, de pildă: Omul merge, picioarele lui se mişcă, el îşi schimbă locul în spațiul exterior. Asta nu face decât să descrie ceva spațial, un fizic-corporal.

În timp ce în corpul său se petrece ceva, simultan se deapănă un proces spiritual-sufletesc, ceva de natură mental-sentimental-volitivă. Nu se ştie decât, aşa se spune, că în timp ce fizic-corporalul se desfăşoară în spațiu şi timp se desfăşoară şi spiritual-sufletescul. Dar modul în care unul acționează asupra celuilalt nu ți-l poți reprezenta. Paralelism psihofizic înseamnă: în acelaşi timp cu un proces corporal se desfăşoară un proces sufletesc. Dar dincolo de acest mister – am spune noi, evident –, şi anume că cele două procese se desfăşoară simultan, nu se trece. Nu ajungi să-ți reprezinți interacțiunea dintre cele două. Aşa stau lucrurile şi atunci când oamenii doresc să îşi facă o idee despre prezența, despre existența spiritual-sufletescului.

În secolul al XIX-lea, în care oamenii au fost atât de impregnați de materialism în concepţiile lor, materialiştii şi-au pus şi ei întrebarea: Unde anume în spaţiul cosmic zăbovesc, de fapt, sufletele atunci când ele au părăsit corpul? Şi s-au găsit chiar oameni care, pentru a combate spiritualismul, au încercat să prezinte imposibilitatea existenței unui atare loc în lumea spațială unde să poposească sufletele provenite de la cei morți, dat fiind faptul că mor atât de mulți oameni, şi tot atât de mulţi au murit deja. În adevăr, în secolul al XIX-lea această teză absurdă a fost emisă deseori. S-a spus: Omul nu poate fi nemuritor, căci toate colțurile Universului ar trebui să fie deja pline de suflete nemuritoare. Faptul arată ce dificultăți apar atunci când se pune problema descifrării relaţiei dintre fizic-corporal, ce evoluează clar în spaţiu, şi ceea ce iniţial nu poţi transpune în spaţiu, şi anume spiritual-sufletescul.

Treptat însă s-a ajuns la o concepţie pur intelectualistă, în care gândirea omenească a juxtapus abrupt fizic-coporalul de o parte şi spiritual-sufletescul de cealaltă parte. Pentru conştienţa contemporană acestea două se găsesc alături, fără niciun intermediar. Evident, dat fiind modul în care oamenii au ajuns treptat să gândească pe de o parte despre fizic-corporal şi pe de altă parte despre spiritual-sufletesc, nu se pune problema de a găsi un raport între cele două. Omul îşi reprezintă astăzi spaţial-fizicul în aşa fel încât ceea ce are legătură cu sufletescul nu-şi găseşte în el nicăieri locul, şi tot aşa sufletescul este la fel de abrupt separat de fizic-spaţial, încât elementul spiritual-sufletesc nonspaţial nu ar putea veni nicăieri în contact cu fizicul sau ceva de genul acesta. Dar această poziţie atât de categorică s-a dezvoltat abia treptat. Trebuie să te bazezi pe un mod de abordare cu totul diferit, pe care nu îl poți avea decât dacă te conectezi la ceea

ce spune ştiinţa spiritului de orientare antroposofică. Ştiinţa spiritului de orientare antroposofică trebuie să abordeze mai întâi voinţa. Pentru început, o viziune lipsită de idei preconcepute oferă în mod neîndoielnic dovada că voinţa omului însoţeşte peste tot mişcările sale şi că mişcările omului, pe care acesta le săvârşeşte exterior în spaţiu atunci când se deplasează, dar şi mişcările care se petrec în interiorul lui în timpul îndeplinirii funcţiilor sale cotidiene, în general toată activitatea omului aici în lumea fizică, este tridimensională din punct de vedere spaţial. Omul fără prejudecăţi nu poate avea nicio îndoială asupra acestui subiect. Toate aceste mişcări sunt însoţite de voinţă; deci voinţa trebuie să intre în joc peste tot unde se întind cele trei dimensiuni. Asupra acestui lucru nu poate exista nicio îndoială.

Tot astfel, când se vorbeşte despre voinţă ca despre un element spiritual-sufletesc este indiscutabil că aceasta, deşi este de natură spiritual-sufletească, este ceva tridimensional, are o structură tridimensională. Simplu, noi trebuie să gândim astfel: Când prin voinţa noastră executăm de pildă o mişcare cu mâna, voinţa se pliază la toate poziţiile pe care le iau în spaţiu braţul şi mâna. Voinţa însoţeşte totdeauna orice mişcare executată de vreun membru al trupului. Astfel că despre voinţă în sine trebuie să vorbim ca despre acel ceva sufletesc care poate primi o configuraţie tridimensională.

O altă întrebare însă ar fi dacă orice element sufletesc se manifestă sub un aspect tridimensional. Şi dacă acum trecem de la voinţă la lumea simţirii, la lumea sentimentului, omul, dacă reflectează simplu, cu conştienţa sa obişnuită, la aceste lucruri, îşi va spune, desigur: Dacă sunt înțepat de un ac, să spunem, pe partea dreaptă a obrazului, a capului, eu simt asta; dacă sunt înțepat pe partea stângă, de asemenea simt acest lucru. Cu conştienţa obişnuită el poate gândi deci că simţirea sa se întinde pe întregul său corp. Şi atunci va vorbi despre aspectul tridimensional al simţirii, după cum mai înainte a vorbit despre aspectul tridimensional al voinţei.

Aici însă el se dedă unei iluzii, fiindcă nu este aşa. Aici trebuie mai degrabă să avem în vedere că omul poate să facă mai întâi anumite experienţe asupra lui, şi de la aceste experienţe vom porni mai departe. Reflecția de astăzi riscă să fie ceva subtil, dar fără astfel de reflecții subtile ştiinţa spiritului nu poate fi înţelească foarte profund.

Priviţi cu ochii sufletului ce se petrece când vă atingeţi singuri mâna stângă cu mâna dreaptă. Prin acest gest aveţi percepţia propriei dumneavoastră persoane. Când vă atingeţi mâna dreaptă cu mâna stângă, să zicem prin intermediul degetelor, vă percepeţi pe dumneavoastră înşivă aşa cum percepeţi un obiect exterior.

Acest fapt este însă şi mai clar dacă vă gândiţi că aveţi doi ochi şi că atunci când fixaţi un obiect cu ambii ochi trebuie mai întâi să vă forţaţi voinţa. Adesea nu ne gândim la acest efort de voinţă. Pentru a putea, de pildă, să fixaţi un obiect foarte apropiat – fenomenul iese mai bine în evidenţă aici decât dacă obiectul ar fi mai depărtat – trebuie să vă întoarceți ochiul stâng către dreapta şi cel drept către stânga. Dumneavoastră fixaţi obiectul prin faptul că aduceţi în contact între ele liniile de vizualizare, aşa cum aduceţi în atingere mâna dreaptă cu cea stângă atunci când vă apucaţi singuri mâna, ca să spunem aşa.

Astfel puteţi pur şi simplu vedea că faptul de a raporta stânga la dreapta, de a stabili un anumit raport între stânga şi dreapta are o anumită importanţă pentru om în ce priveşte orientarea sa în lume.

Dar de cele mai multe ori conştienţa obişnuită nu merge mai departe de conştientizarea acestui fapt fundamental foarte important, reprezentat de atingerea mâinilor, de încrucişarea axelor oculare; această observaţie poate fi totuşi continuată.

Să presupunem că suntem întepați în jumătatea dreaptă a corpului nostru cu un ac: noi sesizăm, simţim înțepătura. Dar nu avem dreptul să spunem simplist unde simţim această înțepătură, indicând poate prin acest „unde” suprafaţa corpului nostru. Căci, într-adevăr, dacă mădularele organismului nostru nu ar fi fiecare în parte într-un raport, şi anume într-un raport viu unele cu altele, dacă nu ar acţiona decât unele asupra celorlalte, fiinţa noastră trupesc-sufletească nu ar fi deloc ceea ce este. şi întotdeauna, nu numai atunci când ne apucăm mâna stângă cu cea dreaptă pentru ca să simţim mâna stângă prin cea dreaptă, ci şi atunci când organismul nostru este înțepat, să spunem, pe partea dreaptă, există un fir, un conductor care porneşte din partea dreaptă înspre planul de simetrie median, iar jumătatea stângă a corpului nostru trebuie în mod necesar să intre în raport cu jumătatea dreaptă pentru ca senzaţia, sentimentul să se poată naşte.

Este relativ uşor să îți spui: Dacă aici, mergând din faţă în spate, am planul de simetrie şi dacă mâna dreaptă o atinge pe cea stângă, simţirea celor două mâini, a fiecărei mâini prin cealaltă, se naşte în planul de simetrie. Acest lucru devine evident văzut astfel şi este relativ uşor să vorbeşti despre încrucişarea axelor oculare. Dar când, de exemplu, suntem înțepati în dreapta, există totdeauna un conductor (vezi desenul, roşu), iar jumătatea stângă a corpului se încrucişează cu jumătatea dreaptă în aceşti conductori; altminteri senzaţia nu ar putea lua naştere. Faptul că avem o jumătate stângă şi o jumătate dreaptă a corpului, că suntem construiţi simetric, joacă un rol extrem de important pentru toate căile senzaţiei şi ale simţirii. Astfel, noi raportăm totdeauna ceea ce ni se întâmplă în partea dreaptă la partea stângă, în timp ce totdeauna ceva, oarecum invizibil, din zona stângă intervine pentru a se încrucişa cu ceea ce parvine din zona dreaptă.

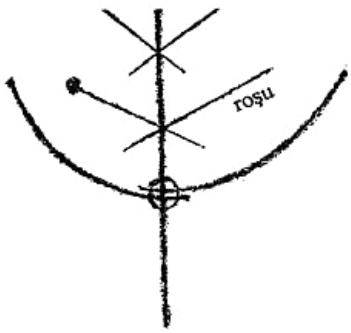

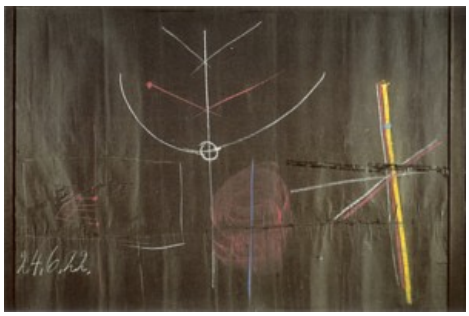

Planşa 1

[măreşte imaginea]

Numai în acest fel se naşte simţirea. Simţirea nu se naşte niciodată în spaţiul tridimensional, simţirea se naşte totdeauna în plan. În realitate, lumea sentimentului nu corespunde unei extinderi spaţiale tridimensionale, ci bidimensionale. Omul trăieşte lumea sentimentului doar într-un plan, în acel plan care, dacă l-am realiza ca un plan de secţionare, ar despica omul în două jumătăţi simetrice.

În realitate, viaţa de sentiment este ca un tablou pictat pe o pânză care nu se desenează numai dintr-o parte, ci din ambele părţi. Imaginati-vă că îmi întind o pânză, că o pictez de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta şi în contemplare las să se amestece ceea ce am desenat din faţă şi din spate, adică de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta. Iar tabloul care este aici este în totalitate bidimensional. Tot ceea ce este tridimensional este, dacă pot spune aşa, proiectat în cele două dimensiuni.

V-ati mai putea face o reprezentare şi în alt fel. Imaginati-vă că aţi putea proiecta în umbre pe o suprafaţă obiecte aflate la dreapta şi la stânga. Veţi avea astfel desfăşurate pe perete umbre ale obiectelor din dreapta şi umbre ale obiectelor din stânga. Tot aşa este şi cu

lumea noastră de sentimente. Ea nu este tridimensională, ci bidimensională. Omul este, în fond, un pictor care lucrează simultan dinspre două laturi, el netrăind în spaţiu doar cu simţirea sa, ci şi cu voinţa sa, care este tridimensională, prin voinţa sa el pictând – voinţa este pictorul –, schiţând în umbre, în tablouri pe un plan ce merge din faţă în spate, toate acele efecte de simţire pe care le întâlneşte în spaţiu. Omul, prin simţire, trăieşte într-un tablou care este schiţat, este trasat prin corpul său în două dimensiuni, numai că este pictat dinspre ambele laturi. Astfel, dacă în domeniul sufletesc vrem să găsim pentru noi înşine, pentru oameni, trecerea de la voinţă la sentiment trebuie să trecem de la tridimensional la bidimensional.

Dar acest fapt vă oferă un alt raport al sufletescului faţă de spaţial, în primul rând al aceluia care se exprimă în simţire, decât dacă aţi spune simplu despre sufletesc că este nonspaţial. Planul are două dimensiuni, dar nu este spaţial. Puteţi spune despre foaia de tablă neagră că este un plan, în realitate însă este un corp, fiindcă are grosime. Planul, desigur, se află în spaţiu, dar el în sine nu este spaţial; spaţiul trebuie totdeauna să aibă trei dimensiuni. Şi în acest spaţiu tridimensional se inseră numai voinţa. Sentimentul nu se inseră în cele trei dimesniuni ale spaţiului. El este bidimensional. Şi totuşi, între spaţiu şi sentiment există anumite realaţii, aşa cum există anumite relaţii între umbră şi spaţiu.

Prin aceasta vă fac atenţi şi asupra unui fapt extrem de important, care nu este uşor de perceput pentru simplul motiv că omul, în starea de conştienţă obişnuită, nu este în genere înclinat să surprindă specificul, particularul lumii sale de sentiment. Această lume a sentimentului este impregnată totdeauna de lumea voinţei. Gândiţi-vă o clipă: când primiţi în realitate înțepătura, despre care am vorbit deja, pe partea dreaptă a corpului, dumneavoastră nu disociaţi imediat sentimentul de voinţă. Neîndoielnic, veţi recepţiona înțepătura nu chiar impasibil, ci, lăsând la o parte faptul că exterior, poate, atunci când sunteţi înţepat, vă duceţi mâna la locul respectiv, adică prin voinţa dumneavoastră faceţi efectiv o mişcare în spaţiul tridimensional, lăsând deci la o parte acest fapt, mai aveţi o mişcare de apărare care nu se manifestă exterior, ci doar sub formă de curenţi minusculi, intimi, ai sângelui şi ai respiraţiei. Această mişcare de apărare pe care o faci când eşti înţepat de un ţânţar şi duci mâna după el nu este decât partea cea mai grosieră. Partea mai subtilă, mişcarea de apărare propriu-zisă, efectuată doar prin mişcarea sângelui, prin mişcarea respiraţiei şi prin tot felul de alte fenomene din interior, de obicei nu o luăm în seamă. În felul acesta nu distingem ce face aici voinţa de ceea ce este realmente simţire. Ceea ce este simţire este de asemenea foarte discret. Nu poţi ajunge să faci această diferenţiere decât printr-o meditaţie foarte, foarte atentă. Dacă ajungeţi însă să excludeţi din simţire tot ceea ce aparţine voinţei, atunci vă contractaţi într-adevăr dinspre dreapta şi dinspre stânga la mijloc, pentru a deveni planul median. Şi odată ce sunteţi planul median şi într-o oarecare măsură trasaţi conştient ca pictor trăirile dumneavoastră pe acest plan, începeți să înțelegeţi de ce lumea sentimentelor diferă atât de fundamental de ceea ce se vieţuieşte în mod obişnuit.

Este posibil să trăieşti deja această întindere pe suprafaţă, această planitate a simţirii; dar trebuie să o trăieşti meditativ. Trebuie să ai trăirea existenţei de umbră a sentimentelor în comparaţie cu vieţuirea robustă în spaţiul tridimensional. Trebuie mai întâi să te pregăteşti să o ai. Şi se poate atunci să o ai. Te vei apropia astfel puţin câte puţin de adevărul că sentimentul se dezvoltă în spaţiul bidimensional. În ce priveşte gândirea, poţi să o caracterizezi simplu prin faptul că spiritul tău, eliberat de prejudecăţi, recunoaşte că un gând trăieşte cel puţin în interiorul spaţiului. În adevăr, gândul nu există nicăieri în interiorul spaţiului. Dar o relaţie cu spaţiul, desigur, o are. Căci neîndoielnic creierul, chiar dacă nu este instrumentul gândirii, este totuşi suportul acesteia. Fără creier nu s-ar putea gândi. Dacă gândirea, care se desfăşoară în legătură cu activitatea cerebrală, nu ar avea nimic de-a face cu spaţiul ar trebui să se ajungă la un fapt paradoxal, că la vârsta de doisprezece ani, dacă ajungi să gândeşti bine şi corpul tău creşte apoi peste starea în care se afla la doisprezece ani, tu să pierzi contactul cu gândirea. Nu este cazul. Crescând, nu părăseşti gândirea. Şi faptul acesta arată că, odată cu creşterea, rămâi şi cu gândirea în interiorul spaţiului.

Şi acum, la fel cum atunci când ne apropiem treptat de planul nostru de simetrie putem simţi în noi lumea simţirii, lumea vieţuirii, tot aşa putem vieţui gândirea meditativ, ca pe ceva ce se întinde, ce-şi are dimensiunea între sus şi jos. Gândirea este perfect unidimensională, procesul său în om este liniar. Trebuie să spunem deci: Voinţa se prezintă sub aspect tridimensional, sentimentul sub aspect bidimensional, iar gândirea sub aspect unidimensional.

Vedeţi deci că, dacă facem diferenţierile în spaţiu, nu ajungem la treceri atât de abrupte, atât de brusce precum le face intelectul cras. Obţinem o tranziţie progresivă. Intelectul singur spune: Fizicul are o extindere tridimensională în spaţiu; spiritual-sufletescul nu are niciun fel de dimensiune, deci nu poţi găsi niciun fel de raport, fiindcă, evident, nu poţi stabili un raport între ceea ce nu are niciun fel de dimensiune şi ceea ce are o dimensionalitate. Dar dacă devii atent la faptul că voinţa este plăsmuită tridimensional, constaţi că ea se revarsă peste tot în lumea tridimensională. Dacă ştii că sentimentul este structurat bidimensional, trebuie în mod necesar ca, trecând de la trei la două dimensiuni, să ajungi la ceva care are încă raporturi cu spaţialul, dar care nu mai este spaţial, căci planul în sine, cele două dimensiuni simple, nu sunt nicidecum spațiale. Dar ele sunt în spaţiu, ele nu au ieşit definitiv din spaţiu.

Şi dacă trecem de la sentiment la gândire, trecem de la două dimensiuni la dimensiunea unică, deci încă nu ieşim cu totul în afara spaţiului. Pătrundem treptat din spațial în nespațial. Am spus adesea că tragismul materialismului constă în faptul că el nu înțelelge tocmai materialitatea, substanţialitatea în extinderea sa tridimensională. Crede că înțelege substanţialitatea, dar de fapt nu o înțelege. În secolul al XIX-lea au apărut pe plan istoric tot felul de fenomene importante, care actualmente, cu conştienţa noastră obişnuită, nu pot fi descifrate cu adevărat. Gândiţi-vă numai la răsunetul pe care l-a avut la numeroşi gânditori sistemul filosofic al lui *Schopenhauer* expus în *Lumea ca voinţă şi reprezentare* [Nota 3]. După el, reprezentarea are doar ceva ireal, voinţa fiind singura care este reală. Vă întreb cum a ajuns Schopenhauer la ideea că lumea este numai voinţă? Ei bine, pentru că el însuşi a fost ros, a fost mistuit de materialism! Căci în lumea în care materia are o extindere tridimensională singura revărsare în ea este voinţa. Cel care doreşte să integreze şi sentimentul în această lume trebuie să caute raportul care există între un lucru tridimensional şi o imagine, o umbră bidimensională. Ceea ce trăim noi în sentimente sunt imagini-umbre ale lumii, în care trăieşte şi voinţa noastră ca formaţiune tridimensională. Iar ceea ce trăim în gândire sunt configuraţii unidimensionale. Şi doar când am ieşit complet în afara dimensiunilor, când am trecut la punctul adimensional, atunci am ajuns la Eul nostru. Acesta nu are într-adevăr nicio dimensiune, el este în întregime punctual. Acest fapt ne permite să spunem: trecem de la tridimensional (vezi desenul, alb) la bidimensional (roşu), la unidimensional (galben) pentru a ajunge la punctual (albastru).

Planşa 1, dreapta

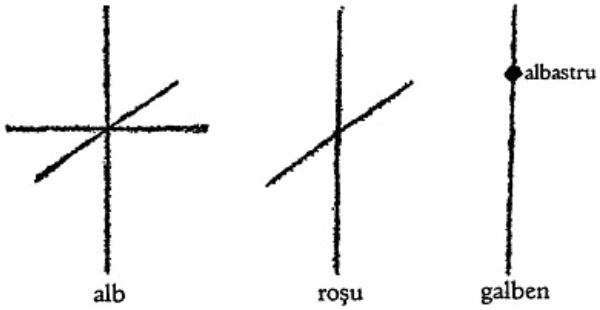

Dacă însă rămânem la tridimensional, în cele trei dimenisuni avem voinţa noastră. Acolo se găseşte şi simţirea, acolo se găseşte şi gândirea, fără a fi extinse însă la tridimensional. Lăsând la o parte a treia dimensiune pentru a trece doar la cele două dimensiuni, avem umbra existenţei exterioare, în care se întinde însă această parte spiritual-sufletească ce trăieşte în simţire. Ieşim deja mai mult din spaţiu. Dacă trecem la gândire ne retragem şi mai mult din spaţiu şi, mergând la Eu, şi mai mult. Suntem într-un anume fel, etapă cu etapă, conduşi în afara spaţiului. Şi vedem, pur şi simplu, că nu are niciun sens să vorbim despre opoziţia dintre spiritual-sufletesc şi fizic-corporal. Nu are niciun sens, căci dacă vrem să descoperim raportul dintre spiritual-sufletesc şi fizic-corporal trebuie să ne punem următoarea întrebare: Care este raportul dintre lucrurile care au o extindere tridimensională, de pildă propriul nostru corp, şi sufletesc ca fiinţă volitivă? Care este raportul corporal-trupescului din om faţă de suflet ca fiinţă a sentimentului? În raport cu sufletul ca fiinţă volitivă, trupesc-fizicul se comportă ca un element corporal, trupesc-fizicul fiind pur şi simplu impregnat de voinţă în toate direcţiile, în toate dimensiunile, precum este impregnat un burete cu apă.

Faţă de sentiment însă, trupesc-fizicul se comportă aşa cum o fac obiectele care îşi proiectează umbra pe o pânză. Şi iarăşi, dacă vrem să trecem de la ceea ce are legătură cu sentimentul la ceea ce are legătură cu gândirea, trebuie să devenim un pictor cu totul special. Trebuie să repictăm pe o linie ceea ce în mod normal se află în cele două dimensiuni ale tabloului.

Puneţi-vă numai următoarea întrebare. Este desigur ceva care cere o anumită contemplare interioară, dar imaginaţi-vă, de pildă, că aveţi în faţă „Cina cea de taină" a lui *Leonardo da Vinci*. O aveţi mai întâi ca suprafaţă în faţa dumneavoastră. Ceea ce intră în discuţie este bidimensional. Putem face, desigur, abstracţie de grosimea tuşelor de culoare; dar ceea ce aveţi sub ochi ca tablou este bidimensional. Acum însă îmi imaginez o linie trasată în mijloc de sus în jos, iar această linie ar reprezenta o fiinţă unidimensională. Această fiinţă unidimensională ar avea particularitatea că Iuda, să zicem, nu i-ar fi indiferent; dimpotrivă, prezenţa lui Iuda aici este resimţită de această fiinţă sub un anumit raport. Ea o resimte astfel: Când Iuda îşi înclină capul, ea vieţuieşte o senzaţie mai puternică; când Iuda se îndepărtează vieţuieşte o senzaţie mai puţin puternică; iar pentru celelalte personaje această fiinţă unidimensională are o senzaţie diferită, după cum una este într-o culoare albastră sau într-o culoare galbenă. Această fiinţă unidimensională resimte tot ceea ce este la dreapta şi la stânga. Pe lângă asta, tot ceea ce este în acest tablou este simţit în mod viu de către această fiinţă unidimensională.

Aşa se prezintă realmente gândirea în noi. Gândirea noastră este o fiinţă unidimensională de acest gen şi nu vieţuieşte restul fiinţei noastre omeneşti decât prin faptul că, mai întâi, se pune în raport cu tabloul, că ne taie în două, un om dreapta şi un om stânga, şi apoi, pe calea ocolită a tabloului, se pune în raport cu această lume structurată tridimensional a voinţei.

Planşa 1, stânga

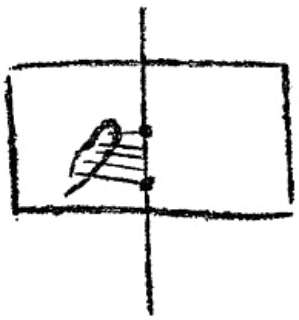

Dacă vrem să ne facem o idee despre ceea ce este fiinţa noastră spiritual-sufletească având în vedere numai facultăţile sale de voinţă, simţire şi gândire, fără să ţinem seama pentru început de Eu, nu trebuie să ne-o reprezentăm ca un nor de ceaţă, ci împlinind ceva interior-sufletesc. Ne vom reprezenta deci schematic spiritual-sufletescul. Trebuie, într-un anume fel, să vede: el ni se prezintă mai întâi ca un nor. Dar aceasta nu este iniţial decât o fiinţă de voinţă. Ea are fără încetare tendinţa de a se aplatiza; devine atunci o fiinţă a sentimentului. Vedem prima dată un nor luminos, apoi însă un nor luminos care în mijloc se transformă, într-un plan, astfel putând să se simtă. Acest plan tinde şi el la rândul său să devină o linie. Aşadar trebuie în continuu să ne reprezentămn: nor, plan, linie, ca o formaţiune autonomă, de sine stătătoare; ceva care vrea în permanenţă să fie nor, din nor însă vrea să se transforme într-un plan, pentru ca în final să se alungească într-o linie. Dacă vă reprezentaţi o linie care devine plan şi că planul, la rândul său, devine un nor tridimensional, dacă deci vă reprezentaţi: nor, plan, linie-linie, plan, nor etc., aveţi sub formă schematică ce este realmente sufletul dumneavoastră în natura sa interioară, în esenţa sa interioară. Nu ajungeţi nicăieri cu o reprezentare statică, care nu face decât să rămână nemişcată în ea însăşi. Nicio reprezentare statică nu poate reda ceea ce este sufletesc. Trebuie să vă faceţi o reprezentare care făptuieşte ea însăşi o activitate interioară, şi anume o astfel de activitate interioară încât sufletul, atunci când se reprezintă pe sine, se joacă cu dimensiunile spaţiului: el face să dispară a treia dimensiune, pierde astfel voinţa, face să dispară a doua dimensiune, prin acest fapt pierde sentimentul; gândirea o pierde doar atunci când face să dispară şi prima dimensiune. Atunci ajunge la punct. Abia atunci trece la Eu.

De aici şi această dificultate. Oamenii ar vrea să cunoască sufletescul, dar ei sunt obişnuiţi să-şi facă numai reprezentări spaţiale.

Planşa 1, centru

Ei îşi fac şi despre sufletesc reprezentări spaţiale, însă chiar şi acestea destul de diluate. Dar prin aceasta nu obţin decât ceea ce este de natură volitivă. Sufletescul ar trebui să ni-l reprezentăm totdeauna în aşa fel încât, dacă ne imaginăm, de pildă, un nor, acest nor să ni-l reprezentăm în acelaşi timp comprimat şi unidimensional. Fără să imprimăm o mişcare interioară gândirii nu vom obţine niciodată o idee despre ceea ce este spiritual-sufletesc. Cel care vrea să-şi reprezinte un spiritual-sufletesc şi în două momente consecutive îşi reprezintă acelaşi lucru nu şi-a reprezentat decât ceva de natură volitivă. Nu trebuie să îţi reprezinţi simplist spiritual-sufletescul, sub formă identică, în două momente succesive. Trebuie să dezvolţi o mobilitate interioară, nu numai în sensul de a trece de la un punct la altul în spaţiu, ci de a trece de la o dimensiune la alta. Aici avem ceva ce de obicei ridică probleme conştienţei actuale. Faptul chiar a avut drept consecinţă că oamenii cei mai blânzi – blânzi în ce priveşte reprezentarea spiritului – voiau imediat să iasă din spaţiu şi să depăşească cele trei dimensiuni. Ei ajung atunci într-o a patra dimensiune. Este foarte nostim, nu-i aşa, să treci de la tridimensional la cvadridimensional. Atât timp cât rămâi în domeniul matematic, toate gândurile pe care le elaborezi privitor la acest lucru sunt cât se poate de la locul lor, totul concordă. Numai că atunci când treci la realitate nu se mai potriveşte, fiindcă, ciudat, dacă gândeşti realmente a patra dimensiune, ea ţi-o suprimă pe a treia. Prin a patra dimensiune dispare a treia, prin a cincea dispare a doua şi prin a şasea dispare prima; ajungi atunci la punct.

În realitate, trecând de la a treia la a patra dimensiune se pătrunde efectiv în spiritual; iar părăsind una câte una dimensiunile, nu înmulţindu-le, ajungem din ce în ce mai mult în spiritual. Prin astfel de reprezentări vom căpăta însă şi o vedere mai profundă a formei umane.

Pentru o sensibilitate artistică nu înseamnă oare ceva brutal, să zic aşa, să-l priveşti pe om cum se postează cu cele trei dimeniuni ale sale în toate părţile în lume? Desigur, aşa se face, dar aceasta nu este singura modalitate. Există în general sentimentul că jumătăţile stângă şi dreaptă ale corpului sunt în esenţă simetrice. Şi reducând omul în planul său median eşti condus dincolo de cele trei dimensiuni. Treci deja la acest plan median; şi abia de la o dimensiune, cea în care omul creşte, ajungi să ai o reprezentare cu adevărat clară. În artă se foloseşte deja această tranziţie de la trei la două, apoi la o dimensiune. Şi dacă s-ar cultiva mai mult această viziune artistică a omului s-ar găsi mai uşor trecerea spre sufletesc. Niciodată nu veţi putea resimţi o fiinţă drept o creatură unitar-simţitoare, dacă ea nu are o conformaţie simetrică.

Dacă priviţi o stea de mare, care nu este simetrică, ci are cinci braţe, puteţi desigur să treceţi pe lângă ea fără a avea vreun sentiment, dar nu puteţi niciodată să vă spuneţi, dacă vă întrebaţi având un sentiment, că această stea de mare are o simţire unitară. Unei stele de mare îi este imposibil să raporteze o parte dreaptă la o parte stângă, să cuprindă ceva din dreapta cu ceva din stânga; ea trebuie totdeauna să raporteze un braţ la unul sau două sau trei sau la toate celelalte patru braţe. Astfel, ceea ce noi cunoaştem drept simţire nu există absolut deloc la steaua de mare.

Cum stau lucrurile – vă rog să mă urmăriţi în acest raţionament intim –, cum este cu ceea ce noi cunoaştem drept sentiment? Ceea ce noi cunoaştem drept sentiment vine din dreapta, vine din stânga şi repauzează în mijloc. Noi străbatem lumea plasându-ne în ea cu sentimentul într-o stare de linişte. Steaua de mare nu poate aşa ceva. Ea nu poate raporta simetric ceea ce primeşte ca acţiune de aici (vezi desenul, săgeata roşie), din lumea exterioară, la altceva. Ea poate să o raporteze (roşu) la unu sau două sau la al treilea sau al patrulea braţ, dar va avea întotdeauna un ceva mai puternic aici (galben). De aceea steaua de mare nu cunoaşte sentimentul calmului interior. Dimpotrivă, când îşi îndreaptă într-o anumită măsură atenţia într-o parte, atunci, datorită conformaţiei sale, în ea se naşte următoarea vieţuire: Tu radiezi într-acolo, tu trimiţi într-acolo o rază (săgeata galbenă). Când ea resimte dintr-acolo, simte ca şi cum din ea s-ar trage cu puşca. Ea nu are un sentiment de linişte. Are sentimentul de a împroşca din ea în afară. Se simte ca trimiţând raze în lume.

Planşa 2

[măreşte imaginea]

Dacă vă rafinaţi sentimentele, veţi putea trăi şi dumneavoastră acest sentiment, atunci când priviţi o stea de mare. Dacă vă uitaţi la un capăt oarecare al unei raze şi apoi raportaţi aceasta la întreaga stea de mare, în reprezentarea dumneavoastră steaua de mare va începe să se pună în mişcare către acest braţ, ca şi cum ar fi o lumină umblătoare, curgătoare. Şi tot aşa este şi la alte animale care nu sunt construite simetric, care nu au o axă de simetrie adevărată.

Dacă omul ar încerca măcar o dată să îşi rafineze simţirea, dacă prin faptul că a devenit o fiinţă intelectuală nu s-ar dărui în cursul timpului

numai intelectului, el ar putea pătrunde într-un mod mult mai intens în lume cu sentimentele sale.

Tot aşa stau lucrurile, într-un anumit sens, şi în ce priveşte lumea vegetală. Tot astfel este şi în ce priveşte tot ceea ce ne înconjoară. Şi o cunoaştere reală de sine ne duce totdeauna mai profund în inima lucrurilor.

Am dezvoltat azi într-un mod, să-i zicem, aparte, un subiect pe baza căruia mâine şi în zilele următoare aş dori să construiesc câte ceva.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a II-a

Dornach, 25 iunie 1922

M-am străduit ieri să arăt, printr-un raţionament puţin mai aparte, cum poate fi găsită trecerea de la spaţial-fizic şi de la corporalul uman spre ceva care poate fi conceput spiritual, prin simplul fapt că cele trei dimensiuni spaţiale pot fi reduse la două, apoi la o dimensiune şi chiar la un punct. Astăzi aş vrea într-un fel să opun reflexiilor mele de ieri o reflexie cosmică, ce trebuie să vă arate cum poţi concepe şi în alt fel faptul că lumea, care constituie mediul nostru înconjurător, este în relaţie cu spiritualul şi sufletescul. Conştienţei moderne îi este cu siguranţă imposibil să privească lumea fizică pur materială, care îl înconjoară pe om, ca având o relaţie directă cu sufletesc-spiritualul din om. Dacă vrem ca omul modern să nu spună că nu îşi poate face nicio idee despre afirmaţiile antroposofiei după care elementul sufletesc-spiritual, adică Eul şi corpul astral, părăseşte corpul fizic şi corpul eteric, timp în care se află în afara lor, trebuie evident să găsim argumentări aduse de cunoaştere. Unde sunt acestea? – se întreabă atunci omul care îşi extrage cunoştinţele din conştienţa materialistă contemporană. Omul modern, evident, nu-şi poate imagina că un element sufletesc poate să existe undeva în spaţiu. Cel mult el poate să gândească că aerul se află undeva, că spaţiul este străbătut de lumină, dar că un element spiritual-sufletesc se poate găsi în spaţiu, asta nu îşi poate imagina. Iar de la această imposibilitate la cealaltă imposibilitate nu-i decât un pas: acest om provenit din conştienţa materialistă nu-şi poate reprezenta unde merge acest element spiritual-sufletesc atunci când, la moarte, părăseşte corpul omenesc.

Bineînţeles, omul modern afirmă că poate crede în aceste lucruri. Dar din momentul în care face apel la facultatea de gândire propriu-zisă se află pradă conflictelor. Aceste conflicte încetează când încearcă să se înalţe la nivelul cunoaşterii spirituale. Dar, dat fiind că ideile pe care trebuie să le accepte în acest domeniu sunt ceva neobişnuit pentru omul epocii noastre, el nu le poate aborda decât lent şi progresiv. Şi atunci este bine să facem legătura cu faptele istoriei spirituale, care actualmente sunt mai puţin cunoscute lumii exterioare.

Ştim cu toţii că toate acele reprezentări tradiţionale venerate astăzi de oameni, în care aceştia cred, care au fost preluate apoi de religii, urcă în timp la cunoştinţe foarte vechi; ştim că în epoci foarte îndepărtate au existat lăcaşe de Misterii, care erau în acelaşi timp biserici, şcoli şi instituţii artistice din care s-au dezvoltat şi propagat printre masele de oameni cunoştinţe, dar şi impulsuri care au determinat actele oamenilor.

În aceste lăcaşe misteriale se aflau aşa-numiţii iniţiaţi care prin practicile speciale la care se supuneau ajunseseră la cunoştinţe superioare. Datorită acestor probe prin care trecuseră ei au ajuns şi să întreţină o relaţie aparte cu lumea, de pildă o astfel de relaţie prin care puteau asculta fenomenele cosmice şi mersul Universului şi afla tot ceea ce voiau să ştie cu privire la acesta.

În istoria exterioară nu mai subzistă decât formele, am spune, deja degenerate ale acestui mod de ascultare a fenomenelor cosmice. Aţi aflat cu toţii cum în templele greceşti, în oracole, se făcea apel la anumite persoane care jucau rolul unui fel de medium, care datorită aburului, a vaporilor ce emanau din pământ intrau într-o stare pe care oamenii din ziva de astăzi, care rămân nişte diletanţi în materie de probleme spirituale, o desemnează cu numele de transă, transă ce nu permite să obţii ceva autentic, real, ci constituie un adevărat hocus-pocus fără fundament. Dar în epocile în care vechiul mod de a comunica cu Universului intrase deja în declin, oamenii au recurs la aceste lăcaşe oraculare. Iar mesajele primite cu ajutorul acestor stări de transă erau luate drept revelaţii ce îţi permiteau să afli care erau, să zicem, intenţiile adevăratelor puteri spiritual-divine ce se aflau în spatele cursului evenimentelor lumii. şi oamenii se orientau pe atunci în funcţie de cele spuse de oracole.

Dar aceste afirmaţii ale oracolelor nu erau nicidecum fenomenul originar, care consta în cu totul altceva. În epoca în care s-a găsit refugiul în aceste ziceri ale oracolelor, un fapt era cert: vechile facultăţi pe care iniţiaţii le cultivaseră în Misterii se pierduseră, găsindu-şi refugiul în nişte măsuri exterioare. Aş vrea să vă zugrăvesc unul dintre procesele prin care, în epoci foarte îndepărtate, iniţiaţii Misteriilor cercetau tainele lumii, taine existente în intenţiile entităţilor divin-spirituale aflate în spatele fenomenelor naturale.

Aceşti iniţiaţi, după ce îşi pregătiseră îndelung întreaga lor fiinţă în a observa atent fenomenele cele mai subtile ale vieţii, erau în măsură să intre într-o stare sufletească specială, îndeosebi faţă de Soarele care răsărea. În Misterii, vechiul iniţiat repeta fără încetare acest exerciţiu: să ajungă la o stare de perfectă receptivitate spirituală în faţa Soarelui care răsărea, a zorilor care se înălţau. Aceşti zori de zi, ca şi Soarele care apărea pe fundal, trebuiau să facă să se nască la aceşti vechi iniţiaţi o stare sufletească plină de venerație, dar în acelaşi timp şi de tot felul de dispoziţii interioare pline de devoţiune. Astăzi nu îţi mai poţi face o idee despre aceasată stare interioară, întreţesută parţial de o dorinţă de a şti, în care ajungeau aceşti iniţiaţi în faţa Soarelui care răsărea, dacă se pregătiseră cum se cuvine. Cred că o ultimă presimţire venită din lumea exterioară – dar şi ea aflată deja la mai bine de un secol în urmă –, care ne mai poate da o vagă idee despre ce au fost aceste dispoziţii sufleteşti, ne este revelată atunci când citim minunatele descrieri ale răsăritului de Soare pe care ni le-a lăsat *Johann Gottfried Herder* [Nota 4], acest eminent poet şi scriitor german. Nu este vorba de maniera de a scrie, în care se exprimă şi poeţii obişnuiţi situaţi mai aproape de noi în timp, ci de răsăritul de Soare ca simbol al trezirii oricărui lucru, nu numai în cadrul naturii, ci şi în inima omenească, în sufletul omenesc. Este ceva care produce în sufletul omenesc un fel de auroră, în care apoi răsare ca din interior Soarele. Iată ce a descris într-un mod minunat Herder, căutând să arate cum a prins într-o bună zi rădăcini dispoziția poetică în evoluția omenirii şi cum această inspiraţie poetică îşi are originea în tot ceea ce poate trăi omul la ivirea zorilor şi a răsăritului de Soare.

Tainele zorilor şi ale Soarelui răsărind au fost resimţite într-un mod şi mai intens de către oameni precum *Jakob Böhme* [Nota 5], a cărui primă carte, după cum vă este bine ştiut, se intitulează *Aurora sau ivirea zorilor*. Nici versurile din „Faust” al lui *Goethe*: „Sus! Scaldă-ţi iute-n zorii plini de spume, şcolarule, făptura de pământ!” [Nota 6] nu sunt fără legătură cu aceste taine ale zorilor. Cu cât urcăm mai mult în trecutul istoriei evoluției omenirii, cu atât stările sufleteşti ale omului la prima apariţie a razelor de Soare ale dimineții, care par să poarte pe undele lor şi lumina cosmică febrilă, activă, sunt mai minunate. În ce-i priveşte pe vechii iniţiaţi din lăcaşurile de Misterii, ei se pregăteau să trimită în vastele spaţii ale Universului, din inima lor către spiritele cosmice, întrebările cele mai grave şi li se oferă cele mai sacre în timp ce

apăreau zorii. Ei îşi spuneau: Când Soarele îşi trimite prima lui rază pe Pământ, atunci întrebărilor omeneşti li se oferă cea mai bună cale pentru a se înălța în depărtările Cosmosului. Astfel radiau, într-un fel, vechii inițiați în depărtările Universului întrebările lor, enigmele inimii lor şi ale naturii lor omenești. În problema răspunsului, ei nu procedau atât de prozaic, atât de banal cum avem noi obiceiul astrăzi, în ştiința noastră fizică. Ei intrau în acea stare de spirit în care îşi spuneau: Acum am trimis Universului întrebările noastre enigmatice, ele poposesc în sânul lumilor, zeii le primesc.

Eu nu fac decât să descriu ceea ce se întâmplă. Poți gândi orice despre aceste lucruri, ele însă au existat cândva şi se practicau astfel. Apoi aceşti inițiați aşteptau şi îşi pregăteau inima să primească ceva, în orele de noapte. Intrau şi acum într-o stare lăuntrică de total abandon, de devoțiune, dar nu una în care, să zicem aşa, puneau întrebări, ci o stare de receptivitate a inimii, dar şi de evlavie. Astfel, ei contrapuneau strălucirii Lunii pline, ce irumpea dintr-odată, evlavia lor. Şi atunci ei simțeau: Acum primim înapoi răspunsul din Univers.

Acesta era un procedeu cu totul obişnuit în vechile Misterii. Întrebările enigmatice pe care le trimiteau în depărtările cosmice se puneau într-un anumit moment al zilei şi răspunsurile se primeau prin intermediul Lunii pline, răspunsuri pe care zeii le trimiteau Pământului în strălucirea Lunii pline.

Aşa coresponda odinioară omul cu Universul. El nu era într-atât de arogant încât, aşa cum fac filosofii de azi, să-şi pună întrebările pentru a găsi imediat răspunsurile la ele. El nu avea pretenţia să creadă că este destul să se aşeze în faţa unei coli de hârtie albă şi de îndată capul omului, singur, să poată rezolva marile enigme ale existenţei. Vechii iniţiaţi credeau mai curând că trebuie să comunici cu puterile divin-spirituale care străbat şi animă Universul, să discuţi cu ele despre ceea ce te interesează, întrebări şi răspunsuri referitoare la enigmele lumii. El făcea asta fiindcă ştia că afară în Univers nu există doar conţinuturile fizic-senzoriale, ci şi spiritualul, care stăpâneşte şi ţese pretutindeni. Şi când raza Soarelui străbate până la mine, eu îi pot trimite în întâmpinare ceea ce este conţinutul voinţei mele.

Această taină s-a pierdut cu totul pentru cercetarea omenească. Dar acest fapt a fost odinioară o ştiinţă, o cunoaştere reală pe care o avea omenirea. Şi unul dintre ultimii din Europa care a păstrat această tradiţie, ce-i drept nu atât de clară dar totuşi vie, asupra acestor lucruri şi care a avut şi voinţa de a se lupta pentru ea, a fost *Iulian Apostatul* [Nota 7]. El a făcut imprudenţa de a lua în serios aceste lucruri, aşa încât a devenit victima adversarilor săi.

Omul modern desenează Soarele şi Pământul – este doar o reprezentare schematică, dar care vrea să înfăţişeze despre ce este vorba; de fapt, ar trebui ca desenul meu să iasă din cadrul tablei. Vechiul iniţiat ar fi spus: Aceasta este numai ceva fizic; elementul spiritual este că oamenii locuiesc pe Pământ şi ei îşi dezvoltă aici voinţa (vezi desenul, roşu), iar în timp ce razele Soarelui coboară din Soare pe Pământ, omul îşi poate trimite voinţa sa în spaţiul cosmic în direcţia Soarelui (săgeţi). Într-un anumit fel, vechii iniţiaţi îşi trimiteau întrebările lor în Univers pe valurile voinţei, care radiază de la Pământ către Soare. Şi dacă omul modern spune: Pe de altă parte este Luna care radiază cumva lumina sa pe Pământ (galben), vechiul iniţiat spunea: Acesta nu este decât aspectul fizic; în realitate gândurile coboară pe Pământ purtate de undele strălucirii lunare (portocaliu). Astfel vechiul iniţiat încredinţa întrebările sale razelor de voinţă care se îndreaptă de la Pământ spre Soare şi primea răspunsurile de la razele de gândire ce vin de la Lună către Pământ. Ştiinţa actuală nu cunoaşte decât un aspect al acestui lucru. Ea nu ia în seamă decât aspectul fizic al Soarelui şi al Lunii. Vechiul iniţiat însă spunea: În timp ce Soarele îşi trimite continuu lumina sa spre Pământ, Pământul trimite fără încetare în spaţiul cosmic razele de voinţă, voința tuturor oamenilor care trăiesc pe Pământ. Şi când omul se află în strălucirea Lunii, el primeşte razele de gândire pe care Cosmosul le trimite către el.

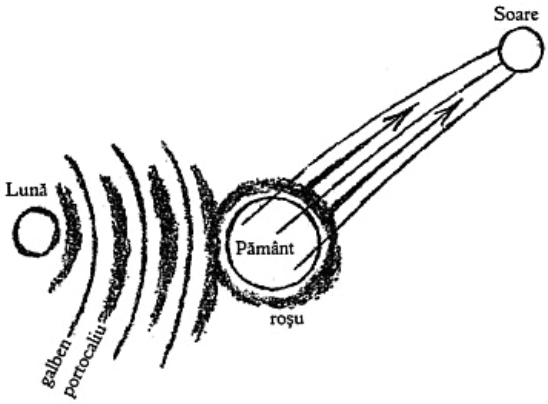

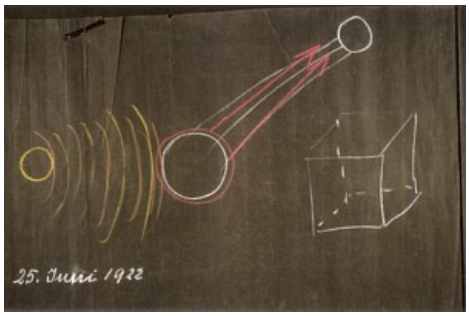

Planşa 3

[măreşte imaginea]

Organizarea omenească s-a modificat. La ora actuală omul care caută cunoaşterea suprasensibilă n-ar mai putea proceda astfel. Înțelegerea omului este mult mai puțin fină decât odinioară. Sigur, undele voinței noastre urcă şi astăzi în spațiul cosmic. Dar omul nu mai resimte întrebările sale tot atât de arzător ca odinioară, pentru ca undele voinței sale să ia într-adevăr cu ele aceste întrebări în spațiul cosmic. Noi, oamenii de astăzi, suntem prea intelectualizați, iar intelectul temperează orice întrebare. Astăzi noi nu mai resimțim de fel imensa dorință de a şti care anima odinioară oamenii în fața întrebărilor cele mai sacre ale existenței. Noi nu mai suntem atât de însetați de cunoaştere; de fapt nu mai suntem decât curioşi şi avizi de rezultate rapide, fără ca pentru asta să comunicăm cu Universul. Numai îndrăgostiții mai visează sub clar de Lună; erudiții ar considera o superstiție oribilă dacă ar trebui să mai primească şi de la clarul de Lună răspunsurile la problemele existențiale arzătoare.

Vedem cât se poate de clar că Universul este complet despiritualizat. Nu se mai ştie nimic despre spiritul care impregnează pretutindeni Universul, sau, dacă se vorbeşte despre acesta, într-o manieră vag-panteistă şi nu una concretă, adică să ştii care este raportul dintre razele de voință ale omului şi razele Soarelui, care este raportul între formarea gândirii şi strălucirea Lunii.

Dar inițierea modernă permite şi ea să intri în relație cu Cosmosul şi cu spiritul Universului. Modul său de acțiune diferă însă de vechea inițiere. Exercițiile pregătitoare pentru inițiere le puteți găsi în cărțile mele, îndeosebi în ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** Scopul lor este acela de a permite omului să ajungă prin aceste exerciții să primească chiar şi astăzi un răspuns, desigur nu în modul arogant care prevalează în zilele noastre, adică să întorci pe toate fețele întrebările şi să dai răspunsurile din creier. Nu obții atunci altceva decât acele lucruri care desigur sunt foarte inteligente; dar această inteligență nu este ceea ce aduce un răspuns adevărat la enigmele vieții. Prin această frământare în cap te închizi față de lume. Dacă vrei un răspuns din partea Universului este absolut necesar să ieşi din tine însuți şi să intri în legătură cu Universul. Astfel, inițiatul modern trebuie să pună şi el întrebările sale şi să se înarmeze cu răbdare, dacă nu primeşte imediat un răspuns. Inițiatul modern ajunge din ce în ce mai mult să nu mai privească lumea exterioară simplu, ca pe ceva care îi permite să-şi satisfacă curiozitatea prin impresiile produse asupra ochilor, asupra urechilor sau asupra celorlalte simțuri ale sale. Desigur, primeşte şi el aceste percepții senzoriale din exterior, dar, în timp ce priveşte la fel de precis şi intim florile, Soarele, Luna,

stelele, pe ceilalți oameni, plantele, animalele etc., în timp ce își orientează simțurile în toate direcțiile și lasă să pătrundă într-un anumit fel în el impresiile senzoriale venite din exterior, el trimite spre toate acestea un curent opus. Și acest curent cuprinde în el întrebările referitoare la enigmele existenței. Vedem o floare frumoasă. O privim, dar nu pasiv, ci ne fixăm, de exemplu, privirea asupra galbenului. Lăsăm galbenul să producă o impresie asupra noastră. Dar, simultan, trimitem întrebarea noastră galbenului și lăsăm să se scufunde în galbenul florii, sau – să spunem – în aurora, întrebările despre enigmele existenței, întrebări pe care vrem să le punem.

Nu vom încredința acum toate întrebările inimii noastre unei impresii anume, cum ar fi cea a răsăritului de Soare, ci le vom revărsa în toate percepțiile senzoriale. Dacă ne-am aștepta acum ca înseși aceste percepții senzoriale să ne dea răspunsurile, asta ar fi ca și cum inițiatul timpurilor antice ar fi trimis întrebările sale aurorei Soarelui care răsare și ar fi așteptat răspuns tot de la el, și nu de la Luna plină, cum era cazul atunci.

Un vechi inițiat trebuia să aștepte cel puțin paisprezece zile; căci el punea întrebările Soarelui care răsărea în timpul Lunii noi și primea răspunsurile în timpul Lunii pline. Niciun filosof modern nu așteaptă atât timp, fiindcă – cel puțin în prezent [Nota 8], când tipărirea sa face și mai ușor – cartea trebuie să fie deja la tipar!

Dar trebuie totuși să avem răbdare. Când ne încredințăm întrebările impresilor senzoriale, când le lăsăm să se cufunde în toate lucrurile, nu trebuie să ne așteptăm ca impresiile senzoriale să ne dezvăluie ceva, ci trebuie – și ajungem la așa ceva doar dacă am făcut îndelung pregătirile în acest sens – să așteptăm momentul, uneori poate dura mult timp, în care ceea ce a fost încredințat lumii în afară să răsară în noi, din interior, ca răspuns.

Puteți fi absolut siguri: când adresați întrebările în eter veți primi niște răspunsuri de circumstanță, care pot în final să-ți dea o anumită satisfacție egoistă, dar ele nu sunt totuși răspunsuri adevărate. Trebuie ca întrebările dumneavoastră despre enigmele existenței să le cufundați în floare și mare, în firmament, în stele, în tot ceea ce vă parvine din exterior ca impresii și apoi să așteptați să răsară din interiorul dumneavoastră răspunsurile. Nu puteți aștepta două săptămâni, nu puteți să determinați nici momentul, așa cum puteau să facă vechii inițiați. Trebuie să așteptați să vină momentul potrivit pentru ca ceea ce era exterior să devină interior și răspunsul să răsară din interiorul dumneavoastră.

Arta cercetării spirituale a Cosmosului constă tocmai în faptul că poți aștepta acest răspuns, că nu te aștepți să primești imediat răspunsul. Dar, bineînțeles, nici nu primești răspunsul fără să fi pus întrebări. Dacă vă informați de la persoane care au ajuns realmente la cunoștințe în sensul inițierii moderne, toate vă vor spune: Aveam probabil treizeci și cinci de ani când am resimțit foarte profund cutare sau cutare întrebare cu privire la existență; am încredințat atunci această întrebare la tot felul de impresii exterioare și, către vârsta de cincizeci de ani, din interiorul meu a răsărit răspunsul.

Astăzi, dialogul pe care dorim să-l dezvoltăm cu Cosmosul trebuie să-l cufundăm în fluviul timpului, după cum vechii inițiați lăsau să poposească întrebările lor în sânul spațiului, pentru ca ele să renască în ei din spațiu: solarul din lunar. Iar cosmicul trebuie să reapară, trebuie să renască din adâncul sufletului omenesc după un timp definit de însăși puterile cosmice; și nu trebuie decât să ajungi să presimți corect momentul în care în interior te găsești în prezența unui răspuns divin adevărat, nu a unui răspuns omensc la întrebările pe care le-ai pus.

Ceea ce a fost conținutul vechii inițieri îl regăsim într-un anumit fel, dar sub o altă formă, astăzi. Ați văzut însă ceea ce este important în acest caz. Ceea ce este important când omul vrea să pătrundă marile enigme ale existenței este ca el să fie în măsură să se pună într-o relație spiritual-sufletească cu puterile spiritual-sufletești ale Cosmosului, ca omul să nu rămână un eremit al existenței care ar vrea să rezolve totul în mod egoist prin el însuși; el trebuie să poată aștepta până când Cosmosul îi va da un răspuns la întrebarea arzătoare pe care el însuși a ridicat-o în acest Cosmos.

Vede și astfel, așa se prezintă lucrurile, că atunci când pe de o parte ai învățat să radiezi oarecum în afară, în Cosmos, sufletescul, și apoi să-l primești înapoi, ești mai bine pregătit să înțelegi nașterea și moartea. Cine a început o dată să înțeleagă că sufletescul curge către Soare, se revarsă către razele Soarelui în elementul voinței, că pătrunde în tot ceea ce este dat sub formă de impresii din lumea exterioară, acela începe să înțeleagă și că spiritual-sufletescul se revarsă în Univers pe valurile spiritualității Cosmosului, atunci când omul fizic cade pradă morții. Și dacă a învățat că gândurile sale cele mai bune le reprimește din Cosmos – chiar dacă pentru omul modern se întâmplă ca aceste gânduri să-i parvină din interior – el înțelege și că spiritualul recoboară la rândul său din elementul lunar, din elementul lucitor al lumii; și atunci elementul lunar din propriul nostru organism este cel din care urcă gândurile noastre.

Înveți atunci să apreciezi la justa valoare aceste fenomene intermediare, care, aș spune, se situează la jumătate între fizic-cosmic și cosmic-spiritual. Omul modern, care s-a format și educat într-o conștiență materialistă, nu face decât să descrie lucrurile din punct de vedere fizic. El spune: Există eclipse de Soare; o eclipsă de Soare are loc când Luna se află între Soare și Pământ și se postează în fața razelor de Soare și astfel ocultează Soarele. O explicație fizică împrumutată din fizica elementară. Dacă acolo este o sursă de lumină și dincolo un ochi, iar eu țin mâna în față, lumina este ocultată. O explicație pur spațială. Dar conștiența modernă rămâne la asta. Noi trebuie să răzbatem din nou spre o cunoaștere a acelor lucruri care nu apar în fiecare zi, ci mai rar, dar care își au negreșit latura lor spirituală.

Când are loc o eclipsă de Soare, atunci, în condițiile modificate de pe partea Pământului care suportă eclipsa, se produce totuși ceva ce diferă radical de ceea ce se întâmplă în absența eclipsei de Soare. Când știm că razele Soarelui vin către noi și că razele voinței urcă în direcția Soarelui, ne putem reprezenta și că o eclipsă de Soare poate avea o anumită influență asupra razelor de voință, care sunt de natură spirituală. Luna oprește razele de lumină; acesta este un proces pur fizic. Razele voinței nu pot fi oprite de către materia fizică a Lunii. Ele pătrund în întuneric, și vine atunci un moment, chiar dacă foarte scurt, în care ceea ce este de natură voliționalã pe Pământ se revarsă în spațiul cosmic altfel decât în absența eclipsei de Soare. De obicei elementul fizic al luminii solare se unește întotdeauna cu razele de voință emise. În cazul unei eclipse de Soare, razele voinței se revarsă printr-un con de raze, fără obstacol în spațu. Vechii inițiați știau: Într-un astfel de caz tot ceea ce ființa umană nutrește în ea ca voință neînfrânată, ca instincte și impulsuri nestăpânite, se revarsă în spațiul cosmic. Și vechii inițiați explicau discipolilor lor: În condiții normale, ceea ce voința negativă a oamenilor trimite în spațiul cosmic este într-un fel ars, este prefăcut în scrum de razele Soarelui, încât aceasta nu dăunează decât omului, nu și Universului. O eclipsă de Soare însă dă prilejul răutății pământești să se răspândească în tot Universul. Aici avem un fenomen fizic cu un conținut puternic spiritual.

Pe de altă parte, în cazul eclipsei de Lună conștiența modernă spune: Aici Pământul se află între Soare și Lună, din care cauză noi vedem umbra Pământului pe Lună. Aceasta este o explicație fizică. Dar și în acest caz vechiul inițiat știa că la bază există un fenomen spiritual, că în timpul întunecării Lunii gândurile coboară prin mijlocul întunericului, că ele au deci o relație mai intimă cu subconștientul decât cu conștientul omului. Și vechii inițiați le spuneau adesea, sub formă de parabole, discipolilor lor – vă traduc în termeni moderni: Visătorii merg să se plimbe sub clarul de Lună plină; cei care vor însă să primească din Univers gânduri diabolice și nu gânduri binefăcătoare merg să se plimbe în timpul eclipsei de Lună.

Şi iarăşi ajungem la un conţinut spiritual existent într-un eveniment fizic. A relua toate acestea sub vechea lor formă ne-ar duce la superstiţie. Noi trebuie să ajungem însă din nou să recunoaştem spiritualul în anumite fenomene cosmice importante. Căci în realitate, când eclipsele de Soare şi Lună se repetă în fiecare an, acestea sunt într-o anumită măsură „supape opuse", dacă mă pot exprima astfel. Supapele au rolul de a evita producerea unei defecţiuni, deschizându-se la momentul potrivit, de pildă, pentru a lăsa să iasă vaporii. Aceste supape care apar sub formă de eclipse de Soare şi de Lună în fenomenele cosmice sunt aici tocmai pentru ca ceea ce, în cazul unei eclipse de Soare, se răspândeşte pe Pământ ca răutate să poată fi dus în spaţiu în mod luciferic şi să continue acolo să facă rău, în timp ce eclipsele de Lună sunt prevăzute pentru ca gândurile rele din Univers să poată ajunge la fiinţele care vor în mod deosebit să fie posedate de gânduri rele. Aceste lucruri nu se fac cu o deplină conştienţă, dar aceste fapte există realmente, la fel de reale ca atracţia pe care o exercită un rnagnet asupra unor particule de fier. Ele sunt forţe care acţionează în Univers, la fel ca acelea pe care le studiem astăzi în clinici sau în laboratoarele de fizică sau de chimie.

Şi omenirea nu se va elibera de aceste forţe de declin înainte de a fi regăsit o inimă şi o raţiune pentru această acţiune spirituală. În acel moment şi omenirii i se vor deschide florile unei reprezentări autentice privitoare la naştere şi moarte. Omenirea actuală, adâncită profund în întuneric, are mare nevoie de aceste reprezentări privitoare la naştere şi moarte. Ea va trebui să reînveţe care este adevărata semnificaţie a Soarelui ce ne trimite lumina lui; căci atunci când Soarele ne trimite razele sale el degajă într-un fel spaţiul din jurul nostru, pentru a pregăti căile prin care sufletele celor defuncţi vor pătrunde în depărtările Universului.

Când Soarele îşi trimite razele sale către Pământ, Pământul îşi trimite sufletele sale în depărtările Universului. Când oamenii mor, aceste suflete radiază în afară, în depărtările spaţiului. Şi în depărtările spaţiului acestea suportă transformări. Apoi ele se întorc iarăşi la oameni sub o formă spirituală dinspre Lună, iau din nou un corp fizic, care le este dat prin curentul ereditar fizic. Iar noi nu vom ajunge la o relaţie adevărată cu Universul dacă nu vom resimţi iarăşi aceste fenomene într-un mod foarte real.

Astăzi învăţăm astronomia, analiza spectrală şi aşa mai departe. Învăţăm cum ajung razele Soarelui pe Pământ şi credem că cu asta totul s-a încheiat. Învăţăm că razele Soarelui cad pe suprafaţa Lunii, că sunt reflectate pe Pământ, şi privim apoi în acest mod fizic strălucirea Lunii. Acestea toate preocupă inteligenţa noastră. Dar ştiinţa intelectuală nu înseamnă mare lucru. Ştiinţa intelectuală îl izolează pe om de Univers, nu îi dă viaţă, nu îl vivifiază din punct de vedere interior-sufletesc. Viu din punct de vedere interior-sufletesc omul poate deveni doar dacă stabileşte un raport real, un raport care să fie şi spiritual-sufletesc cu Universul. El nu poate face aceasta decât dacă este, de exemplu, din nou în stare să-şi spună: Un om a murit, sufletul său radiază în direcţia Soarelui, şi pe calea trasată de razele Soarelui el se răspândeşte în afară, în Cosmos, până acolo unde spaţiul se sfârşeşte, până acolo unde cele trei dimensiuni încetează să mai fie trei, acolo unde ele trec în starea de plan. Acolo, în afara spaţiului şi în afara timpului, au loc procese. Apoi, după un timp, dinspre partea opusă, de unde ne vine lumina Lunii, sufletul revine, se uneşte cu un corp fizic omenesc şi coboară din nou pe Pământ.

Când omul va învăţa din nou să spună: O, Soare, pe undele razelor tale se înalţă sufletele morţilor; o, strălucire a Lunii, pe undele tale intră sufletele tinere în viaţa pământească, când oamenii vor învăţa din nou să simtă în acest fel concret fenomenele naturale, impregnate de spiritual, vom avea iarăşi aici pe Pământ o ştiinţă care să fie în acelaşi timp religie, vom avea din nou o cunoaştere care să fie totodată şi evlavie. Căci o ştiinţă care se pierde doar în procese fizic-materiale nu va putea niciodată să devină religie. Iar religia care izvorăşte doar dintr-o credinţă şi nu dintr-o cunoaştere nu se va putea niciodată uni armonios cu ceea ce percepe omul când priveşte afară în Univers. Oamenii repetă astăzi vechile rugăciuni, iar când se afirmă că în aceste vechi rugăciuni există un sens profund spiritual, aşa cum am arătat în broşura mea despre Tatăl nostru [Nota 9], oamenii foarte deştepţi de astăzi vin şi afirmă: Asta nu-i decât visare şi fantezie pură. Nu este fantezie pură! Aceste fraze se bazează pe cunoaşterea faptului că toate aceste rugăciuni, transmise din Antichitate oamenilor prin tradiţie, se bazează pe cunoştinţe profunde despre raporturile de interdependenţă din Univers. Dar noi trebuie să ajungem din nou, prin proprie cunoaştere, la această stare prin care putem stabili un raport cvasireligios cu toate fenomenele ce se produc în Univers. Trebuie să putem spune iar: O, Soare, tu trimiţi către mine lumina ta; însă pe drumurile pe care le străbate lumina ta pentru a ajunge la mine pe Pământ, pe acele drumuri se revarsă, dar în sens opus, către Univers, sufletele oamenilor care au murit! O, lumină a Lunii, tu răspândeşti pe Pământ razele tale blânde, dar pe undele blândei tale lumini înaintează, pentru a intra în existenţa pământească, sufletele venite din Univers.

În acest fel refacem legătura dintre ceea ce luminează şi radiază în Univers şi ceea ce trăieşte şi acţionează în omenirea însăşi. Şi nu vom mai spune în mod necugetat: Acolo afară este universul fizic cu substanţele lui şi noi nu ştim ce face sufletul omenesc în acest univers pur material când se desparte de corpul fizic; dimpotrivă, noi ştim că atunci când raza Soarelui îşi face loc, perforează, să zicem aşa, spaţiul, ea împlineşte o muncă întru întâmpinarea voinţei omeneşti, care îşi caută drumul pe căile pe care i le-a pregătit lumina. Şi tot aşa vom recunoaşte că blânda lumină a Lunii nu îşi răspândeşte fără rost undele sale asupra lumii, ci că spiritul freamătă şi curge prin spaţiu în acesţe valuri ale luminii lunare ce străluceşte. Dacă într-o zi vom fi în stare să avem o astfel de viziune a lucrurilor nu vom mai rămâne indiferenţi la ceea ce putem învăţa, de pildă, privind comportamentul unei plante dimineaţa, când lumina încă firavă a zorilor iradiază această plantă. Planta se comportă atunci într-un mod foarte precis: atunci seva sa, care curge de jos în sus prin vasele sale fine, năvăleşte, pătrunde în sus în partea floralş sau de frunze. Razele Soarelui care coboară către plantă fac atunci loc voinţei pământeşti. Şi nu numai seva urcă acolo prin plantă, aşa cum descriu astăzi fizicienii noştri, ci de la rădăcină către floare curg forţele voinţei, care sălăşluiesc în adâncurile Pământului. Iar seara, când frunzele se răsucesc şi se închid, când razele Soarelui nu mai pregătesc calea curenţilor de voinţă ce urcă în sus din pământ, planta îşi încetează orice activitate interioară, viaţa ei este oprită. Dar ea este expusă şi luminii blânde a Lunii, care exercită o influenţă nu numai asupra îndrăgostiţilor, ci şi asupra plantei în repausare; căci în aceasta acţionează ceea ce coboară aici ca gândire cosmică odată cu lumina lunară.

Învăţăm astfel să privim planta ca un ansamblu în care se întrepătrund strâns voinţa pământească şi gândirea cosmică. Forma fiecărei plante arată în ce măsură se întreţes în ea gândurile cosmice şi voinţa pământească. Şi dacă înveţi să recunoşti că forţele de vindecare curg din spirit în gândurile cosmice şi în voinţa pământească, atunci ţi se va revela şi virtutea terapeutică a fiecărei plante, şi vei recunoaşte în ea o plantă medicinală. Dar numai printr-o cunoaştere intimă a Cosmosului poţi ajunge să recunoşti o plantă ca plantă medicinală.

Este ceva ce noi trebuie să recucerim. Şi trebuie să recucerim şi altceva. Dacă privim capul omului, el este copia imaginii Pământului. El, de asemenea, se formează primul în embrionul uman, restul fiind, ca să spunem aşa, ataşat. Când capul omului este străluminat de lumină – şi el este cu adevărat străluminat de lumina solară – în spaţiul cosmic este expediat într-un mod deosebit de viu ceea ce în capul omenesc este înrudit cu voinţa pământească.

Să luăm acum o rădăcină de plantă în care este concentrată intens voinţa pământească. Putem afla în acest caz că această rădăcină se sustrage în permanenţă acţiunii razei solare, că ea este expusă într-un mod deosebit de viu luminii lunare, care, oricât de slab ar străluci pe Pământ, pătrunde în pământ şi ajunge până la rădăcinile plantei. Dacă venim apoi la plantă cu un element de lumină, prin faptul că îi ardem rădăcinile, îi luăm cenuşa şi pregătim o pulbere, putem înţelege atunci, prin fenomenele cosmice, cum acţionează pulberea provenită din cutare sau cutare rădăcină de plantă asupra capului omenesc, ale cărui forţe de voinţă sunt asemănătoare cu forţele de voinţă ale Pământului. Obiectivul este ca, indiferent că vorbim de cea mai mică particulă de materie sau cea mai mare masă de substanţă, să putem oricând cerceta legătura acestui material cu spiritualul. Se va putea face atunci ceea ce astăzi nu este posibil decât în matematică: vom

putea aplica la natura întreagă ceea ce am conceput mai întâi pur spiritual.

Astăzi nu ştim mai mult decât că un cub este alcătuit din şase pătrate. Lucrul îl poţi descoperi prin gândire, este o construcţie mentală. Dacă iei sarea, sarea obişnuită de bucătărie, ea ilustrează în natură acest cub. În acest caz, ceea ce s-a gândit coincide cu ceea ce există material în exterior. Dar vă întreb acum: Ce ştiu astăzi oamenii despre cantitatea de forţe de voinţă spirituale, de forţe de gândire cosmice, de forţe de gândire terestre, de forţe de voinţă existente într-o rădăcină de plantă? Şi totuşi este vorba de acelaşi proces pe care îl împlinim astăzi, însă în modul cel mai abstract, atunci când ne imaginăm un cub prin gândire şi îl regăsim la clorura de sodiu, la sarea de bucătărie.

Ceea ce facem astăzi doar cu ajutorul matematicii trebuie să facem cu tot ceea ce sufletul omenesc este în stare să conceapă. Puţini sunt cei cărora matematica le inspiră o stare de pietate. Pentru oamenii înclinați spre meditaţie, precum *Novalis* [Nota 10], era posibil să scoţi chiar şi din matematică, pe care el o resimțea ca un mare şi minunat poem, o stare de pietate. Dar nu aşa este pentru majoritatea oamenilor. În genere întâlneşti puţini oameni care devin pioşi atunci când matematizează. Dar mergând mai departe, scoţând din tine celălalt spiritual şi ducându-l afară în lume – unde el există deja, noi doar îl recunoaştem –, se transferă ştiinţă în sentimentul religios, se realizează cu adevărat armonia între religie şi ştiință. Iată, iubiţii mei prieteni, ceea ce voiam să spun astăzi inimilor dumneavoastră.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a III-a

Dornach, 30 iunie 1922

Aş vrea să revin în câteva cuvinte asupra celor spuse în faţa dumneavoastră duminica trecută. Era vorba de raportul dintre om şi Univers şi, mai precis, de faptul că voinţa omenească găseşte calea de a ieşi în depărtările Universului mergând în sus, pe firul luminii pe care Soarele o revarsă pe Pământ. Poţi spune, aşadar, şi că ceea ce urcă de pe Pământ în spaţiul cosmic pe razele de lumină este desfăşurarea de voinţă a oamenilor. În schimb, către Pământ coboară pe undele de lumină ale Lunii un element propriu gândurilor. Am mai putut arăta şi că ceea ce exală din fiinţa omenească odată cu descompunerea corpului său fizic are un caracter volitiv şi se revarsă în Univers pe aripile luminii, iar omul revine pe Pământ pentru o existenţă pământească pe fluxul curentului de gânduri, odată cu razele de lumină ale Lunii şi, în general, cu tot ceea ce emană de la acest astru.

Firește, atât pentru această concepţie privitoare la elementul de voinţă şi lumina corespunzătoare, privitoare la elementul de gândire şi strălucirea Lunii, cât şi pentru explicaţiile pe care vi le voi da astăzi, şi care sunt de acelaşi gen, trebuie să avem în vedere că atunci când vorbim despre aceste lucruri şi ne slujim de edificiul cosmic pentru a ilustra ceva acest lucru este făcut numai cu titlul de ilustrare. Căci nu ar trebui să deducem acum că, în tot ceea ce noi spunem, Soarele fizic şi Luna fizică au o implicare directă, ci doar că ele sunt într-un fel semnele exterioare a ceea ce se produce pe plan spiritual. Adevăratul raport poate fi reprezentat în modul următor.

Aş vrea să prezint descrierea pe planul istoric. Ea s-ar putea formula şi altfel. Aş vrea să vă fac să înțelegeți mai exact ceea ce vreau să spun prin astfel de expuneri. Ştiţi că gândirea actuală, apropiată mai mult de materialism, vede izvorul sistemului nostru cosmic într-un fel de nebuloasă originară. Astfel, prin această gândire legată de materie ajungi să-ţi reprezinţi faptul că Cosmosul nostru, aşa cum îl concepem noi, sistemul nostru solar, a ieşit dintr-un fel de nebuloasă originară (vezi desenul, alb) care apoi s-a sfericizat şi s-a contractat devenind actualul nostru sistem solar.

Planşa 4

[măreşte imaginea]

Pentru dumneavoastră, desigur, după tot ceea ce aţi auzit în cadrul antroposofiei, vă este de la bun început clar că aceasta nu poate fi o prezentare completă a procesului. Oricât de mult ai vrea să modifici această interpretare materialistă a faptelor cosmice, s-o străbaţi, s-o împânzeşti cu forţe etc., realitatea nu poate fi epuizată astfel, pentru simplul motiv că din tot ceea ce conţine un sistem de tipul Kant-Laplace sau o altă nebuloasă originară şi se poate dezvolta din ea după legile mecanicii gazelor niciodată nu s-ar fi putut forma ceea ce trăieşte pe Pământ ca suflete animale şi umane, nici chiar ca forţe de creştere vegetale. Dăruindu-ne unei astfel de interpetări ajungem la o abstracţiune, chiar şi din punct de vedere materialist. Trebuie să ne fie clar că în interiorul a ceea ce concepe gândirea materialistă ca o masă nebuloasă originară (vezi desenul de mai sus completat cu roșu în desenul de mai jos stânga, și planșa 4) sălăşluieşte un spiritual şi că această masă nu este decât manifestarea exterioară a unui spiritual. Pentru ca această reprezentare să fie completă trebuie deci să introduci în ea ţeserea şi fiinţa spiritualului. În consecinţă, când vorbim despre această nebuloasă originară Kant-Laplace trebuie să o completăm, să o privim drept corpul a ceva sufletesc-spiritual, un sufletesc-spiritual care, desigur, nu are caracterul unitar propriu omului, ci este variat şi multiform, dar este totuşi ceva sufletesc-spiritual.

Gândirea pur materialistă şi ipotezele pe care ea le admite nu urcă mai departe de această nebuloasă originară. Să ne imaginăm acum că nu noi, ci nişte fiinţe viitoare, încearcă, pe baza unei gândiri materialiste asemănătoare, să-şi facă o idee despre naşterea Universului în care ele se găsesc sau urmează să se găsească. Nu contează dacă ceea ce spun acum corespunde sau nu unei realităţi, aceasta are ca scop doar să vă facă mai pe înțeles următorul gând. Presupunem deci că într-un viitor îndepărtat ar exista nişte fiinţe care văd la naşterea Universului această nebuloasă originară Kant-Laplace. De unde a apărut ea în timp? Dacă aceste fiinţe viitoare privesc în urmă ar trebui, pentru a face ideea cât se poate de clară, să admitem ipoteza că Pământul nostru, adică sistemul nostru solar, ar fi pierit de mult, că spaţiul ar fi fost eliberat şi că în spaţiul astfel eliberat s-ar fi instalat sistemul ieşit din nebuloasa de tip Kant-Laplace, care ar fi dat naştere acestei lumi viitoare. Căci, atât timp cât există sistemul nostru solar este evident că nu poţi să admiţi ipoteza unei nebuloase originare. Aş vrea să construiesc un exemplu în care fiinţele viitoare care elaborează o astfel de teorie materialistă pun în locul sistemului nostru cosmic nebuloasa lor originară de tip Kant-Laplace. După cele spuse de noi anterior, ar trebui ca şi în această nebuloasă viitoare Kant-Laplace să fie conţinut spiritual-sufletescul. Ea ar trebui să fie exclusiv expresia corporală a unui spiritual-sufletesc. De unde ar veni acest spiritual-sufletesc? Care ar fi, mai exact, natura acestui spiritual-sufletesc? Vreau să prezint ceva schematic.

Planşele 4 şi 5

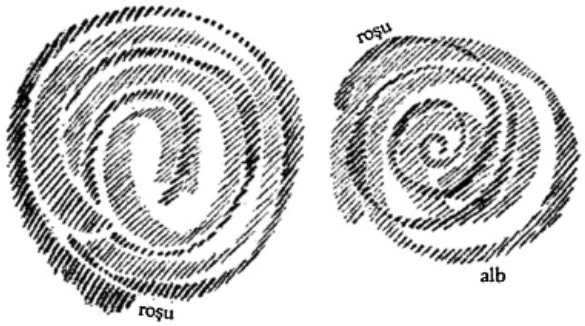

Acesta (vezi desenul din stânga, și planșa 4) ar fi ansamblul spiritual-sufletesc fizic al nebuloasei noastre originare Kant-Laplace; iar dincolo (desenul din dreapta, și planșa 5 stânga) ar fi, undeva în viitor, nebuloasa Kant-Laplace a acelor ființe viitoare pe care tocmai le-am menţionat. Acum, şi în această nebuloasă ar trebui de asemenea să găsim un sufletesc-spiritual (roşu). De unde ar veni el? Ei bine, dacă această nebuloasă originară Kant-Laplace s-ar afla pe locul în care a fost sistemul nostru solar, ea ar lua o formă; ar îmbrăca un spiritual-sufletesc cosmic. Dar acest spiritual-sufletesc cosmic ar fi ceea ce a rămas din sistemul solar în care am trăit noi. Am trăi, aşadar, sfârşitul actualului nostru sistem solar. Acesta s-ar pulveriza în spaţiul cosmic. Ar rămâne spiritual-sufletescul, şi acesta s-ar încarna într-o nouă nebuloasă originară de tip Kant-Laplace.Altfel spus, ceea ce am descris (desenul din dreapta) ar reprezenta faza jupiteriană a evoluției. Dar în sânul acestei faze de evoluţie jupiteriene s-ar afla ca sufletesc-spiritual ceea ce a fost pregătit în timpul existenţei pământeşti a omenirii. Şi tot astfel trebuie să urci din nou de la nebuloasa originară Kant-Laplace din care a ieşit Pământul la spiritual-sufletescul pe care el îl conţine. Iar acesta a fost pregătit de către entităţile existenţei lunare.

Deci, dacă priviţi sistemul nostru solar actual, el este într-un anumit fel corporalitatea exterioară a ceea ce a dispărut din faza de existenţă lunară sau s-a transformat din existenţa lunară, pentru a deveni existenţă pământească. Şi, tot astfel, ceea ce noi emitem astăzi în spaţiul cosmic pregăteşte faza de existenţă jupiteriană. Aşadar, atunci când privim sistemul solar exterior totdeauna avem de fapt ceva ce constituie sfera unei etape de existenţă anterioare.

Când vorbesc deci despre lumina care vine către noi de la Soarele fizic, vorbesc despre ceva care vine din trecut. Şi dacă vorbesc despre curenţii de voinţă care se ridică în întâmpinarea acestei lumini, vorbesc despre ceva care pregăteşte viitorul. Astfel orologiul, mecanismul cosmic – îl numesc astfel pentru a avea o formă de exprimare pentru ceea ce se petrece spiritual –, a fost pregătit de către Lună, iar ceea ce eu descriu ca fiind spiritualul este fundamentul pentru ceea ce se va transmite mai departe în existenţa jupiteriană. Dumneavoastră nu trebuie, aşadar, să spuneţi că Soarele, aşa cum îl vedem acum cu ochii noştri în spaţiul cosmic, atrage voinţa omenească. Acest Soare fizic nu este decât simbolul solarului către care se înalță voinţa omenească. Tot aşa şi Luna fizică nu este decât semnul fizic al lunarului care se revarsă în permanenţă în existenţa pământească prin curenţii de gândire.

A trebuit să fac aceste remarci pentru ca dumneavoastră să puteţi înțelege corect ce voi spune în expunerile care urmează, atunci când voi vorbi despre legături cosmice care redau ca imagini cele ce se petrec spiritual în cadrul omenirii pământeşti. Şi trebuie să mai adaug ceva la ceea ce a fost spus ultima dată. Dacă luăm ansamblul sistemului nostru solar avem, văzut de pe Pământ, Soarele şi, ca planete exterioare, Marte, Jupiter, Saturn etc. – celelalte sunt de mai mică importanţă – iar mai aproape de Pământ faţă de Soare avem Luna, Venus, Mercur (vezi desenul). Acum să ne oprim la ceea ce am spus, şi anume că elementul voinţă se înalță din omenirea pământească în spaţiul cosmic spre Soare, şi că, de asemenea, sufletul, după disoluţia corpului (roşu), se înalță şi el către Cosmos prin intermediul acestui element de voinţă. Atunci elementul volitiv întâlneşte mai întâi existenţa solară, sfera solară.

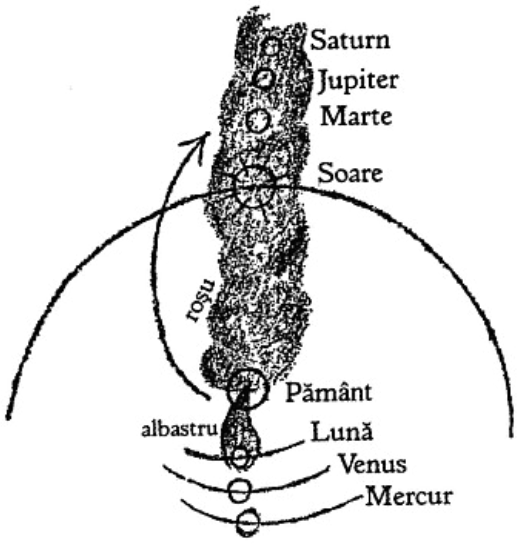

Planşa 5

[mărește imaginea]

Ştiţi, desigur, că ceea ce vă prezint în felul acesta ca un fapt real a fost descoperit deja, aşa cum v-am spus ultima dată, prin experienţele vechilor iniţiaţi. Ei încredinţau întrebările lor curenţilor de voinţă, le trimiteau către Soare şi primeau înapoi răspunsurile de la Lună, sub formă de gânduri (albastru). Astfel, ceea ce eu v-am descris aici sub această formă există pur şi simplu ca fapt real. Şi tot aşa, dacă vrem să înţelegem cele ce urmează, trebuie să ne întoarcem la experienţele Misteriilor antice.

Aveţi în vedere încă o dată acest fapt: iniţiatul din Misteriile Antichităţii expediază întrebările lui enigmă în afară. El le predă acestui flux care merge în direcţia razelor Soarelui, aşteaptă şi, după un anumit timp, primeşte de la Lună răspunsurile. El vorbeşte cu Cosmosul prin această relaţie.

Dar, prin acest proces, vechiul iniţiat nu a primit decât răspunsuri bine definite, răspunsuri ce se refereau la structura Universului ca atare. Astfel, ceea ce era conţinut în ştiinţa mai primitivă antică, care era totuşi o înlelepciune înaltă, chiar dacă una onirică, era conceput prin

faptul că se trimiteau întrebări în direcţia opusă razelor solare şi apoi se primeau răspunsurile. Atunci se primeau răspunsuri la întrebările care priveau structura Universului, forţele care lucrează în Univers etc. Pe scurt, se primeau răspunsuri la tot ceea ce priveşte observaţia fizică, observaţia astronomică, muzica sferelor etc. şi era consemnată în ştiinţa antică în cadrul acestor domenii.

Dar vechii iniţiaţi trimiteau şi alte întrebări în Univers. Ei cunoşteau, de exemplu, şi arta, prin care trimiteau întrebări până la Marte, până în sfera lui Marte (vezi desenul). În timpul perioadei în care Marte era pe cer, ei expediau întrebările în direcţia opusă radiaţiilor luminii sale. De data aceasta ei nu aşteptau răspunsurile de la Lună, ci, dacă adresau întrebările lui Marte, aşteptau ca Venus să fie astfel plasată, încât să-l contemple oarecum pe Marte; esenţial este că la întrebările trimise lui Marte ei aşteptau răspunsurile de la Venus. Şi, tot aşa, la întrebările trimise lui Jupiter aşteptau răspunsurile de la Mercur. În privinţa întrebărilor adresate lui Saturn, acestea erau, într-un fel, trimise direct în depărtările Universului, iar răspunsurile erau aşteptate numai de la cerul stelelor fixe sau de la ceea ce era în acele timpuri vechi reprezentantul cerului stelelor fixe, adică Zodiacul însuşi.

Dar ce anume conţineau oare aceste întrebări pe care iniţiaţii le trimiteau în acest fel în Univers şi la care aşteptau apoi răspunsuri? De data aceasta ele nu erau adevăruri ştiinţifice abstracte tratând despre structura Universului, la care am făcut deja referire; ele erau întrebări pe care vechii iniţiaţi voiau să le adreseze direct entităţilor divin-spirituale.

Astfel, ei adresau lui Marte întrebările pe care le aveau de pus entităţilor îngereşti şi aşteptau răspunsurile de la Venus. Lui Jupiter îi adresau întrebările destinate entităţilor arhanghelice şi aşteptau răspunsurile de la Mercur; şi tot aşa adresau întrebările destinate Începătoriilor, Arhailor, lui Saturn şi aşteptau răspunsurile de la Zodiac.

Aşadar, în timp ce, ca să spunem aşa, se dialoga direct, într-o formă mai mult abstractă, să spunem impersonală, cu Cosmosul, limbajul folosit, şi pe care tocmai vi-l descriu, era astfel susţinut încât aveai conştienţa că vorbeşti cu entităţi divin-spirituale reale şi că primeşti mesajele lor. În acest mod, de la corul Îngerilor, de la corul Arhanghelilor, de la corul Arhailor primeai hotărârile de voinţă. Ceea ce se desfăşura ca o discuţie între Soare, Lună şi iniţiat se raporta la structura exterioară a Cosmosului. Ceea ce se stabilea cu celelalte planete şi cu Zodiacul se adresa entităţilor spirituale ce locuiau Cosmosul.

Se ştia deci că există efectiv o interacţiune permanentă între om şi Cosmos, şi asta nu numai cu construcţia exterioară a Cosmosului ci şi cu entităţile care îl locuiesc. Vechii iniţiaţi ştiau, de pildă, că atunci când îşi îndreptau forţele către Marte nu era suficient să nutreşti în tine simple întrebări-gânduri referitoare la enigmele existenţei şi să le expediezi în Univers. Astfel de întrebări referitoare la enigmele existenţei nu mergeau decât până la Soare şi răspunsurile la aceste întrebări, de asemenea, nu veneau decât de la Lună. Dacă vechii iniţiaţi voiau să-i adreseze întrebări lui Marte, ei nu o puteau face doar cu ajutorul gândirii, ei trebuiau să elaboreze sub o formă definită formule, să construiască incantaţii, mantre, ce trebuiau să fie şi recitate. Acestea erau apoi expediate şi ele formau ceea ce punea în mişcare forţele marţiene, astfel încât răspunsurile veneau, la rândul lor, înapoi de la Venus şi erau auzite printr-un fel de ascultare interioară. Dacă voiai să-l întrebi pe Jupiter, nu mai era nici asta suficient; trebuia să săvârşeşti anumite ofrande rituale foarte precise. Şi ceea ce se revărsa atunci în Univers sub formă de, să zicem, gânduri cosmice de la aceste ofrande rituale revenea de la Venus sub forma anumitor semne, pe care vechii iniţiaţi ştiau să le interpreteze. Dacă se lăsau inspiraţi de Venus, ei puteau interpreta aceste semne, dacă întrebările fuseseră trimise lui Jupiter; dacă se lăsau inspiraţi de Mercur, ei puteau şi în acest caz să interpreteze semnele corespunzătoare. Aceste semne erau de natură foarte variată. Nu puteai să vezi absolut nimic în ele dacă nu erai inspirat de Mercur. Dacă erai inspirat de Mercur, ştiai că, dacă survenea cutare sau cutare eveniment, acesta era cutare sau cutare răspuns la întrebarea pusă cu ajutorul unui act ritual.

Astfel, evenimentele naturale sau istorice, care de obicei nu reprezintă pentru om altceva decât nişte fenomene naturale sau istorice, căpătau un anumit conţinut; ele puteau, într-un fel, să fie citite. A pune o întrebare lui Saturn era un lucru chiar extraordinar de dificil, fiindcă această întrebare nu putea fi pusă decât prin împlinirea unor ritualuri laborioase, de lungă durată, din partea omului. În vechile Misterii se proceda, de regulă, astfel: maeştrii dădeau discipolilor o anumită misiune, care consta în a-i face pe aceştia să-şi consacre viaţa unui conţinut sau altul al unei fapte. Iar ceea ce trebuiau să împlinească aceşti discipoli, adesea timp de mulţi ani, constituia întrebările puse existenţei saturniene. Răspunsurile parveneau apoi de la Zodiac.

Prin desfăşurarea acestor rugăciuni, meditaţii, practici cultice şi alte ceremonii susţinute de iniţiaţii şi discipolii lor în Misteriile antice se producea o adevărată interpenetrare cu întreaga fiinţă a Cosmosului. De asemenea tot ce se întâmpla acolo nu se desfăşura într-un timp scurt; tot ceea ce se înfăptuia în decursul anilor în aceste Misterii era un act continuu de cunoaştere sau, de asemenea, o acţiune destinată să facă să se nască impulsuri juste pentru activitatea omenească.

Examinând toate aceste fapte putem percepe cum acţionează asupra omului forţele pe care, în acest sens, le putem numi forţe solare, marţiene, jupiteriene, saturniene, lunare, venusiene, mercuriene, şi care este importanţa lor pentru om. Forţele solare, după cum bine puteţi deduce din cele ce v-am spus până acum, atrag într-un fel către Soare ceea ce este de natură volitivă în om, iar când acesta a murit îl conduc chiar şi pe el afară, în spaţiul cosmic şi, prin spaţiul cosmic, în lumea spirituală. Forţele Lunii au particularitatea de a-i conferi omului organizarea, organismul care îi permite să gândească, să mediteze, dar ele sunt şi forţele care îl readuc pe om din lumea spirituală atunci când, traversând sfera eterică, trebuie să-şi găsească drumul pentru încarnarea sa pe Pământ.

În acelaşi fel putem vorbi de acţiunea pe care o au asupra omului celelalte forţe, care au fost numite după corpurile cosmice pe care le reprezintă. Să luăm, de pildă, forţele lui Mercur. Aceste forţe mercuriene nu sunt pur şi simplu concentrate în corpul cosmic care este Mercur. Ele umplu întregul spaţiu accesibil nouă, iar corpul fizic al lui Mercur este pur şi simplu manifestarea sub formă minerală concentrată a ceea ce există aici drept forţe mercuriene. Imginați-vă că am umplut întregul nostru sistem solar cu forţele mercuriene (vezi desenul de mai jos, stânga, galben). Aceste forţe pătrund toate corpurile sistemului solar şi, bineînțeles, şi pe noi oamenii; numai că în acel loc de pe cer unde se vede Mercur (punctul galben) ele sunt concentrate sub formă fizic-minerală şi le putem vedea. Dar ele sunt peste tot.

Planşa 5

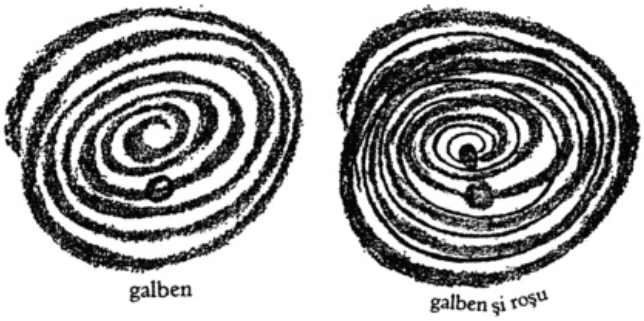

Luaţi forţele venusiene. Ele sunt de asemenea peste tot (roşu). Ele sunt concentrate mineral-fizic doar într-un anumit loc, cel în care se

vede Venus (punctul roşu). şi la fel este pentru toate aceste forţe. Dacă vrem să vorbim conform realităţii trebuie să spunem: Venus, Mercur, Marte etc. se întrepătrund una cu alta, numai concentrările lor minerale sunt dispuse în locuri diferite.

Dacă ai dobândit treptat viziunea asupra modului în care Mercur răspunde lui Jupiter, prin aceasta, prin faptul că ajungi să-l recunoşti, poţi să cunoşti şi ce înseamnă pentru om aceste formaţiuni mercuriene în inconştient. Să luăm un exemplu simplu. Ca să mergem noi trebuie să avem anumite forţe, prin intermediul cărora pătrundem oasele şi muşchii noştri cu spirit. Noi trebuie să intrăm în fizic; trebuie să intrăm în elementul solid, în componentele solide ale corpului, cu spiritual-sufletescul nostru. Aptitudinea de a face acest lucru ne este dată de forţele mercuriene.

Putem deci spune:

Mai întâi: efectul forţelor mercuriene este acela de a permite omului să ia în stăpânire părţile solide ale corpului său. Dacă în lume nu ar exista forţe mercuriene, am fi mereu în afara părţilor solide ale corpului nostru.

În al doilea rând: efectul forţelor venusiene este acela de a-i permite omului să stăpânească părţile lichide ale corpului său. Ştiţi, desigur, că dumneavoastră sunteţi în proporţie de 90% o coloană de apă. Dacă forţele venusiene nu ar exista, aţi fi obligaţi să rătăciţi în continuu ca spirit în jurul acestei coloane de apă, fără să o puteţi lua în stăpânire.

În al treilea rând: forţele lunare îi permit omului să ia în stăpânire tot ceea ce este aer în el.

Poţi învăţa toate acestea studiind cosmologia. Studiul însă poate continua, iar aceste studii au fost întreprinse de către iniţiaţi, cu toate că ei nu aveau decât o ştiinţă primitivă, un fel de clarvedere onirică. Să zicem, de exemplu, că studiile lor cosmologice le-au permis să constate că forţele venusiene îi permit omului să ia în stăpânire tot ceea ce este lichid în el. După aceea ei au verificat; au aşteptat să apară cazul unui om care nu putea să-şi stăpânească bine în el elementul lichid. Atunci apar anumite boli. O formă specială de boală apare, de pildă, atunci când omul nu poate lua corect în stâpânire fiinţa sa lichidă pentru un organ. Aceşti vechi iniţiaţi au încercat atunci să ştie ce remediu trebuie folosit. Când un om nu era corect cuplat la forţele lui Venus, când luarea în stăpânire a lichidelor din el nu funcţiona corect, ei observau că trebuiau să folosească cuprul ca leac. Constatând că cuprul are ca efect faptul că sufletesc-spiritualul poate lua din nou în stăpânire corpul, că el acţionează deci într-un mod cu totul asemănător forţelor venusiene, ei au conchis că cuprul metalic conţine aceleaşi forţe ca sfera lui Venus. De aceea au pus cuprul în legătură cu planeta Venus.

Când apărea o boală pentru că omul nu putea lua corect în stăpânire componentele solide din el, ei au constatat că trebuia recurs la mercur sau argint viu. În felul acesta au ajuns să facă un paralelism între planete şi metale. La ora actuală, în toate reprezentările curente sunt puse în paralel aceste elemente, dar nimeni nu întreabă de ce cuprul corespunde lui Venus etc. Acest fapt se bazează pe o cercetare judicioasă.

Când omul vorbeşte dintr-o cunoaştere adevărată despre cupru ca despre un remediu, el ia această cunoaştere din raporturile existente între om şi Cosmos. Când, de exemplu, se ajunge să se vorbească despre un metal prezent într-o plantă că este un remediu care acţionează în cutare sau cutare direcţie, trebuie avută în vedere şi întreaga relaţie a acelei plante cu Cosmosul. Iar din relaţia existentă între această plantă şi Cosmos şi din relaţia dintre Cosmos şi om se dobândeşte apoi viziunea asupra modului în care poate acţiona remediul.

Înțelegem foarte bine că astăzi există o anumită reticenţă în a admite aceste lucruri, fiindcă, într-adevăr, există tendinţa de a vrea să înveți, într-un mod ce-i drept discutabil, în patru sau cinci ani ceea ce este necesar pentru a deveni terapeut. Or, cum acest lucru nu este posibil şi tot trebuie să înveți, când de fapt ai vrea să fi terminat totul în aceşti patru-cinci ani şi nu vrei să admiţi că ar trebui să studiezi cu mult mai mult, se naşte o aversiune faţă de ceva ce nu vezi a avea un sfârşit. Dar lumea chiar nu are sfârşit, nu numai în mod extensiv ci şi intensiv, contrar a ceea ce ne imaginăm noi de obicei.

În ceea ce priveşte forţele lui Marte, ele sunt acolo tocmai pentru a nu ne permite să luăm în stăpânire forţele de căldură eterice, elementul căldurii din Univers, ci pentru a ne proteja de ele.

Deci, în al patrulea rând, forţele lui Marte: ele ne apără de contopirea, de risipirea în elementul caloric. Dacă forţele lui Marte nu ar fi prezente aici în mod just, omul s-ar scurge în elementul caloric. El ar avea fără încetare dorinţa de a se topi în elementul căldurii. Forţele lui Marte îi menţin coeziunea în faţa acestui element caloric. Este chiar esenţial pentru om, căci, dacă are mai multă căldură în sine decât în mediul înconjurător, el riscă fără încetare să se dizolve în elementul caloric. Acest fapt este de o importanţă capitală. De aceea, forţele lui Marte trebuie să fie concentrate în om. Şi acest lucru se întâmplă datorită fierului pe care omul îl are în sânge. Fierul conţine forţe asemănătoare celor ale lui Marte şi îl fereşte de a se topi, de a se dizolva în căldură.

Celelalte forţe, ale lui Jupiter şi Saturn, omul nu le are în sine sub această formă materială. Ele sunt toate prezente în el, dar sub o altă formă, care nu este imediat perceptibilă. Ai fi tentat să crezi – despre aceasta aş vrea să vorbesc mâine – că anumite cercetări recente din cadrul ştiinţelor naturii deja îi fac pe oameni să reflecteze asupra acestor lucruri.

În al cincilea rând, forţele lui Jupiter: ele îl împiedică pe om să se risipească în elementul lumină, deci în eterul luminii. Omul ar deveni un nor de lumină în expansiune continuă dacă forţele lui Jupiter nu ar acţiona în mod corespunzător.

În al şaselea rând, forţele lui Saturn: ele îl împiedică pe om să se dizolve în eterul chimic. Forţele lui Saturn care acţionează în om sunt realmente forţe care, într-un anumit sens, au legătură cu natura cea mai intimă a omului. Vorbim, desigur, în sens figurat atunci când spunem, de pildă, despre un om că este acru sau că este dulce. Dar aceste lucruri sunt adevărate şi la propriu. Dacă un om oarecare acţionează acru din punct de vedere moral-fizic, asta depinde puţin şi de compoziţia sa chimică. Iar la această compoziţie chimică forţele saturniene îşi au partea lor de contribuţie. De modul în care Saturn acţionează în om depinde felul în care acestea se exprimă dinspre organismul său. Astfel, la propriu, melancolicul este un melancolic prin faptul că el se transpune în mod deosebit în compoziţia sa chimică, în tot ceea ce se prepară în ficat, bilă sau în stomac. Caracterul melancolic se bazează deci pe această transpunere a omului în compoziţia sa chimică. Şi acest lucru este, la rândul său, bazat pe faptul că forţele saturniene sunt dezvoltate deosebit de puternic la o astfel de persoană.

Astfel putem spune că omul apare, desigur, în învelişul său de piele, foarte concentrat, dar nu este decât o aparenţă, căci în realitate omul aparţine întregului Cosmos şi se poate arăta până în detaliu participarea pe care o are Cosmosul la modelarea fiinţei sale.

Constataţi deci că planetele apropiate de Soare au mai mult de-a face cu ceea ce constituie elementele fizice din om: solidul, lichidul, gazosul. Planetele îndepărtate de Soare au mai mult de-a face cu elementele eterice din om. Soarele însuşi le separă pe cele două unele de altele. Forţele lui Mercur, ale lui Venus şi ale Lunii îl apropie pe om de solid, lichid şi gazos. Forţele lui Marte, Jupiter şi Saturn îl împiedică să se dizolve în elementul caloric, luminos şi chimic. După cum vedeţi, este vorba de efecte polare. Iar între ele se plasează elementul solar,

pentru a evita o acţiune anarhică a lor. Dacă forţele lui Marte şi-ar exercita liber acţiunea lor – ele ar putea, de pildă, foarte uşor să acţioneze asupra forţelor Lunii –, dacă forţele solare nu s-ar interpune creând oarecum un perete despărţitor care să nu le permită acestor forţe să se amestece aşa uşor, forţele lui Marte, care autonomizează omul în elementul căldură, l-ar proteja desigur de dizolvarea în elementul caloric; dar ceea ce a fost făcut astfel autonom ar trebui să ia imediat în stăpânire aerul, iar omul ar deveni atunci o fantomă de aer. Pentru ca cele două procese să se poată desfăşura separat, pentru ca omul să poată lua în stăpânire pe de o parte forma sa aeric-organică, dar pe de altă parte să poată trăi independent şi în elementul caloric, trebuie ca acestea două să fie separate. Iar solarul este cel care se interpune între ele.

Acest lucru era bine cunoscut de vechii iniţiaţi. Când o persoană prezintă anumite simptome datorate faptului că forţele lui Marte acţionează prea puternic, astfel încât ele străpung într-un fel elementul solar iar omul trăieşte prea intens în elementul aeric al corpului său, pentru că atunci el îl poate lua mai bine în stăpânire, trebuie ca cele două să fie separate. Se foloseşte atunci Aurum. Pentru a evita interferenţa forţelor lui Marte cu cele ale Lunii, trebuie întărite forţele solare. Aşa s-a ajuns la efectul medicamentos al Aurumului, care redă armonia organismului, făcând ca ceea ce nu trebuie să se amestece nici să nu se amestece.

Toate acestea vă permit să constataţi că cunoaşterea Universului nu este posibilă fără cunoaşterea omului, iar cunoaşterea fiinţei omeneşti este inseparabilă de cunoaştera Universului, îndeosebi în domeniul în care este vorba, de exemplu, să aplicăm ştiinţa în arta vindecării.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a IV-a

Dornach, 1 iulie 1922

Ceea ce am spus ieri este, într-un fel, aspectul exterior a ceea ce voi analiza astăzi.

Ieri am încercat să vă arăt că omul formează un tot cu Universul şi că fiecare lucru existent în om este, în cele mai diverse forme, în legătură cu fenomenele, cu entităţile Cosmosului. Pentru ca explicaţiile pe care vi le voi da astăzi să nu vi se pară total lipsite de fundament, dumneavoastră trebuie să le legaţi de cele spuse de mine duminica trecută şi ieri.

Poţi observa omul privindu-l oarecum din exterior, fie cu privirea obişnuită, fie, să spunem aşa, prin anatomie, fiziologie, care sunt tot o abordare exterioară. Dar putem privi omul şi din interior; el ne apare atunci cu calităţile sale sufleteşti şi forţele sale spirituale. Dacă ne oprim la acel tot pe care îl formează omul şi Cosmosul, noi îl putem privi sub două aspecte, însă aceste aspecte se vor comporta invers faţă de ceea ce sunt ele la individ. Pentru fiinţa individuală a omului noi vorbim de exterior şi interior. Dacă vorbim despre Univers şi despre om ca o parte a acestui Univers, chiar şi sentimentul obişnuit ne spune că trebuie să inversăm termenii. Dacă luăm mai întâi existenţa cosmică pur spaţială, noi ne aflăm înăuntrul acestei existenţe cosmice şi din punctul nostru de vedere privim spre exterior. Deci, când vorbim despre Univers din punctul de vedere al omului, vorbim de interiorul Universului. Noi ne aflăm într-un punct oarecare în interior. Din acest punct Universul ne oferă aspectul său senzorial.

Când observăm omul din exterior, el ne oferă aspectul său senzorial-sensibil, iar când îl observăm din interior el ne oferă aspectul său spiritual-sufletesc. Universul ne oferă aspectul său sufletesc-spiritual când îl observăm din exterior. Noţiunile pe care trebuie să le folosim aici devin dificile, fiindcă ele sunt practic neuzuale în limbajul actual. Cu limbajul actual pur şi simplu nu poţi să pătrunzi direct în domeniul spiritual. De fiecare dată cuvintele trebuie mai întâi cizelate în mod corespunzător. A vrea să studiezi spiritual-sufletescul folosind simplu cuvintele, cu sensul lor obişnuit, este o absurditate.

Dacă am vrea să aşezăm în faţa sufletului, schematic, să zicem, ceea ce tocmai am încercat să zugrăvesc în faţa dumneavoastră, ar trebui să spunem aproximativ astfel: În ce priveşte omul, vorbim despre exterior ca despre ceva ce se prezintă simţurilor. Dacă îl privim din interior, vorbim despre sufletesc-spiritualul său. În ce priveşte Universul, Cosmosul, trebuie să gândim în sens invers: Noi ne aflăm într-un punct oarecare în interior şi aici ni se oferă aspectul senzoarial-sensibil. Dacă însă putem vedea Universul din exterior, atunci ochilor noştri li se oferă aspectul sufletesc-spiritual. Evident, se pune întrebarea: Poţi vedea Universul din exterior?

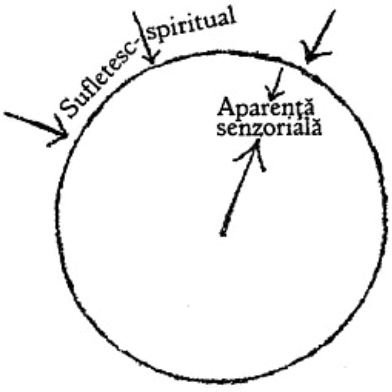

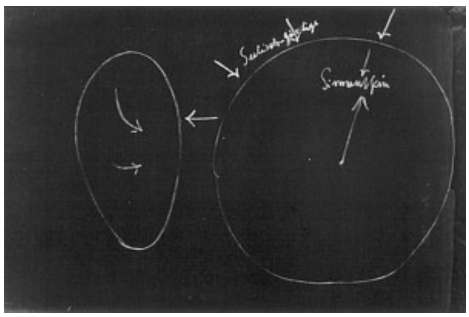

Planşa 6

[măreşte imaginea]

După cum ştim, între moarte şi o nouă naştere omul suferă nişte modificări faţă de stările pe care le trăieşte între naştere şi moarte. În stările trăite între moarte şi o nouă naştere, omului îi este efectiv dat să vadă din exterior lumea, Universul, Cosmosul. Dacă vă întoarceţi la ceea ce am prezentat în cartea mea ***Teosofia***, privind stările pe care le traversează omul între moarte şi o nouă naştere veţi găsi acolo referiri la faptul că în modul de utilizare a cuvintelor trebuie să intervină nişte schimbări.

Or, Universul în care ne găsim între naştere şi moarte este deja destul de variat. El este totuşi şi mai variat, mult mai bogat dacă îl contemplăm în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere. Bineînţeles când se face o astfel de descriere nu se pot da niciodată decât câteva lucruri la întâmplare, iar eu m-am străduit totdeauna să adaug mereu detalii noi la descrierile despre aspectul spiritual-sufletesc a ceea ce am descris ieri ca fiind fizic-senzorial, şi care este o vedere a Cosmosului din interior. Astăzi aş vrea să îl descriu din exterior, adică aşa cum ni se arată el când îl privim din punct de vedere sufletesc-spiritual, aşa cum se întâmplă pe parcursul vieţii dintre moarte şi o nouă naştere.

Dumneavoastră ştiţi, înţelegeţi necesitatea unei astfel de observaţii din chiar analizele care au fost făcute aici. Mai ştiţi şi că o analiză condusă cu logica obişnuită în această materie n-ar putea în niciun caz să coincidă cu realitatea. Trebuie deci, pur şi simplu, să îţi fie dată această facultate de a vedea, care se dezvoltă când sunt utilizate mijloacele despre care este vorba în literatura antroposofică.

Dar omul îşi cucereşte un punct de vedere clar în afara cosmosului fizic-senzorial doar treptat. Numai când şi-a însuşit acest punct de vedere, ceea ce nu se poate realiza decât după un anumit timp după moarte, abia atunci se dezleagă pentru el întrebările rămase nerezolvate prin activitatea intelectuală pe care o practică în corpul fizic. În cadrul discuţiilor filosofice întotdeauna erau întrebări de genul: Spaţiul universal, spaţiul cosmic este limitat sau nelimitat? S-ar putea discuta la nesfârşit – în această privinţă critica raţiunii lui Kant este

justă –, niciodată nu vei da de capăt unor întrebări precum sfârşitul spaţial sau temporal al lumii printr-o discuţie dusă exclusiv în limitele corpului fizic. Poţi demonstra la fel de bine caracterul finit cât şi cel infinit al Universului. Întrebările nu se rezolvă decât când poţi să deplasezi punctul din care le priveşti, când ai într-un fel posibilitatea de a privi lumea din cealaltă latură, adică nu dintr-un punct din interior, ci din exterior către interior. Te afli dincolo de graniţa cosmosului fizic-senzorial, efectiv, atunci când ai ajuns cel puţin la jumătatea drumului dintre moarte şi o nouă naştere. Nu poţi decât să spui: Graniţa cosmosului fizic-senzorial se află chiar la jumătatea drumului între ceea ce vedem aici din punct de vedere pământesc şi ceea ce vedem în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere.

Înseamnă deja o anumită înţelepciune să ştii care sunt întrebările pe care poţi să le pui înăuntrul existenţei pământeşti, dar nu îşi pot primi un răspuns în sânul acestei vieţi pământeşti, dat fiind că la acest nivel gândirea se sprijină numai pe fundamentele fizice ale corpului. Aceste probleme nu primesc răspunsuri decât dacă omul îşi poate fixa punctul de vedere în afara existenţei fizice, fie prin iniţiere, fie prin moarte.

Când aceste puncte de vedere au fost efectiv modificate, atunci apar experienţe cu totul neaşteptate, la care la început nu te aşteptai. Dacă te afli într-un punct oarecare al existenţei pământeşti şi îţi întorci privirile către Cosmos, acesta este un Cosmos unic. El se prezintă ochilor noştri ca un Cosmos unic. Noi vorbim despre sistemul nostru solar ca despre o lume cosmică unitară. Îmi voi limita acum consideraţiile la sistemul nostru solar. Când îţi modifici punctul de observaţie, atunci nu mai putem vorbi de un punct anume în exterior; existenţa punctuală încetează total, nu însă pentru viaţa interioară a sufletului, ci pentru spaţialul exterior. Punctul devine treptat cerc. Când te afli afară, a vorbi despre o lume, de pildă despre un singur sistem solar, încetează a mai avea vreun sens. În momentul în care între moarte şi o nouă naştere realizăm această inversare a vieţii, prin care, liberaţi de corpul nostru fizic, putem să privim în urmă către lumea în care ne găsim aici jos, deci să privim din exterior spiritual-sufletescul acesteia, din acel moment nu mai are sens să vorbim despre *un* singur sistem solar. Există într-adevăr nenumărate sisteme solare, şi anume tot atâtea câte suflete omeneşti populează Pământul. – Eu nu descriu decât experienţa exterioară, ceea ce se oferă experienţei. Aşadar şi acest lucru cunoaşte o inversare completă: aici avem sentimentul clar că ne aflăm într-o lume fizic-senzorială. În momentul în care contemplăm din punct de vedere spiritual-sufletesc această lume fizic-senzorială nu mai are sens să vorbim de o unitate, căci acolo există tot atâtea lumi şi sori câte suflete omeneşti se află în relaţie cu Pământul. Dar aici mai există şi altceva decât o experienţă surprinzătoare. Când privim în urmă către Pământ din exterior, ne apare şi natura umană, entitatea umană. Chiar şi în conferinţe publice eu am îndrăznit să spun că, în timp ce ne aflăm ca oameni între moarte şi o nouă naştere şi privim afară în Cosmos către Pământ, noi privim de fapt din exterior către interior; dar ceea ce observăm atunci este interiorul omului. Deci, când ne apropiem din nou de viaţa pământească lumea noastră exterioară este atunci interiorul organic şi nu sufletul omului. Iată ce percepem noi în permanenţă când, din exterior, ne întoarcem privirile înapoi, către Cosmosul în care ne aflăm între naştere şi moarte. Ne întoarcem atunci privirile către natura umană. De fapt, noi nu pierdem niciodată din vedere natura umană. Când murim, ne rămâne contemplarea acestei naturi umane, dar de această dată noi nu o putem vieţui din interior; între moarte şi o nouă naştere nu mai suntem cufundaţi în ea ca între naştere şi moarte, ci o trăim din afară, o privim din exterior. Partea curioasă însă este că multitudinea oamenilor dispare atunci când ieşim în afară. Şi în timp ce observăm mulţimea de forme cosmice, sau cosmosuri, tot atât de multe câte suflete omeneşti sunt în relaţie cu Pământul, noi nu vedem, când privim înapoi spre Pământ, decât un singur om. Între moarte şi o nouă naştere există multe lumi şi un singur om.

Vedeţi dumneavoastră, fără a examina atent, cu ajutorul unei profunde meditaţii, toate aspectele acestor fapte – care sunt de o imensă anvergură –, despre care în cuvinte omeneşti nu poţi să dai decât o vagă idee, nu ajungi totuşi la o viziune, nu la una deplină, privind această deosebire radicală între imaginea Universului pe care o comportă vieţuirea dintre naştere şi moarte şi cea pe care o comportă vieţuirea dintre moarte şi o nouă naştere. Între naştere şi moarte facem experienţa unei lumi şi a numeroase fiinţe umane, între moarte şi o nouă naştere facem experienţa a numeroase lumi, reprezentând lumea noastră actuală unitară, şi a unei singure naturi umane. Dacă, în viaţa noastră dintre moarte şi o nouă naştere privim în urmă la viaţa pământească, găsim nu o multitudine nesfârşită de oameni, ci o singură natură umană, în care sunt înglobaţi toţi oamenii. Totul este deci complet inversat, şi asupra acestei inversări trebuie o dată atrasă atenţia. Căci este absolut necesar ca o dată omul să sesizeze clar în sufletul său că este imposibil să-şi facă reprezentări corecte despre lumea spirituală fără să recurgă la o răsturnare totală a conceptelor. Nu poţi avea reprezentări reale despre lumea spirituală folosind metodele confortabile prin care se aşteaptă de obicei să dobândeşti aceste reprezentări. Trebuie să te obişnuieşti să-ţi metamorfozezi radical reprezentările, mergând chiar până la răsturnarea totală a sensurilor. Mulţi oameni nu vor de fapt acest lucru, de unde şi lupta împotriva unei adevărate ştiinţe a spiritului.

Ieri v-am arătat într-un mod cât se poate de precis care sunt raporturile omului cu solarul, pe de o parte şi, pe de altă parte, cu lunarul, dar şi cu celelalte entităţi planetare. Tot ceea ce v-am spus era văzut din punctul de vedere al evoluţiei pământeşti. V-am descris raportul omului cu entitatea Venus, cu cea a lui Marte etc. Vă spuneam că datorită noii ştiinţe a spiritului noi ajungem din nou, într-un mod cu totul independent, la lucruri care erau cultivate într-o înţelepciune antică inspirată, de vis, în Misterii. Cele spuse de mine ieri nu sunt decât o faţetă a subiectului. Atât timp cât încercăm să dobândim cunoştinţe numai în modul în care proceda iniţiatul în vechile Misterii în timpul vieţii dintre naştere şi moarte, sau cum se procedează astăzi, nu vom avea, asupra lumii noastre planetare, de exemplu, decât reprezentări de felul celor pe care vi le-am descris ieri. Dar în momentul în care ieşim în afară, în momentul în care ne plasăm întru câtva în afara acestui Cosmos în care trăim de la naştere până la moarte şi privim exterior spiritual-sufletescul, din acel moment toate lucrurile pe care vi le-am descris ieri ne arată alte aspecte, reversul lor.

Noi am spus ieri: Dacă ne referim la elementul Mercur din lume – fie pe plan material sau planetar –, avem ceea ce inundă Universul cu forţă, încât îl ajută pe om să devină stăpân prin spiritual-sufletescul său asupra componentelor solide ale organismului său. Elementul Venus este cel care îi permite omului să ia în stăpânire componenta lichidă a organismului său, şi aşa mai departe. Din momentul în care inversăm acum modul nostru de a privi, toate aceste proprietăţi ni se prezintă şi ele diferit. Astfel, făcând abstracţie de Neptun şi Uranus, dacă vom aborda limitele exterioare ale sistemului nostru planetar, adică planeta Saturn, şi vom privi entităţile saturniene oarecum din cealaltă parte a existenţei, căpătăm la început posibilitatea să vedem nu ceea ce am vorbit ieri, şi anume că Saturn îl ajută pe om să-şi apere spiritual-sufletescul de efectul chimismului – acesta este efectul văzut de pe Pământ –, ci, datorită facultăţilor pe care le avem între moarte şi o nouă naştere, facem cunoştinţă cu adevărata viaţă instinctuală a fiinţei umane. Viaţa instinctuală a omului, care ţâşneşte din profunzimi inconştiente, nu poate, în adevărata sa natură, să răzbată la lumină cu ajutorul facultăţilor dobândite doar aici pe Pământ. Ea poate fi percepută fie între moarte şi o nouă naştere, fie prin cunoaşterea superioară suprasensibilă, sau, altfel spus, prin ştiinţa iniţiatică.

Poţi spune deci: Dacă priveşti cu ochii spiritului de aici de pe Pământ entitatea lui Saturn, capeţi o idee despre forţele care îi permit omului să se simtă o entitate spiritual-sufletească autonomă faţă de chimismul care lucrează în organismul său. Dacă observăm din exterior, în aspectul său spiritual-sufletesc, această existenţă a lui Saturn, ea ne prezintă forţele cosmice care plasează instinctele în interiorul naturii omeneşti.

Iar existenţa lui Jupiter (vezi desenul de mai jos), ea ne face să vedem deja ceea ce este de natură mai sufletească în om decât instinctele, şi anume tot ceea ce este prezent în el sub formă de înclinaţii, simpatii; căci în timp ce instinctele sunt încă cu totul animalice, înclinaţiile sunt deja animalic-psihice.

Entitatea lui Marte reprezintă tot ceea ce constituie, chiar dacă nu comandamente morale pe care ţi le impui interior, totuşi nişte impulsuri ce izvorăsc din ansamblul conformaţiei caracterologice a omului. Dacă un om este curajos în actele sale morale, sau este indolent, asta ţine de forţele pe care le cunoaştem atunci când privim organizarea lui Marte din cealaltă parte; nu este vorba deci de impulsurile morale deplin conştiente, pe care le-am descris în cartea mea ***Filosofia libertăţii*** ca avându-şi rădăcinile în gândirea pură, ci de impulsuri afectate încă în mare măsură de inconştienţă.

Astfel, când abordăm legătura omului cu planetele exterioare, obţinem ceva ce se referă mai mult la virtuţile morale ale omului, care într-un anumit sens sunt totuşi legate de organismul omenesc. Ceea ce aduce fiecare cu sine când se naşte provine din Cosmos, din Univers; ceea ce are un aspect mai mult instinctual, ceea ce izbucneşte într-un fel instinctual din tot organismul, este tipic saturnian. Ceea ce izbucneşte sub formă de înclinaţii, de afecte, este tipic jupiterian. Ceea ce izbucneşte ca forţe de iniţiativă direct active, fiind legat însă de organism, este tipic marţian.

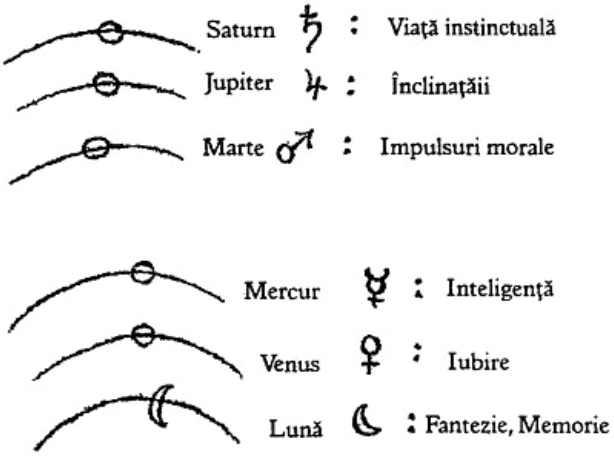
Saturn ♄ : Viaţă instinctuală
Jupiter ♃ : Înclinaţăii
Marte ♂ : Impulsuri morale
Mercur ☿ : Inteligenţă
Venus ♀ : Iubire
Lună ☾ : Fantezie, Memorie

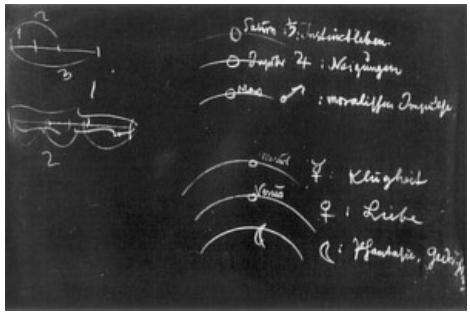

Planşa 7

[măreşte imaginea]

Ajungem apoi la calităţi şi mai interiorizate ale fiinţei omeneşti. Ele se manifestă în noi prin faptul că provin din forţe ce se găsesc în Cosmos. Aici avem, de exemplu, dacă lăsăm de o parte solarul, pe Mercur. În mod obişnuit nu putem crede că şi inteligenţa omului este ceva ce sălăşluieşte în întregul Univers. Şi totuşi aşa este. Şi dacă priviţi bine fenomenele cosmice, fără nicio idee preconceputăă, vă veţi putea spune: Ceea ce inteligenţa dumneavoastră găseşte în cele din urmă în sine în mod activ este materializat deja în fenomenele Universului. Inteligenţa există deja în fenomenul Universului, este intrinsecă fenomenelor Universului. Iar forţele care reprezintă acest aspect de inteligenţă din Univers şi se nasc apoi cu noi ca predispoziţii de inteligenţă, ca perspicacitate, aceste forţe sunt elementul mercurian din Univers.

Elementul venusian, dezvoltat suficient de mult în cadrul tradiţiilor, ni se înfăţişează în tot ceea ce este iubire. Elementul lunar se înfăţişează în tot ceea ce constituie activităţi, acţiuni bazate pe fantezie şi memorie, dar nu în sensul de activitate organică, care stă la baza amintirii, ci cea care permite formarea reprezentărilor. Reprezentările memoriei sunt şi ele de aceeaşi factură cu imaginile fanteziei, numai că ele sunt o reproducere fidelă a trăirilor reale. Putem spune deci: Fantezia şi memoria, adică virtuţiie şi aptitudinile mai interioare, sunt legate de forţele prin care se manifestă entităţile Lunii, ale lui Venus, Jupiter etc. S-ar putea deci conchide: Dacă priveşti, de pildă, aspectul fizic-senzorial al lui Jupiter, dacă deci îl priveşti pe Jupiter din interiorul Universului, el reprezintă, după cum am arătat ieri, concentrarea acelor forţe care îi permit omului să nu se topească, să nu se scurgă în lumină, să se menţină ca entitate spiritual-sufletească în lumină. Dacă îţi reprezinţi entitatea spiritual-sufletească a forţelor lui Jupiter, adică a lui Jupiter văzut din exterior – la om ar trebui să spui pentru forţele spiritual-sufleteşti: văzut din interior –, Jupiter reprezintă forţele pe care omul le poartă în el sub formă de înclinaţii, afecte etc. Am putea deci spune: Autonomizarea vieţii sufleteşti faţă de lumină constituie exteriorul lui Jupiter. Crearea, dezvoltarea, producerea de înclinaţii şi afecte sunt interiorul, aspectul spiritual-sufletesc al lui Jupiter. Când omul trece prin aceste stadii după moarte, sau în iniţiere, aşa cum am descris în cartea mea ***Teosofia***, intervine un moment precis în care el încetează, de pildă, să vadă astrele – fie că sunt planete sau stele fixe – aşa cum se văd ele de pe Pământ cu instrumentele simţurilor noastre. Este, desigur, de înţeles că încetează să le vadă; dar el nu încetează să ştie despre stele; el ştie de existenţa lor. El ştie mai întâi ceea ce v-am spus ieri. Şi dintr-un anumit moment învaţă să cunoască aspectul moral al naturii stelelor. El aruncă deci o privire în urmă asupra Cosmosului. Dar îl vede, de fapt, ca o entitate morală şi nu îl mai vede ca o entitate fizică, iar după ce a traversat starea intermediară, în cursul căreia a văzut ceea ce am expus ieri, vede apoi din exterior, îndeosebi la jumătatea drumului dintre moarte şi o nouă naştere, nu ceea ce am putea numi Saturn în sensul nostru, ci viaţa instinctuală care tălăzuieşte prin Cosmos, pe care şi-o va însuşi apoi ca om atunci când va intra din nou, prin intermediul unui corp, în existenţa fizică pământească. El vede ţeserea neîncetată a înclinaţiilor şi a tuturor celorlalte. O concepţie materialistă, evident, poate nega toate acestea, ceea ce este la fel de inteligent ca atunci când ai nega spiritualul şi sufletescul unui om când ai în faţă corpul lui fizic.

Contemplarea, să-i spunem aşa, a cosmosului moral, contemplarea lumii morale a planetelor, este ceva ce îl umple pe om în timpul care se scurge între moarte şi o nouă naştere. Dar, într-un anumit sens, contemplările sale depind de modul în care el a trecut prin poarta morţii. El contemplă viaţa instinctuală, a înclinaţiilor, a impulsurilor morale etc. prin prisma înţelegerii inconştiente pe care a dobândit-o în timpul vieţii pe Pământ.

Un om care, de exemplu, a cunoscut în viaţa sa mulţi oameni care, într-un anumit sens, se abăteau de la ceea ce noi numim norme de viaţă, un om care deci nu îi priveşte pe ceilalţi ca un filistin, ci îi întâmpină plin de iubire şi înţelegere, care mai curând îi lasă să se manifeste decât să le ţină predici, să-i dojenească criticându-i, un astfel de om dobândeşte, în afară de înţelegerea cu care şi-a îmbogăţit conştiinţa, şi o multitudine de impulsuri inconştiente; căci ai un mare beneficiu din faptul că îi accepţi pe ceilalţi şi încerci să îi înţelegi, nu să îi critici. Dotat cu aceste impulsuri poţi apoi observa foarte bine tainele existenţei saturniene din cealaltă parte a vieţii, din partea vieţii care este între moarte şi o nouă naştere. Şi atunci aceste taine ale existenţei planetare se manifestă în modul cel mai divers. În funcţie de gradul în care eşti în stare să le pricepi, le legi unele de altele într-un întreg şi le integrezi apoi propriei tale naturi umane atunci când cobori din nou pe Pământ.

Şi acum deja simţi: pornind de la această concepţie pe care o ai se dezvoltă o anumită experienţă, aşa cum şi aici pe Pământ se făureşte o anumită experienţă în conformitate cu concepţiile pe care le-ai avut. Pe Pământ cunoaştem tot felul de oameni, unul după altul. Prin aceasta dobândim o cunoaştere a lor. Conform celor contemplate dinspre latura cealaltă a vieţii, dobândim de asemenea exprienţe. Numai că aceste experienţe dobândite aici devin creatoare în a doua jumătate a vieţii dintre moarte şi o nouă naştere şi apoi ele sunt introduse în organizarea pe care o capeţi prin ereditate. Veţi simţi că acest fapt este în legătură cu formarea karmei, că acolo se înfăptuieşte ceva ce poţi numi formarea karmei. Experienţele pe care trebuie să le facă omul pentru a-şi plăsmui între moarte şi o nouă naştere karma sa le

dobândeşte prin faptul că are astfel de contemplări dinspre partea cealaltă a vieții, aşa cum le-am caracterizat.

A trebuit să fac astăzi o descriere oarecum mai subtilă, pentru că aici este vorba de lucruri subtile şi pentru că o dată trebuia să atrag atenția asupra faptului că conceptele trebuie să fie profund modificate, dacă vrem să înţelegem Universul în integralitatea sa. Căci în tot ceea ce vedem pe Pământ, fizic-senzorial, apoi şi prin aprofundare spirituală, în toate nu ne este dată decât o latură a existenţei. Tot astfel şi Cosmosul, atunci când privim în afară, nu ne revelează decât o latură a existenţei. Cealaltă latură a existenţei se revelează doar atunci când suntem în măsură să observăm Cosmosul într-o stare pur spiritual-sufletească, în afara corpului nostru fizic. Atunci însă Cosmosul se prezintă ca o entitate spiritual-sufletească, ca o entitate morală.

În timpuri foarte îndepărtate, oamenii, când intrau în existenţa lor fizică pământească, aduceau cu ei mult din ceea ce aş putea numi „memorie cosmică". Oamenii din timpurile vechi, spre deosebire de oamenii actuali, arătau la exterior, fără îndoială, mai mult ca un animal, deşi teoria simplistă după care omul descinde din animal este falsă; cu toate acestea, în timpul existenţei pământeşti ei mai aveau încă o oarecare cunoştinţă despre cealaltă latură a vieţii. Ei au luat-o cu ei în corpul lor fizic, încă imperfect dezvoltat. Iar evoluţia omenirii pe Pământ constă tocmai în aceea că omul pierde tot mai mult amintirea celeilalte laturi a existenţei în care trăieşte între moarte şi o nouă naştere. Prin faptul că pierde aceste amintiri în viaţa de pe Pământ, el este nevoit să se raporteze doar la experienţa care i se oferă în cadrul existenţei pământeşti. Numai prin acest mijloc omul poate să încorporeze ca forţă ceea ce nu-şi poate încorpora nicăieri în altă parte în Univers. Acţiunea izvorâtă din libertate trebuie dobândită în timpul existenţei pământeşti; odată dobândită, ea rămâne pentru întreg viitorul pământesc şi cosmic al omului.

La ora actuală, pentru că, în mod firesc, oamenii sunt şocaţi prin aceste lucruri, trebuie vorbit încă în termeni abstracţi, în conferinţe de popularizare, despre faptul că omul, când poposeşte un timp mai îndelungat în existenţa spiritual-sufletească, vede Universul tocmai pe dos, îl vede inversat. Dar, vedeţi dumneavoastră, noi putem arăta chiar până în cele mai concrete fapte ale existenţei noastre planetare – şi s-ar putea merge chiar mai departe, în lumea stelară – legătura omului cu întregul Cosmos. Numai pornind de la aceste cunoştinţe este posibil să spunem că Cosmosul, aşa cum se prezintă el văzut de pe Pământ, este mai întâi cosmosul fizic, Pământul este inclus şi el implicit, şi apoi este cosmosul eteric. Dumneavoastră ştiţi ce înseamnă aceşti doi termeni. În spaţiul nostru obişnuit nu se află propri-zis decât cosmosul fizic şi cosmosul eteric. Din momentul în care omul, trecând prin poarta morţii sau prin cea a iniţierii, ajunge să vieţuiască într-un mod pur spiritual-sufletesc şi, în consecinţă, să privească Universul din cealaltă parte, reprezentările spaţiale încetează să mai aibă importanţă.

Atât timp cât încă trebuie să ne exprimăm în termeni omeneşti, putem spune: Noi privim Universul nostru spaţial din exterior; deocamdată el ni se pare, aşa cum îl privim acum, ca şi cum ar fi spaţial. Dar el nu mai este spaţial, căci eu trebuie deja să spun: Când noi privim aici dintr-un punct, punctul trebuie să ni-l reprezentăm dispersat. Punctul nu mai este un punct, el este dispersat. Noi cuprindem oarecum spaţiul în noi înşine şi vedem nonspaţialul; aşa cum noi vedem aici spaţiul dintr-un punct, tot aşa, atunci când ne aflăm în afara corpului vedem punctul din spaţiu. De această experienţă pe care tocmai v-am descris-o se leagă şi următorul fapt: noi vedem tot atâtea lumi câte suflete umane sunt în raport cu Pământul şi o singură natură umană, un singur om. Noi toţi, când ne privim din exterior, suntem un singur om. Tocmai de aceea se vorbeşte în ştiinţa iniţiatică despre taina numărului, fiindcă, de fapt, şi numărul ca atare are o semnificaţie doar din cutare sau cutare punct de vedere. Ceea ce aici pe Pământ este o unitate – Cosmosul – este, văzut din exterior, o multiplicitate. Ceea ce pe Pământ este multiplicitate – oamenii – este, văzut din exterior, ca o unitate. Faptul de a vedea ceva ca multiplicitate sau unitate este, de asemenea, o iluzie sau maya. O unitate, privită dintr-un cu totul alt punct de vedere, se poate prezenta ca o multiplicitate, iar o multiplicitate, văzută din alt punct de vedere, poate apărea ca o unitate. Este ceva ce s-a petrecut, de fapt, şi în sânul ştiinţei matematice de-a lungul evoluţiei ei pe Pământ. Am făcut deja referire la aceasta. În modul nostru actual de a socoti procedăm prin adunarea unei unităţi la o alta. Spunem unu, apoi doi, adăugăm o altă unitate şi avem trei, şi aşa mai departe. În timpuri foarte îndepărtate ale omenirii nu se socotea aşa, ci în modul următor: unitatea unu, unitatea doi, apoi unitatea trei. Nu se adăuga un număr la altul, ci unitatea era ceea ce totdeauna a înglobat toate numerele. Toate numerele erau conţinute în unitate. La noi, unitatea este conţinută în toate numerele; în matematicile foarte vechi toate numerele intrau în unitate. Acest lucru îşi avea originea în obişnuinţe de gândire diferite, legate tocmai de acele amintiri ale unei ştiinţe extracosmice, care încă mai exista la începuturile omenirii.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a V-a

Dornach, 2 iulie 1922

V-am descris în aceste zile raportul omului cu mediul înconjurător, aşa cum se prezintă el dacă de pe Pământ ne întoarcem privirile mai mult către lumea planetelor. Aş vrea să adaug astăzi, cel puţin sub formă aforistică, câteva observaţii şi experienţe care se arată contemplării spirituale referitoare la raporturile omului cu mediul înconjurător din apropierea nemijlocită a Pământului. Noi avem obiceiul să privim ceea ce ne înconjoară într-un mod, aş spune, indiferent, şi în felul acesta ajungem la noţiuni cu totul nereale despre cele existente. Revin la exemplul pe care l-am citat adesea în acest context, şi anume că atunci când privim, de pildă, un cristal de stâncă putem spune, într-un anumit fel, din punctul nostru de vedere pământesc: Aici avem un lucru fundamentat în el însuşi. – Când un lucru se prezintă sub această formă desăvârşită, cum este cazul cu cristalul de stâncă, ne este totdeauna posibil, desigur numai într-un anumit sens, să recunoaştem caracterul său finit, încheiat.

Nu la fel este când culegem un trandafir şi îl ducem la noi în cameră. În existenţa pământească nu putem să concepem un trandafir doar cu peduncul; nu îl putem concepe decât crescând pe creanga de trandafir, având tulpină şi rădăcini. Dacă vrem să fim în concordanţă cu realitatea nu trebuie deci să numim un trandafir obiect în acelaşi sens în care numim obiect un cristal de stâncă, de pildă. Căci o vorbire conformă cu realitatea cere să cuprinzi doar ceea ce poate exista în sine, cel puţin relativ. Sigur, şi cristalul de stâncă poate, dintr-un alt punct de vedere, să fie privit ca ceva ce nu există pentru sine, dar atunci acesta este chiar un alt punct de vedere. Punctul de vedere al unei observaţii simpliste a existenţei pământeşti ne dă drept concept de existenţă pentru cristalul de stâncă o cu totul altă noţiune decât pentru trandafir. Din nefericire nu se ţine îndeajuns seama de aceste lucruri. De aici şi gândirea atât de neconformă realităţii pe care o au oamenii, faptul că ei ajung atât de greu să traducă în noţiuni clare ceea ce trebuie extras din observaţia spirituală. Ar fi cu totul posibil să ajungi la noţiuni clare dacă ai observa lucrurile simple în modul pe care tocmai l-am expus încă o dată aici.

Dacă ne oprim la Pământul nostru, adică la mediul înconjurător cel mai apropiat al omenirii, găsim la suprafaţa sa, mai întâi, diferite tipuri de sol. Dacă vă rotiţi privirile în jur, găsiţi în mediul înconjurător imediat un sol de tip calcaros. Puţin mai spre sud găsiţi tipuri de sol şistoase, soluri care se desprind în foi. Voi analiza mai întâi aceste două varietăţi esenţiale de sol: formaţiunea calcaroasă, pe care o puteţi observa oriunde în jur sub forma de calcar jurasic, şi formaţiunea şistoasă în care roca, mineralul, nu are o structură la fel de compactă precum calcarul, ci este foietată. Gândiţi-vă la şistul argilos, la gneiss, la micaşist (mica) etc., pe care le veţi întâlni în Alpii din Europa Centrală. Formaţiunile calcaroase şi cele şistoase reprezintă o opoziţie fundamentală în existenţa pământească. Dacă privim aceste roci sedimentare, cum se mai numesc acestea, ele sunt văzute, conform concepţiilor noastre actuale, într-un mod care explică doar legitatea fizico-minerală de formare a lor, fără să se ţină seama că Pământul este, nu-i aşa, un întreg. Să examinăm ce este astăzi ştiinţa cunoscută sub numele de geologie.

Geologia studiază într-un mod general tipurile de sol, cu toate minereurile, metalele şi mineralele pe care acesta le conţine. Dar studiind geologic Pământul, o face ca şi cum acesta nu ar adăposti lumea vegetală actuală, nici fiinţa umană. A studia Pământul aşa cum o face geologia este ca şi cum ai studia un schelet de om ca pe un lucru în sine. Dacă priviţi un schelet uman în sine ar trebui, de fapt, să spuneţi:Acesta nu are în realitate o existenţă separată, în sine. Nicăieri în lume nu poate lua naştere ceva precum un schelet uman care să existe în sine. El poate fi rămăşiţa, vestigiul unei fiinţe umane complete, dar niciodată nu ar fi putut lua naştere fără să fi existat mai înainte muşchi, nervi, sânge etc. Nu putem considera scheletul uman ca entitate separată şi să-l explicăm numai prin el însuşi.

Şi este la fel de imposibil, pentru cineva care gândeşte nu abstract ci conform realităţii, să prezinte Pământul şi tipurile sale de roci fără să ţină seama de faptul că Pământul este o totalitate, din care fac parte regnurile vegetal, animal şi uman, aşa cum muşchii, sângele etc. aparţin scheletului omensc. Trebuie deci să fim foarte conştienţi că a privi Pământul „din punct de vedere geologic" înseamnă a renunţa de la bun început să te îndrepţi către real. În felul acesta nu obţii nimic real. Obţii ceva care nu se poate găsi în sânul unei entităţi planetare, decât dacă în această entitate planetară există lumea vegetală, lumea animală şi lumea umană.

Dacă ne oprim la formaţiunile şistoase pe care le cuprinde solul, ca parte a scheletului pământesc să spunem aşa, ele se deosebesc foarte clar, sub aspect exterior, de formaţiunile calcaroase compacte. Şi dacă folosim metodele aplicate pentru descrierea marilor linii de evoluţie terestră din cartea mea ***Ştiinţa ocultă în rezumat***, atunci diferenţa care există între formaţiunea şistoasă şi formaţiunea calcaroasă trebuie s-o explicăm prin raporturile pe care le are fiecare din ele cu fiinţa umană, cu animalul şi cu vegetalul. Trebuie să examinăm care sunt raporturile dintre aceste tipuri de minerale şi elementul spiritual-sufletesc aparţinător Pământului.

Nu poţi înlelege scheletul omenesc dacă nu îl legi până la urmă de natura volitivă a fiinţei omeneşti, şi nu înţelegi formaţiunea şistoasă şi calcaroasă dacă nu cunoşti rolul pe care îl joacă aceste formaţiuni în ceea ce se petrece şi din punct de vedere spiritual-sufletesc în sânul existenţei pământeşti. Şi atunci sesizezi raportul strâns care există între tot ceea ce este formaţiune şistoasă şi existenţă vegetală, pe de o parte, şi formaţiune calcaroasă şi existenţă animală, pe de altă parte.

Desigur, în starea actuală în care este Pământul, roca pe care o avem în şist trebuie în mod firesc să se regăsească şi în plante. Roca sau mineralul corespunzător unor animale trebuie căutate, în ce priveşte originea lor, în diversele formaţiuni animale. Dar esenţialul nu este acesta, ci faptul că pentru observarea spirituală, pentru experienţa spirituală, modul aparte în care se prezintă apartenenţa vegetalului, a întregului regn vegetal la Pământ, arată o anumită relaţie cu formaţiunea şistoasă.

Dacă ar fi să găsesc o reprezentare schematică, ar trebui să o prezint aşa (vezi desenul mai jos): avem Pământul (alb), apoi, sedimentată, o formaţiune şistoasă (violet) şi apoi plantele care cresc din Pământ în sus, către spaţiul cosmic (roşu). Spaţial vorbind, plantele nu trebuie neapărat să coincidă cu şistul, aşa cum, de pildă, nici gândirea, care îşi are ca instrument creierul, nu are nevoie să coincidă cu degetul mare

de la picior, când acesta este pus în mişcare. Nu se pune problema acestei coincidenţe spaţiale, ci de a pătrunde în formaţiunea şistoasă şi prin mijloace de investigare spirituală, aşa cum le-am descris în ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** sau în ***Ştiinţa ocultă***, nu numai prin analize fizice şi chimice. Pătrunzând în acest mod în formaţiunea şistoasă ajungem la următoarea convingere: Dacă forţele conţinute în şist ar fi singurele care să acţioneze pe Pământ, ele ar trebui să stea în legătură cu ceva viu, cu un element de viaţă, care s-ar dezvolta întocmai ca şi lumea vegetală. Regnul vegetal se dezvoltă reprezentând doar o corporalitate fizică şi o corporalitate eterică; ele se află şi în plantele înseşi. Dacă ne referim însă la astralul regnului vegetal, atunci trebuie să percepem această astralitate ca o atmosferă astrală ce înconjoară Pământul (portocaliu). Plantele nu au corp astral în ele însele, însă Pământul este încojurat de o atmosferă astrală. Iar această astralitate contribuie în mod activ la procesele de înflorire şi rodire, de exemplu. De fapt, regnul vegetal al Pământului are un corp astral unitar, care nu coboară niciodată în planta însăşi – poate doar într-o măsură foarte mică în timpul trecerii de la floare la fruct – şi care pluteşte în esenţă ca un nor deasupra vegetaţiei şi o stimulează la formarea florilor şi a fructelor.

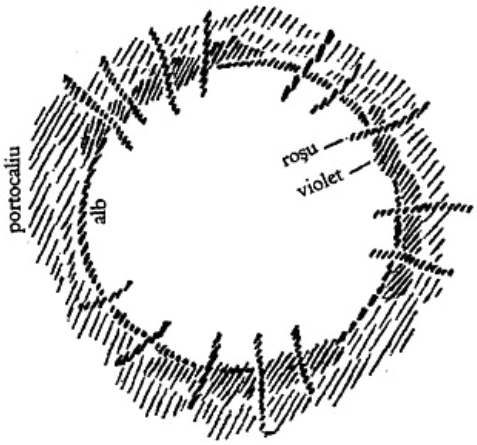

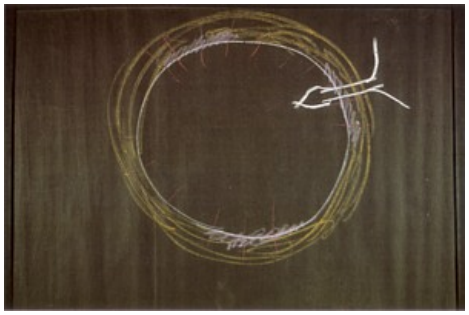

Planşa 8

[măreşte imaginea]

Ceea ce se dezvoltă aici s-ar prăbuşi în sine, dacă forţele care radiază din mineralele formaţiunilor şistoase n-ar exista. În formaţiunea şistoasă avem, aşadar, ceea ce tinde să facă din Pământul întreg un organism. Într-adevăr, noi trebuie să considerăm plantele ca un tot unitar faţă de Pământ, asemănător părului nostru, care şi el constituie ceva unitar faţă de noi oamenii. Şi ceea ce dă coeziune acestui organism global al Pământului sunt forţele radiante care emană din mineralele formaţiunii şistoase.

Aceste lucruri vor fi şi ele într-o zi confirmate de ştiinţele naturii. Se va spune, de pildă: Omul are, desigur, şi el un corp fizic şi un corp eteric.Toată organizarea sa are la bază o existenţă vegetală. Poţi într-adevăr să consideri omul o fiinţă vegetală căreia i s-ar adăuga ceea ce este specific animalului şi omului. Dacă începem să tratăm omul sănătos sau bolnav cu o substanţă minerală provenită din formaţiunea şistoasă, putem constata, chiar la exteriorul omului – ceea ce vă spun acum poate fi aflat prin contemplare spirituală – care este efectul mineralelor conţinute în formaţiunea şistoasă asupra omului. Şi deosebit de important va fi să constaţi simptomele patologice din entitatea umană datorate, de pildă, unei proliferări a principiului vegetal. O proliferare a principiului vegetal în om trebuie totdeauna combătută printr-o substanţă minerală provenită din formaţiunea şistoasă. Căci tot ceea ce ţine de formaţiunea şistoasă menţine elementul vegetal din om în stare normală – dacă pot spune aşa –, după cum tot el normalizează permanent viaţa vegetală pe Pământ. Viaţa vegetală ar tinde să se extindă în afară, invadând spaţiul cosmic prin proliferarea sa, dacă nu ar fi ţinută în frâu de radiaţiile forţelor minerale corespunzătoare formaţiunilor şistoase. În ziua în care se va înţelege că ceea ce constituie într-un fel scheletul Pământului nu trebuie studiat doar din punct de vedere geologic, ci şi în legătură cu entitatea pământească în ansamblu, adică cu elementul organic şi cu cel sufletesc spiritual, va trebui, pornind deci de la acest punct de vedere, să studiem o geografie şi o geologie vie a Pământului.

Or, orice existenţă vegetală este într-o strânsă legătură cu solarul, cu acţiunea Soarelui. Acţiunile Soarelui nu se limitează la efectele fizice şi eterice ale razelor solare din căldură şi lumină, ci acestei călduri şi lumini îi este integrat în special un element spiritual-sufletesc. Acest spiritual-sufletesc stă în corespondenţă cu ceea ce este integrat în formaţiunea şistoasă. Răspândirea, într-un fel pe toată suprafaţa Pământului, a şistului este strâns legată de faptul că natura vegetală de pe Pământ este extrem de variată. Amplasarea geografică nu are o importanţă primordială. Nu trebuie să credem, de exemplu, că într-un anumit loc trebuie să existe neapărat formaţiune şistoasă pentru ca viaţa vegetală să se poată naşte. Radiaţiile formaţiunii şistoase se răspândesc pe suprafaţa Pământului prin tot felul de curenţi, în special prin curenţi magnetici, iar din aceste radiaţii ale formaţiunii şistoase difuzate în jurul Pământului trăiesc apoi plantele. Dimpotrivă, în locurile în care se întâlnesc formaţiuni şistoase extrem de dezvoltate, viaţa vegetală nu poate astăzi să prospere, fiindcă forţa inerentă vegetalului este prea mult atrasă către terestru şi de aceea nu se mai poate dezvolta. Forţele care înlănţuie planta de elementul pământesc sunt atât de precumpănitoare încât dezvoltarea plantei, la care concură şi forţele cosmice, nu mai poate avea loc. Şi tot aşa, noi putem obţine nişte informaţii despre aceste formaţiuni şistoase din sânul pământului numai dacă putem urca, în sensul indicat în cartea mea ***Ştiinţa ocultă***, până la acea epocă în care Pământul însuşi avea o existenţă solară. Atunci s-a pregătit, nu chiar plăsmuit în forma pe care o cunoaştem astăzi, în cadrul Pământului elementul şistos. În acea epocă de existenţă solară a Pământului, acesta nu era pe plan fizic decât la stadiul unei vieţi vegetale luxuriante. Şi, de fapt, ar trebui de spus următoarele: Dacă privim în urmă, începând de la actuala configuraţie a Pământului până la stadiile sale planetare anterioare, Lună şi Soare, existenţa solară nu era astfel constituită încât să permită dezvoltarea unei vieţi vegetale sau animale. Plantele actuale nu existau în timpul fazei solare, însă Pământul avea un fel de existenţă vegetală, iar din această existenţă vegetală s-a născut pe de o parte regnul vegetal iar pe de altă parte s-a solidificat, sub formă de şisturi, acele formaţiuni care acţionează în lumea vegetală ca forţă plăsmuitoare. Aşadar, formaţiunea şistoasă reprezintă partea de intelect pământesc extrasă din componenta vegetală a Pământului.

Dacă, dimpotrivă, privim formaţiunea calcaroasă, ea îi apare privirii suprasensibile ca aflându-se într-o strânsă legătură cu tot ceea ce pe Pământ pătrunde existenţa animală cu autonomie, dacă mă pot exprima astfel. Planta este încătuşată de sol, este legată de el cum este legat părul nostru de pielea capului. Animalul se deplasează. Radiaţiile formaţiunii calcaroase au legătură mai puţin cu această deplasare ca atare, care este o deplasare locală, cât mai cu seamă cu autonomia animalului.

Când priviţi o plantă puteţi vedea cum ea creşte cu rădăcinile îndirecţia pământului, se adânceşte în pământ şi tinde oarecum către centrul acestuia, şi apoi se dezvoltă, se desfăşoară spre exterior. În forma plantei putem recunoaşte rezultatul integrării sale în ansamblul existenţei pământeşti. La o formă mai complicată vom avea, evident, şi o descriere mai complicată, dar esenţialul rămâne acelaşi. Planta nu este autonomă. Acolo unde este implantată în pământ ea se contractă, se uneşte cu existenţa pământească; începând cu punctul din care iese la suprafaţă, ea se răspândeşte şi radiază, extinzându-se în direcţia luminii, care se difuzează în toate părţile. Cel mai bun mijloc de a înţelege forma unei plante este de a o privi în strânsă legătură cu poziţia sa faţă de Pământ.

Planşa 8

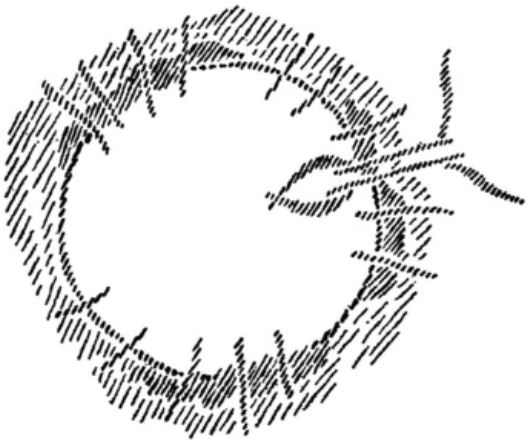

Şi la animal, la o anumită „schiță”, să-i zicem aşa, a formei animale, de exemplu la coloana vertebrală orizontală, la membrele care tind în jos, se va găsi o adaptare la existenţa pământească; dar, prin structura sa, animalul se ridică complet independent de la pământ. În fiecare formă animală putem vedea nu numai că ea este adaptată, ca şi planta, la viaţa pământească, ci şi că ea are o anumită autonomie, ceva structurat în sine. Animalul, chiar şi prin forma sa, este smuls din legătura cu pământul.

Pentru observaţia suprasensibilă mai apare încă ceva: tot ceea ce radiază din lumina lunară, în sensul descrierilor pe care le-am făcut în ultimele zile, tot ceea ce se revarsă pe Pământ din lumina solară reflectată de Lună prin cele plăsmuite aici, prin tot ceea ce se revarsă şi în viaţa gândurilor noastre şi acţionează în ea ca forţă formatoare, contribuie şi la modelarea formelor animale. În principiu, tot cea ce în animal este voinţă nedefinită, informă, îşi are obârşia în lumina solară directă. Tot ceea ce însă îi conferă animalului forma sa autonomă, care nu este adaptată terestrului, ne parvine plutind – în sensul cel mai propriu al cuvântului – pe valurile luminii lunare.

În general, de la Lună vin către Pământ toate formele. Faptul că diferite animale sunt diferit conformate se explică prin aceea că Luna parcurge cercul zodiacal. După cum se află în Berbec, Taur sau Gemeni, ea exercită o forţă plăsmuitoare diferită asupra animalului. De aici rezultă şi o relaţie interesantă între Zodiac şi plăsmuirea formelor animale, fapt presimţit de către vechea înțelepciune de vis. Ceea ce atrage, într-un fel, pe Pământ aceste forme, care altfel s-ar pierde ca într-o ceaţă în spaţiul din jurul Pământului, sunt forţele care emană din formaţiunea calcaroasă. Substanţele minerale de pe Pământ nu emit numai radiu, ci şi multe alte lucruri. Și astfel, pe de o parte, în formaţiunea şistoasă noi trebuie să căutăm ceea ce reţine vegetalul pe Pământ, iar pe de altă parte, în formaţiunea calcaroasă trebuie să căutăm tot ceea ce atrage din sfera lunară acel lucru care trăieşte în formele specifice ale animalelor. Astfel, printr-o observaţie spirituală ajungem să înțelegem că pe Pământ formaţiunea şistoasă este legată de modelarea regnului vegetal, în timp ce formaţiunea calcaroasă este legată de modelarea regnului animal.

Trebuie să fim conştienţi de faptul că tot ceea ce găsim astfel înformaţiunea calcaroasă, de exemplu, se regăseşte în fiecare detaliu al vieţii organice. Se poate observa foarte precis, dacă ţi-ai procurat mijloacele pentru această observare, că există, de pildă, fiinţe umane cu o tendinţă puternică de osificare. Prin asta nu vreau să spun că ele au un schelet tare, ci că au multe depozite de calcar şi în restul organismului. Există, dacă pot spune aşa, fiinţe mai bogate şi fiinţe mai sărace în calcar. Desigur, nu trebuie să vă imaginaţi că acest lucru se petrece într-un mod atât de pronunţat; trebuie, bineînțeles, să ne imaginăm totul la scară homeopatică, dar acest fapt este foarte important. Fiinţele cu un conţinut mai mare de calcar sunt în general mai inteligente, au o mai mare uşurinţă în a lega între ele concepte subtile şi totodată în a diseca lucrurile. Să nu credeţi că prin asta vreau să explic în mod materialist entitatea omenească; evident, nu asta îmi propun. Faptul că un om depune mai mult calcar decât altul ţine de karma sa. Aşadar, atât în amonte cât şi în aval, lucrurile au deja o legătură cu factorul spiritual. Şi tocmai în asta rezidă cunoaşterea autentică, pătrunzătoare a Cosmosului: nu se vorbeşte în mod vag despre spiritual şi material, ci se cunoaşte modul creator în care acţionează spiritualul, care plăsmuieşte din el însuşi materia. Un om care prin vieţile sale anterioare este destinat să devină într-o anumită încarnare o persoană deosebit de inteligentă, de pildă un matematician eminent, dezvoltă, mai întâi între moarte şi o nouă naştere, acele forţe spiritual-sufleteşti care fac să se depună ulterior în el calcarul. Dacă vrem să devenim inteligenţi vom fi dependenţi de depozitele de calcar din noi. Dacă, dimpotrivă, vrem să dezvoltăm mai mult voinţa, determinante pentru noi vor fi depozitele argiloase, acele formaţiuni care trăiesc, de pildă, în şist, în argilă.

Nu înțelegem cu adevărat materia decât dacă o privim într-o permanentă legătură cu spiritualul. Atunci vom putea spune că formaţiunea calcaroasă conţine în sine radiaţiile şi fluxurile care dau naştere nu numai formelor elementului animal de pe Pământ, ci şi organului care acţionează în noi ca suport material ce ne permite să plăsmuim în interior gândurile. Afară, în spaţiu, se află diversitatea formelor animale. Înăuntru, în intelectul nostru, sunt formele gândurilor. Gândurile nu sunt altceva decât transpunerea pe plan spiritual a formelor animale. Ansamblul regnului animal constituie în acelaşi timp inteligenţa. Proiectat în interiorul fiinţei umane, unde se manifestă în mobilitatea diferitelor forme de gânduri, acest regn animal în ansamblu este inteligenţa. Dar aşa cum afară regnul animal are nevoie de formaţiunea calcaroasă pentru modelarea sa, tot noi avem într-un fel nevoie de un depozit interior fin de calcar, deci de o formaţiune calcaroasă, pentru a deveni inteligenţi. Evident, acest lucru nu trebuie să se întâmple în exces. Dacă depozitele de calcar în om ar fi exagerat de mari, atunci ar avea loc un alt fenomen, şi anume faptul că inteligenţa lui s-ar detaşa de el, nu ar mai rămâne la el; calcarul ar da într-un fel prilejul ca inteligenţa să se dezvolte în mod obiectiv, însă nu ar permite ca ea să rămână pentru persoana sa. Totul este legat de o anumită proporţie. Şi dacă continuăm să urmărim aceste lucruri, ajungem la nişte explicaţii interesante în legătură cu importanța elementului mineral în viaţa omului, a animalului şi a plantei. Dacă cercetăm tot ceea ce acţionează în noi ca forţe proprii calcarului, ajungem – arn spus-o deja – la ceea ce aspiră spre formă, la ceea ce ne face să devenim oameni consolidaţi, solidarizați interior. Ceea ce însă este legat în noi îndeosebi de forţe de natura argilei, de şistul argilos, ne face să devenim oameni care luptă împotriva acestei solidarităţi, care nu tolerează această solidaritate, ci o dizolvă, o diluează, o vegetalizează. Omul este, de fapt, rezultatul unei conlucrări a calcarului şi a şistului, adică a forţelor inerente calcarului şi şistului.

Putem examina acum mai îndeaproape natura şistoasă. În multe şisturi găsim chiselgur, siliciu, un compus al siliciului pe care îl găsim în special în cristalul de stâncă, în cuarţ. Forţele existente în cristalul de stâncă, în cuarţ, sunt de asemenea, prin radiaţiile şi influxurile lor, prezente şi în om. Şi dacă omul nu ar dispune decât de aceste forţe, pe care le asimilează odată cu şistul mai dur, dacă deci omul nu ar avea în el decât forţe de tipul cuarţului, el ar fi continuu în pericol de a năzui cu spiritual-sufletescul său la starea în care se afla între moarte şi o nouă naştere, adică înaintea venirii sale pe Pământ. Cuarţul vrea continuu să-l scoată pe om din sine înuşi, să-l aducă înapoi, în starea sa de entitate încă neîncorporată. Acestei forţe, ce vrea să-l aducă pe om înapoi, la starea de fiinţă neîncorporată, trebuie să i se opună o altă forţă, care este cea a carbonului. Omul conţine carbon sub multiple forme. Ştiinţele naturii se mulţumesc astăzi, evident, doar cu o

observare exterioară a carbonului, prin metode fizice sau chimice. În realitate, carbonul este ceea ce ne permite să rămânem totdeauna în noi. El este, de fapt, casa noastră. Este cel în care locuim, în timp ce siliciul vrea fără încetare să ne scoată afară din casa noastră şi să ne readucă în epoca în care eram înainte de a fi intrat în casa noastră de carbon.

Şi vedem astfel cum elementele carbon şi siliciu din nou trebuie să ducă fără încetare o luptă. Dar în această luptă rezidă viaţa noastră. Dacă nu am fi făcuți decât din carbon – de exemplu, regnul vegetal fizic este bazat pe carbon – noi nu am fi legaţi decât de Pământ. N-am putea avea nici cea mai mică idee despre existenţa noastră extraterestră. Faptul de a fi conştienţi de ea îl datorăm elementului siliciu din noi. Când înțelegi asta, observi de asemenea ce forţe vindecătoare conţine siliciul sau chiselgurul. Când un om este bolnav pentru că are o înclinație prea mare pentru carbon, cum este cazul în bolile legate de anumite depozite de produse metabolice, trebuie să i se administreze un medicament pe bază de siliciu. Substanţa silicoasă este un remediu foarte activ îndeosebi atunci când depozitele se creează la periferie sau în cap.

Vedeţi deci că dacă pătrundem aceste lucruri în profunzime, dacă pornim de la o cunoaştere globală, care este în acelaşi timp cunoaşterea naturii şi cunoaşterea spiritului, care în tot ceea ce este pur material caută spiritualul şi în tot ce este spiritual regăseşte materia, spiritualul fiind elementul creator, pornind deci de la aceasta, doar atunci, obţinem ceea ce explică mai întâi existenţa omenească şi, ulterior, felul cum trebuie să procedezi atunci când funcţiile acestei existenţe sunt perturbate.

De o importanţă deosebită este apoi să observăm ceea ce trăieşte în om sub formă de substanţe azotoase, azotul ca atare şi compuşii acestuia. Faptul că omul conţine azot îi permite într-un fel să rămână totdeauna deschis faţă de Univers. Nu pot să arăt aceasta decât tot printr-un desen schematic. Să presupunem că este vorba de organismul omenesc (vezi desenul, alb).

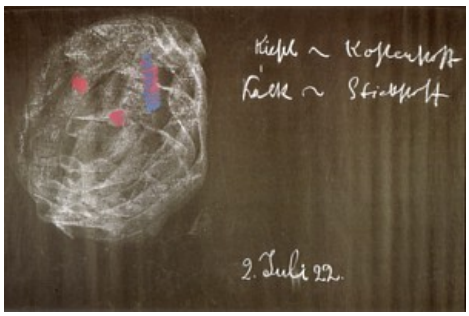

Planşa 9

[măreşte imaginea]

Prin faptul că omul are în sine azot sau corpuri care conţin azot se anulează legitatea organizării trupeşti, care lasă acum loc peste tot legităţii cosmice: de-a lungul liniilor de azot din corp, corpul încetează să-şi impună propria legitate. Prin aceasta, legitatea cosmică poate pătrunde peste tot (roşu). Cosmosul se manifestă în corp de-a lungul liniei azotului din corpul uman. Puteţi deci să vă spuneţi: Cosmosul, Cosmosul până la cea mai îndepărtată stea, lucrează în mine atâta timp cât azotul lucrează în mine. Forţele azotului conţinute în mine introduc în fiinţa mea forţele întregului Cosmos. Dacă nu aş fi un organism care conţine azot m-aş închide faţă de tot ceea ce vine din Cosmos. Iar dacă trebuie ca forţele cosmice să se dezvolte în mod deosebit, cum este cazul, de pildă, atunci când apare fecundarea omenească, adică atunci când embrionul uman se dezvoltă în pântecele mamei, embrion care reproduce imaginea Cosmosului, acest lucru este posibil doar dacă substanţele care conţin azot eliberează omul pentru acţiunea Universului, pentru acţiunea Cosmosului. Dar în Univers, ca şi în existenţa umană, totul este astfel organizat încât să nu se ajungă la extreme. Orice lucru, dacă ar fi să acţioneze singur, ar conduce la o extremă. Dacă azotul ar putea să-şi desfăşoare întreaga sa forţă în om, omul ar deveni din ce în ce mai neputincios, ar deveni mai neputincios nu numai prin efectul elementului siliciu, prin care ar vrea să iasă din sine afară, către trecut, în spiritual, ci şi prin efectul azotului, prin care ar vrea să se răspândească continuu – spiritual – şi în spaţiu. Prin azot omul ar deveni din ce în ce mai neputincios. El n-ar putea să fie menţinut în limitele sale, aşa cum ar trebui să fie.

Este foarte interesant să constaţi, observând fenomenele din natură sau din om, că lucrurile importante joacă întotdeauna un dublu rol. Ceea ce pe de o parte îi dă omului o amprentă fizică de inteligenţă, şi anume calcarul, contracarează pe de altă parte efectul azotului.Aşa încât putem spune: Pe de o parte siliciul şi carbonul formează o polaritate, pe de altă parte azotul şi calcarul formează o altă polaritate.

Calcarul îl ajută pe om să fie în permanenţă pregătit să pună în locul forţelor cosmice, care caută să pătrundă în el prin intermediul azotului, propria sa organizare. Prin intermediul azotului, în interior acţionează o forţă cosmică (vezi desenul, roşu); datorită acţiunii calcarului intră acum în oscilaţie cu acesta o forţă care provine din organismul uman (albastru). Aşa încât, în locurile cele mai diferite din corpul omenesc avem o intervenţie a Cosmosului şi o respingere a efectelor cosmice. Întotdeauna există această mişcare pendulară de du-te–vino: acţiunea azotului, efectul calcarului, acţiunea azotului, efectul calcarului. După cum vedeţi, pe om nu putem pune în relaţie doar cu lumea steiară, ci trebuie să-l aşezăm şi în mediul său pământesc nemijlocit.

Planşa 9

În ultimul număr din „Goetheanum” am reliefat în mod expres într-un aforism că materialismul [Nota 11], ca o concepţie despre lume, nu

provine din faptul că s-ar cunoaşte foarte bine materia; dimpotrivă, ea este cunoscută foarte puţin. Ce mare lucru se ştie despre carbon? Că se găseşte în natură sub formă de cărbune, grafit şi diamant. Se descriu apoi aceste corpuri conform proprietăţilor lor fizice. Nu se ştie însă că acest carbon este cel care ne ţine, care ne fixează în noi pentru ca să putem fi un organism uman închis, delimitat, şi că lui i se opune fără încetare siliciul, care caută să ne răpească pe noi nouă înşine.

Nu cunoaştem cu adevărat materia decât dacă o cunoaştem şi sub aspectul ei spiritual. Căci spiritul pătrunde materia oriunde există ea. Dar, evident, nu facem nimic dacă rămânem la un simplu panteism, vag şi ceţos, şi repetăm mereu: Oriunde există materie există şi spirit. În viaţă nu poţi progresa dacă priveşti lucrurile dintr-un singur unghi. Nu este suficient să ştii că, de fapt, calcarul, siliciul, carbonul, azotul conţin spirit; acest lucru este evident, dar nu este şi suficient. Trebuie să ştii şi că anumite substanţe sunt într-un fel încorporări, materializări ale unor acţiuni spirituale. Trebuie să poţi vedea că, de fapt, calcarul îl organizează pe om în sine şi că azotul caută neîncetat să-l străbată cu forţe cosmice.

Plantele, care trebuie totdeauna să fie în relaţie cu cosmicul, căci ele cresc din pământ către Cosmos, au nevoie pentru creşterea lor de compuşi ai azotului; şi tot aşa s-ar putea studia creşterea plantelor, dacă s-ar stăpâni legătura pe care tocmai am descris-o.

Lucrurile au mai întâi aspectul lor cognitiv; noi ajungem să cunoaştem lumea doar atunci când pătrundem cu adevărat aceste fenomene. Dar ele au şi partea lor practică. Şi rămânem de fapt la stadiul cel mai primitiv dacă nu putem observa fenomenele în contextul lor mai larg. Apoi se trece la examinarea în detaliu şi se observă faptul că compuşii azotului intervin tocmai în creşterea plantelor. Or, ştiţi bine că şi aşa acesta este un studiu foarte laborios; dar şi în agricultură acest studiu poate deveni complet doar dacă fenomenele sunt abordate în lumina ştiinţei spiritului. Abia ştiinţa spiritului este adevărata ştiinţă a realităţii.

Vedeţi dumneavoastară, tot ceea ce vă prezint trebuie să fie regăsit prin metodele ştiinţei spiritului, atât cele actuale ca şi cele care se vor dezvolta în viitor. Ştiinţa spiritului din Antichitate primea aceste lucruri doar printr-un fel de clarvedere onirică. Noi trebuie să dobândim o clarvedere deplin conştientă. Am evocat adesea acest fapt. Astăzi aceste lucruri nu le putem primi ca odinioară, când omul avea o cu totul altă organizare trupească. Este evident un nonsens să te limitezi la studiul vechii ştiinţe, căci prin aceasta nu poţi înţelege. Dimpotrivă, dacă ştii să luminezi spiritual, în mod adecvat, lucrurile, le înţelegi şi pe cele de demult. Şi totuşi este minunat să constaţi astăzi cum în principiu, vreau să spun printr-un fel de instinct, întreaga cunoaştere ştiinţifică tinde către ceea ce a fost găsit odinioară graţie clarvederii onirice.

Să luăm un caz precis. Presupuneţi că vechii iniţiaţi ar fi luat ca ipoteză că plumbul era prezent peste tot în existenţa eterică pământească. Căci ei atribuiau iradierii plumbului ceea ce acţionează în forma umană de sus, de la extremitatea superioară, în jos. Ei vedeau în plumb, care este răspândit în multe forme pe Pământ, ceva care este în legătură cu constituţia interioară a fiinţei umane, şi îndeosebi cu conştienţa de sine a omului. Evident, gânditorul materialist din epoca noastră va spune că plumbul nu joacă niciun rol în organismul omenesc. Vechiul iniţiat i-ar fi răspuns atunci: Nici noi nu ne-am gândit, desigur, la plumbul sub formă obişnuită, aşa cum ţi-l imaginezi tu, ci la plumbul foarte fin, plumbul ca acţiune a unei forţe. Şi un astfel de plumb este foarte răspândit. Iată ce i-ar fi răspuns vechiul iniţiat.

Ce spune naturalistul modern? El spune: Există minerale care emit radiaţii. Printre aceste radiaţii se numără şi ceea ce se numeşte radioactivitate. Sigur, se cunoaşte radiaţia uraniului, se ştie că dacă emite anumite radiaţii – razele alfa, cum sunt numite – avem mai întâi ce este emis prin radiaţie; ceea ce continuă apoi să radieze se transformă într-un anumit fel, capătă chiar, cum se spune în chimie, o altă masă atomică; pe scurt, au loc transformări şi în cadrul a ceea ce există aici sub formă de materie radiantă. Unii vorbesc chiar despre un fel de renaştere a conceptului alchimic de trasmutare a materiei. Dar cei care au studiat aceste lucruri spun: În cadrul acestei radiaţii rezultă ceva, care apare ca un produs care nu mai este radioactiv, aşa-numitul radium G, şi care are proprietăţile plumbului. Aşadar, chiar din ştiinţa modernă puteţi afla: Există aici substanţe radioactive şi în cadrul acestor radiaţii radioactive există ceva care, conform forţei sale, este înţeles a fi în formare. Peste tot în subsol există plumb.

După cum vedeţi, cercetarea contemporană se apropie într-un mod ce-ţi poate da de gândit de vechea ştiinţă iniţiatică. Şi aşa cum astăzi a dat de plumb – aş spune, a dat cu nasul de plumb, cel puţin cu nasul instrumentelor fizice –, ea va ajunge să dea şi de alte metale. Şi atunci va ajunge treptat să înţeleagă ce se avea în vedere atunci când se spunea că peste tot în elementul saturnian găseai plumb. După cum vedeţi, numai cu ajutorul privirii spiritual-ştiinţifice se poate pătrunde semnificaţia adevărată a ceea ce apare astăzi chiar pe calea ştiinţelor naturii şi cu care nu se prea ştie ce să se facă în câmpul mai larg al cunoaşterii.

Dar mai există un punct important în acest domeniu: aşa cum ştiţi, aerul, ce face şi el parte din mediul nostru înconjurător nemijlocit, se compune din oxigen şi azot. Iniţial, noi nu putem utiliza azotul pentru viaţa noastră fizică. Oxigenul îl respirăm. El se transformă în noi, şi anume în noi se formează acid carbonic, pe care apoi îl expirăm. Astfel, prima întrebare care ar putea veni este: Care este, de fapt, importanţa azotului, care nu este legat chimic sub nicio formă cu oxigenul, ci doar coabitează cu el acolo, afară, într-un fel de amestec ceva mai intim? Noi nu putem trăi în azot, nouă ne trebuie oxigen pentru a trăi. Dar fără azot Eul şi corpul nostru astral n-ar putea exista în timpul somnului, când ele se află în afara corpului fizic. Dacă de la adormire până la trezire nu ne-am putea cufunda în azot, am pieri. Corpul nostru fizic şi corpul nostru eteric au nevoie de oxigenul din aer, Eul nostru şi corpul nostru astral au nevoie de azot.

Azotul este în general ceea ce ne pune în contact intim cu lumea spirituală. El este puntea către lumea spirituală în perioada în care sufletul nostru se află în somn. Urmăriţi ceea ce am spus mai înainte şi ceea ce am spus acum despre azot. Azotul atrage în noi cosmicul din mediul înconjurător. Atunci când este în noi el ne pregăteşte pentru cosmic. Când este în exteriorul nostru, lasă ca ceea ce nu este destinat acestui Pământ să trăiască spiritual-sufleteşte în noi.Trebuie deci să spunem: Nu este lipsit de raţiune faptul că aerul conţine o mare cantitate de azot. Azotul este cel care omoară pe plan fizic şi dă viaţă pe plan spiritual în cadrul existenţei pământeşti. Şi când, de la adormire până la trezire, evadăm, raportat la natura noastră sufletească, din elementul care omoară fizic către o altă existenţă, noi ne adâncim în elementul azot, care constituie puntea dintre spiritual-sufletescul nostru şi spiritual-sufletescul din Cosmos. Noi prindem rădăcini cu existenţa noastră pământesc-personală în carbon şi cu existenţa noastră spiritual-sufletească în azot. Acestea sunt raporturile pe care le au carbonul şi azotul, între ele şi cu omul, în existenţa pământească.

Carbonul se găseşte în cărbunele obişnuit, în grafit şi în diamante. Sunt cele trei forme sub care se poate prezenta carbonul. Carbonul pe care îl vedeţi în cărbunele negru, în funingine, în diamante şi în grafit, se află şi în noi sub o altă formă. Noi suntem, e drept, nu foarte mult, dar suntem puţin şi diamant. Acesta ne menţine în casa noastră pământească. În el locuieşte spiritual-sufletescul nostru atunci când acesta locuieşte în trup.

Azotul, care este prezent în diferiţi compuşi ai azotului, în acidul azotic etc., în tot ceea ce are legătură cu azotaţii – salpetrul şi silitra – este ceea ce ne permite să ieşim fără încetare din noi înşine, ceea ce formează, cum am mai spus, puntea către spiritual-sufletescul Cosmosului. Şi acest lucru trebuie să fie redescoperit prin ştiinţa actuală a spiritului. Faptul era cunoscut odinioară de către ştiinţa pământească, dar el era perceput într-un mod somnambulic, ca de vis. În clarvederea antică el a fost perceput prin intermediul vechilor iniţiaţi.

Vom ajunge să dobândim din nou respectul cuvenit faţă de vechiul iniţiat, aşa cum am mai spus adesea, doar când vom redescoperi noi înşine lucrurile care nu pot fi înţelese din tradiţiile vechi moştenite. Abia după ce le descoperim noi înşine putem aprecia la justa valoare şi

ceea ce s-a transmis pe calea tradiției. Ajungem, de asemenea, dacă redescoperim aceste lucruri, la un respect religios față de ceea ce a fost înţelepciunea primordială a omenirii.

Voi explica cu un alt prilej [Nota 12] că această redescoperire este în legătură cu Misteriul de pe Golgota. Pentru a face aceasta a trebuit, să zicem aşa, să fac câteva precizări de natură spiritual-ştiinţifică, dar şi din punct de vedere al ştiinţelor naturii. Sper că prin aceste considerații multe aspecte ale existenței Cosmosului şi ale existenței omenirii vi se vor fi limpezit.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a VI-a

Dornach, 7 iulie 1922

Aş vrea să fac astăzi câteva observaţii preliminare asupra unui subiect pe care îl voi trata în zilele ce urmează, luând ca punct de plecare viaţa şi învăţătura unei personalităţi despre care am vorbit deja într-un loc sau altul în conferinţele mele şi despre care am scris mai în detaliu în capitolul al treilea din cartea mea ***Despre enigmele sufletului***. Voi avea de spus unele lucruri despre această personalitate, *Franz Brentano* [Nota 13], unul din spiritele reprezentative din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru motive care vor reieşi în decursul expunerii mele. Câteva referiri se găsesc şi în revista „Goetheanum" [Nota 14]. Mă voi referi astăzi în mod deosebit la învăţătura şi viaţa lui Brentano, întrucât există un prilej exterior pentru aceasta, şi anume apariţia primului volum din opera postumă a lui Franz Brentano, care conţine unul din capitolele cele mai importante ale concepţiei sale despre lume, şi anume: „Învăţătura lui Iisus".

Filosoful Franz Brentano a murit la Zürich în 1917 la vârsta de 79 de ani. S-a sfârşit astfel viaţa unui filosof care, fără îndoială, se numără printre cei mai interesanţi din istorie, în special din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În Franz Brentano trăia nu numai un profesor de filosofie, ci şi o personalitate filosofică, o personalitate la care aspiraţia filosofică emana din întregul şi din adâncul fiinţei sale.

Filosoful Franz Brentano provenea din aceeaşi familie cu *Clemens Brentano*, romanticul german, care a fost unchiul său. Iar Clemens Brentano aparţine el însuşi acelei familii care, prin *Sophie La Roche* şi *Maximiliane Brentano* [Nota 15], avea relaţii de prietenie cu *Goethe*, cei doi reunind strâns şi în mod nemijlocit, aş spune, ca familie, două curente spirituale legate unul de altul în multe privinţe la acest început al secolului al XIX-lea: catolicismul pe de o parte – avem de-a face în familia Brentano cu o famlie de buni catolici – şi spiritul romantic, pe de altă parte. Clemens Brentano a scris realmente unele dintre cele mai frumoase poezii romantice germane şi, inspirat de atmosfera romantică a vieţii spirituale germane, a fost un povestitor de basme extrem de important. Ai putea spune că sub condeiul romanticilor germani povestirile germane se metamorfozau, astfel încât, realmente, o lumină din lumea spirituală cobora asupra acelora cărora le erau povestite aceste basme. Iar filosoful nostru Franz Brentano, copil fiind, a apucat să-l audă încă pe unchiul său, Clemens Brentano, spunându-i poveşti.

Două momente ne interesează aici pe noi. Unul, că în această atmosferă Franz Brentano creşte într-un sens spiritual. S-a născut în 1838. În 1842 moare Clemens Brentano. Pe de altă parte, trebuie să ţinem seama că Franz Brentano, provenit din romantismul catolic, creşte în concepţia ştiinţifică cea mai strictă care a dominat viaţa spirituală a epocii moderne în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Franz Brentano creşte astfel încât din cea mai fragedă vârstă sufletul său este pătruns de simţul pietăţii. Pentru el elementul religios este ceva ce emană cu totul firesc din suflet, iar catolicismul se instalează în sufletul său nu ca ceva exterior, ci ca un lucru care constituie natura şi ţesătura sufletului său. Copil, el îmbrăţişează din toată fiinţa sa cucernicia catolică şi creşte în ea. El a trezit în sine, impulsionat de romantism, un puternic entuziasm pentru spiritual. În timp ce la romanticii de anvergura lui Clemens Brentano spiritualul trăia sub forma imaginarului, în timp ce un geniu precum Clemens Brentano respecta rar regulile logicii şi aspira să cucerească şi să trăiască în lumea spirituală în zbor, dar într-un zbor pe aripile fanteziei, la Franz Brentano acest simţ al spiritualului, de asemenea foarte dezvoltat, s-a transformat într-un dar aparte pentru formarea de concepte riguroase.

La aceasta a contribuit şi faptul că pentru Brentano, crescut în catolicism, era într-un fel de la sine înţeles să urmeze studii de filosofie şi teologie. Iar inteligenţa sa ascuţită i-a permis să pătrundă foarte devreme în sistemul de gândire al lui *Aristotel* şi, ulterior, în riguroasa metodă de conceptualizare a scolasticii medievale. Aşa cum am menţionat deja aici pe larg, aristotelismul a continuat să trăiască în această scolastică medievală. Şi s-ar putea spune: tocmai pentru că în el s-a păstrat predispoziţia zborului către spiritual, Franz Brentano nu putea evolua fără să se îngrijească de forţele logicii sufletului omenesc, cum a făcut-o Clemens Brentano, ci, dimpotrivă, a elaborat logica cea mai strictă, ajungând la conceptele sale urmând drumul celei mai riguroase logici. Dar oricât de importantă ar fi fost dezvoltarea aptitudinilor lui Franz Brentano în direcţia însuşirii logicii şi a materiilor teologico-filosofice, evlavia sa, în sensul catolic autentic, a fost în tinereţe şi mai mare.

Se întâmplă ceva curios cu învăţământul scolastic modern, pe care Franz Brentano a putut să-l urmeze în acea educaţie catolică corectă a sa. Nu vom înceta să repetăm acest lucru: nu logica superficială şi facilă pe care o găseşti azi în învăţământul curent şi care domină şi ştiinţa, ci logica realmente riguroasă, legată de întreaga fiinţă umană şi nu numai de cap, această logică provine din scolastică. Scolastica este în gradul cel mai înalt arta conceptualizării logice. Numai că această scolastică, în Evul Mediu dar şi în catolicismul din zilele noastre, a fost folosită doar pentru a susţine dogma catolică a revelaţiei, în sensul pe care l-am prezentat odată, atunci când am analizat tomismul [Nota 16].

Într-un astfel de spirit, precum cel al lui Franz Brentano, s-a dezvoltat, pornind de la pietatea catolică şi de la învăţătura strictă a scolasticii, o spiritualitate cu totul aparte. În el s-a dezvoltat posibilitatea de a considera drept o evidenţă existenţa unei lumi spirituale. Acomodându-se cu catolicismul şi cu teologia scolastică, el trăia, desigur, în spiritualitate şi nu putea face altfel decât să trăiască în spiritualitate. El concepea această spiritualitate formulându-şi-o în logica cea mai riguroasă. Era într-adevăr un catolic autentic. Era catolic într-un sens atât de strict încât, deşi dezvolta în el logica cea mai riguroasă, nu şi-ar fi permis niciodată, până la un anumit moment al vieţii sale, să critice cât de puţin doctrina catolică a revelaţiei.

Vă rog să încercaţi să vă imaginaţi o fiinţă în întreaga sa profunzime umană, animată de logica cea mai riguroasă, pe care alte spirite moderne o exercitau pentru a aduce critica cea mai negativă doctrinei catolice a revelaţiei. Aceasta a făcut să se nască în el puternice îndoieli, pe care le-a refuzat în subconştient, nu le-a lăsat niciodată să ajungă la conştienţă; căci de îndată ce ele se ridicau la nivelul conştienţei le refula. Îşi spunea: Doctrina catolică a revelaţiei este un sistem încheiat, care arată foarte clar că a venit pe Pământ din lumea spirituală, chiar dacă nu întotdeauna pe căile cele mai directe, ci prin intermediul oamenilor. Ea arată propriul ei adevăr şi trebuie

întotdeauna să presupui, când apar îndoieli, că poţi, ca individ izolat, să te înşeli cu privire la un sistem atât de atotcuprinzător, de o măreţie atât de venerabilă cum este catolicismul. Date fiind preceptele catolicismului, conform cărora numai conciliile se pot pronunţa în legătură cu adevărul dogmelor, Franz Brentano nu şi-ar fi permis niciodată, ţinând cont de structura sa sufletească, să exprime o îndoială cu privire la doctrina revelaţiei, dacă cumva din inconştient şi-ar fi făcut apariţia o astfel de îndoială. El reprima totul în sine şi îşi spunea simplu: Este imposibil să admiţi cu adevărat o astfel de îndoială. Dar îndoielile clocoteau teribil în sufletul său, în sentiment, în simţire, în inconştient. Departe de a se comporta precum iluminiştii secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea şi de a da curs liber acestei îndoieli, el o înăbuşea de fiecare dată ca pe ceva interzis.

Survine atunci un eveniment ce a provocat un puternic reviriment în sufletul său. Brentano s-a născut în 1838. A fost hirotonisit preot catolic prin anii şaizeci. Ca preot catolic, dar cu structura sufletească pe care v-am descris-o, devine profesor de filosofie la Universitatea din Würzburg. Atunci s-a confruntat cu mişcarea referitoare la dogma infailibilităţii, care s-a dezvoltat către sfârşitul anilor şaizeci. În 1870 această dogmă trebuia să fie proclamată. Eminent teolog şi catolic fervent, Franz Brentano, care atunci era relativ tânăr, a primit de la celebrul episcop *Ketteler* [Nota 17] misiunea de a exprima punctul de vedere al teologiei catolice cu privire la dogma infailibilităţii.

Voi descrie mai întâi succesiunea evenimentelor exterioare. Ketteler făcea parte dintre episcopii germani care s-au opus vehement proclamării dogmei infailibilităţii. El a pus să fie redactat de către Franz Brentano un memoriu, pe care urma să-l citească la Fulda în faţa episcopatului german, pentru ca acesta să decidă a nu se ralia proclamării acestei dogme. La adunarea episcopală de la Fulda Ketteler a expus în integralitatea sa şi memoriul brentanian cu privire la dogma infailibilităţii. Acestea sunt faptele exterioare, la care ar mai trebui adăugat că episcopii germani şi-au schimbat mai târziu părerea şi, în final, când s-au adunat la Roma pentru proclamarea oficială a dogmei infailibilităţii, s-au supus şi au aprobat această dogmă. Franz Brentano a redactat deci pentru episcopul Ketteler o critică a acestei dogme, considerând-o o doctrină necatolică. Ulterior dogma infailibilităţii a fost proclamată.

În ce situaţie se afla Franz Brentano, eminent teolog şi catolic fervent? El nu şi-ar fi permis niciodată să critice o dogmă, deoarece crescuse în această dogmă. Dar când episcopul Ketteler l-a invitat să facă critica dogmei infailibilităţii, aceasta nu era încă dogmă, ea urma să devină aşa ceva. În această situaţie el şi-a permis să atace, pe plan intelectual, această dogmă în devenire. Faptul mergea perfect şi în sensul episcopului Ketteler, care se ridicase iniţial împotriva acestei dogme. Aşadar, niciodată Franz Brentano, în starea de spirit în care se afla atunci, la sfârşitul anilor şaizeci, n-ar fi atacat o dogmă existentă. Dar infailibilitatea nu era încă o dogmă şi atunci el a criticat-o cu o extremă agerime a minţii. Căci ceea ce a fost prezentat de Ketteler la Fulda în faţa episcopatului german era memoriul brentanian.

Infailibilitatea a devenit însă de drept dogmă catolică. După cum vedeţi, nu numai reflexia intelectuală a constituit punctul de cotitură decisiv pentru Franz Brentano, ci şi faptul de a fi concrescut cu unul dintre evenimentele cele mai importante ale catolicismului modern. Ceea ce poate niciodată n-ar fi avut loc printr-un simplu demers intelectual, respectiv părăsirea de către el a Bisericii, s-a produs totuşi ca urmare a unor evenimente. El, criticul cel mai important al dogmei infailibilităţii, a trebuit să se întrebe atunci: Mai este creştinul dreptcredincios Franz Brentano, care înainte de 1870 a criticat din străfundurile conştienţei catolice, de la un capăt la altul, dogma infailibilităţii, mai este el catolic şi după 1870, când dogma infailibilităţii a fost legiferată? Vedeţi, avem în faţă fapte, fapte ce acţionează în viaţa oamenilor mai puternic decât o decizie intelectuală, în majoritatea cazurilor lipsită de valoare. Şi astfel, o fiinţă cu o conştiinţă atât de dreaptă şi vie ca cea a lui Franz Brentano nu putea face altfel decât să se retragă din Biserică. Este suficient să analizăm întregul context al acestei poveşti şi vom vedea cât de profund legat era, de fapt, Franz Brentano de o anumită latură a vieţii spirituale a celei de a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea.

Aşa a ajuns Franz Brentano filosof, fiind eliminat într-un fel din cariera sa catolică. El avea o cu totul altă educaţie decât ceilalţi filosofi ai secolului al XIX-lea, căci în mod normal această educaţie nu se face la filosofii neeclesiastici. Dar acum el fusese trecut în rândurile acestora. Pe de altă parte, modul de gândire din ştiinţele naturii din secolul al XIX-lea făcuse asupra lui cea mai puternică impresie pe care ne-o putem imagina. Acest mod de gândire devenise dătător de ton pentru întreaga viaţă ştiinţifică de la mijlocul secolului al XIX-lea. Iar teza de docenţă prezentată de Franz Brentano la Würtzburg se intitula „Adevărata metodă a filosofiei nu poate fi decât cea a ştiinţelor naturii" [Nota 18]. Metoda adoptată în ştiinţele naturii a făcut asupră lui o impresie atât de mare încât nu putea spune decât: Filosofia trebuie să se servească de aceleaşi metode ca ştiinţele naturii, dacă vrea să fie o ştiinţă adevărată.

Realmente, nu este uşor să descurci încurcătura sufletească în care s-a băgat Franz Brentano în anii şaizeci ai secolului al XIX-lea. Să privim cât se poate de obiectiv situaţia. Un om care, probabil, era în acea vreme unul dintre cei mai buni cunoscători ai tomismului şi aristotelismului, un gânditor şi un creator de concepte foarte perspicace, toate acestea însă în spiritul doctrinei catolice, era, pe de altă parte, un om asupra căruia metoda ştiinţifică făcuse o foarte puternică impresie. Cum este cu putinţă aşa ceva? Este perfect posibil, şi asta din următorul motiv. Luaţi, de pildă, sensul scolasticii medievale. Scolastica Evului Mediu este o ştiinţă care lucrează în serviciul spiritualului după concepte scolastice, însă o ştiinţă care îşi impune să cunoască doar ceva despre lumea senzorială exterioară şi să obţină unele cunoştinţe prin deducţie din lumea simlurilor, în timp ce partea supasensibilă era lăsată în seama revelaţiei, la care cunoaşterea intelectuală nu trebuie să se aventureze.

Avem deci în scolastica medievală o distincţie clară: pe de o parte sfera cunoaşterii senzoriale, cu câteva concluzii logice, de pildă existenţa lui Dumnezeu sau alte asemenea concluzii care ţin de cunoaşterea umană. Şi, pe de altă parte, misterele, conţinuturile propriu-zise ale lumii suprasensibile, acestea neputând fi altfel dobândite decât prin revelaţie, mai bine zis prin ceea ce Biserica a păstrat din revelaţiile lumilor suprasensibile ajunse la oameni de-a lungul timpului, în epocile cele mai diferite şi într-un mod adecvat vederilor Bisericii.

Aceasta a fost însă şi un preludiu la concepţia ştiinţifică modernă. Ştiinţa modernă nu urmăreşte altceva decât cunoaşterea senzorială şi, cel mult, să tragă câteva concluzii din această cunoaştere senzorială. Această ştiinţă modernă nu are nicio idee de faptul că ea este continuarea scolasticii, doar că anumite spirite radicale au făcut-o puţin altfel decât scolasticii. Să ne reprezentăm acest lucru schematic. Filosoful scolastic îşi spune: Prin intelect şi prin ştiinţa obişnuită dobândesc cunoaşterea lumii obişnuite a simţurilor şi câteva concluzii ce rezultă de aici (vezi desenul, galben); există apoi o limită în spatele căreia se găseşte lumea suprasensibilă, în care nu poţi pătrunde (roşu). Ştiinţa modernă spune la fel: Cunoştinţele omeneşti îţi permit să pătrunzi în lume simţurilor şi să tragi anumite concluzii ce rezultă din această cunoaştere.

Planşa 10

[măreşte imaginea]

Scolasticii spuneau: Dincolo se găseşte lumea suprasensibilă, ce poate fi cunoscută prin revelaţie. Spiritele radicale ale lumii moderne spuneau: Nu poţi cunoaşte decât lumea simţurilor, lumea suprasensibilă o lăsăm deoparte, ea nici nu există, sau cel puţin nu poate fi cunoscută. Ei au devenit prin aceasta agnostici. Un lucru care în scolastică era ceva curent, şi anume obţinerea unor cunoştinţe despre lumea sensibilă şi a câtorva concluzii ce rezultă din acestea, în mentalitatea ştiinţifică modernă s-a prepetuat astfel încât un spirit care în timpul tinereţii sale asimilase serios învăţătura scolastică nu a putut să vadă în metoda ştiinţifică modernă decât o prelungire a concepţiilor scolastice. Dar prin faptul că era şi un bun catolic, lumea spirituală era pentru el o evidenţă. Aşa încât Franz Brentano a fost de fapt mai consecvent decât alţii – sute şi mii –, atât catolici cât şi necatolici.

Aşa se face că Brentano s-a îndreptat către metoda ştiinţelor naturii. Dar această metodă trebuie fie să devină conştientă de limitele sale, fie să susţină agnosticismul sau inexistenţa lumii suprasensibile. Când însă resimţi, precum Franz Brentano, lumea suprasensibilă ca pe o evidenţă, însă nu mai poţi apela la adevărul revelaţiei – pentru că nu mai poţi apela la adevărul Bisericii – te afli într-o situaţie deosebită.

Un spirit superficial iese uşor din ea. Acesta fie neagă lumea suprasensibilă, fie nu se preocupă de asta. Acest lucru era imposibil pentru Franz Brentano. Dar, ca urmare a formaţiei sale scolastice riguroase, el putea exprima următoarea teză: Adevărata filosofie nu trebuie să se slujească de alte metode decât cele ale adevăratei ştiinţe a naturii.

Acum, cu toţii ştiţi acest lucru: cine doreşte să ajungă prin cunoaştere la lumea spirituală, în ciuda faptului că aprobă metoda naturalist-ştiinţifică, trebuie să se ridice de la metoda naturalist-ştiinţifică obişnuită la ceea ce se numeşte clarvedere sau vedere exactă, la ceea ce se dezvoltă datorită facultăţilor suprasensibile dobândite prin metodele descrise de mine în cărţile pe care le-am publicat. În faţa dezvoltării acestei vederi, sau a oricărui tip de metodă care trece peste regulile ştiinţelor naturii dar rămâne totuşi gnostică, Franz Brentano dă însă înapoi speriat. În această problemă el avea atitudinea catolicului faţă de revelaţie. Ştiinţa nu are ce căuta în revelaţie. El putea accepta o metodă naturalist-ştiinţifică doar dacă ea se limita la lumea senzorială; dar chiar dacă iei în serios acest lucru, tot trebuie să dezvolţi capacităţi suprasenzoriale.

În faţa acestui lucru el a dat înapoi speriat. În această stare de spirit Franz Brentano a devenit filosof, fără a mai face referiri teologice, ci rămânând un simplu filosof. Putem spune că o astfel de personalitate, în care se află clar reliefate toate luptele şi suferinţele inerente vieţii spirituale a epocii şi despre care până la urmă trebuie să recunoaştem că nu a fost un învingător în propriul său for interior este adesea mai semnificativă şi mai interesantă decât altele, care rezolvă foarte expeditiv orice situaţie prin câteva noţiuni sau concepte sumare.

În această stare de spirit fiind, Franz Brentano a fost chemat la Viena, în acea Austrie despre care v-am vorbit recent chiar aici [Nota 19]. V-am caracterizat atunci spiritualitatea sa aparte şi veţi înţelege, dacă veţi reţrăi în amintire ceea ce am spus cu privire la Austria, că un filosof de această natură putea să facă o impresie puternică tocmai aici la Viena. Asta s-a şi întâmplat. Chiar şi prin simpla apariţie exterioară, Brentano era o personalitate extrem de interesantă. Avea un cap spiritualizat, ochi scânteind de spirit, prezentând probabil unele asemănări cu cei ai lui Clemens Brentano, marele romantic. Franz Brentano avea ceva foarte interesant şi frapant în persoana sa, astfel încât atunci când îl vedeai mergând, de exemplu când urca podiumul pentru a ajunge la catedră, totdeauna aveai impresia că n-ar fi intrat cu totul în corpul său fizic. Aproape fiecare mişcare, atât mersul cât şi mişcarea braţelor, mimica, modul de a articula cuvintele, toate acestea aveau ceva nenatural, ceva puţin stângaci. Totdeauna aveai sentimentul că trupul său fizic mergea bălăbănindu-se, ca şi cum hainele i s-ar fi bălăbănit. Şi totuşi ansamblul dădea o impresie extraordinar de simpatică şi spiritualizată. Nu puteai să nu ai sentimentul că era cu totul firesc la această persoană, cu intonaţia ei mereu gravă, străduindu-se să formuleze concepte foarte riguroase şi care dădea impresia că îşi trăia gândirea nu în cap, ci puţin deasupra capului, să se simtă în corpul fizic ca într-un costum nu cu totul pe măsura sa, prea mare sau prea mic, noi am spune mai degrabă prea mare. Un anumit ceva din mişcările sale, pe care pe un altul l-ar fi catalogat drept cochet, era la Brentano interesant.

Franz Brentano se străduia să pună în valoare cu orice prilej metode naturalist-ştiinţifice. Când trata probleme spirituale, le prezenta dintr-un punct de vedere inspirat de această metodă. Dar eu aş spune încă: teologul se făcea în continuare prezent ca tonalitate. Era o mare diferenţă să vezi metoda naturalist-ştiinţifică venind de la un cercetător al naturii obişnuit sau venind de la acest filosof ieşit din mediul teologic.

Pentru cei care aveau o idee despre Franz Brentano era cu totul firesc ca atunci când a venit la Viena, în 1874, să devină imediat, într-un anumit sens, favoritul societăţii vieneze, adică a acelei societăţi care iubea în mod deosebit astfel de personalităţi cu renume, cum era pe atunci Franz Brentano. Femeile îndeosebi – fiindcă bărbaţii acelei societăţi din anii şaptezeci se ocupau mai puţin de cultură – îl apreciau în mod deosebit pe Franz Brentano, căci de la el puteai auzi totdeauna lucruri pline de spirit. El îţi era superior şi în acelaşi timp nu îţi era cu totul superior, tu însuţi îi erai la rândul tău superior cu ceva. Când intra undeva, îşi scotea stângaci pardesiul. Puteai atunci să-i dai o mână de ajutor şi prin aceasta să te simţi superior faţă de anumite laturi ale fiinţei sale, de exemplu dacă cineva trebuia să-i ofere sprijin ca să nu cadă la pragul uşii, şi aşa mai departe; sau atunci când nu îşi găsea imediat lingura, sau – lucru care îi plăcea în mod deosebit – atunci când tăia mult timp carnea în toate direcţiile, încât în loc de bucăţi de carne obţinea ceva ce în anumite regiuni ale Germaniei se numeşte terci. Puteai deci să i te simţi superior şi totuşi să vezi strălucind prin el ceva ca o revelaţie a unei lumi spirituale.

Un scriitor, uneori plin de spirit dar de fapt niciodată foarte receptiv la profunzimile entităţii omeneşti, *Adolf Wilbrandt*, a încercat să ia în derâdere, într-un mod dispreţuitor, atitudinile lui Franz Brentano în opera sa *Un oaspete de pe Luceafărul de seară* [Nota 20]. Această nuvelă a apărut în ochii vienezilor ca o satiră la adresa lui Franz Brentano, dar ea este aşa ceva doar în sensul pe care tocmai l-am indicat.

Când Franz Brentano, în starea de spirit pe care tocmai am caracterizat-o, ţinea conferinţele sale viezene, el era în mare vogă. Trebuie ţinut cont că pe atunci filosofia nu era deosebit de apreciată. Dar la Würtzburg Franz Brentano, ca un profesor emerit ce era, atrăgea mulţimile, şi asta în acelaşi amfiteatru pe a cărui uşă studenţii scriseseră, după primul curs al predecesorului său – mai târziu ei nici nu s-au mai dus la el –, „dugheană sulfuroasă”. În acest amfiteatru, Auditorium maximum, şi-a ţinut Franz Brentano cursul său de filosofie şi sala a fost în curând

plină. Şi totdeauna acolo unde ţinea conferinţe la Viena sala era arhiplină.

Psihologia face parte dintre primele sale scrieri. Bazat pe metoda ştiinţifică, el şi-a propus să scrie o psihologie în patru sau cinci volume. Primul volum a apărut în primăvara lui 1874. Pe al doilea l-a promis pentru toamnă. Şi tot aşa urma să meargă mai departe. Sprijinindu-se pe metoda ştiinţelor naturii stricto sensu, el începe să cerceteze – aşa cum se cercetează un metal dacă se încălzeşte sau se răceşte, sau dacă căldura este condusă de la un metal la altul – cum se înşiruie o reprezentare după alta, cum îşi corespund una alteia două reprezentări, pe scurt, să studieze viaţa sufletului în cele mai mici raporturi. Nu a ajuns mai departe. Dar chiar în primul volum el afirmă: Trebuie să te slujeşti de ştiinţă chiar şi în studiul sufletesc, în psihologie. Dacă însă acest scientism trebuia răscumpărat prin aceea că psihologia modernă nu mai poate spune nimic despre destinul celei mai bune părţi a entităţii umane din momentul în care corpul fizic este predat elementelor pământului, atunci ceva foarte preţios a fost sacrificat acestui spirit ştiinţific. Pentru Franz Brentano – pentru modul său firesc de a trăi în elementul spiritual, pe care bineînţeles nu îl putea demonstra prin metoda ştiinţelor naturii – acest spiritual nu era ceva pe care el să nu îl considere un obiect de cunoaştere. El îşi dorea în mod deosebit să pătrundă cu cunoaşterea în lumea spirituală, dar să rămână totodată fidel ştiinţelor naturii.

Şi iată cum acest prim volum a rămas singurul, din seria de patru volume ale *Psihologiei* lui Brentano care ar fi trebuit să apară. Brentano era, lăuntric, o fiinţă prea scrupuloasă, era un om mult prea conştiincios în ce priveşte metoda ştiinţifică, pentru a putea continua să scrie în sensul unui pur formalism. Evident, el ar fi putut uşor să scrie şi să producă astfel de psihologii, aşa cum au făcut-o atâţi alţi autori. Dar dacă Brentano ar fi continuat să scrie o psihologie, ea ar fi trebuit să fie adevărată de la prima la ultima pagină, ca în primul său volum, adevărată desigur în limita în care omul poate răzbate la adevăruri. Franz Brentano voia să păstreze însă abordarea ştiinţifică, ceea ce excludea o altă avansare în domeniul sufletesc. Iar a nega sufletescul, aşa cum au făcut-o acei psihologi care au scris „psihologii fără suflet” [Nota 21], aşa ceva Franz Brentano nu putea face. El nu putea decât să amuţească. Şi aşa el nu a mai scris următoarele volume.

Discipolii lui Brentano mi-au luat în nume de rău faptul că am reliefat această stare de fapt în capitolul trei din cartea mea ***Despre enigmele sufletului***, pentru că ei sunt tentaţi să explice lucrurile mult mai superficial. Chiar dacă ai vrea să afirmi contrarul, fiindcă elevii lui Franz Brentano ştiau mai bine motivul adevărat, pentru că ei i-au cunoscut opera sau pentru că i-au stat aproape, primul volum al operelor postume [Nota 22] ale lui Franz Brentano, publicat în condiţii excelente şi cu o introducere remarcabilă a discipolului lui, *Alfred Kastil*, pune în evidenţă această stare de spirit care l-a împiedicat pe Franz Brentano să adauge un al doilea volum la primul volum al *Psihologiei* sale. În acest prim volum postum, în primul capitol, se află introdus un pasaj din *Morala lui Iisus după Evanghelii*, o lucrare scrisă la mult timp după retragerea sa din Biserică. În modul cel mai strict, el nu voia să afirme nimic care să nu fie în concordanţă cu ideile naturalist-ştiinţifice. Al doilea capitol se intitulează „Învăţătura lui Iisus după Evanghelii despre Dumnezeu şi lume şi despre însăşi persoana lui Iisus şi misiunea lui”. Al treilea capitol este deosebit de detaliat şi constituie o critică a gândirii lui Pascal referitoare la apologia credinţei creştine. Apoi, după o scurtă digresiune cu privire la *Nietzsche*, ca imitaţie caricaturală a lui Iisus, urmează în anexă: „Adevărul credinţei, scurtă prezentare a esenţei acesteia”.

Este absolut mişcător să ai în faţă acest opuscul al lui Brentano despre învăţătura lui Iisus, după tot ceea ce s-a scris în secolul al XIX-lea despre Iisus şi învăţătura sa, începând cu punctele de vedere ortodoxe, semiortodoxe, liberale, liber-cugetătoare şi terminând cu cele convins atee, care s-au slujit de tot ceea ce există în materie de mitologie etc., cum a făcut, de pildă, *David Friedrich Strauss* [Nota 23]. Este impresionant să vezi cum Franz Brentano, acest filosof remarcabil care a părăsit Biserica, descrie în felul său, bizuindu-se numai pe cuvântul Evangheliilor, învăţătura lui Iisus şi importanţa ei continuă, să vezi cum analizează învăţătura dată de către Iisus cu privire la Dumnezeu, lume şi propria sa misiune şi cum prezintă apoi întreaga semnificaţie a dogmaticii eclesiastice şi importanţa instituţiei bisericeşti, a Bisercii, zugrăvită apologetic de Pascal. Este emoţionant de asemenea să vezi cât de abil şi pătrunzător se contrapune Franz Brentano lui Pascal şi cum se exprimă el asupra catolicismului ca atare. Este emoţionant, pentru că ne aflăm în faţa lui Brentano din anii tineri, cu toată pietatea sa, cu toată capacitatea pe care o are de a se transpune în mod firesc în spiritual, rămânând totuşi omul animat de întreaga rigoare a concepţiei naturalist-ştiinţifice, omul căruia, de exemplu, aşa-zisul modernism [Nota 24] nu putea să i se impună, fiindcă Brentano este un spirit profund, iar modernismul, chiar cel catolic, este ceva superificial. Şi, deşi a părăsit Biserica, el nu s-a pronunţat în niciun fel în favoarea modernismului.

În secolul al XIX-lea se punea în sensul cel mai strict al cuvântului, prin spiritele care credeau că stau pe solul ştiinţelor naturii, precum David Friedrich Strauss, întrebarea: Mai suntem noi creştini? Mai credem noi încă într-un Dumnezeu? [Nota 25] Precum David Freidrich Strauss, mulţi alţii şi-au pus aceste două întrebări şi au răspuns negativ la ele. Ei nu aveau acea educaţie profundă a lui Brentano. Experienţa lor în domeniul cunoaşterii a fost de aceea mai puţin tragică. Ei s-au luptat mai puţin cu metoda naturalist-ştiinţifică, fiindcă o anumită superficialitate le permitea să se lase acaparaţi mai uşor de ea decât Franz Brentano, căruia i-a fost greu să o adopte tocmai din cauza profunzimii caracterului său. Cu toate acestea, el considera metoda naturalist-ştiinţifică ca fiind în mod absolut dictată de epocă.

Vă descriu toate acestea fiindcă eu cred că prin exemplul acestei personalităţi, prin simplele fapte ale vieţii sale interioare şi exterioare, căpătăm o imagine mai bună despre natura civilizaţiei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea decât dacă aş fi făcut o descriere abstractă a ei. Formaţiunea spirituală a lui Franz Brentano este, dacă îl privim iniţial ca psihologi, de aşa natură încât suntem forţaţi să spunem că toate capacităţile sale îl duc la dezvoltarea cunoaşterii suprasensibile, prin care să poată contempla sufletescul. Dacă Brentano ar fi voit să scrie măcar al doilea volum din Psihologia sa, el ar fi trebuit să ajungă la cunoaşterea imaginativă, apoi la cea inspirată şi aşa mai departe. Dar el nu a vrut asta. Şi pentru că nu a vrut asta, el a renunţat în mod conştient să mai scrie volumele al doilea şi al treilea. Într-un anumit sens, el a fost o victimă a metodei ştiinţelor naturii, o victimă onestă, conştiincioasă. Şi aşa cum numai cunoaşterea suprasensibilă poate ajunge la esenţa reală a sufletului, în felul arătat, de exemplu, în cartea mea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***, tot aşa singură cunoaşterea suprasensibilă poate avansa de la ceea ce oferă ştiinţele naturii la ceea ce constituie lumea spirituală omniprezentă şi la lucru în tot ce există.

Astronomia pur ştiinţifică cunoaşte corpurile cereşti care plutesc afară în spaţiu. Ea studiază cel mult cu ajutorul analizei spectrale natura luminii acestor corpuri cereşti. Pentru ea însă aceste corpuri nu sunt decât nişte sfere lipsite de spirit planând în spaţiu. Şi la fel conţinuturile zoologiei, ale biologiei, ale botanicii şi ale mineralogiei sunt şi ele lipsite de spirit. Ştiinţele naturii, prin metoda lor, trebuie să decojească partea lipsită de spirit, fără să ia în considerare spiritul. Ştiinţa spiritului de orientare antroposofică trebuie să conducă din nou la spirit. Cunoaşterea suprasensibilă conduce la spiritualitate, nu numai în psihologie ci şi în lume în general.

Şi aşa cum Brentano nu s-a putut apropia de esenţa sufletului prin abordarea strict ştiinţifică în *Psihologia* sa, la fel nu s-a putut apropia cu adevărat nici de Misteriul de pe Golgota după ce a părăsit dogmatica catolică. Cum te poţi apropia de Misteriul Golgotei? Te poţi apropia doar dacă ajungi să înţelegi că lumea este întreţesută de o spiritualitate suprasensibilă. În această spiritualitate suprasensibilă se află o entitate, Christos, pe care v-am descris-o adesea, care a trăit ca entitatea-Christos în corpul lui Iisus din Nazaret în timpul în care s-a petrecut Misteriul de pe Golgota. Fără ştiinţa spiritului nu poţi căpăta o altă înţelegere decât aceea a persoanei lui Iisus. Numai ştiinţa spiritului de orientare antroposofică poate explica faptul că în Iisus a trăit entitatea divină a lui Christos. Dar Franz Brentano nu voia să facă aşa ceva.

El s-a menţinut totuşi, datorită conştienţei sale catolice, în credinţa că Iisus ocupă o poziţie centrală în ansamblul evoluţiei Pământului. Acest fapt era evident pentru el. Aşa cum pentru el era clar că sufletul este nemuritor, dar nu a putut găsi această nemurire pe calea cunoaşterii, tot astfel era clar pentru el că Iisus constituie punctul central al evoluţiei pământeşti. El însă nu a putut face trecerea de la Iisus la Christos. Şi vedem astfel că el, afectiv şi volitiv, este puternic convins de importanţa persoanei lui Iisus şi de învățătura acestuia. Luaţi fraze precum acestea [Nota 26]: „Când o interpretezi într-un mod armonios şi îi observi trăsăturile esențiale, vezi că învățătura lui Iisus n-a fost niciodată în istorie depăşită”, cum credea David Friedrich Strauss, „numai că ea nu a fost încă transpusă în toată plenitudinea sa în viaţă. Vor fi de dat lupte dure, din cauza slăbiciunii omeneşti, înainte de a obţine o victorie completă dar, datorită forţei sale lăuntrice, ea nu va apune niciodată. Conştiinţa va mărturisi în orice epocă despre ceea ce deţine această învățătură ca adevăr şi frumuseţe sacră. A făcut-o în epocile precreştine, la păgâni ca şi la iudei, în orientul asiatic ca şi în occidentul european, astfel încât învățătura morală a lui Iisus reprezintă un progres imens, nu atât prin noile imperative pe care le vesteşte, cât prin faptul că Iisus le-a ilustrat prin exemplul incomparabil pe care l-a dat prin viaţa şi moartea sa, aceasta permiţând pentru prima dată să se înțeleagă deplin o virtute atât de înaltă, însufleţind astfel un mai mare curaj şi făcându-i pe oameni să-l imite. Acest exemplu va străluci pentru totdeauna şi nicio profeţie nu este mai sigură ca cea care afirmă în acest sens: Iisus este fără sfârşit.” Aşa se exprima filosoful care a părăsit Biserica, remarcabilul teolog Franz Brentano, care nu a putut ajunge de la Iisus la Christos numai din cauza convingerilor sale naturalist-ştiinţifice!

Comparaţi aceste frumoase cuvinte despre Iisus ca centru al evoluţiei pământeşti cu majoritatea scrierilor teologilor rămaşi în sânul Bisericii şi încercați să vă faceţi o părere. Dar formaţi-vă părerea fără a uita să vă întrebați ce înseamnă faptul că o personalitate, în starea de spirit pe care v-am descris-o, spune, în ceea ce priveşte concepţia despre lume a lui Iisus, frazele următoare [Nota 27]: „Concepția despre lume a lui Iisus nu era deci numai geocentrică”, adică orientată spre Pământ, „ci şi christocentrică, şi asta în aşa fel încât în jurul omului Iisus se orânduieşte nu numai toată istoria Pământului ci şi cea a spiritelor pure, cele bune ca şi cele rele, iar acestea nu pot fi înţelese decât în relaţie cauzală cu el. Lumea poate fi numită o monarhie nu numai dacă avem în vedere un Dumnezeu atotputernic, ci şi dacă avem în vedere pe acea creatură care este, înaintea tututor celorlalte, imaginea fidelă lui Dumnezeu.”

În acest fel se apropie Franz Brentano de personalitatea lui Iisus. Cu toate acestea el nu reuşeşte să treacă de la această personalitate a lui Iisus, despre care spune că concepţia sa despre lume nu este una exclusiv geocentrică ci şi christocentrică, despre care spune că după ea se orientează nu numai fiinţele umane de pe Pământ ci şi spiritele superioare, atât cele bune cât şi cele rele, nu reuşeşte deci să treacă de la personalitaea lui Iisus la entitatea lui Christos.

Şi astfel în el se cască o contradicţie înspăimântătoare. Căci, fără îndoială, el se întreabă: Ce este cu acest om Iisus, în jurul căruia gravitează întreaga istorie a omenirii? Dar nicio idee nu răsare în Franz Brentano care să îi permită să descindă într-o astfel de realitate, şi anume că Christos poate fi cu adevărat cuprins în Iisus. Căci numai cel care îl cuprinde pe Christos în Iisus poate gândi să facă în acest fel din el un centru.

Nici acum, deşi din motive religioase a ajuns cel puţin la o concluzie scrisă, pe care de altminteri nu a mai publicat-o în timpul vieţii, ci i-au publicat-o discipolii săi, nici acum Franz Brentano nu a ajuns până la capăt în ceea ce aspira el, deşi ar fi fost, ca să spunem aşa, chiar în faţa uşii, pe care nu trebuia decât să o deschidă pentru a ajunge la nemurirea sufletului şi la înțelegerea Misteriului de pe Golgota. Tocmai de aceea acest opuscul al lui Brentano: Învăţătura lui Iisus şi importanţa sa continuă este un document deosebit de interesant, fiindcă Franz Brentano avea, hotărât, o reprezentare despre această importanţă continuă. Încă o dată, după ce a prezentat învățătura lui Iisus şi importanţa sa continuă perpetuă în capitolul al doilea, el pune din nou întrebarea: Mai suntem noi creştini? Răspunsul, spune el, va fi în funcţie de sensul dat întrebării. Şi apoi, după ce a pus pe seama învățământului modern faptul că nu se poate forma o idee reală despre Christos, mai spune: „Cineva va găsi poate deşarte speranţele pe care le-am exprimat aici, deoarece, spun ei, influenţa puternică exercitată asupra omenirii de învățătura şi exemplul lui Iisus s-ar datora în esenţă naturii divine care i s-a atribuit şi care a dus la o credinţă la care, trebuie să recunosc, nici spiritele cele mai avansate nu se mai raliază astăzi.” Aici textul său începe să devină, aş spune, ceva mai neclar.

„Or, aceşti oameni nu văd că posibilitatea acestei influenţe nu este legată în primul rând de credinţa în divinitatea lui Iisus, ci mai curând de exemplul său, aşa cum ne apare în povestirea Evangheliilor, care constituie unul din cele mai puternice motive care au condus la credinţa în măreţia divină a persoanei sale. Niciun altul [...] nu i-ar putea fi pus alături şi, cu cât secolele trec şi devin milenii, cu atât mai mult se oferă ceva care îl scoate în evidenţă şi pe noi ne luminează în conduita propriei noastre vieţi.”

Simţiţi de asemenea cât de mult s-a apropiat Franz Brentano de poarta către lumea suprasensibilă şi cum a fost el reţinut de cea mai puternică călăuză a civilizaţiei moderne, de către metodica naturalist-ştiinţifică, de către mentalitatea naturalist-ştiinţifică.

Este de asemenea permis, după această publicare a unei părţi din opera postumă a lui Brentano, să spui ceea ce la fel de bine puteai constata şi din scrierile publicate în timpul vieţii sale: Franz Brentano stă aici ca un spirit din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care la fiecare etapă a vieţii sale sufleteşti este împins către înțelegerea lumii suprasensibile, dar de fiecare dată îşi interzice sieşi, prin ştiinţele naturii, această înțelegere a lumii suprasensibile, după cum la vremea sa şi-a interzis critica dogmei prin însăşi această dogmă. Astfel, Franz Brentano stă în faţa noastră ca o personalitate luminoasă, una dintre cele mai luminoase personalităţi din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, tocmai prin ceea ce nu a putut cuceri. El ne învață, mai mult poate decât oricare altul, să recunoaştem implicaţiile moştenirii spirituale a secolului al XIX-lea, care s-a transmis în secolul al XX-lea asupra dezvoltării omenirii.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a VII-a

Dornach, 8 iulie 1922

Dacă am vorbit ceva mai în detaliu despre Franz Brentano, acest lucru se datorează faptului că prima lucrare din opera postumă a acestui eminent filosof, pe care au publicat-o discipolii săi, a fost o scriere despre viaţa lui Iisus, despre învăţătura lui Iisus. Acesta a fost prilejul exterior de care m-am legat. Urmăream însă şi ceva mai profund descriindu-vă viaţa acestui filosof. Voiam să arăt, prin exemplul unui om care a căutat realmente adevărul cu toată fiinţa, nu numai cu intelectul sau cu ştiinţa sa, felul în care a trebuit să se insereze o astfel de personalitate în viaţa spirituală din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Născut în 1838, Franz Brentano era deci student în epoca în care în civilizaţia modernă şi-a făcut apariţia mentalitatea ştiinţifică. Şi fiind student era, aşa cum aţi văzut, şi un fervent catolic, calitate în care susţinea ferm credinţa în lumea spirituală, dar numai în cadrul autorizat de practica religioasă catolică şi teologia catolică. Şi acest om, care ajunsese deci, în acest mod, să conceapă lumea spirituală, nemurirea sufletului, existenţa lui Dumnezeu etc. ca pe ceva de la sine înțeles, a devenit om de ştiinţă, şi asta în sensul cel mai conştiincios cu putinţă, într-o epocă în care gândirea ştiinţifică era totul. Astfel că, mai mult decât la oricare altă personalitate, atunci când îl cunoşti pe Franz Brentano nu poţi avea decât următorul sentiment: este o fiinţă de o profundă spiritualitate, dar care nu a putut să se ridice dincolo de mentalitatea natural-ştiinţifică a secolului al XIX-lea, să răzbată cu spiritualitatea sa la o reală percepţie a vieţii spirituale. De fapt, nu cunosc o altă personalitate din epoca modernă la care necesitatea concepţiei antroposofice despre lume să se facă simţită într-un mod atât de caracteristic. În orice moment ai fi tentat să spui: Franz Brentano nu trebuia să mai facă decât un pas sau doi pentru a ajunge la antroposofie. Nu a ajuns la ea pentru că a vrut neapărat să se ţină de ceea ce era uzual pe plan ştiinţific. Prin ceea ce am descris ieri ca trăsătură caracteristică a persoanei sale, prin seriozitatea de care dădea dovadă în tot ceea ce rostea, Franz Brentano dădea deja impresia că ar fi putut deveni un fel de ghid pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Dumneavoastră, pe bună dreptate, puteţi obiecta: Cum se face atunci că această personalitate a rămas total necunoscută în cercurile cele mai largi? Franz Brentano nu era cunoscut decât într-un cerc destul de restrâns de discipoli. Toţi aceşti discipoli au primit de la el cele mai profunde impulsuri. Constaţi şi acum acest lucru, în acţiunea celor care sunt elevii acestor elevi, căci ei sunt, de fapt, cei care mai sunt astăzi aici. Franz Brentano a făcut o impresie puternică asupra unui cerc restrâns de oameni. Şi, cu certitudine, starea de spirit a majorităţii elevilor din acest cerc faţă de Brentano este de aşa natură încât ei îl resimt ca pe unul dintre oamenii cei mai incitanţi, cei mai importanţi pentru multe secole de aici înainte.

Pe de altă parte, chiar faptul că Brentano rămâne necunoscut în cercurile cele mai largi este caracteristic întregii evoluţii a civilizaţiei secolului al XIX-lea. S-ar putea cita o serie de personalităţi care, într-un sens sau altul, sunt de asemenea reprezentanţi ai vieţii spirituale a secolului al XIX-lea. Dar oricât ai căuta, nu găseşti o personalitate la fel de semnificativă, de marcantă, precum Franz Brentano. De aceea aş vrea să spun: la Franz Brentano se observă în mod clar faptul că ştiinţa, sub forma pe care a luat-o în secolul al XIX-lea, a dobândit, o mare autoritate, dar că, în ciuda acestei autorităţi, ea nu poate exercita un rol spiritual conducător în tot ceea ce înseamnă cultură. Pentru a ajunge aici, ştiinţele naturii trebuie mai întâi să găsească o reformulare spiritual-ştiinţifică; atunci ar avea în ele tot ceea ce este necesar pentru ca, împreună cu ştiinţa spiritului, să poată prelua într-un anume fel rolul conducător în viaţa spirituală a omenirii.

Pentru a înțelege aceasta va trebui să adoptăm astăzi o perspectivă mai largă. Dacă ne întoarcem privirile spre epocile cele mai timpurii ale omenirii, ştim că pe atunci domnea, ca facultate general-umană, un fel de clarvedere onirică, la care iniţiaţii Misteriilor au adăugat cunoaşterea superioară suprasensibilă, dar şi cunoştinţe despre lumea senzorială.

Dacă ne întoarcem la timpurile foarte vechi ale evoluţiei omenirii nu vom găsi nicio diferenţă în modul de tratare, indiferent dacă era vorba de lumea fizică sau de lumea suprasensibilă. Întreaga viaţă spirituală a pornit în principal din şcolile misteriale, care erau în acelaşi timp biserici şi centre artistice. Dar această viaţă spirituală a influenţat în acele timpuri în mod profund întreaga viaţă omenească, atât cea statală cât şi cea economică. Cei care se ocupau de problemele statale, dar şi cei care voiau să imprime impulsuri noi în viaţa economică, cereau sfatul preoţilor din Misterii. Pe atunci nu exista o separare efectivă între elementul religios şi elementul ştiinţific. Conducătorii vieţii religioase erau în general călăuzele vieţii spirituale şi tot ei dădeau şi tonul în ştiinţe. Dar, treptat, evoluţia omenirii a fost marcată de o separare a curentelor vieţii omeneşti, care la obârşii formau o unitate. Religia s-a separat de ştiinţă, de artă.

Faptul s-a petrecut însă lent şi progresiv. Dacă ne întoarcem privirile spre Grecia antică observăm că în această ţară nu exista o ştiinţă a naturii în stilul celei din prezent şi lângă ea o filosofie, ci filosofia greacă se preocupa în mod egal şi de ştiinţele naturii. Ştiinţele naturii nu existau separat. Dar pe măsură ce în Grecia filosofia se afirma ca ceva autonom, elementul pur religios s-a separat de această filosofie. Desigur, adevărurile despre lucrurile cele mai profunde au continuat să fie luate din Misterii; dar conţinutul învăţământului misterial începuse deja să fie criticat în Grecia, în special în Grecia de mai târziu, din punctul de vedere al raţiunii filosofice. Totuşi revelaţia religioasă s-a perpetuat, şi chiar şi la apariţia Misteriului de pe Golgota ea a fost în principal cea care a căutat să înțeleagă acest Misteriu. Nimeni nu-şi poate face astăzi o reprezentare corectă despre teologia raţională, care încă mai exista în primele secole ale civilizaţiei europene; ei o numesc în mod dispreţuitor „gnosă”, sau ceva similar. Dar această gnosă era clădită pe o înțelegere vastă a spiritualităţii. Ea avea o conştienţă perfectă a faptului că problemele spirituale trebuie înțelese în acelaşi fel cum este înțeleasă de noi astăzi gravitaţia, să zicem, ori fenomenele luminoase sau orice alt principiu fizic. Pe atunci nu exista conştienţa unei separaţii între ştiinţă şi viaţa religioasă. Chiar şi pe tărâmul vieţii creştine, primii părinţi ai Bisericii, primii mari învăţători ai creştinismului aveau convingerea că trebuiau să trateze cunoaşterea ca pe ceva unitar. Desigur, separarea în cadrul civilizaţiei greceşti a vieţii religioase exista deja, dar atunci când se trata o problemă de natură spirituală se avea în vedere atât aspectul religios cât şi cel raţional, pur fizic. Acest lucru s-a schimbat odată cu intrarea în Evul Mediu. Atunci s-a născut scolastica, care făcea o diferenţă strictă – am spus deja ieri acest lucru – între ştiinţa omenească şi cunoaşterea propriu-zisă a spiritualului. Această cunoaştere nu putea fi dobândită prin forţele de cunoaştere omeneşti autonome, ci numai prin revelaţie,

prin presupunerea existenţei revelaţiilor. Şi, progresiv, s-a ajuns să se spună: Prin propria sa facultate cognitivă omul nu poate pătrunde adevărurile cele mai înalte. El trebuie să le ia aşa cum îi sunt date de către Biserică, drept revelaţie. Ştiinţa omenească nu se poate extinde decât asupra a ceea ce îi dau simţurile şi, aşa cum am mai spus ieri, nu poate face altceva decât să tragă unele concluzii din ceea ce îi oferă simţurile drept adevăruri.

S-a făcut astfel o separare netă între o ştiinţă ce se raporta la lumea senzorială şi ceea ce reprezenta un conţinut al revelaţiei. În multe privinţe, ultimele trei până la cinci secole au devenit fără îndoială extrem de importante pentru evoluţia omenirii moderne. Dacă ai fi spus unui om din acele timpuri vechi, în care religia şi ştiinţa erau una, dacă i-ai fi spus că religia nu era bazată pe facultatea de cunoaştere umană, el ar fi găsit aşa ceva drept absurd; căci toate religiile sunt la origine ieşite din cunoaşterea omenească. Numai că se spunea că, dacă omul se limitează la conştienţa cotidiană, el nu poate ajunge la adevărurile cele mai înalte; trebuie mai întâi să-şi înalţe această conştienţă la o treaptă superioară. Cei vechi spuneau aproape acelaşi lucru cu ceea ce eşti silit să spui astăzi, aşa cum am făcut-o eu, de pildă, în cărţile mele ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** şi ***Ştiinţa ocultă în rezumat***, partea a doua, şi anume că fiinţa umană trebuie, printr-o disciplinare precisă a facultăţilor sale sufleteşti, să urce mai multe trepte pentru a ajunge la cunoştinţe superioare. – Este ceea ce se spunea şi în timpurile antice. Atunci omul era conştient de următorul lucru: Nivelul obişnuit de conştienţă nu îţi permite să cunoşti decât ceea ce există în jurul tău; dar această conştienţă poate fi perfecţionată, astfel încât să poţi ajunge la adevăruri suprasenzoriale. Aşadar, în Antichitate nu s-a spus niciodată că o revelaţie s-ar putea apropia de om fără participarea sa. Acest lucru ar fi fost resimţit ca un nonsens. Toate dogmele cuprinse în diferitele învăţături religioase au la origine astfel de adevăruri iniţiatice. În zilele noastre, omul spune foarte uşor: Dogmele, precum cea a Trinităţii, sau a încarnării, trebuie să fie revelate, pe ele nu le poţi percepe cu ajutorul facultăţilor cognitive omeneşti. Dar la origine ele s-au născut totuşi prin facultăţile cognitive omeneşti.

Iar în Evul Mediu s-a produs o schimbare, prin aceea că oamenii au început să facă tot mai mult apel la intelectul lor. Acest lucru se poate observa, de exemplu, la scolastici, unde intelectul era utilizat pe o scară mare, însă doar referitor la lumea senzorială, şi unde nici măcar în cercurile în care s-au perpetuat vechile dogme ca învăţături revelate nu se mai simţea putinţa, în acest stadiu de evoluţie al omenirii, de a se dezvolta forţe de cunoaştere superioare. Atunci i s-a refuzat omului dreptul de a-şi croi drum spre lumea suprasensibilă prin facultăţi de cunoaştere superioare. S-a preluat atunci prin tradiţie, prin documente istorice, ceea ce în timpurile vechi se obţinea fără probleme printr-o cunoaştere omenească reală, şi s-a spus că nu este îngăduit să se cerceteze cu ajutorul ştiinţei omeneşti.

Încet, încet s-a instalat faţă de cunoaştere această atitudine. S-a luat treptat obiceiul să se numească credinţă ceea ce altădată fusese o ştiinţă, la care însă nu te puteai încumeta să te înalţi. Şi se numea ştiinţă doar ceea ce era dobândit prin facultăţi omeneşti de cunoaştere despre lumea senzorială. Această doctrină s-a dezvoltat din ce în ce mai puternic, în special în catolicism. Dar, aşa cum am subliniat şi ieri, întreaga mentalitate ştiinţifică modernă nu este, în fond, altceva decât o fiică a acestei scolastici. S-a rămas la punctul de vedere care afirmă că intelectul uman nu poate cunoaşte decât natura, şi nu a mai existat preocuparea de a se dobândi cunoştinţe suprasensibile. S-a spus că omul nu poate cuceri, prin facultăţile sale, aceste cunoştinţe. S-a lăsat în seama credinţei faptul de a accepta sau nu vechile cunoştinţe, ca dogme transmise prin tradiţie.

După secolul al XVIII-lea, care proclamase deja domnia cunoaşterii pur senzoriale şi a ceea ce poţi să extragi din ea prin concluzii raţionale, s-a cristalizat în secolul al XIX-lea tendinţa de a considera ştiinţă numai ceea ce se dobândeşte prin aplicarea facultăţilor umane la lumea sensibilă. Iar în această privinţă performanţele secolului al XIX-lea sunt uriaşe, lucru care prin aplicarea metodelor ştiinţifice continuă să conducă şi acum la realizări importante în domeniul cercetării ştiinţifice.

Ultima ascensiune în lumea spirituală care a avut loc în spaţiul public s-a produs la trecerea dintre secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea prin mişcarea cunoscută sub numele de idealismul german. Acestui idealism german i-a premers un filosof precum Kant, care a vrut să enunţe şi filosofic separaţia dintre ştiinţă şi credinţă [Nota 28]. Au urmat apoi acei gânditori energici, *Fichte*, *Schelling* şi *Hegel*, care au stat la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea ca ultimi piloni, fiindcă ei au vrut să meargă în continuare cu facultăţile cognitive omeneşti şi nu cu simpla cunoaştere senzorială şi ceea ce se poate deduce prin ea.

Fichte, Schelling şi Hegel sunt foarte diferiţi unul de altul. Fichte a pornit de la Eul uman, a dezvoltat o forţă de necrezut tocmai în înţelegerea Eului uman şi a căutat să-şi aducă lumea mai aproape prin cunoaştere, pornind de la Eul uman. Schelling a construit o concepţie despre lume plină de fantezie. Acest elan pus în slujba creării unui edificiu de gânduri plin de fantezie l-a condus chiar aproape de înţelegerea Misteriilor. Hegel credea în gândurile însele şi credea că în gândul pe care omul îl cuprinde cu gândirea trăieşte nemijlocit veşnicul. Hegel a exprimat un foarte frumos gând spunând că ar vrea să cunoască spiritul şi să-l cucerească din punctul de vedere al gândului [Nota 29]. Numai cel care percepe la Hegel această aspiraţie generală, această căutare continuă a spiritului, poate manifesta atracţie faţă de acest filosof. Căci atunci când citeşti Hegel şi observi cum îşi înşiruie gândurile – majoritatea oamenilor încetează foarte repede lectura lor – îţi dai seama că, în ciuda credinţei sale în spiritualitatea gândului, el este un spirit îngrozitor de abstract. Aşa se face că, deşi la Hegel impulsul către spirit, de care era animat, era extrem de puternic, el nu a putut transmite omenirii decât un inventar de concepte abstracte.

Din ce motiv s-a întâmplat aceasta? Este un fapt cât se poate de tragic că aceşti autentici şi puternici gânditori, precum Fichte, Schelling şi Hegel, nu au putut răzbate până la spiritualitate.

Acest lucru se întâmplă pentru că în civilizaţie, în general, omenirea nu era încă, la acea dată, matură pentru a deschide cu adevărat porţile lumii spirituale. Fichte, Schelling şi Hegel au ajuns numai până la gând. Dar ce este gândul care trăieşte în om în starea de conştienţă obişnuită?

Aduceţi-vă aminte ce am spus acum câtva timp. Dacă urmărim viaţa unui om de la naşterea până la moartea sa, avem în faţă omul ca fiinţă vie; sufletul şi spiritul încălzesc şi iluminează fiinţa fizică ce se află în faţa noastră. Când omul a murit pentru lumea fizică, în lumea fizică rămâne cadavrul. Noi înmormântăm sau incinerăm acest cadavru. Gândiţi-vă numai ce deosebire enormă există – pentru cineva care examinează fără prejudecăţi viaţa – între un om viu şi un cadavru. Dacă încercaţi măcar o dată să înţelegeţi cu inima dumneavoastră această diferenţă, atunci veţi putea resimţi ceea ce trebuie să spună omul de ştiinţă a spiritului în legătură cu o altă fază a vieţii, cea în care fiinţa umană se află între moarte şi o nouă naştere, şi anume faptul că ea trăieşte ca fiinţă sufletesc spirituală într-o lume sufletesc-spirituală, că se dezvoltă în ea, că, în timp ce pe Pământ devii bătrân, în lumea spirituală devii din ce în de mai tânăr, până în momentul în care găseşti din nou drumul de întoarcere aici jos, către un înveliş fizic. Ceea ce trăieşte atunci în om poate fi perceput cu ajutorul forţelor spirituale superioare, la fel cum poate fi perceput cu ajutorul forţelor spirituale superioare ceea ce trăieşte într-un om fizic. Şi atunci poţi să îţi pui întrebarea: Ce subzistă la naşterea unui om din tot ceea ce s-a arătat acestuia acolo sus, în lumea spirituală, înainte ca spiritual-sufletescul său să fi coborât? Ceea ce a rămas în om – şi poate fi perceput – sunt gândurile sale. Dar aceste gânduri, pe care omul le poartă în sine aici pe Pământ prin intermediul corpului său fizic, sunt cadavrul acelor gânduri care îi parvin atunci când trăieşte în lumea spiritual-sufletească între moarte şi o nouă naştere. Gândurile abstracte pe care le avem aici sunt pur şi simplu cadavre în raport cu ceea ce trăieşte în om între moarte şi o nouă naştere, aşa cum este cadavrul în lumea fizică în raport cu omul viu, înainte ca acesta să moară.

Cel care nu vrea să-şi ia avânt şi să dea viaţă gândurilor abstracte nu lasă să trăiască în sine, prin lumea gândirii curente, decât cadavrul a ceea ce purta în el înainte de coborârea pe Pământ. Şi oricât de sublime au putut fi gândurile lor, în Fichte, Schelling şi Hegel nu trăiau decât cadavrele acestor gânduri. S-ar putea spune: În timpurile foarte vechi, în care religia, ştiinţa şi arta formau un tot omogen, în gândurile pământeşti mai subzista ceva din această viaţă inerentă omului în lumea spirituală. La Platon chiar, în elanul ideilor sale, se mai poate percepe faptul că în el supravieţuia încă ceva suprapământesc. Acest lucru devine tot mai rar. Oamenii iau vestirea despre suprapământesc ca revelaţie. Dar fără asta omul nu ar fi putut deveni niciodată liber, n-ar fi putut dezvolta libertatea. Cu fiecare zi omul tinde tot mai mult să reţină în gândurile sale doar cadavrul vieţii sale interioare prenatale. Şi aşa cum uneori găsiţi la cadavrul unor persoane o prospeţime extraordinară câteva zile după moarte, la fel şi cu gândurile-cadavru ale lui Fichte, Schelling şi Hegel: ele erau proaspete, dar erau totuşi cadavrele acelui suprasensibil despre care are misiunea de a vorbi adevărata ştiinţă a spiritului.

Dar vă pun acum întrebarea: Credeţi că noi am putea să întâlnim vreodată un cadavru omenesc dacă nu ar exista pe lume şi oameni vii? Cel care întâlneşte un cadavru omenesc ştie că acest cadavru a trăit cândva. Cel care observă fără nicio idee preconcepută gândirea noastră, modul nostru abstract, mort de a gândi, gândirea noastră cadavru, va ajunge în final la concluzia că şi aceasta a trăit cândva, înainte ca fiinţa omenească să fi coborât într-un corp fizic.

Dar şi această cunoaştere s-a pierdut, şi oamenii au făcut experienţa gândirii moarte, iar tot ceea ce le parvenea din gândirea vie venerau ca pe o revelaţie, atunci când mai acordau vreo importanţă acestui fapt. Acest lucru s-a accentuat apoi prin marile progrese din domeniul ştiinţific, intervenite chiar în epoca despre care v-am vorbit, cea a tinereţii lui Franz Brentano.

Astăzi, privitor la Franz Brentano, trebuie să mai adaug doar două particularităţi la cele deja menţionate. Ieri am vrut să pun accentul mai mult pe personalitatea sa, azi aş insista mai curând asupra evoluţiei temporale. De aceea, consideraţiile mele vor fi de ordin mai general.

Alături de toate însuşirile enumerate ieri ale acestui Franz Brentano, educat în catolicism şi devenit apoi filosof, trebuie de menţionat antipatia sa pronunţată faţă de Fichte, Schelling şi Hegel. El nu i-a insultat, aşa cum a făcut-o *Schopenhauer* cu Fichte, Schelling şi Hegel, pentru că era mai educat; dar a avut în privinţa lor şi cuvinte dure [Nota 30] care, cert, erau rostite cu mai multă eleganţă, nu pe tonul schopenhauerian, adesea realmente reprobabil. Trebuie însă să vezi clar că un om ieşit din catolicism şi adoptând o nouă concepţie asupra lucrurilor nu poate avea o altă atitudine faţă de Fichte, Schelling şi Hegel decât cea a lui Franz Brentano. Ceea ce pentru Hegel era forţa supremă de cunoaştere a omului, gândirea, nu se vrea, pentru cineva crescut în spiritul scolasticii, a fi aplicat decât la lumea simţurilor, gândirea fiind pentru acesta doar un auxiliar.

Gândiţi-vă numai: te apropii cu această gândire-cadavru de lumea senzorială, cuprinzi mai întâi natura nevie. Oricum, cu acestă gândire nu poţi înțelege lumea sensibilă. Pentru natura neînsuflețită, această gândire-cadavru este foarte potrivită. Dar Hegel voia să îmbrățișeze întreaga lume şi toate tainele sale cu această gândire-cadavru. De aceea la Hegel nu veţi găsi vreo teorie privitoare la nemurire sau la Dumnezeu. Ceea ce veţi găsi la el este ceva ce, pe lângă altele, vă va apărea foarte curios:

Hegel împarte sistemul său în trei părţi:

Logica Filosofia naturii Teoria despre spirit { Artă / Religie / Ştiinţă

Logica este un inventar al tuturor conceptelor pe care omul le poate dezvolta, dar numai al conceptelor abstracte. Această logică porneşte de la fiinţare, trece apoi la neant, devenire etc. Ştiu bine că dacă aş începe să enumăr întreaga listă v-aş scoate din răbdări, căci în toate aceste lucruri nu veţi găsi nimic din ceea ce căutaţi în realitate. Şi cu toate astea, Hegel spune [Nota 31]: Ceea ce iese la suprafaţă în om atunci când formulează astfel de concepte abstracte, precum fiinţare, neant, devenire, existenţă etc., este Dumnezeu înainte de crearea lumii.

Luaţi logica hegeliană. Acolo nu sunt date decât concepte abstracte, de la început până la sfârşit, ultimul concept fiind cel al finalităţii. Cu acestea nici nu poţi face deocamdată mare lucru. Nu se pomeneşte aici nimic de o nemurire a sufletului, de o existenţă a lui Dumnezeu, în sensul în care dumneavoastră o recunoaşteţi ca fiind cea îndreptățită, nu există aici decât un inventar de concepţii pur abstracte. Dar imaginaţi-vă că aceste concepte abstracte preexistă, că ele au existat înainte de a fi existat natura, înainte de a fi existat omul etc. Acestea sunt Dumnezeu înaintea creării lumii, spune Hegel. Logica este Dumnezeu înaintea creării lumii. Şi această logică a creat natura şi apoi, în natură, a devenit conştientă de ea însăşi.

Deci mai întâi logica, care după Hegel este Dumnezeu înaintea creării lumii. Apoi ea trece la cealaltă formă de fiinţare a sa şi ajunge la ea însăşi, la conştienţa de sine; ea devine atunci spiritul uman. Şi apoi sistemul se închide, culminînd cu arta, religia şi ştiinţa. Acestea sunt cele trei forme superioare de manifestare ale spiritului. Aşa încât în religie, artă şi ştiinţă Dumnezeu continuă să trăiască în sânul Pământului. Hegel nu înregistrează altceva decât ceea ce este pe Pământ în existenţa curentă. În realitate el nu face decât să proclame spiritul care a murit, nu spiritul viu.

Acest lucru nu poate fi decât respins de către oamenii care caută ştiinţă în sensul actual, în sensul educaţiei naturalist-ştiinţifice. Şi nu poate fi decât respins, pentru că atunci când ieşi în natură cu concepte moarte nu merge să rămâi doar la nişte abstracţiuni. Chiar dacă deocamdată formaţia dumneavoastră botanică este insuficientă, astfel încât transformaţi frumoasele flori într-un număr de stamine, într-o descriere a seminţei, a pistilului etc., chiar dacă mai aveţi în cap astfel de concepte abstracte şi ieşiţi apoi cu ierbarul să adunaţi plante şi vă întoarceţi apoi doar cu nişte concepte abstracte, rămân cel puţin florile presate, care sunt totuşi mai concrete decât conceptele cele mai abstracte. Iar dacă sunteţi chimist, vă aflaţi într-un laborator şi vă imaginaţi tot felul de procese la nivelul atomului şi altele de acest gen, tot nu puteţi să nu descrieţi ceea ce se petrece în retortă, atunci când expuneţi substanţa aflată în ea flăcării unei lămpi cu alcool şi o încălziţi pentru a o vaporiza sau a o face să se topească, şi aşa mai departe. Încă mai sunteţi obligaţi să descrieţi ceva dintr-un lucru oarecare. Şi, în fine, când în optică fizicienii vă descriu cum se refractă razele luminoase, ca şi tot ceea ce mai fac aceste raze după părerea fizicienilor, tot sunteţi nevoiţi, dacă se desenează această frumoasă schemă ce arată trecerea razelor printr-o prismă, difracţia lor în diferite moduri, să reveniţi cu gândul la amintirea culorilor. Şi chiar dacă în explicaţia fizică a culorilor s-a evaporat de mult orice culoare, dumneavoastră tot vă mai amintiţi culoarea. Dar când vreţi să cuprindeţi, să înțelegeți spiritualul cu ajutorul unui sistem conceptual cu totul abstract, cu ajutorul logicii complet abstracte, nu vă mai rămâne altceva decât logica abstractă.

O fiinţă precum Franz Brentano nu putea accepta aceasta ca pe o descriere autentică a spiritului, cum de altfel nici ceilalţi scolastici nu pot accepta aşa ceva, căci ei mai au cel puţin această descriere venită prin tradiţie, ca revelaţie. De aceea Brentano, student pe la mijlocul secolului al XIX-lea, era animat de o sete aproape de neîmblânzit după adevăr şi ştiinţă, de o conştiinciozitate ştiinţifică de neegalat, care îl făceau să nu poată primi nimic de la cei care, în epoca sa, erau ultimele celebrităţi filosofice în această civilizaţie modernă. El nu putea avea consideraţie decât pentru o metodă ştiinţifică riguroasă. În inimă, el purta ceea ce îi dăduse catolicismul şi teologia sa. Toate acestea el nu

a reuşit să le îmbine pentru a construi o nouă concepţie despre spiritual.

Dar ceea ce ne atrage atât de mult la acest om este tocmai infinita sa sinceritate. Căci – şi cu aceasta ajung la cel de al doilea punct pe care l-am menţionat – dacă observăm fiinţa umană, naşterea sa în lumea fizică, primele sale mişcări neastâmpărate de copil, şi vedem în aceste prime acţiuni stângace, dezordonate şi dezlânate de copil, evoluţia a ceva colosal de înţelept, existent înainte ca el să coboare în lumea fizică, ne vom spune, dacă înţelegem just ştiinţa spiritului, următorul lucru: Noi observăm cum se naşte organismul-cap al copilului. În el avem o imagine a Cosmosului. Forţele pământeşti se contrapun, într-un fel, doar la baza craniului. Dacă baza craniului ar fi la fel de rotunjită cum este capul în partea de sus, atunci capul ar fi o imagine perfectă a Cosmosului. Omul aduce cu el acest lucru. Putem foarte bine să considerăm capul, dacă îl privim ca fiind corpul fizic, ca o imagine a Cosmosului. El este realmente aşa ceva.

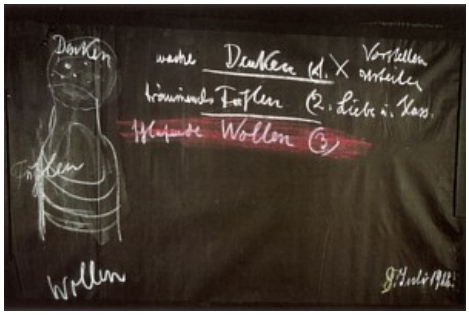

Planşa 12

[măreşte imaginea]

Mi s-a luat în nume de rău faptul că am menţionat şi public o chestiune atât de importantă [Nota 32], dar dacă nu prezentăm aceste realităţi este imposibil să descoperim conexiunile cosmice. Am expus public faptul că în creier există o anumită dispunere a circumvoluţiunilor, că există anumiţi centri etc. Creierul uman este, chiar până în aceste mici detalii, o imagine a cerului înstelat din momentul naşterii omului. În cap noi vedem o imagine a Cosmosului, pe care îl vedem şi exterior prin simţurile noastre, chiar dacă majoritatea oamenilor nu percep elementul lui spiritual. În organismul toracic, în ceea ce, în principal, stă la baza sistemului ritmic, vedem cum forma rotunjită a Cosmosului este oarecum biruită pentru a se adapta Pământului, dar, cel care priveşte atent organismul toracic, cu conformaţia aparte a coloanei vertebrale şi a coastelor, şi observă cum acesta este legat prin respiraţie cu Cosmosul, acela poate să vadă încă în organismul toracic, în organismul ritmic, chiar dacă mult modificat, un fel de reflectare a Cosmosului. Nu se mai întâmplă acelaşi lucru în cazul organismului metabolism-membre. Aici este imposibil să recunoşti ceva care să reproducă modelul Cosmosului. Formaţia cefalică este legată de gândire, organismul toracic sau ritmic este legat de simţire, iar organismul metabolism-membre este legat de voinţă.

Planşa 12

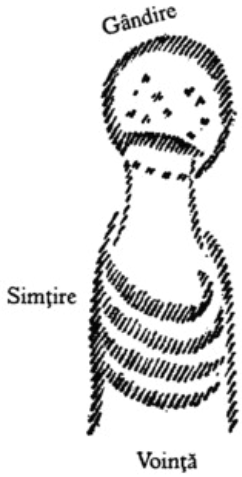

De ce oare tocmai organismul metabolism-membre, care ilustrează de fapt elementul cel mai pământesc la om, este purtătorul voinţei? Legătura este următoarea: prin capul omenesc avem o imagine, întru totul fidelă, a Cosmosului. Elementul sufletesc-spiritual s-a scurs complet în cap, s-a infiltrat în forţele plăsmuitoare. S-ar putea spune şi astfel: Înainte de a coborî pe Pământ omul a învăţat de la forţele cosmice, a primit învăţături de la forţele cosmice, pornind de la care şi-a format capul său. Ceva mai puţin după acestea îşi modelează organismul toracic, dar, mai puţin decât orice, organismul locomotor. În acesta din urmă îşi are sălaşul voinţa. Astfel, dacă privim organismul uman exterior, atunci gândirea trebuie să o asociem capului, simţirea omului median, iar voirea organismului metabolism-membre. În ceea ce este realmente la nivel inferior, şi anume în metabolism şi în membre, spiritualul este, de asemenea, receptat cel mai bine, aşa încât în gândire avem doar un cadavru a ceea ce eram înainte de a coborî pe Pământ. În simţire avem deja ceva mai mult, dar simţirea rămâne, după cum ştiţi, la stadiul de vis, iar în ceea ce priveşte voinţa, aceasta nu mai poate fi localizată în niciun fel cu conştienţa obişnuită. Voinţa rămâne cu totul în inconştient, dar în ea subzistă cel mai mult elementul viu din ceea ce eram înainte de coborârea pe Pământ. În timpul în care noi ne dezvoltăm în copilărie, în voinţă se ascunde în măsura cea mai mare sufletul nostru nemuritor.

Majoritatea oamenilor nu-şi face multe scrupule şi afirmă: Omul are în el trei forţe psihice: gândirea, simţirea şi voirea. Ştiţi desigur că aceste trei activităţi sufleteşti sunt enumerate ca şi cum ar exista o conştienţă a lor, în timp ce abia în antroposofie noi atragem atenţia că doar gândirea este ceva complet treaz. Sentimentul este precum visele omului, iar despre voinţă omul nu ştie absolut nimic. Trebuie să insist mereu: când vrem să ridicăm fie şi numai un braţ, omul nu ştie nimic despre cum se insinuează în organismul său gândul „Eu ridic braţul" şi devine voinţă, astfel încât mişcarea de ridicare a braţului să aibă realmente loc. Despre acest lucru omul nu este conştient în stare de veghe, aşa cum nu este conştient de alte lucruri atunci când doarme. În loc să spună: Noi avem gândirea trează, simţirea în stare de vis, voirea adormită, oamenii spun: Noi avem gândire, simţire şi voire şi ele se situează în întregime pe acelaşi plan.

Reprezentaţi-vă acum un om însufleţit de un sentiment incomensurabil al adevărului şi care urmează preceptele ştiinţei moderne, adică nu aplică decât gândirea. Indiferent dacă se află în faţa unui microscop sau observă Cosmosul cu ajutorul unui telescop ori practică astrofizica cu ajutorul unui spectroscop, cercetătorul modern nu se adresează niciodată decât gândirii conştiente. De aceea, pentru Franz Brentano era ca o axiomă faptul că orice lucru ce rămâne în inconştient trebuie respins. El voia să rămână numai la gândirea conştientă normală şi pentru asta nu a vrut să dezvolte facultăţi de cunoaştere superioare. La ce să ne aşteptăm de la un astfel de om când el vorbeşte despre

suflet, când îl auzim vorbind ca psiholog? Dacă s-ar rezuma numai la conştient, ne-am aştepta ca el să nu vorbească în psihologie deloc despre voinţă. Ne-am aştepta ca el să şteargă complet de pe listă voinţa, să manifeste o mare doză de incertitudine faţă de sentiment, şi să nu trateze cu adevărat decât gândirea.

Alte spirite mai superficiale nu au mers atât de departe. Psihologia lui Franz Brentano nu împarte facultăţile sufleteşti în gândire, sitnţire şi voinţă, ci în reprezentare, judecată sau cugetare, şi fenomene de iubire şi ură, adică fenomene de simpatie şi antipatie, care ţin, de fapt, de simţire. Nu veţi găsi la el absolut deloc voirea. Adevărata voire, voirea activă, lipseşte în psihologia brentaniană, fiincă el era un cercetător profund onest al adevărului şi a trebuit să-şi spună: Eu pur şi simplu nu găsesc voirea.

O dată în plus, este extrem de înduioşător să vezi ce infinit de onestă şi sinceră este acestă personalitate. Voirea lipseşte în psihologia lui Brentano, iar judecata şi reprezentarea el le separă, pentru a avea tot trei elemente ale vieţii sufleteşti; dar judecata şi reprezentarea sunt una şi aceeaşai facultate psihică, aşa încât el nu are, de fapt, decât două elemente.

Gândiţi-vă acum la consecinţa care rezultă din concepţia lui Brentano. Care este în realitate, după concepţia sa, elementul absent din om? Ajuns un om de ştiinţă modern şi nevrând să accepte nimic care nu se relevă gândirii conştiente, conform metodei ştiinţifice, el decuplează voinţa de sufletul omenesc. Şi ce exclude prin aceasta? Tocmai elementul viu, care ne era propriu în starea în care ne aflam înainte de a coborî într-un corp fizic.

Brentano a fost adus în faţa unei ştiinţe care îi elimina tocmai veşnicul din suflet. Ceilalţi psihologi nu au resimţit asta. El a resimţit-o şi, datorită acestui fapt, pentru el s-a căscat un imens abis între ceea ce fusese odinioară pentru sine doctrina revelaţiei, care îi vorbea despre veşnicia sufletului omensc, şi ceea ce putea să găsească doar cu ajutorul metodei ştiinţifice, lucru care îi impunea suprimarea voinţei şi, prin aceasta, a veşnicului din sufletul omenesc.

Astfel, Brentano ajunge să fie o personalitate emblematică pentru tot ceea ce secolul al XIX-lea nu putea să-i dea omului. Căci porţile lumii spirituale trebuiau să fie mai întâi deschise. Şi acesta este motivul pentru care v-am vorbit tocmai de Franz Brentano, care a murit în anul 1917 la Zürich. Eu văd în el pe cel mai caracteristic dintre toţi filosofii secolului al XIX-lea, care au nutrit o aspiraţie foarte serioasă după adevăr, dar au fost opriţi de lanţurile mentalităţii ştiinţifice şi care nu au vrut să se înalţe la o concepţie spirituală despre lume, dar arată peste tot că a venit momentul în care este nevoie de acestă concepţie spirituală. Care este până la urmă diferenţa între ceea ce vrea ştiinţa spiritului de orientare antroposofică şi aspiraţia tragică a unui om precum Franz Brentano? Este că Franz Brentano a prezentat peste tot, cu o extremă agerime a minţii, conceptele pe care ni le dă conştienţa obişnuită şi a spus: Aici trebuie să ne oprim. Dar cunoaşterea nu este încheiată; în zadar se tinde altfel către o cunoaştere adevărată. El însă n-a fost niciodată satisfăcut, a căutat fără încetare să iasă din acest cerc. Dar omul de ştiinţă din el nu i-a permis să meargă mai departe. Şi tot aşa au continuat lucrurile până la moartea sa. Ai fi tentat să spui că ştiinţa spiritului nu putea să înceapă decât de acolo de unde s-a oprit Franz Brentano, că ea a trebuit să îndrăznească să facă pasul de la conştienţa obişnuită la conştienţa superioară. Tocmai de aceea el este atât de interesant, poate chiar filosoful cel mai interesant din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiincă la el această aspiraţie către adevăr era realmente ceva propriu. Şi acum trebuie spus: Dacă doreşti să studiezi pe un simptom ceea ce trebuie să trăiască un om în cadrul evoluţiei ştiinţifice şi spirituale a epocii actuale, trebuie să iei ca exemplu pe acest filosof Franz Brentano, nepotul lui Clemens Brentano. El este un exemplu tipic pentru tot ceea ce trebuie să caute un om şi, cu siguranţă, nu poate găsi cu ajutorul metodei ştiinţifice obişnuite. Este un exemplu prin faptul că trebuie să treci dincolo de ceea ce a aspirat el cu atâta onestitate, cu un simţ al adevărului atât de dezvoltat. Cu cât îl observi mai atent, până în clasificările şi structurările psihologiei sale, cu atât eşti mai frapat. El este evident unul dintre acele spirite care arată că omenirea are din nou nevoie de o viaţă spirituală care să poată acţiona în orice domeniu. Acest lucru nu poate veni de la ştiinţele naturii. Dar aceste ştiinţe ale naturii sunt cu adevărat destinul epocii moderne, tot aşa cum ele au devenit destinul lui Brentano. Căci, precum un adevărat Faust modern al secolului al XIX-lea, Brentano se află mai întâi la Würzburg, apoi la Viena, apoi la Florenţa şi apoi la Zürich şi se luptă cu problemele cele mai mari ale omenirii. El nu îşi măr-. turiseşte chiar că „noi nu putem şti nimic”, dar ar fi trebuit de fapt să şi-o mărturisească, dacă ar fi conştientizat pe deplin propria sa metodă. El ar fi trebuit, de fapt, să îşi spună: Ştiinţele naturii sunt cele care mă împiedică să iau drumul care duce în lumea spirituală.

Dar aceste ştiinţe ale naturii vorbesc un limbaj foarte autoritar. Tot aşa este şi astăzi în viaţa publică. Ştiinţele însele nu pot oferi oamenilor ceea ce ei au nevoie pentru sufletul lor. Cele mai mari cuceriri ale secolului al XIX-lea şi cele ale secolului al XX-lea nu au putut da oamenilor ceva care să fie un fel de spiritualitate călăuzitoare. Iar un obstacol important îl reprezintă această mentalitate ştiinţifică prin puternica sa autoritate, căci oriunde apare antroposofia ştiinţele încep să i se opună şi, cu toate că ştiinţele însele nu-i poate oferi omului nimic, eşti întrebat, apropo de antroposofie: Ştiinţele naturii sunt în acord cu ea? – pentru că chiar şi acei oameni care nu ştiu nimic despre ce spun ştiinţele naturii au astăzi indus sentimentul că ştiinţele naturii au dreptate şi că, atunci când afirmă că antroposofia este o absurditate, aşa trebuie să fie. Aşa cum v-am spus, oamenii nu au nevoie să ştie prea multe despre ştiinţele naturii, căci ce mare lucru ştiu oratorii monişti despre aceste ştiinţe? În majoritatea cazurilor ei nu au în cap decât nişte generalităţi provenite de la ele, valabile şi acum trei decenii! Dar când ei se exprimă, atunci o fac ca şi cum ar vorbi din spiritul autentic al ştiinţele actuale. De aceea pentru mulţi oameni toate acestea trec drept autoritate.

Pornind de la destinul interior al lui Brentano putem acum înţelege şi destinul exterior, de data aceasta nu interior, ci exterior, al concepţiei antroposofice despre lume.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a VIII-a

Dornach, 9 iulie 1922

Aş vrea de această dată să vă arăt, cu ajutorul unui exemplu personal, cum a trebuit să se nască din ansamblul vieţii spirituale ceea ce noi numim în prezent antroposofie. Evident, întotdeauna se va obiecta, şi pe drept cuvânt, că dacă discutăm astfel de lucruri ne mişcăm, de fapt, într-un cerc restrâns. Observăm câţiva oameni cu aspiraţii ştiinţifice, filosofice sau de alt gen ce nu sunt cunoscuţi de publicul larg şi rămânem astfel în afara a ceea ce trăieşte în marea masă a omenirii. Dar este destul să priviţi ceva mai imparţial acest aspect şi veţi vedea că nu puteţi lua lucrurile în felul acesta. Gândiţi-vă numai că tot ceea ce trăieşte sub formă de conţinuturi sufleteşti marilor mase omeneşti, sub formă de impulsuri care inspiră comportamentul şi viaţa provine de la anumite personalităţi conducătoare, care, poate, nici ele nu au luat încă cunoştinţă de ceea ce trăiesc anumite personalităţi, precum cea pe care am analizat-o noi, în cămăruţa lor liniştită de lucru, cum se spune.

Nu trebuie să uităm însă că în aceste personalităţi palpită întreaga epocă, cu gândurile şi simţirile ei, că întotdeauna un număr mai mare de oameni, şi anume aceia care îşi însuşesc o formă de educaţie superioară, asimilează experienţa trăită de aceste personalităţi şi o poartă apoi până la acele locaşe unde se formează şi acele persoanalităţi conducătoare ale omenirii care acţionează asupra maselor mari de oameni. Astfel, cele trăite de aceşti oameni retraşi în liniştea cămăruţei lor de lucru pregătesc deja impulsurile ce vor trăi apoi într-o epocă în masele mari omeneşti. Numai că în mod obişnuit nu se remarcă modul prin care aceste impulsuri spirituale se revarsă în masele mari de oameni. Şi astfel, noi nu putem privi ceea ce trăieşte cu adevărat, în realitate, în civilizaţia contemporană, decât aşa cum am procedat şi în aceste zile aici; şi este justificat să spunem şi că un curent precum antroposofia nu se putea naşte decât treptat, din străfundurile vieţii spirituale ale secolului al XIX-lea, prin faptul că ceea ce a constituit cultura contemporană a oprimat, de fapt, sufletul omenesc, aşa cum tocmai am văzut pe baza exemplului concludent al lui *Franz Brentano*.

Şi pentru a generaliza mai mult ceea ce am vrut să spun prin aceste consideraţii, aş dori să lărgesc puţin câmpul de observaţie la o sferă ceva mai mare.

Îl vedem pe Franz Brentano, catolic fervent încă, profesor de filosofie la Würzburg. După cele ce am spus ieri şi alaltăieri ne putem face o idee aproximativă despre problemele filosofice expuse de Franz Brentano, cu convingerile sale pronunţat catolice, dar şi cu un intelect ascuţit, de la catedra sa de profesor în Würzburg. El căuta să explice totul cu ajutorul inteligenţei sale ascuţite, dar în fundal trăia totdeauna o credinţă împrumutată din teologia catolică. Multe gânduri importante au fost exprimate cu aceste prilejuri. Aşa, de exemplu, în Franz Brentano trăia deja învăţătura recentei teorii evoluţioniste din ştiinţele naturii, care se sprijină pe faptul că creierul omului nu este mult diferit de cel al maimuţelor superioare. Această doctrină a evoluţiei pur naturalistă a conchis de aici că între om şi mamiferele superioare există o înrudire. Franz Brentano, care în genere nu nega cunoştinţele ştiinţifice, ci adopta o atitudine pozitivă, a făcut acelaşi lucru şi faţă de acestă afirmaţie. El şi-a spus: Ei bine, fie! Ştiinţele naturii pot demonstra că creierul omului nu este foarte diferit de cel al antropoidelor. Dar dacă privim viaţa sufletească a antropoidelor şi pe cea a oamenilor constatăm o enormă diferenţă. Se constată înainte de toate că, spre deosebitre de oameni, nici măcar speciile superioare de maimuţe nu pot dezvolta noţiuni abstracte. Omul poate dezvolta noţiuni abstracte. Dacă deci creierul uman – aşa gândea Franz Brentano – este atât de asemănător cu cel al maimuţelor, atunci gândurile pe care le dezvoltă în sine omul nu pot proveni din creierul său, căci altfel ele ar trebui să se nască şi din creierul maimuţelor. Trebuie deci să conchidem că omul posedă ceva ce constituie o substanţă sufletească aparte de unde vin gândurile, pe care antropoidele nu îl pot cuprinde, asimila.

Deci Franz Brentano deduce autonomia substanţei sufleteşti tocmai din receptarea cunoştinţelor naturalist-ştiinţifice. Asta se petrecea prin anii 1866-1870, pe când preda filosofia la Würzburg, pentru că în fundalul celor dezvoltate pe plan filosofic stătea încă o concepţie globală a Universului moştenită de la teologia catolică. Dar apoi, pe măsură ce Franz Brentano se detaşa de teologia catolică pentru a lăsa să crească în el ceea ce îi era propriu de la obârşii, care însă la început mai era străluminat de teologia catolică, pe măsură deci ce Franz Brentano se afunda tot mai mult într-o concepţie pur naturalist-ştiinţifică chiar despre fenomenele sufleteşti, el a pierdut substanţa sufletească, nu a mai putut spune nimic despre ea. Când a vrut să se înalţe de la problema socializării şi a separării reprezentărilor la problema vieţii sufleteşti interioare propriu-zise, facultatea sa de cunoaştere pur şi simplu a paralizat.

V-am spus deja că tot acest mod de gândire ştiinţifică, oricât le displace asta unora dintre adepţii săi, nu este nimic altceva decât o continuare directă a gândirii scolastice. Gândirea scolastică ajunsese să spună: Revelaţia vorbeşte despre lumea suprasensibilă. Obiectul cunoaşterii omeneşti nu poate fi decât lumea senzorială şi cele câteva concluzii pe care le scoate din observaţia senzoarială. – Şi ceea ce fusese atât de bine cultivat la scolastici, şi anume faptul că ei tratau separat ceea ce era accesibil cunoaşterii senzoriale ca ştiinţă şi separat ceea ce exista drept cunoaştere despre lumea suprasensibilă şi provenea pe calea revelaţiei, a continuat să se dezvolte şi în cursul secolelor al XVI-lea, al XVII-lea, al XVIII-lea şi al XIX-lea, ajungându-se la o concepţie după care doar fenomenele naturii se studiau conform acelor principii, care se indică de alfel încă din şcoală, şi eliminându-se pur şi simplu doctrina revelaţiei din ceea ce însemna ştiinţă. Astfel încât putem numi deja ştiinţa modernă un copil legitim al scolasticii medievale, în sensul pe care tocmai vi l-am expus aici, şi nu ar trebui să ne mire foarte tare dacă vedem cum anumiţi oameni care au stăruit în doctrina revelaţiei, precum Franz Brentano în tinereţa sa, dar şi unii eruditi catolici din ziua de azi, dau credit exclusiv unei ştiinţe ce se limitează doar la lumea senzorială şi insistă spunând că nu ar trebui să se tindă spre o cunoaştere care vizează suprasensibilul, căci acest suprasensibil trebuie să rămână obiectul credinţei în revelaţie. Poţi deci uşor să-ţi imaginezi că oamenii de ştiinţă şi teologii catolici colaborează într-o instituţie fără să apară vreun diferend referitor la zona pe care şi-o rezervă teologul catolic şi cea pe care o admite omul de ştiinţă. În legătură cu aceasta, aş vrea să dau un exemplu.

Să observăm că între 1867 şi 1870 Franz Brentano predă logica, metafizica, etica, istoria filosofiei la Würzburg. Aş vrea acum, pentru a vă face problema cât mai palpabilă, să rămân mai întâi în acelaşi loc, la Würzburg, şi să vă transpun cu gândul în amfiteatrul lui Franz Brentano

cam în jurul anului 1869, pe când expunea acele teorii pe care tocmai le-am menţionat, în care, referitor la asemănarea dintre creierul omului şi cel al maimuţelor superioare, vorbea despre necesitatea existenţei unei substanţe sufleteşti care produce din ea gândirea omului.

Să luăm acum un alt capitol pe care îl expunea tot atunci: Despre existenţa lui Dumnezeu, despre dovada existenţei lui Dumnezeu. El cita atunci, într-un mod foarte perspicace, tot ceea ce inteligenţa omului poate aduce în sprijinul dovezii existenţei lui Dumnezeu, dar atrăgând atenţia la sfârşit că facultatea de cunoaştere umană nu permite decât o apropiere de această existenţă a lui Dumnezeu, că adevărul privitor la acest subiect ar trebui să fie dat totuşi prin revelaţie. Să ne reprezentăm acum cât mai viu faptul că Franz Brentano expunea în faţa unui auditoriu numeros metafizica şi filosofia sa în spiritul Bisericii catolice, ţinând însă întotdeauna cont de ceea ce spune ştiinţa, că el aborda în acest mod toate problemele esenţiale ale fiinţei umane, şi să trecem de la amfiteatrul lui Franz Brentano de la Universitatea din Würzburg la cel al fiziologului *Adolf Fick* [Nota 33]. În aceeaşi epocă în care Franz Brentano îşi ţinea cursurile sale despre metafizică şi filosofie, Adolf Fick preda la Würzburg fiziologie.

Aş vrea acum să vă fac să trăiţi ceea ce putea să audă un auditor la cursul de fiziologie al lui Adolf Fick; un auditor care poate tocmai venise de la cursul ţinut în spiritul despre care vă povesteam. Iată conţinutul concepţiei prezentate de Adolf Fick. Eu nu fac decât să citez, căci ceea ce vă spun acum este conţinut aproape literal în cursurile ţinute de Adolf Fick la acea epocă la Universitatea din Würzburg. El spunea ceva ce, aproximativ, ar putea fi rezumat în următoarele fraze: Să luăm, de pildă, căldura, pe care o percepem iniţial prin senzaţia noastră. Când atingem un corp, el ne pare cald sau rece, avem senzaţii calorice. Ceea ce corespunde însă acestor senzaţii calorice în lumea exterioară este o mişcare a particulelor cele mai mici ale corpurilor, este o mişcare executată în atomi şi molecule, sau chiar de atomi şi molecule în spaţiu. Dacă observăm, de pildă, un gaz, acesta trebuie să fie într-un spaţiu închis din toate părţile; în el se află însă atomii şi moleculele acestui gaz. Aceştia nu sunt însă imobili, ei se mişcă dintr-o parte în alta, se lovesc unii de alţii şi se lovesc de pereţi. Acolo, în interior, totul este mişcare şi agitaţie (vezi desenul). Şi când atingem cu epiderma noastră acel obiect, care în interior nu este decât mişcare, simţim căldura.

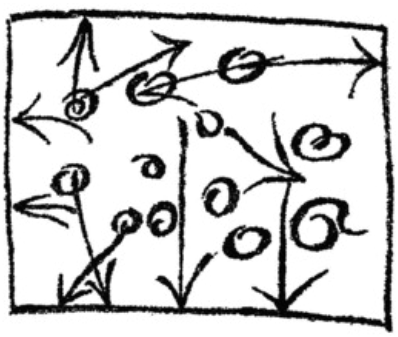

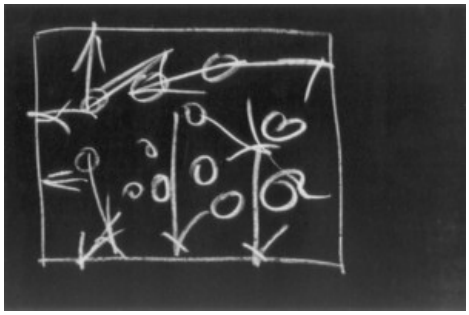

Planşa 13

[măreşte imaginea]

În acea epocă această concepţie era curentă în ştiinţele naturii; era concepţia rezultată în special din lucrările efectuate de *Julius Robert Mayer*, *Helmholtz*, *Clausius* [Nota 34] şi alte spirite naturalist-ştiinţifice ale epocii moderne. *Joule* [Nota 35], un fabricant de bere englez care era în acelaşia timp şi cercetător, a descoperit că se poate produce căldură cu ajutorul unei mişcări, de pildă, cu o roată cu palete care se învârte în apă şi care încălzeşte apa. S-a putut apoi măsura lucrul mecanic efectuat de roata cu palete şi căldura care a rezultat, fapt ce a permis să se spună: Cu ajutorul mişcării, a lucrului mecanic, se obţine căldura. Aceasta deci nu ar fi altceva decât o transformare a ceea ce efectuează roata cu palete ca mişcări vizibile atunci când se învârte în apă; acestea se transformă deci în nişte mişcări invizibile, care sunt resimţite apoi ca fiind căldură. Astfel s-a ajuns să se conceapă căldura ca un fel de mişcare.

S-a mai descoperit atunci că nu numai căldura ci şi alte forţe naturale se puteau converti în mişcare. Faptul i-a permis unui fiziolog precum Adolf Fick să anunţe că toate forţele naturale, magnetism, electricitate, forţe chimice, erau convertibile între ele, că puteai să transformi pe una într-alta, că, în fond, singura diferenţă rezidă în faptul că diversele forme de mişcare sunt resimţite diferit de către simţurile noastre. Dacă facem deci abstracţie de ceea ce există în noi ca senzaţie de căldură, de lumină etc. şi privim ceea ce este afară în spaţiu, vedem cum acolo, peste tot, nu este decât mişcare. Acest fiziolog a extrapolat apoi acest gând spunând: Chiar şi atunci când cercetăm corpul omenesc, cel mai perfect organism – şi aici Adolf Fick intră în domeniul său propriu, în fiziologie – noi nu putem presupune o forţă vitală specială care face să se mişte particulele, moleculele organismului omenesc cu o mişcare anume, ci că tot ceea ce se mişcă în exterior atunci când noi percepem căldura, fie ele forţe de întindere, de electricitate sau de magnetism, toate acestea acţionează şi în corpul omensc. Apoi el explică cum în corpul omenesc, prin asimilarea oxigenului, carbonul oxidează, dând naştere acidului carbonic, degajând căldură, că hidrogenul oxidează pentru a da naştere apei, degajând căldură, că deci oxigenul absorbit provoacă un proces de ardere a ceea ce omul poartă în el. Apoi el precizează cum se poate stabili câtă căldură degajă omul în funcţie de cantitatea de oxigen absorbit. Încă de pe atunci se făcuseră experimentări cu calorimetrul pentru a se determina cantitatea de căldură degajată de un animal sau altul. Când ele s-au repetat şi la om s-a observat că ceva nu concordă. S-a spus însă că, desigur, au fost comise nişte erori în timpul experimentărilor şi s-au găsit atunci, cu aproximaţie, nişte cifre din care reieşea că ceea ce corespunde absorbţiei unei anumite cantităţi de oxigen era degajat apoi sub formă de căldură. S-a presupus că doar o parte din ceea ce este prelucrat aici în interiorul corpului trece în mişcarea muşchilor, că deci doar într-o anumită măsură ceea ce se dezvoltă drept căldură în interiorul corpului prin oxidarea carbonului, care devine acid carbonic, sau hidrogenului, care devine apă, corespunde în om acestor mişcări musculare. Omul inspiră oxigen. Hidrogenul oxidează devenind apă, carbonul oxidează devenind acid carbonic sau dioxid de carbon. Ceea ce îi conferă omului căldura sa interioară, şi pe care el o emite apoi prin radiere, este numai mişcarea particulelor sale cele mai mici. Abia după conversiunea forţelor se face conversiunea parţială în ceea ce stă la baza activităţii musculare, când omul nu radiază doar căldură, ci efectuează o muncă cu ajutorul muşchilor săi sau doar îşi mişcă membrele. Astfel, se poate spune: Omul este în ansamblu un fel de mecanism fizico-chimic complex, care emană căldură şi produce lucru mecanic datorită oxigenului inspirat.

Adolf Fick continua aproape în aceşti termeni: Dacă oamenii inspiră continuu oxigen şi îl consumă folosindu-l ca mijloc de combustie, ar fi trebuit demult să se remarce, de-a lungul evoluţiei pământeşti, o diminuare a oxigenului. Dar nu acesta este cazul. Se poate explica însă şi acest lucru prin faptul că oxigenul este produs continuu. Plantele sunt expuse la razele Soarelui, iar prin absorbţia lumnii solare ele degajă oxigen. Astfel, oxigenul este din nou eliberat şi omul îl poate iarăşi inspira. Oxigenul inspirat de către oameni şi animale este deci continuu regenerat cu ajutorul regnului vegetal.

Adolf Fick mai spunea în conferinţele sale: Cel puţin Soarele, care emite continuu lumină şi degajă căldură, ar trebui să devină mai rece. El menţiona atunci cum s-ar putea calcula gradul de răcire a Soarelui. Julius Robert Mayer îl calculase deja înaintea lui şi chiar arătase că Soarele ar fi trebuit demult să se fi răcit, că, dat fiind cantitatea de căldură degajată, Soarele n-ar mai trebui să mai degajeze niciun pic de căldură. De aici, Robert Mayer emitea ipoteza, reluată apoi de Adolf Fick în expunerile sale, după care mase întregi de comete, despre care

Kepler afirmase că în Univers ar trebui să existe mult mai multe decât peştii din ocean, se precipitau fără încetare în Soare. Şocul ciocnirii intre două corpuri generază căldură. Datorită acestor coliziuni neîntrerupte există o generare continuă de căldură şi totodată de lumină solară. Singura nedumerire, spunea Adolf Fick, este faptul că trebuie să admitem că aceste mase există în permanenţă. Trebuie deci să admitem că masele care lovesc Soarele sunt apoi respinse, astfel încât ele să poată intra din nou în coliziune cu el mai târziu. Dar şi aici el a găsit o scăpare, arătând că, după aşa-numitul al doilea principiu al teoriei termodinamicii, nu este neapărat necesar să existe în permanenţă căldură solară, fiindcă există o lege a evoluţiei care desigur se poate riguros demonstra – Clausius tocmai formulase în acea perioadă al doilea principiu al termodinamicii –, după care, prin conversia forţelor, forţele se transformă continuu în căldură, însă căldura nu se transformă înapoi în forţe, astfel încât întotdeauna există un surplus de căldură şi deci, în final, tot ce se întâmplă în lume trebuie să se transforme în stări calorice, care până la urmă se egalizează. Nu se va mai întâmpla atunci nimic în lume decât această aşa-zisă moarte termică. Şi totul ar trebui să intre în această moarte termică.

Aşa prezenta deci Adolf Fick ce o să se întâmple, anume că Pământul, cu tot ce se petrece pe el, inclusiv omul, evoluează spre această moarte termică, că deci orice fenomen ar trebui să sucombe într o zi în această moarte termică. O concepţie strict fizică despre lume!

Ni-l putem imagina pe Adolf Fick, fiziologul, expunându-şi această teorie, această concepţie fizică despre lume, în timp ce în amfiteatrul de vizavi Brentano îşi ţinea cursul său, aşa cum v-am descris adineaori. Aş vrea însă acum să vă citez două concluzii ale acestor două tipuri de expozeuri. Să presupunem că Brentano, în amfiteatrul său, şi-ar fi încheiat o dată expunerea sa cu aceste cuvinte: Dacă avem în vedere concepţia naturalist-ştiinţifică despre evoluţia lumii, trebuie să luăm ca punct de plecare un stadiu care să poată fi înțeles naturalist-ştiinţific. Noi vom ajunge la o stare finală pe care chiar ştiinţa actuală o descrie ca fiind moartea termică. Dar tot acest lucru este străluminat şi animat de un proces divin-spiritual. Suntem conduşi la începuturi, unde intervine un act creator al lui Dumnezeu ce cheamă la viaţă şi care apoi poate să fie privit, poate să fie abordat naturalist-ştiinţific. Ajungem la moartea termică, din care numai un act creator divin poate conduce evoluţia mai departe. Iată ce ar fi putut spune, şi chiar a spus, Franz Brentano în concluzie la unul dintre cursurile pe care le ţinea.

Să presupunem că cele două cursuri ar fi avut loc unul după altul, nu simultan, şi că un student, după ce a ascultat expunerea lui Franz Brentano, ar fi mers în sala lui Adolf Fick şi ar fi auzit expunerea finală despre fiziologie. Ce ar fi auzit acolo?

Eu nu fac acum decât să citez cuvintele pe care Adolf Fick le-a rostit el însuşi în acei ani, cam prin 1869, la aceeaşi universitate unde a predat şi Franz Brentano. După ce transmisese printr-o serie de cursuri reflexiile pe care tocmai vi le-am enunţat, el a spus: Ajungem la punctul în care orice proces din noi şi din jurul nostru intră în moarte termică, adică lumea ia sfârşit. Dar dacă noi, conform tuturor regulilor ştiinţelor naturii pe care le avem acum, putem admite un astfel de sfârşit al lumii, dacă nimic nu s-a uitat, dacă trebuie să presupunem un astfel de sfârşit al lumii conform ştiinţelor riguroase ale naturii, atunci nu ne putem imagina decât că această lume a avut şi ea cândva un început; căci este de neconceput ca o lume, care ar durat de veşnicii cu aceste legi ale ştiinţelor naturii, să nu fi ajuns deja demult la o moarte termică. Dat fiind că această moarte termică nu se instalează decât după un anumit timp, lumea trebuie să fi cunoscut un început, adică – conchide Adolf Fick – ea îşi are obârşia într-un act creator al lui Dumnezeu.

Se putea deci să auzi într-o sală filosofia teologico-catolică a lui Franz Brentano, cu concluzia pe care tocmai v-am expus-o, şi să mergi apoi vizavi la fiziolog – bineînțeles nu unul de genul „grăsunului Vogt”[Nota 36] şi a altora de seama sa, care nu-şi duceau gândul până la capăt –, care spunea acelaşi lucru, deşi se situa exclusiv pe terenul ştiinţelor naturii.

Avem aici un fapt extrem de interesant. Aceasta înseamnă că dacă nu mergeai mai departe de ceea ce ziceau ştiinţele naturii, presupunând un act creator divin, erai în perfect acord cu ceea ce se expunea în amfiteatrul vecin din punctul de vedere a1 teologiei catolice.

Or, ce putea face un auditor care ar fi luat cunoştinţă de această concepţie la cursul lui Adolf Fick, care ar fi auzit spunându-se, de exemplu, că lumea este întocmită după legi fizice dar că se poate, de asemenea, dovedi că lumea s-a născut dintr-un act creator divin? Adolf Fick i-ar fi spus atunci pur şi simplu: Dacă vrei să ştii mai mult despre acest act divin, mergi atunci vizavi, în celălalt amfiteatru, unde este expusă teologia catolică! Oricum, aceasta este impresia pe care ar fi trebuit să o resimtă un auditor.

Şi acum, transpuneţi-vă din nou în sufletul lui Franz Brentano. Pe atunci încă mai era posibil ca el să ajungă, cu mentalitatea lui ştiințifică, în mod nemijlocit la o concluzie ca aceasta, pentru că ceea ce lui i se părea sigur în legătură cu lumea suprasensibilă îi parvenea de la teologia catolică. Zece ani mai târziu nu mai era posibil aşa ceva. Aşa cum v-am descris, zece ani mai târziu el nu mai putea găsi lumea suprasensibilă bazată în întregime pe doctrina revelaţiei, în sensul catolicismului. Cu alte cuvinte, dacă auditorul trecea acum de la ştiinţele naturii vizavi, la sala unde ar fi urmat să asculte completarea cerută de ştiinţele naturii însele, cel care acum nu mai putea rămâne la vechile tradiţii ale revelaţiei nu-i mai putea spune nimic. Şi aceasta era în mare situaţia pe când Franz Brentano ţinea deja cursurile la Viena. El părăsise de puţin timp Biserica. În 1874 vine la Viena; de fapt, el a ieşit definitiv din Biserică încă din 1873, cu toate că, odată cu dogma infailibilităţii, fusese profund afectat de către Biserică. Dar el ţinea atât de mult la Biserica catolică încât a continuat încă mulţi ani să reflecteze profund la această problemă.

Acum nu ne mai putem imagina un student venind, ca în anii şaizeci, din sala, să spunem, nu a lui Adolf Fick la Würzburg, ci a lui *Brücke* [Nota 37] la Viena sau a oricărui alt fiziolog, căci ei spuneau desigur acelaşi lucru, şi să se ducă în sala lui Franz Brentano pentru a asculta acolo completarea. Căci la Franz Brentano el auzea cu siguranţă lucruri extraordinar de entuziasmante şi interesante privind problemele etice, psihologice, dar nu găsea nicăieri posibilitatea de a face trecerea la suprasensibil cu ajutorul cunoaşterii nemijlocite. Chiar din acest exemplu noi vedem cum posibilitatea de a ajunge la suprasensibil pornind de la vechea cultură spirituală, de la vechea credinţă în revelaţie dispăruse. Iată faptul cultural cel mai important pe plan spiritual din epoca pe care o trăim. Căci în aceste stări de spirit, suscitate de aceste condiţii, au crescut sufletele naturilor conducătoare. Iar noi am intrat în întreg haosul cultural care domneşte acum prin ceea ce au generat aceste naturi conducătoare.

Aş vrea să vă prezint acum problema dintr-o altă latură. Printre cei care studiau încă pe timpul în care Franz Brentano preda în mod strălucit la catedră se afla şi *Richard Wahle* [Nota 38]. Richard Wahle scria în 1894 cartea sa, care, de fapt, este mult mai importantă decât se admite de obicei în cercurile filosofice: *Ansamblul filosofiei şi sfârşitul ei. Moştenirile lăsate de ea teologiei, fiziologiei, esteticii şi pedagogiei de stat*. Cel care aruncă o privire imparţială asupra evoluţiei vieţii spirituale trebuie să remarce că această carte este una dintre apariţiile cele mai semnificative. Aş vrea să vă descriu succint cum vedea lumea Richard Wahle. Căci, fără îndoială, această viziune s-a născut în întregime din puternicele impulsuri pe care Richard Wahle le-a primit de la Franz Brentano şi din tot cea ce se putea dobândi de altminteri la acea epocă drept formaţie spirituală.

Richard Wahle spune: În ce constă, de fapt, experienţa pe care o avem noi despre lume? Ei bine, experienţa pe care o avem noi despre lume constă în „evenimentele” care se produc în faţa noastră. Mă aflu aici; pereţii, lumina, lămpiile, oamenii apar în faţa ochilor mei. Prin reprezentările mele, eu trebuie să fac din aceste evenimente experienţa mea persoanlă. Peste tot, întâmplări care îmi sunt date prin reprezentări. Eu nu port altceva în mine decât reprezentările evenimentelor Lumea este o sumă de evenimente, care mi se înfăţişează prin reprezentările mele. Dar să observăm fără prejudecăţi ce avem de fapt aici. Avem cumva în faţa noastră o masă? Noi avem o întâmplare, un

fapt care ni se înfățișează prin reprezentarea mesei. Avem în faţă un om? Avem în faţă un fapt care ni se înfățișează prin reprezentarea unui om. Noi nu avem altceva decât reprezentanţi ai faptelor. – Într-o epocă atât de mult influenţată de personalitatea lui Franz Brentano, era un lucru extraordinar de perspicace să observi cum acesta ştergea cu buretele voinţa, aşa v-am spus ieri, şi nu admitea decât viaţa de reprezentare şi cel mult viaţa afectivă. Această viaţă de reprezentare nu dă decât reprezentanţi ai întâmplărilor. Şi cum sunt aceste întâmplări? Ele sunt neputincioase, total neputincioase. Căci dacă sunt în prezenţa acestui fapt – dau numai un exemplu extrem, că o persoană pălmuieşte pe alta, poate să fie o întâmplare sau o sumă de întâmplări –, ceea ce se află în spatele acestora eu nu ştiu! În felul său, Richard Wahle spune foarte corect: Noi nu avem decât fapte, înfățișate prin reprezentări subiective. La factorii primordiali noi nu putem ajunge. – El admite în întregime că în spatele a ceea ce noi deţinem ca oameni sunt ascunse cauze primare, la care însă nu putem ajunge. De aceea noi nu putem ajunge niciodată la altceva decât la un agnosticism. Trebuie să recunoaştem că, atunci când o persoană pălmuieşte pe alta, reprezentarea mea despre mâna care se mişcă este neputincioasă, că acesta nu stă sub nicio formă pe obrazul celuilalt. Mie nu-mi este dată decât o reprezentare. Astfel, Richard Wahle descompune tot ceea ce îi este accesibil omului în aceşti reprezentanţi subiectivi ai întâmplărilor. Chiar şi percepţiile noastre interioare constituie întâmplări, numai că în loc să vină din exterior, precum faptele obişnuite, vin din interior. Şi de această dată noi nu ştim nimic despre factorii primordiali care se află în noi înşine. Noi nu avem nici cea mai mică reprezentare despre factorii primordiali care au stat la baza faptei prin care mâna mea, în baza ordinului dat de gândul meu, care, desigur, este lipsit de forţă şi nu poate el însuşi să pălmuiască pe un altul, se ridică pentru a da o palmă. Noi nu ştim care sunt factorii care au stat la bază aici, nu ştim ce anume din noi stă la origine. Cel mult putem admite că gândul, singurul care ne este dat, nu poate pălmui o altă persoană, căci gândul este cu totul neputincios, iar dacă luăm pe cei mai mari eroi din istorie, ei sunt daţi doar prin gândurile subiective. Luaţi, de exemplu, pe Bismark: el este dat doar ca reprezentant subiectiv al faptelor. Nu conţinuturile vieţii sale sufleteşti, nici chiar ale celui mai mare erou, au înfăptuit faptele. Faptele au avut loc datorită factorilor primordiali. Dar omul nu pătrunde până la aceşti factori primordiali.

Vedeţi deci la Brentano o tentativă de a ieşi dintr-o concepţie care încă mai tindea către realitate, dar către o realitate care este dată doar prin credinţa în revelaţie, şi de a se îndrepta spre un intelectualism pur al vieţii de reprezentare, la care se opreşte, astfel încât nici nu mai poate continua *Psihologia* sa dincolo de primul volum. Şi vedeţi cum Richard Wahle, ieşit din acelaşi curent istoric, se simte obligat să rămână la reprezentările neputincioase, la conţinutul intelectului. Totul devine fără forţă. Omul nu face decât să elaboreze concepte intelectuale, pentru ca în final să observe că ele sunt lipsite de forţă.

Pentru mine a fost un eveniment deosebit să-l aud pe Richard Wahle spunându-mi recent, după prima mea conferinţă ţinută la Viena [Nota 39]: Am şi eu reprezentările mele privind factorii primordiali, dar de fapt, în comparaţie cu ce erau filosofii antici, noi nu suntem altceva decât un fel de ciocli. – Există ceva tulburător la Richard Wahle, căci el a fost condamnat să facă ultima mărturisire într-un mod deosebit de inteligent, de spiritual, aceea că omul nu poate lua de la civilizaţia modernă nimic în sufletul său în afară de ceva lipsit de vigoare şi fără savoare. Atunci eu am făcut o uşoară aluzie la cei care mai predau pe vremea aceea, pe când Wahle încă mai era elev la Viena, adică Zimmermann şi Franz Brentano. Atunci el a răspuns: Da, ei au încercat cel puţin să afirme ceva, noi nu mai putem face nici măcar asta.

Şi vedeţi ce a apărut sub formă de carte în 1894: *Ansamblul filosofiei şi sfârşitul ei. Moştenirile lăsate de ea teologiei, fiziologiei, esteticii şi pedagogiei de stat*. Teologie! Trebuie oare să primim înă o dată ceea ce este tradiţie teologică? Trebuie ca omul să renunţe definitiv să avanseze singur până la un suprasensibil? Trebuie să ne întoarcem pur şi simplu înapoi la ceea ce Franz Brentano a fost forțat, într-un mod atât de semnificativ, să părăsească? Cum se poate atunci înfăptui procesul prin care filosofia lasă teologiei ca testament o parte din ceea ce ea a elaborat odinioară? Cum poate filosofia să transmită fiziologiei moştenirea a ceea ce ea a dat lumii?

Gândiţi-vă numai la următorul lucru: fiziologia, în sensul lui Adolf Fick, ne conduce la un act creator al lui Dumnezeu de la începutul evoluliei. Această moştenire n-ar putea deci în niciun caz să ne transmită ceva satisfăcător. Estetica, dat fiind exigenţele ştiinţei actuale, oricum n-ar putea să treacă drept o disciplină în stare să ne conducă în domeniile adevărului. Dar pedagogia de stat? Ei bine, este cu totul de înțeles ca cineva, care nu poate stabili nicio legătură între sine şi lumea spirituală, să apeleze la nişte reprezentări apărute prin intermediul oamenilor în cadrul societăţilor omeneşti, să vrea deci să înhame la pedagogia de stat – în sensul cel mai larg – ceea ce trebuie să conducă la acţiune; să vrea ca tot ceea ce îl conduce pe om, fie el copil sau adult, la acţiune să fie hotărât prin legi de stat, ca anumite orientări să-i fie date prin legile statului. În această carte – *Ansamblul filosofiei şi sfârşitul ei* – vedem agnosticismul etalându-şi floarea sa cea mai ingenioasă, cea mai energică şi cea mai conştiincioasă.

Şi cum ar fi putut să fie altfel? Aş vrea să exprim printr-o imagine ceea ce vreau să spun acum. Filosofia – iubire pentru înțelepciune; nu poţi iubi decât ceea ce ştii că e viu. Atât timp cât s-a ştiut că Sophia este o fiinţă vie, se putea vorbi de filosofie. La ora actuală, când Sophia nu mai este decât un agregat de noţiuni despre materia inertă din Univers, „philo” trebuia şi ea să dispară.

În fond, acest revoluţionar, Richard Wahle, a făcut în domeniul filosofiei lucrul cel mai logic ce se putea face. El nu a făcut decît să constate pur şi simplu ceea ce a rămas din filosofie sub influenţa intelectului cras. Aşa ceva nu mai poţi să iubeşti. Totul nu poate decât să cadă în derizoriu. Trebuia ca ea să-şi fi ajuns „sfârşitul”. După moartea Sophiei nu mai poţi avea iubire pentru Sophia moartă, decât cel mult in memoriam. Poţi să scrii atunci doar o istorie despre, de acum dispăruta, filosofie. Ai putea să-i aduci un frumos omagiu de comemorare. Istorii ale filosofiei pot fi desigur scrise în continuare. Poţi să galvanizezi, să înviorezi vechi sisteme. Este, în fond, lucrul cel mai des întâlnit la filosofii moderni. Au existat neokantieni, neofichteieni şi haekelieni; a apărut tot ceea ce poate aminti de dragostea pentru o iubită defunctă. Şi dacă avem în vedere reprezentanţii subiectivi, fără vigoare şi serbezi ai faptelor, care sunt de fapt reprezentările intelectualiste, vom înțelege întregul curs. Vom înțelege atunci şi că gândirea filosofică veche a ajuns în realitate la un sfârşit şi că nu putea fi altfel.

Tocmai de aceea în cartea mea ***Enigmele filosofiei***, după ce am schiţat un tablou al cursului întregii filosofii, începând de la filosofii vechi şi mergând până într-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, am încercat să arăt cum ceea ce era înainte filosofie trebuie în mod necesar să se transforme în antroposofie. De aceea ultimul capitol este o schiţă a antroposofiei.

Faptul de a fi procedat astfel încât să am ca ultim capitol al actualei scrieri de istorie a filosofiei antroposofia nu este rezultatul gândurilor subiective, ci al cursului obiectiv al evoluţiei istoriei însăşi. Şi chiar dacă avem în vedere personalităţile cele mai caracteristice ale epocii recente, acestea te forţează să vezi lucrurile astfel. Căci după ce omenirea a ajuns la concepte fără vlagă şi searbede, golite de orice realitate, după ce omenirea a uitat că aceste concepte sunt cadavrul a ceea ce a fost viaţă odinioară, înainte să fi coborât din lumile spirituale în existenţa pământească, este necesar ca noi să vivifiem conceptele şi ideile prin ceea ce eu am descris în cartea mea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***, şi anume prin meditaţie şi concentrare. Şi sarcina noastră este nu de a ne opri cumva, ca Franz Brentano, la reprezentările ştiinţifice, ci de a le recepta şi de a le da viaţă prin acea muncă spirituală interioară care constă în meditaţie şi concentrare. Iar atunci înseşi reprezentările ştiinţelor naturii din epoca noastră vor fi cele care ne vor conduce cel mai sigur în lumea suprasensibilă. Ele ne vor conduce chiar la dezvoltarea acelei metode care este metoda antroposofiei; din ştiinţele naturii se va dezvolta astfel metoda antroposofiei. Aceasta va putea, la rândul ei, să impregneze cu esenţă şi substanţă vie pe reprezentanţii fără vlagă şi forţă ai faptelor, căci acestă esenţă şi substanţă vie trebuie să parvină pentru omenire, care a avansat odată până la intelect, din intelectul însuşi.

Aş vrea să spun încă ceva: Franz Brentano îmi apare în mod cu totul deosebit emblematic şi în ceea ce priveşte partea mai intimă a problemei. Pe când era încă destul de tânăr, el a scris unei cunoştinţe o scrisoare cu privire la meditaţie , căci ţinea foarte mult la o meditaţie ce i-a fost imprimată prin educaţia catolică, dar pe care nu a dus-o niciodată până la dezvoltarea de sine stătătoare a unei vieţi spirituale interioare. În legătură cu meditaţia pe care o cunoscuse, el scria aproximativ aceste cuvinte [Nota 40]: Vă sfătuiesc să nu renunţaţi la meditaţie. Cel care nu duce decât o viaţă activă şi mai puţin una contemplativă, meditativă, nu trăieşte decât un sfert de viaţă. El trebuie să trăiască trei sferturi din viaţă dăruindu-se contemplării meditative. Tot ceea ce îl poate apropia pe om de Dumnezeu provine în mod necesar din contemplarea meditativă. Şi el conchide prin această frază caracteristică: „Aş prefera mai degrabă să mor decât să renunţ la meditaţie."

Dar aceasta era o meditaţie deprinsă de la vechea viaţă spirituală. Şi resimţim tragismul unei personalităţi care iubeşte profund meditaţia dar care, fiind ferecată în cătuşele ştiinţelor naturii, nu poate evolua către o meditaţie liberă, care să o conducă la o nouă cuprindere a vieţii spirituale, a vieţii suprasensibile. Poate că tocmai din acest fragment de scrisoare reiese faptul că Franz Brentano a fost condus printr-o necesitate interioară până la pragul porţilor antroposofiei, că nu le-a putut deschide însă, pentru că el a respins tot ceea ce credea că trebuie respins prin convingerile şi felul de a gândi propriu ştiinţelor naturii.

Că ştiinţa are anumite limite este un fapt. Cum însă ea nu spune numai: Aici nu se mai poate obţine nimic – ci şi, în sensul lui Adolf Fick, colegul de universitate al lui Franz Brentano: Aici avem un act creator divin, o faptă creatoare –, atunci este permis să se afirme şi următorul lucru: Aşa cum este justificat să-ţi plasezi reflecţiile în contextul fenomenelor fizice, tot aşa trebuie să se poată angaja reflecţii şi aici. Fizicul nu fixează pur şi simplu limite, el arată că acolo există ceva care trebuie privit şi pozitiv. Realmente, nu dintr-o voinţă arbitrară subiectivă se atrage azi atenţia asupra acestor lucruri, nu întâmplător se insistă asupra necesităţii antroposofiei pentru ansamblul civilizaţiei omeneşti, ci dimpotrivă. Cel care abordează fără idei preconcepute istoria vieţii spirituale poate deduce chiar din ea necesitatea antroposofiei.

Presupuneţi că antroposofia ar fi recunoscută în ce priveşte caracterul ei ştiinţific; atunci pur şi simplu vom avea profesori gen Adolf Fick, care vor preda cam aşa: Cercetarea ştiinţifică se opreşte aici, în rest nu mă pot pronunţa, dar există o continuare, şi aceasta este cercetarea antroposofică. – Desigur, tot ceea ce se va produce pe plan fizic la sfârşitul evoluţiei Universului, cum ar fi această moarte termică, va fi văzut în lumina corectă atunci când întreaga evoluție va fi privită în sensul celor prezentate în cartea mea ***Ştiinţa ocultă în rezumat***, unde se merge în urmă până la epoca saturniană, unde găsim existența naturală la începuturile ei, care constă numai din căldură, şi unde se merge mai departe, până la existenla Vulcan, care constă de asemenea din căldură. Dar în această carte actul creator spiritual nu se analizează numai la început şi la sfârşit, ci pe tot parcursul evoluției. Aici aspectul fizic este în mod constant pus în legătură cu forţele spirituale şi cu faptele spirituale ale acelor entități spirituale ce nu coboară niciodată într-un corp fizic. Aşa încât, bineînțeles, nu asistăm la o simplă juxtapunere a ceea ce este antroposofic şi a ceea ce este fizic, ci la o întrepătrundere a celor două. Dacă se analizează, de exemplu, anumite realități fizice, va trebui să ascultați şi ceea ce este de spus privitor la forţele spirituale care acţionează în existenţa fizic-senzorială. Atunci nu se va mai vorbi despre evenimente şi factori necunoscuţi, ci se va vorbi de modul în care în orice moment, nu numai la începutul şi la sfârşitul evoluției, ci şi de-a lungul întregii evoluții, putem găsi în evenimentele care apar factorii primordiali necunoscuți.

Aş vrea să vă lămuresc aceasta şi printr-o altă imagine. Presupuneți că aveţi o oglindă şi că vedeți ceea ce tocmai v-am descris. Putem să rămânem la acest exemplu concret, deşi este puţin brutal. Presupuneți deci că vedeți în oglindă ceea ce v-am descris, adică o persoană pălmuind pe o altă persoană. Aveţi deci în oglindă întregul proces. Aici sunteți cu siguranță în prezența unor imagini şi nu se poate spune că această imagine este atât de puternică încât îi poate da celeilalte imagini o palmă. Este aproximativ ceea ce ajunge să gândească filosoful epocii moderne despre reprezentările sale. Ele sunt neputincioase precum imaginile din oglindă. O imagine dintr-o oglindă nu îi poate da o palmă altei imagini din oglindă. Dar filosoful Richard Wahle, de exemplu, merge mai departe într-un mod foarte ingenios. El spune: Noi nu ajungem la factorii primordiali; nici dacă aş avea în faţă doi oameni şi unul din ei i-ar da celuilalt o palmă, eu nu am decât reprezentarea acestui fapt, iar reprezentarea omului A nu-i poate da o palmă omului B. Astfel că eu nu ajung la factorii primordiali, la cine anume dă în realitate palma.

Prin această imagine ne putem înfăţişa foarte bine următorul lucru: imaginea-oglindă a lui A nu poate pălmui imaginea-oglindă a lui B. Dar priviți bine imaginile-oglindă, acolo veți vedea tot felul de forme de mişcare. Desigur, nu veți ajunge să credeţi că palma i-a făcut în mod deosebit rău acestei imagini; de asemenea, nici dumneavoastră nu veți compătimi cu adevărat această imagine pentru că a primit o palmă. Dar priviţi finalul! Priviți bine chipul acestei imagini după ce a primit palma. Veţi găsi pe acest chip ceva ce ar rămâne inexplicabil, dacă ce ați văzut acolo a fost doar o imagine fără vlagă şi searbădă.

Altfel spus: filosofia a ajuns la Richard Wahle într-un punct în care ea nu mai putea decât să vorbească despre evenimente, nu însă să şi citească în evenimente, deoarece întreaga forţă atavică a vechii clarvederi, singura care a permis această citire, s-a pierdut. În imaginea celui care a fost pălmuit, în formele pe care le ia chipul, dumneavoastră citiți ceva care trimite la nişte factori primordiali. Dacă deschideți o carte, citiți în ea, dacă ştiţi să citiți, fără a fi nevoie să spuneți, de exemplu: Dar eu nu văd aici factorii primordiali. Căci ceea ce citiți vă duce totuşi la o anumită înțelegere a factorilor primordiali. Noi trebuie să învățăm din nou să citim în ceea ce sunt fenomenele, manifestările. Putem foarte bine admite că într-o epocă intelectualistă nu avem decât nişte reprezentanți ai faptelor; dacă însă suntem în stare să ne apropiam cu forţă interioară de aceşti reprezentanți subiectivi, vom învăța şi să îi citim. Atunci vom deveni nu kantieni, ci antroposofi, care îşi spun: Cu siguranță, din reprezentările imediate pe care le avem la dispoziţie nu putem deduce nimic cu privire la factorii primordiali. Dar dacă ştim să citim în lume, atunci ne vom putea ridica treptat, prin citirea evenimentelor, a faptelor, până la înțelegerea factorilor primordiali.

Acest lucru se poate face însă doar dacă vom insufla din nou vieții noastre sufleteşti forţă interioară. Şi aceasta nu se poate cuceri decât pe căile indicate, prin meditație, concentrare etc. Ne este astfel permis să spunem: Filosofia recentă a stors, a extirpat din ea tot ceea ce dă viață reprezentării şi intelectului. Oamenii au fost de vină că nu au putut găsi drumul către lumile suprasensibile, iar de la epoca în care aceşti oameni au trăit trebuie să învățăm să tindem către o astfel de dezvoltare interioară încât drumul care duce în aceste lumi suprasensibile să poată fi găsit.

Iată ceea ce voiam să vă explic prin această incursiune istorică destul de detaliată în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prin această incursiune am vrut să pregătesc puţin ceea ce voi dezvolta în conferinţele următoare.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a IX-a

Dornach, 14 iulie 1922

Conferinţele de săptămâna trecută aveau ca scop să arate, din punct de vedere istoric, cum chiar personalităţi cu dotări mai profunde au avut de luptat împotriva curentelor secolului al XIX-lea şi că tocmai modul de gândire naturalist-ştiinţific contemporan a împiedicat naturile mai profunde să găsească drumul care duce în lumea spirituală. Când faci nişte referiri de ordin personal, aşa cum am făcut noi despre *Franz Brentano*, la luptele sufleteşti interioare ale oamenilor, la ceea ce s-a petrecut în spiritul lor, poţi să-ţi faci o idee mult mai precisă despre amploarea luptelor şi a curentelor care au dominat epoca, decât dacă faci o caracterizare in abstracto. În ultimul număr al revistei noastre „Goetheanum" [Nota 41] am arătat că Franz Brentano, care, pornind de la catolicism, s-a adâncit în mentalitatea naturalist-ştiinţifică, a rămas suspendat, dacă pot spune aşa, în fizic-terestru, n-a mai găsit drumul de întoarcere la spiritual, că această personalitate poate fi pusă în paralel cu o alta, care, cu câteva diferenţe, a fost supusă aceluiaşi destin. Este vorba de persoana lui *Nietzsche* [Nota 42].

Aşa cum putem demonstra că concepţia naturalist-ştiinţifică despre lume l-a prins pe Brentano, un credincios catolic fervent, animat de o reală pietate catolică, în mrejele ei şi nu i-a mai dat drumul, şi că destinul întregului său parcurs filosofic a fost determinat de acest fapt, ceva asemănător putem arăta şi în cazul lui Nietzsche. Putem arăta cum acesta, pornind, de fapt, nu de la catolicism, ci de la o altă tipologie spirituală, a fost de asemenea ţinut captiv de ştiinţă în domeniul fizic-senzorial, că, la fel ca Brentano, nu s-a putut ridica în spiritual şi că destinul lui a luat un curs, deşi asemănător, totuşi diferit.

Brentano s-a adâncit în mentalitatea ştiinţifică încă din anii şaizeci. Şi am văzut cum dogma infailibilităţii, izbindu-se oarecum de el din exterior, ca un val al destinului, l-a îndepărtat apoi definitiv de Biserica sa. Nietzsche, care era cu câţiva ani mai tânăr, a urmat o evoluţie asemănătoare în anii şaptezeci. El nu a pornit de la catolicism. El a pornit de la o concepţie de factură artistică despre lume, inspirată de acea concepţie despre lume pe care o dezvoltă omul modern, dacă a asimilat în tinereţea lui mai mult elenismul, modul grec de a privi lumea. Putem spune chiar: Nietzsche avea faţă de modul grec de a privi lumea, faţă de concepţia estetică despre lume, acelaşi entuziasm pe care îl avea Brentano faţă de catolicism. El credea că găseşte în *Richard Wagner* şi în arta lui o înnoire a elenismului. Şi aşa cum Brentano a urmat toate practicile religiei catolice şi s-a acomodat la tot ceea ce poate suscita cultul catolic într-o fiinţă umană, tot aşa Nietzsche s-a ataşat de arta lui Wagner, în care el credea că vede o înviere a modului grec de a privi lumea. Aşa a scris el primele sale texte şi aşa a vieţuit el apoi în anii şaptezeci pătrunderea gândirii ştiinţifice în viaţa sa sufletească.

Înainte el era acaparat de ideea că omului îi sunt date în sfera spirituală autonomă mari idealuri umanitare, că omul îşi poate aşeza în faţa sufletului său aceste mari idealuri, idealurile morale, religioase şi că în ele găseşte posibilitatea de a se ridica deasupra fizic-omenescului. Şi Nietzsche găseşte, cu un entuziasm extraordinar, cuvinte înaripate pentru a zugrăvi înrădăcinarea omului în realitatea idealurilor. Şi vine apoi peste el concepţia naturalist-ştiinţifică. El crede de cuviinţă a se pătrunde tot mai mult de ideea că de fapt elementul corporal al omului, în sensul său cel mai larg, generează şi idealurile. Acest gând, că trebuie să părăsească vechea credinţă, după care idealurile sunt ceva autonom, ceva care îşi are rădăcinile într-o lume spirituală autonomă şi că idealurile apar ca rezultat al unor procese fizic-corporale, are asupra lui un efect tulburător. Nietzsche se cufundă, într-un fel, cu tot ceea ce trăieşte ca idealuri în reprezentările sale, în fiziologia naturii umane. Tot ceea ce odinioară îi apărea ca divin-spiritual îi apare acum ca pur omenesc, chiar prea omenesc. Înainte el vedea cum omul s-a dăruit lumilor idealiste, cum prin această dăruire s-a ridicat deasupra naturii inferioare. Acum el crede a fi recunoscut faptul că natura inferioară a omului nu dezvoltă decât un fel de pornire de a deveni tot mai puternic şi că pretextul idealurilor n-ar fi altceva decât un mijloc de a creşte în om intensitatea lăuntrică a puterii. Pe scurt, Nietzsche a căutat într-un fel să explice toate idealurile ca fiind o imagine iluzorie a proceselor fiziologice, în sensul cel mai larg. Ce-i drept, el nu şi-a imaginat procesele fiziologice atât de filistin ca ştiinţa din ziua de azi; dar a înţeles să privească idealurile ca pe un rezultat al proceselor fiziologice, al proceselor fizice în sensul cel mai larg. Şi astfel idealurile au devenit pentru el ceva prin care oamenii care nu văd mai departe se zăpăcesc, iar cei care văd mai departe se lămuresc că, de fapt, idealurile, ca şi instinctele obişnuite, pornesc din străfundurile fiziologice ale omului şi nu au alt scop decât să pună tot mai mult în valoare natura corporală a omului, în sensul cel mai larg.

Este, firesc, o descriere cam sumară şi retuşată, dar ea redă în principal ceea ce a acţionat atât de tulburător asupra lui Nietzsche, chiar şi atunci când credea că a descoperit că însăşi conştiinţa ar avea la bază doar procese fiziologice.

Naturile celor două personalităţi sunt însă diferite: Brentano este un spirit fin, orientat către reprezentare, către cunoaştere; lui, metoda ştiinţifică i-a servit de instrument pentru a descompune într-un mod subtil viaţa sufletească a omului, aşa cum fac ştiinţele naturii în cadrul vieţii fizice. Dar acest instrument se toceşte în momentul în care ia contact cu adevărata lume spirituală. Nietzsche, când, în conformitate cu opinia ştiinţelor naturii sau a concluziilor venite de la ele, ajunge să creadă că fiziologia stă la baza a orice pe lumea asta, îşi făureşte un instrument care nu mai este un analizor fin, precum cel al lui Brentano, ci un ciocan, destul de robust pentru a putea extrage chiar şi din fizic, prin explicaţii fiziologice, tot ceea ce este spiritual. Cu acest instrument, suficient de robust pentru a transforma ceea ce este de natură morală sau ideală în ceva fiziologic, el secătuieşte spiritualul. El şi-a intitulat una din scrierile sale *Amurgul idolilor, sau cum se filosofează cu ciocanul* [Nota 43].

Brentano are într-un fel o tresărire în faţa spiritualului, de la care dă înapoi. Nietzsche sfarmă în bucăţi spiritualul. În cele din urmă, cel care examinează istoria interioară a civilizaţiei moderne nu poate decât să găsească o profundă similitudine între cele două personalităţi, în ciuda diferenţelor care există. Şi cu toate acestea, într-o scriere recentă, despre care v-am vorbit de curând, Brentano a consacrat un scurt capitol lui Nietzsche, în care arată că nu resimte pentru el altceva decât aversiune. Îl numeşte o efemeridă cu sclipire literară. Îl compară cu Iisus şi găseşte că Nietzsche este o caricatură a lui Iisus. Nu poţi decât să constaţi ce straniu este că un om de o excepţională subtilitate, precum Franz Brentano, nu a putut să dezvolte un organ care să îi permită să pătrundă, fie şi numai limitat, în trăirea unui alt spirit, care îi

era atât de asemănător ca destin, aşa cum tocmai v-am arătat.

Avem aici un fenomen cu adevărat simptomatic al epocii contemporane, care exprimă, prin exemple ieşite din comun, cum sunt oamenii din ziua de astăzi. În loc să trăiască în comuniune, ei nu fac decât să se îndepărteze unii de alții, fără să se înțeleagă. Şi acest fapt reprezintă, de asemenea, un fenomen social al epocii noastre. Oamenii trec unii pe lângă alţii, chiar şi cei mai aprigi căutători ai adevărului. Ceilalți oameni, fără îndoială, fac şi ei la fel; numai că doar în cazul acestor personalități excepționale se manifestă ca simptom ceva ce există ca fenomen general al epocii. De ce trec oamenii unii pe lângă alții fără să se înțeleagă? Am avea atâta nevoie să ne putem înțelege între noi! Am avea atâta nevoie azi ca cineva să pătrundă comprehensiv atât în Nietzsche cât şi în Brentano, sau, să spunem, în Haeckel, în David Friedrich Strauss etc., să arate cum vedeau lumea aceste personalități, fiecare din punctul ei de vedere. Însă doar concepția oferită de ştiința spiritului, aceea care se înalță realmente până la spirit, ajunge la o viziune care să pătrundă în opiniile personale ale fiecăruia. Acesta şi este motivul pentru care oamenii nu se înțeleg între ei; nu se înalță până la spirit. Motivul pentru care o personalitate precum Brentano nu a putut stabili o punte către o altă personalitate, care avusese un destin foarte asemănător cu al său, trebuie căutat în faptul că el a rămas ataşat numai de ştiinlele naturii. Doar o aprofundare pe cale spiritual-ştiințifică va putea pătrunde în diferitele concepții. Dar pentru aceasta este necesară o observare şi o cunoaştere pătrunzătoare a omului. Căci, în fond, cu ce se găsesc confruntate aceste personalități precum Brentano şi Nietzsche, care sunt acaparate de metodica naturalist-ştiințifică a secolului al XIX-lea?

Aceste personalități sunt puse într-o zi în fața faptului că ele, ca nişte căutători sinceri ai adevărului, se află pe de o parte în fața lumii fizice, a metodelor ştiințifice excelente pentru a pătrunde în lumea fizică şi, pe de altă parte, în fața lumii spirituale. Oameni precum Nietzsche şi Brentano nu puteau, desigur, ajunge la această superficialitate, la care ajung astăzi foarte mulți oameni, de a se face că nu văd că inițial această lume spirituală este complet opusă lumii fizice. Ei văd într-adevăr lumea fizică, văd lumea spirituală, însă consideră că între cele două nu se poate stabili o punte. Ei văd ceea ce omul voieşte dintr-un străfund al naturii sale; ei văd acea voință care are la bază instincte, impulsuri; ei încearcă să explice aceste impulsuri, aceste instincte, pornind de la natura fiziologică a omului, să explice că ele se adună, se concentrează, într-un fel, pentru a da voința. Dar ei remarcă apoi că o lume spirituală clădeşte deasupra lor idealuri către care trebuie să tinzi. Ei constată o deosebire între a vrea şi a trebui, dar nu găsesc nicio punte între a vrea şi a trebui. O ființă precum Brentano devine psiholog, cercetător al sufletului. Fiziologia, într-un fel, este încheiată, şi-a atins limitele sale. Dar el ține să analizeze fenomenele sufleteşti. El vrea să cerceteze fenomene sufleteşti, după metodele ştiințelor naturii. Inițial el nu este cu totul sigur că are de-a face cu fenomenele sufleteşti fiindcă ştiința, într-un anumit sens, le contestă. De fapt, Brentano este sigur că există fenomene sufleteşti doar pentru că ani la rând a fost un credincios catolic fervent şi nu dintr-o cunoaştere ştiinţifică oarecare.

Această dualitate stă într-un mod înspăimântător în sufletul acestor oameni: lumea spirituală, lumea fizică, şi nicio punte între ele. Cum să ajungi de la una la cealaltă? Avem aici idealurile morale. Cunoaşterea nu ne permite însă să vedem modul în care ceea ce vor idealurile morale pune în mişcare muşchii omului şi cum aceasta îl face să acţioneze. Căci ştiinţa nu ne spune decât cum se mişcă muşchii şi oasele conform legilor fizice, nu şi cum intervine imperativul *trebuie* în mişcarea muşchilor şi a oaselor.

Este vorba aici, în fond, de faptul că, în ciuda perfecţiunii metodei ştiinţifice, acest secol ştiinţific nu a fost totuşi deloc benefic pentru om. Omul, pur şi simplu, n-a putut fi studiat. Nu s-a putut impune ideea că omul este o fiinţă tripartită, aşa cum am prezentat în ultimele paragrafe din cartea mea ***Despre enigmele sufletului***. Nu s-a putut ajunge la o împărțire a omului într-un om neurosenzorial, care, evident, umple întregul om dar este localizat cu precădere în cap, într-un om ritmic, care de asemenea străbate întregul om, dar este concentrat cu precădere în organul respirator şi circulator şi, în fine, în omul metabolism-membre, care formează restul omului. Este o constatare esenţială, de a cărei recunoaştere depinde tot ceea ce urmează să ducă la înțelegerea ființei umane. Desigur, nu este permis să spui, de pildă, că cele trei părţi ale omului sunt capul, toracele şi membrele sale. Am spus deja că omul este de sus până jos un om neurosenzorial, dar că acesta este predominant în cap. Însă observaţi acest cap. El este astfel întocmit încât nu poţi decît să rămâi plin de admiraţie în faţa modului în care el este alcătuit, chiar a conformaţiei nervilor acestui corp omenesc. Nicăieri în lumea fenomenală nu putem găsi adevăratul motiv pentru care capul omenesc, îndeosebi părţile lui componente, este construit aşa cum este.

Acum intră în joc această cunoaştere, despre care am pomenit de mai multe ori aici. Capul omenesc, prin forma sa exterioară, este deja, cu excepţia bazei sale, construit după imaginea Cosmosului. El are efectiv o formă sferică (vezi desenul). Prin forma sa el este un extract al Cosmosului. Încă în corpul mamei, în timpul formării embrionare, toate forţele cosmice conlucrează pentru a da naştere mai întâi capului uman. Dacă studiem lucrul acesta din punct de vedere spiritual trebuie să spunem că partea spiritual-sufletească a omului, care trăieşte într-o lume spiritual-sufletească înaintea coborârii sale în existenţa pământesc-fizică, se leagă mai întâi cu forţele cosmice, şi abia apoi cuprinde forţele ereditare. Omul spiritual-sufletesc se formează mai întâi din eterul lumii şi abia după aceea din materiile fizic-ponderabile care îi sunt date de corpul mamei. Aşadar, acest cap este format de fapt din Cosmos, iar partea din om coborâtă pe Pământ din lumile spiritual-sufleteşti este inculcată, este conformă acestei forme cosmice. De aceea pe plan fizic nimeni nu poate înțelege construcţia capului omenesc dacă nu ajunge la o explicaţie a acesteia în sens spiritual, şi anume: capul omului este o imagine, o copie nemijlocită a spiritualului. Aceste minunate circumvoluţiuni cerebrale, tot ceea ce putem descoperi din punct de vedere fiziologic în capul omenesc este ca şi când ar fi spirit cristalizat, spirit în formă materială. Capul omenesc, ca parte fizică, este o copie fidelă a spiritului.

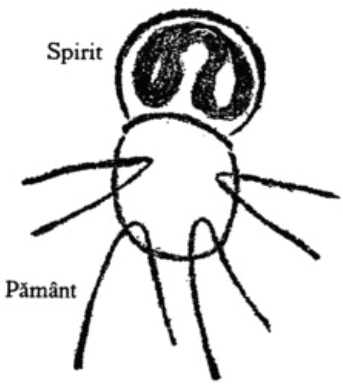

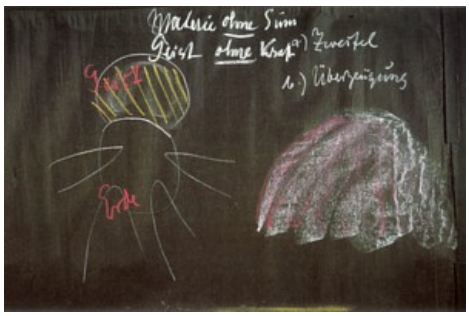

Planşa 15

[măreşte imaginea]

Dacă cineva, ca sculptor, ar trebui să reprezinte spiritul ca atare, el ar trebui de fapt să studieze un cap omenesc spiritualizat, pătruns de spirit. Firește, dacă este vorba despre un artist care lucrează după un model el nu va reuşi nimic deosebit; în schimb, dacă nu lucrează după model, ci direct din sprit, el va realiza, când creează capul omului, o imagine minunată a celei mai intime naturi a forţelor cosmice spirituale. Ceea ce există în capul omului sunt intuiţia, inspiraţia, imaginaţia spiritualităţii cosmice. Este ca şi cum divinitatea însăşi ar fi voit să creeze o imagine a spiritualului şi i-a aşezat omului pe umeri capul său. De aceea este chiar caraghios să vezi cum unii caută să găsească imagini ale spiritului, în timp ce cea mai perfectă, cea mai grandioasă, cea mai formidabilă imagine a spiritului, totuşi numai o *imagine* a spiritului, nu

spiritul însuşi, ei o au în capul omenesc.

În omul-membre avem ceva cu totul opus. Comparativ cu omul-cap, omul-membre este ataşat numai de Pământ. El îşi are un sens doar ca o anexă la Pământ. Braţele ies puţin din determinarea pământescului. La animal, membrele care la om slujesc de braţe sunt încă antrenate în gravitaţia Pământului. Dar, în esenţă, natura-membre a omului este în întregime organizată în direcţia forţelor terestre. Aşa cum capul omului este o copie a spiritualităţii cosmice, ceea ce ne apare în membrele omeneşti ne arată modul în care spiritul este legat de forţele Pământului. Studiaţi forma unei gambe şi a unui picior omenesc! Dacă vrei să le înţelegi plastica, trebuie să înţelegi forţele Pământului. Aşa cum dacă vrei să înţelegi capul omului trebuie să înţelegi spiritualitatea cea mai înaltă, tot aşa, pentru a înţelege forma membrelor trebuie să studiezi ce anume îl leagă pe om de Pământ, ce îl apasă pe Pământ, care este cauza care face ca omul să poată merge de-a lungul Pământului şi să se menţină în Cosmos în cadrul forţelor gravitaţionale. Trebuie să studiezi toate acestea, să studiezi întregul sistem prin care Pământul acţionează asupra unei fiinţe care se plasează faţă de el aşa cum o face omul. Aşa cum pentru a înţelege capul omenesc trebuie să studiezi spiritul, tot aşa pentru a înţelege omul metabolism-membre trebuie să studiezi fizicul Pământului, împreună cu forţele sale.

Faptul acesta are însă o consecinţă foarte importantă. Numai când pătrunzi astfel fiinţa umană, când eşti în stare să priveşti în felul acesta capul omului, ca lume spirituală cristalizată, răspândită şi lucrând în tot Cosmosul, ca să spunem aşa, şi când vezi în liniile gravitaţionale, cât şi în cele centrifuge după care se roteşte Pământul, originile modelării formelor pe care le au membrele omului, când pătrunzi în felul acesta dinamic în acţiunea forţelor, în modul în care omul este modelat şi structurat, abia atunci poţi să îţi faci o părere şi despre felul în care acţionează în interiorul omului elementul spiritual-sufletesc, felul în care acesta se manifestă în omul însuşi. Iar astăzi aş vrea să vă arăt acest lucru prin două exemple.

Două lucruri, într-un fel opuse, pot juca un mare rol în entitatea sufletească a omului. Unul dintre ele este ceea ce aş numi îndoiala, celălalt este sentimentul de certitudine, de convingere. Probabil s-ar putea găsi şi alţi termeni mai semnificativi. Dar dumneavoastră simţiţi cu toţii că atunci când vorbim pe de o parte de îndoială, pe de altă parte de convingere avem un fel de polaritate a vieţii sufleteşti. Reprezentaţi-vă puţin ce se petrece atunci când omul este cuprins ceva mai intens de efectele îndoielii pe de o parte şi de cele ale certitudinii pe de altă parte. Încercaţi să vă reprezentaţi o dată cum pune stăpânire pe dumneavoastră îndoiala în legătură cu ceva, şi acest ceva să fie un eveniment care vă solicită puternic. Nu e nicidecum nevoie să fie un mare adevăr universal, o mare enigmă cosmică, ci doar o problemă care vă interesează foarte mult. Cu acest sentiment de îndoială mergeţi la culcare. Imaginaţi-vă cum vă întoarceţi de pe o parte pe cealaltă, imaginaţi-vă tulburarea pe care o resimţiţi şi agitaţia lăuntrică ce nu vă dă pace. Şi reprezentaţi-vă apoi ceva, ca o convingere binefăcătoare care pătrunde în sufletul dumneavoastră şi generează o pace lăuntrică, şi cum o căldură sufletească vă cuprinde cu totul. Pe scurt, dacă priviţi realmente atenţi şi fără prejudecăţi aceste fapte, vă veţi putea actualiza în sufletul dumneavoastră cele două naturi opuse, cea a îndoielii şi cea a convingerii.

În ce constă diferenţa, dacă ne referim la entitatea omului? Capul omenesc este plăsmuit din eterul cosmic ca o copie a ceea ce eram noi în lumea spirituală. Capul omenesc este o reproducere fidelă a ceea ce este mai profund omenesc în noi, şi anume a omului spiritual. Reprezentările ce induc îndoiala se apropie de cap, dar ele nu-şi găsesc loc aici. Capul nu le primeşte. Ele trebuie să traverseze capul şi să pătrundă până în organismul-membre. În organismul-membre ele se unesc cu tot ceea ce devine granulos în materialitatea omenească, cu tot ceea ce are tendinţa să străbată această materialitate omenească cu particule granuloase, cu ceea ce primeşte deci o natură atomistă.

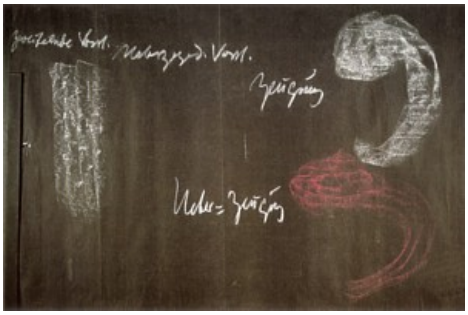

Planşa 16

[măreşte imaginea]

Reprezentările de îndoială traversează capul, ca şi cum acesta ar fi permeabil pentru ele. Aceste reprezentări de îndoială sunt mai întâi receptate de sânge, apoi ele sunt trasportate în jos, în întreg organismul, unde sunt preluate de preferinţă de către metabolism şi numai apoi sunt transmise sistemului nervos şi trăiesc în ceea ce este de natură atomistă, granuloasă, salină în fiinţa umană. Ele se aliază intim cu aceste substanţe. Corpul receptează aceste reprezentări ale îndoielii; prin cap ele trec liber. Numai când înţelegem această natură deosebită a capului omenesc şi faptul că substanţa cefalică nu este făcută pentru a primi reprezentări de îndoială, dat fiind că el, capul, este o imagine a însuşi adevărului, din care noi descindem atunci când coborâm din spiritual în fizic-pământesc, numai atunci putem înţelege acest lucru: aşa cum lumina trece prin sticla transparentă, tot aşa reprezentările de îndoială traversează capul nostru şi cuprind cealaltă parte a sistemului nervos şi agită lucrurile în metabolismul nostru. Capul receptează aceste reprezentări de îndoială numai în măsura în care el însuşi este natură metabolică. Dar el le conduce mai departe, prin intermediul orgnaizării sale nervoase speciale, şi nu îşi însuşeşte decât reprezentările de certitudine.

Reprezentările de certitudine, când pătrund în capul omului, întâlnesc peste tot forme înrudite. Ele găsesc adăpost peste tot în sistemul nervos. Se stabilesc imediat în capul omului şi străbat restul corpului, nu prin sânge, ci prin sistemul nervos, care se mai află şi într-un fel de proces de distrugere, astfel încât ele trec imediat, în spiritualitatea lor, în tot restul omului. Însă ele găsesc de preferinţă adăpost în cap, îl umplu pe acesta. Iar în cap, din spiritualitatea formei capului, chiar şi din cea a formelor sale interioare, ele primesc conformaţia adecvată fiinţei omeneşti şi, în consecinţă, acţionează ca şi cum ar fi strâns înrudite cu omul, ca şi cum omul însuşi ar trăi în interiorul lor, ca şi cum ele ar fi omul însuşi. Am putea spune: În reprezentările de convingere, capul omului dă formă la ceva deosebit de potrivit pentru fiinţa umană.

Studiaţi embrionul omenesc şi veţi vedea că cel care se formează întâi este capul, apoi se formează restul organismului; acest lucru se întâmplă pentru că de la cap pornesc forţele care modelează restul corpului. Când receptaţi în capul dumneavoastră reprezentări-convingeri, din punct de vedere spiritual se petrece următorul lucru: ele sunt receptate spiritual mai întâi în cap, iar capul le transmite apoi restului omului. Aşa cum din punct de vedere fizic, în embrion, restul omului este reprodus după capul omenesc, tot astfel, aici iradiază spiritualul convingerilor şi reprezentărilor în restul fiinţei omeneşti, şi de aici, din aceste reprezentări de convingere (desenul, roşu), ia naştere în mod spiritual o fiinţă omenească. În om radiază o imagine omenească interioară. Şi cu ceea ce radiază aici ca reprezentări de convingere se uneşte tot ceea ce străbate omul drept căldură. Aşa cum reprezentările de îndoială cuprind tot ceea ce este granular, atomist

în om, reprezentările de covingere cuprind căldura care străbate corpul – căldură care este primul element al etericului ce străbate întregul om – şi nu coboară mai departe în fizic.

Planşa 16

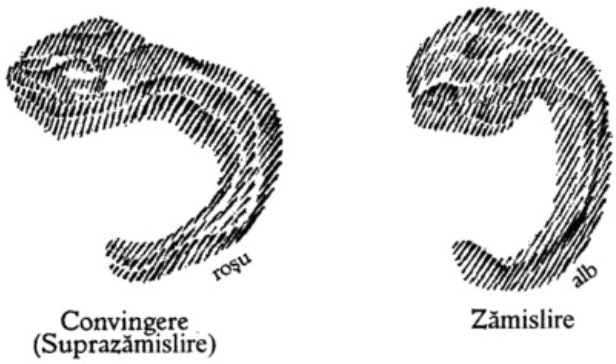

Încercaţi cumva să vă reprezentaţi prezenţa în natura omenească a reprezentărilor de îndoială şi de convingere şi, dacă resimţiţi efectul binefăcător al unei reprezentări de convingere sau efectul chinuitor al unei reprezentări de îndoială, de fiecare dată veţi putea constata nemijlocit în viaţă veracitatea acestei chestiuni.

Am spus adesea că geniul limbii este un geniu ce acţionează în mod raţional. Şi dacă atribuim embrionului natural (vezi desenul, alb) cuvântul *Zeugung* (zămislire), nu este nimic surprinzător dacă altei formaţiuni (roşu) îi atribuim cuvântul *Uberzeugung* (suprazămislire). Nu trebuie să luăm aceste lucruri drept rod al întâmplării. Ele sunt faptele geniului atotstăpânitor al limbii, care ştie cu mult mai mult decât un om. Ştiu că o anumită lingvistică contemporană consideră acest lucru ca o glumă. Dar dacă te apleci cu adevărat asupra acţiunii şi întreţeserilor realizate de geniul limbii, atunci vei considera glume multe lucruri ale filologiei şi ale lingvisticii actuale.

Gândiţi-vă acum la semnificaţia acestor lucruri. Veţi căpăta o imagine despre modul în care două experienţe psihice, îndoiala şi convingerea, acţionează mai departe în omul fizic. Căpătaţi o imagine absolut plauzibilă a punţii dintre sufletesc-spiritual şi fizic. Dumneavoastră spuneţi: Iată un om fizic. Prin corpusculii săi granuloşi din corp licăreşte şi vălureşte ceea ce el vieţuieşte din punct de vedere spiritual-sufletesc: acesta este un sceptic, este un om care se îndoieşte. Din structura interioară a substanţei sale vedeţi modul în care spiritul îndoielii din suflet vibrează mai departe aici în corp. Îl priviţi apoi pe un altul, la care căldura curge liniştit prin membre, iar în curgerea liniştită a căldurii vedeţi expresia fizică a dăruirii totale faţă de convingerile sale. În om vedem o expresie fizică nemijlocită a spiritualului. Doar în acest fel puteţi să înţelegeţi fizicul. Chimistul sau fizicianul de azi, când analizează omul, spune: El conţine calcar, fosfor, oxigen, azot şi carbon. Evident, în oxigen, în azot, în carbon, în hidrogen nu veţi găsi niciodată un element spiritual. Şi *Du Bois-Raimond* [Nota 44] are, bineînţeles, perfectă dreptate când afirmă: Unui număr de atomi de oxigen, de azot şi de carbon le poate fi absolut indiferent modul în care ei sunt dispuşi şi se mişcă. – Da, când priveşti. materia din corp doar ca oxigen, carbon etc., poţi să spui în felul acesta. Dar dacă ştii că în interiorul corpului acţionează o substanţă receptivă în modul cel mai divers la spirit, care în cap este o reproducere fidelă a fiinţialităţii spirituale şi care în rest este o anexă a Pământului, în aşa fel încât pământescul reţine acolo ceea ce s-a strecurat prin cap sub formă de reprezentări de îndoială, atunci pentru noi încetează posibilitatea de a gândi că unui număr de atomi de carbon şi azot etc. din creierul nostru le este indiferent modul în care sunt dispuşi şi se mişcă, sau cum au fost dispuşi şi s-au mişcat. Vedem atunci că materiei nu îi este indiferent dacă în ea se varsă un val de căldură sau dacă în ea este activă formarea de sare, astfel încât corpul are tendinţa de a dezvolta structuri granuloase. Sunt două tendinţe opuse care se manifestă în materie şi care îşi au originea în spiritual. Este un fapt real că materialismul secolului al XIX-lea nu s-a născut din necunoaşterea spiritului. Epoca materialistă a cunoscut foarte bine spiritul în forma sa cea mai filtrată, căci secolele anterioare nu au avut spiritul din cultura în eprubetă; ele au amestecat totdeauna în imaginile spiritului pe care şi le formau noţiuni materiale; erau imagini în care totdeauna era amestecat elementul material. Reprezentările pur spirituale au fost introduse, de fapt, de către ştiinţele naturii. Dar ceea ce acest secol ştiinţific a trebuit să neglijeze este cunoaşterea a ceea ce este materia în realitate, spiritul din materie. Ceea ce ne-a cufundat în materialism este tocmai cunoaşterea prea vagă a esenţei materiale a lumii, absenţa pătrunderii cu înţelegere în acţiunea şi întreţeserea spirituală din lumea materială. Ştiinţa a devenit materialistă prin necunoaşterea acţiunilor materiale. Datorită faptului că nu se ştia modul creator în care acţionează spiritul, s-a reprezentat acest spirit într-un mod din ce în ce mai abstract. Prin acest fapt imperativul, datoria, idealurile morale au devenit în final ceva despre care nu te mai puteai întreba pe unde rătăceşte în spaţiu, dat fiind că nu mai avea materialitatea care să îi permită să se mişte prin spaţiu. Pur şi simplu nu mai exista. Când te repezeai să le prinzi era ca şi cum ai fi vrut să respiri într-un element inexistent. Ca şi cum un om ar vrea să respire sub un clopot golit de aer, aşa îţi apar oamenii secolului al XIX-lea! Când, de exemplu, ei încercau să prindă din zbor, să înşface idealurile morale, acestea nu existau acolo; le-ar fi plăcut să le aibă, dar ele nu erau acolo, căci nu s-a vrut să se dezvolte concepte referitoare la acţiunea spiritual-sufletescului în fizic-corporal. De aici şi straniile teorii despre interacţiunea fizic-corporalului cu sufletesc-spiritualul, care nu sunt decât nişte fabulări. O adevărată cunoaştere nu poate fi dobândită decât printr-o abordare exactă a stării de fapt.

Planşa 15

Când ajungem să cunoaştem modul în care îndoiala şi certitudinea străbat şi întreţes natura umană, atunci suntem în măsură să extindem ceea ce s-a învăţat că se întâmplă la om şi asupra Cosmosului. În lume avem sfera creaţiei materiale. Vedem, de pildă, cum afară, în lume, materia ia formă granulară, se cristalizează. Când am cunoscut că îndoiala din noi pune stăpânire pe structura granulară din organism, atunci ştim să privim îndoiala şi în afară. Privim muntele (vezi desenul, alb), cu roca sa granulară; în acelaşi timp observăm însă că acest munte este străbătut de acelaşi lucru pe care îl cunoaştem în noi ca îndoială (roşu), şi astfel luăm cunoştinţă de forţa creatoare a îndoielii.

Îndoiala din noi ne face granuloşi, tocmai pentru că suntem oameni și nu natură. Îndoiala, afară, în natură, face un lucru bun. Când ceea ce acţionează afară în natură pătrunde în noi, aceasta generează ceva care nu mai este bun. Când mergeţi pe stânci, călcaţi pe formaţiunea fizică a ceea ce divinitatea trimite ca îndoială, pentru ca lumea să poată deveni granulară. Şi tot astfel, când studiaţi certitudinile dumneavoastră, cu valul de căldură de care vă simţiţi cuprinşi, vă aflați în ceva ce ia naştere în mod creator. Dacă vă gândiţi deci că, în principiu, în căldură trebuie să vedem leagănul forţelor creatoare din Univers, veţi găsi că din materia caldă acţionează ceea ce este certitudine cosmică.

Dacă ajungeţi să cunoaşteţi într-adevăr aceste lucruri în dumneavoastră înşivă, veţi învăța să judecaţi în mod corect şi agenţii, cauzele care acţionează afară în Cosmos. Dacă priviţi ceea ce afară, în exterior, se macină şi se fărâmiţează, prefigurând într-un fel pulverizarea terestrului nostru în Univers, dacă deci priviţi aceasta ca radiaţii ale îndoielii cosmice, atunci veţi înțelege multe lucruri din existenţa cosmică. Şi invers, dacă ajungeţi să pătrundeţi cu privirea elementul de certitudine existent în spaţiul cosmic, învățați să înțelegeţi multe lucruri despre actul creator. Acestea sunt totuşi nişte lucruri prin care nu am vrut decât să vă arăt că mai întâi trebuie să cunoşti fiinţa umană, dacă vrei să ai o perspectivă a ceea ce este existenţa cosmică.

Vedeţi dumneavoastră, pentru Brentano existau în anii şaizeci, pentru Nietzsche în anii şaptezeci, metodele ştiinţelor naturii; acestea au descoperit în creierul omenesc carbon, hidrogen, oxigen, azot, fosfor, puţin sulf etc. În acestea, într-adevăr, era imposibil să recunoşti un element spiritual. Şi dacă apoi s-a încercat să se aplice aceeaşi metodă la spirit, nu s-a putut ajunge, desigur, la altceva decât la acea neputinţă a spiritului la care a ajuns Brentano, sau la acea epuizare, secătuire a spiritului la care a ajuns Nietzsche, care era o natură mai voluntară. Amândoi însă au fost supuşi aceluiaşi destin, în sensul că ei nu au putut trece de la fizic la spiritual. Nu au putut face asta fiindcă nu au putut găsi spiritualul din fizic şi, în consecinţă, nu au putut să resimtă nici spiritul ca pe ceva destul de puternic pentru a da naştere fizicului.

Astfel, aceste spirite s-au aflat în faţa unei naturi fizice care nu avea, de fapt, niciun sens, pentru că nicăieri ea nu conţine ceva spiritual şi în faţa unei naturi spirituale fără forţă, fără putere. Acesta este destinul celor mai importante spirite, care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea, s-au aflat în faţa unei materii lipsite de sens şi a unui spirit lipsit de forţă.

Istoricii au vorbit despre idei care acţionează în istorie. Acesta este spirit fără forţă. Ei nu sunt cu adevărat în stare să pună la dispoziţia ideilor nişte instrumente culturale, nişte instrumente prin care ia naştere cultura sau prin care se produc evenimente istorice în general; ideile ca abstracţiuni sunt lipsite de forţă, acesta este spirit fără forţă. De cealaltă parte se situează natura, care se studiază doar prin materia ei nespirituală: materie fără sens.

Niciodată nu se va găsi puntea de trecere dacă se inventează pe de o parte o nerozie: materie fără sens, şi, pe de altă parte, un pseudospirit: spirit fără forţă. Numai când în spirit vom găsi forţa, când în certitudine vom găsi forţa să facem să circule căldura prin corp, pentru că omul este organizat în aşa fel, când în îndoială vom găsi forţa de a ne strecura rapid prin cap, pentru că în îndoială nu există nicio înrudire cu capul şi nu facem decât să secătuim interior restul fiinţei umane şi în felul acesta ea se ruinează şi decade într-o structură granulară, deci numai când vom găsi în spirit ceea ce are forţă, atât pentru a dizolva structura granulară prin căldură cât şi de a o crea în procesul de salificare, numai atunci vom găsi o materie în care există sens, deoarece spiritul plin de forţă acţionează atunci astfel încât ceea ce ne apare în faţa ochilor în materie este plin de sens. Şi astfel noi trebuie să căutăm materie cu sens şi spirit cu forţă.

Iată ceea ce ne arată atât de pregnant astfel de spirite precum Brentano şi Nietzsche prin destinul lor tragic, chiar şi prin personalitatea lor.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a X-a

Dornach, 15 iulie 1922

Există un fapt ce, după părerea mea, trebuie luat în considerare, şi anume că în urmă cu ceva timp adversarii celor rostite la Congresul antroposofic de la Viena [Nota 45] au convocat o adunare [Nota 46] la care oratorii cei mai diverşi au rostit discursuri în sensul actual al materialismului. În final, un medic deosebit de impregnat de materialism a rezumat diferitele discursuri într-un slogan care, într-un fel, ar fi trebuit să ţină loc de deviză pentru adversarii ştiinţei spiritului de orientare antroposofică. Acest slogan este: „lupta împotriva spiritului". Într-adevăr, există astăzi oameni care privesc lupta împotriva spiritului ca o adevărată deviză.

Când răsună astfel de cuvinte, faptul ne aduce aminte totdeauna că actualmente există mulţi oameni de soi şi bine intenţionaţi care sunt prizonierii unui fel de stare de somn faţă de ceea ce se petrece în lumea civilizată şi care nu vor să vadă ce direcţie iau lucrurile. Se iau drept semne nesemnificative ale timpului, drept părere personală a cutărui sau cutărui individ, lucruri de cea mai mare importanţă, în timp ce apare clar o tendinţă existentă în mersul real al evoluţiei omeneşti. Și ar trebui, de fapt, ca toţi cei care pot arăta o înțelegere pentru o astfel de chestiune să participe din toată inima lor la evidenţierea ei cu adevărat.

Am încercat, referindu-mă la două personalităţi, să arăt cum şi naturi mai profunde au fost prinse în curenţii spirituali recenţi. Am pus în opoziţie aceste două personalităţi, *Franz Brentano* şi *Nietzsche*, pentru a vă arăta prin ei cum oameni orientaţi iniţial cu totul către spiritual sunt, într-un fel, sub aspectele cele mai variate, acaparaţi de modul de gândire naturalist-ştiinţific contemporan. Când ai în vedere personalităţi pentru care ceea ce tocmai v-am descris devine destin, poţi fi impresionat şi mai profund decât atunci când aceste lucruri sunt descrise doar în mod abstract.

În ceea ce-l priveşte pe Brentano am vrut să fac să se înțeleagă cum o personalitate crescută într-o educaţie impregnată total de catolicism a păstrat în întreaga sa viaţă înclinația pentru lumea spirituală pe care creştinismul catolic o implantase în sufletul său. Chiar în Franz Brentano, care s-a născut în 1838, deci a trăit exact în epoca în care concepţia naturalist-ştiinţifică a secolului al XIX-lea a invadat întreaga cercetare şi aspiraţie spirituală a oamenilor, în această personalitate se poate observa o supravieţuire a unor curente foarte vechi ale concepţiei despre lume.

Dacă îl avem în vedere pe tânărul Brentano, care în anii cincizeci, şaizeci studia în seminarele catolice, constatăm că el îşi umplea sufletul cu două lucruri, care iniţial l-au călăuzit într-un mod sigur. Unul este doctrina catolică a revelaţiei, faţă de care el se situa precum teologii Bisericii catolice din epoca Evului Mediu. Revelaţia catolică, legată de tot ceea ce este spiritual, este preluată prin tradiţie. Te afli în prezenţa unui fel de cunoaştere a lumilor suprasensibile dăruită omului prin har. La aceasta se adaugă la Brentano şi celălalt element, prin care el a vrut iniţial să înțeleagă ce anume primise prin doctrina catolică a revelației. Acest element era filosofia aristoteliană, acea filosofie care a fost elaborată încă în timpul Greciei antice. Până la mijlocul anilor şaizeci, poate chiar ceva mai mult, în Brentano a trăit o viaţă sufletească ce se exprima cu totul în sensul unei solastici medievale. El spunea: Ceea ce trebuie să ştie omul despre lumile suprasensibile trebuie să primeşti aşa cum o revelează Biserica, iar gândirea o poţi aplica la studiul naturii şi al vieţii, conform metodei celui mai mare maestru al acestui studiu, după metoda filosofului grec *Aristotel*.

Aceste două elemente, aristotelismul şi cunoaşterea prin revelaţie a Bisercii catolice, au fost îngemănate în viața lor sufletească de către scolasticii Evului Mediu, au fost privite de ei ca fiind conciliabile. Ele au continuat să trăiască în Franz Brentano. Concepția sa a fost zguduită numai de ceea ce s-a arătat ulterior drept metodă ştiințifică a ştiinlelor naturii; a fost atât de puternic zguduită încât la preluarea catedrei de conferenţiar la Würzburg Brentano a susținut ca teză principală o frază după care în filosofie ar trebui să se procedeze ca în ştiință. El a vrut apoi să fondeze o psihologie, o doctrină a sufletului în care viața sufletului este privită aşa cum priveşte ştiința fenomenele naturale exterioare.

Putem aşadar spune: În acest om s-a produs o întorsătură bruscă. El voia să contopească cunoaşterea prin revelaţie şi cunoaşterea prin raţiune, limitată doar la pământesc. Pretenția sa era deci că nu poate fi ştiință decât ceea ce este construit după modelul metodei ştiințelor naturii. Ar trebui să încercăm să resimțim profund în suflet ce înseamnă de fapt o schimbare atât de radicală.

Ce aş vrea să vă fac să înțelegeți acum este faptul că până la această schimbare concepția medievală a scolasticilor a continuat să lumineze într-o personalitate excepțională. Ea continuă să acţioneze şi astăzi în mulți contemporani de-ai noştri care practică cu sinceritate catolicismul şi continuă să acționeze, chiar dacă sub o formă puțin modificată, în mulți adepți sinceri ai concepției evanghelice. Dacă l-am citat pe Nietzsche a fost nu pentru că în sufletul lui mai supravieluia scolastica medievală, ci pentru că în sufletul său continua să trăiască ceva ce şi-a făcut apariția în timpul Renaşterii, ca un fel de reacție la scolastică. Nietzsche poseda un fel de înțelepciune artistică greacă, care a servit de bază întregii sale concepții despre lume. El poseda această înțelepciune cam în acelaşi fel în care o posedau oamenii Renaşterii. Dar aceşti oameni ai Renaşterii nu erau încă tentați sau înclinați să nu recunoască spiritualul în realitatea sa. Ei mai simțeau, mai presimțeau încă realitatea spiritualului. Aşa că şi în sufletul lui Nietzsche mai supraviețuia ceva din epoci foarte vechi. Şi el, aşa cum vă spuneam ieri, a trebuit să se afunde în concepția naturalist-ştiințifică a secolului al XIX-lea şi a pierdut complet ceea ce lega sufletul său de lumea spirituală.

Faptul la care tocmai am făcut aluzie ascunde, pentru adevăratul căutător al adevărului din ziua de azi, enigme de o imensă importanță. Să luăm cele două curente spirituale care străbat viața sufletească, aşa cum le aflăm în scolastica Evului Mediu. Aş vrea să ilustrez ceea ce avem aici în modul următor. Noi avem în cadrul scolasticii Evului Mediu un număr de, să le zicem, teze asupra lumii suprasensibile, de pildă asupra Trinității entității spirituale primordiale, asupra Încarnării lui Christos în trupul lui Iisus din Nazaret, o serie întreagă de teze care, trebuie spus, nu se raportează la lumea sensibilă ci la lumea suprasensibilă, care au fost găsite în timpuri de demult de către oameni care

erau pe atunci inițiați. Căci, bineînțeles, nu trebuie să-ți imaginezi că așa ceva, precum teza Trinității sau a Încarnării, a fost pur și simplu inventat de o persoană oarecare pentru a amăgi oamenii. Aceste teze sunt mai curând rezultatul experiențelor, a vieluirilor avute de vechii inițiați. Faptul că s-a considerat că aceste teze sunt o revelație supranaturală este ceva ce a intervenit abia după aceea. Aceste teze au fost, la obârșii, găsite pe calea inițierii. Mai târziu nu s-a mai recunoscut că este posibil să treci printr-o astfel de inițiere și să ajungi singur la viziunea Trinității, de pildă.

Un lucru devine dogmă doar atunci când nu mai ai acces la obârșia cunoașterii sale. Dacă cineva este un inițiat și spune că vede Trinitatea, pentru el aceasta nu este o dogmă ci o experiență trăită. Dacă undeva se afirmă că este imposibil să vezi așa ceva, că acest lucru trebuie să fie revelat și apoi crezut, atunci aici avem de-a face cu o dogmă. Disprețul unora față de dogme nu este, desigur, justificat, ci reprezintă doar o anumită atitudine a lor față de dogme, atitudine care, la rândul ei, este atacabilă. Dacă putem urmări dogmele care au un conținut profund spiritual până la acea formă în care au fost exprimate cândva de un inițiat, ele încetează să mai fie dogme. Dar acest drum, pe care omul trebuie să îl parcurgă pentru a ajunge la locul unde se pot vedea lucrurile, nu mai era urmat din Evul Mediu. Existau vechi teze care fuseseră odinioară înțelepciune inițiatică. Ele au devenit dogme, pe care acum trebuia pur și simplu să le crezi. Trebuia să le accepți drept cunoaștere revelată. Acesta a fost deci unul dintre curente, cunoașterea revelată. Celălalt curent a fost cunoașterea rațională, urmată de către scolastici în sensul doctrinei aristoteliene. Despre ea se gândea însă astfel: Prin această cunoaștere rațională este posibil să explorezi natura până la un anumit punct. Poți, de asemenea, să tragi concluzii logice din această cunoaștere a naturii, de pildă să tragi concluzia că ar trebui să existe un Dumnezeu. Trinitatea nu o poți găsi, dar poți găsi deducția rațională că ar trebui să existe un Dumnezeu, că lumea a avut un început. Aceasta era atunci o cunoaștere rațională.

Existau multe astfel de concluzii pe care scolasticul medieval le datora cunoașterii raționale, care mergea până la atingerea suprasensibilului; doar că nu se admitea *contemplarea*, viziunea suprasensibilului. Se admiteau însă concluzii raționale, prin care, ce-i drept, nu se puteau înțelege cunoștințele propriu-zise ale revelației, dar prin care puteai totuși să atingi ușor ceva precum existența lui Dumnezeu sau începutul existenței lumii. „Preambula fidei", așa se numeau aceste adevăruri care puteau fi găsite prin intermediul rațiunii și care puteau sluji apoi drept fundament pentru a pătrunde la ceea ce nu putea fi aflat prin rațiune, ci trebuia să fie conținutul revelației.

Acum, după ce am pus unul lângă altul aceste două curente spirituale, aceste curente ale cunoașterii, să ne transpunem în sufletul unui om în care aceste două curente coabitează. În epoca în care înflorea scolastica – am spus aceasta de multe ori de-a lungul anilor –, ceea ce trăia în sufletul unui scolastic nu avea nimic rău, așa cum vorbesc astăzi anumiți oameni lipsiți de înțelegere, ci era pur și simplu ceea ce se oferea de către evoluția omenirii la o anumită etapă a evoluției medievale. Într-o anumită epocă, pur și simplu nu se putea avea altă concepție. Desigur, aceste lucruri sunt depășite astăzi. La ora actuală trebuie găsite alte căi pentru cunoașterea și activitatea sufletului omenesc decât cele care erau în vigoare în scolastică. Dar pentru aceasta ar trebui să ne străduim să pătrundem cu înțelegerea și această scolastică. Și nu o putem face decât dacă ne punem întrebarea: Cum coabitau în sufletul unui scolastic onest cunoașterea prin revelație și cunoașterea prin rațiune, bazată pe fenomene naturale și pe deducții raționale parțiale extrase din fenomenele naturale? Cum coexistau aceste două lucruri?

Ce căuta, de fapt, un astfel de scolastic și, odată cu el, toți credincioșii săi, cei care se situau în catolicism cu toată sinceritatea, când se transpunea în acea stare sufletească ce tindea către atingerea revelației, când spunea: Ceea ce oferă dogmele nu trebuie neapărat să fie văzut, contemplarea directă nu este posibilă; ceea ce spun ele trebuie să fie luat ca o revelație? Scolasticul încerca să trezească o anumită dispoziție sufletească față de lumea suprasensibilă. El era intru totul pătruns de faptul că această lume suprasensibilă există și se află într-o relație intimă cu ceea ce trăiește în om ca suflet. Dar el nu căuta în om o cale de cunoaștere pentru a ajunge direct, prin propria sa persoană, la ceea ce stă într-un raport intim cu omul, lumea suprasensibilă.

Încercați să vă reprezentați acea dispoziție sufletească. Era dispoziția pe care o resimți, să zic așa, în fața unui necunoscut cunoscut sau a unui cunoscut necunoscut, în fața cuiva pe care trebuie să-l adori și să-l venerezi, manifestând totodată un fel de sfială, care te face să nu ridici privirea spre el.

Alături se afla cunoașterea rațională. Rațiunea scolastică era de o acuitate excepțională, și ea a rămas până acum neegalată. De multe ori ți-ai dori – am spus lucrul acesta adesea chiar și aici – ca oamenii care practică astăzi științele naturii sau orice știință în general să vrea să învețe, să gândească cu aceeași acuitate cu care au putut să o facă scolasticii. Era o cunoaștere rațională, care își refuza ei însăși să treacă peste anumite limite: cunoașterea revelată, de o parte, cunoașterea rațională, de cealaltă parte. Dacă însă comparăm acum logic cunoașterea revelată și cunoașterea rațională a scolasticilor cu structuri asemănătoare din ziua de astăzi, apare o diferență considerabilă.

Scolasticul își spunea: Tu nu ai dreptul să pătrunzi prin cunoașterea ta într-un domeniu rezervat doar pentru a primi revelații. Tu nu ai dreptul să pătrunzi în vreun fel în contemplarea Trinității, în contemplarea Încarnării. – Dar în revelația pe care el o primea de la Biserica sa erau date totuși idei despre Trinitate, despre Încarnare. Ele erau descrise. Se spunea: Cunoașterea nu urcă până la aceste lucruri, dar ele pot fi gândite dacă gândurile despre ele sunt în sensul a ceea ce este revelat. Nu puteți spune despre scolasticii Evului Mediu că ar fi avut un sentiment mistic obscur despre suprasensibil. Nu era așa ceva. Era deja o gândire dezvoltată în idei plastice, care îmbrăca conținutul revelației. Se reflecta asupra Trinității, se reflecta asupra Încarnării. Dar nu se reflecta așa cum se face în cazul gândurilor la care ajungi tu însuți, ci așa cum gândești niște gânduri care îți sunt revelate.

Vedeți dumneavoastră, acest lucru corespunde într-o anumită măsură unui fapt caracteristic cunoașterii superioare. Există și astăzi încă mulți oameni care au anumite viziuni atavic-clarvăzătoare, cum pot fi numite, care au imaginațiuni de natura visului. Există mulți oameni care, în aceste imaginațiuni atavic-clarvăzătoare, se pot ridica, de exemplu, până la contemplarea evenimentelor atlanteene. Acest fapt mai există și astăzi. Dar nu trebuie să credeți că în ceea ce percep aceste persoane sub formă de imaginațiuni clarvăzătoare nu trăiește niciun gând. Astfel de clavăzători au adesea gânduri mult mai plastice decât ciudații noștri logicieni, care învață gândirea din învățământul actual. În fața logicii unora care învață să gândească din ceea ce le oferă învățământul actual poți uneori să disperi, în timp ce despre logica ce se revelează simplu, prin clarvedere atavică, nu ai de ce să disperi, căci ea răspunde adesea unor legi foarte stricte.

În consecință, și astăzi încă se mai poate dovedi că în ceea ceeste realmente revelat pe cale suprasensibilă contemplării omenești există implicit gândire. Așa și în scolastica Evului Mediu. Există o concepție, apărută abia în ultima vreme, cum că odată cu cunoașterea trebuie să dispară și gândurile din conținuturile revelate, așa încât credința vrea să excludă astăzi din cuprinsul său nu numai cunoașterea, ci și gândirea. Scolasticii Evului Mediu nu au făcut așa ceva. Ei au eliminat, ce-i drept, cunoașterea, dar nu și gândirea. Si dacă luați dogmatica scolasticii medievale veți găsi acolo un sistem de gândire extrem de perfecționat.

Acest lucru mai supraviețuia încă într-un om precum Franz Brentano. De aceea el știa să gândească. El putea concepe idei. Constați acest lucru chiar în rudimentele *Psihologiei* sale, din care nu a reușit să finalizeze decât primul volum. Mai constați la el un anumit dar pentru elaborarea plastică a ideilor, chiar dacă mereu el se calcă îngrozitor pe sine pe picioare, ceea ce îl împiedică să avanseze. De îndată ce are o idee oarecare despre un element sufletesc – și el are așa ceva – își interzice imediat să gândească despre acele lucruri. Această interdicție este astăzi un lucru extraordinar. V-am povestit cum un om extrem de inteligent, autorul cărții *Ansamblul filosofiei și sfârșitul ei*, îmi spunea

chiar el la Viena: Am ideile mele cu privire la ceea ce se află în spatele evenimentelor ca factori primordiali. Dar din punct de vedere ştiinţific el îşi interzicea să aibă aceste idei. Ai putea să-ţi imaginezi, desigur doar ipotetic, că un om format la şcoala ştiinţelor naturii poate brusc, printr-un miracol, să devină clarvăzător, şi că el începe să lupte cu furie împotriva acestei clarvederi din el însuşi. Ipotetic poţi foarte bine să-ţi imaginezi aşa ceva, fiindcă autoritatea cunoaşterii ce se rezumă la fenomenele exterioare este imensă.

Exista deci pe de o parte acest lucru în sufletul scolasticului medieval: un conţinut revelat plăsmuit în formă concretă. Pe de altă parte exista o cunoaştere raţională, orientată asupra naturii, dar care încă nu era precum cunoaşterea noastră contemporană despre natură. Pentru a vă convinge de ceea ce am spus, n-aveţi decât să deschideţi o carte de istorie naturală a lui *Albert Magnus* [Nota 47]; veţi găsi fără îndoială obiecte din natură precum cele care se descriu astăzi – ele sunt desigur descrise altfel decât sunt descrise astăzi –, dar pe lângă aceasta veţi afla aici şi tot felul de fiinţe elementare şi spirituale. Aici mai trăieşte încă spirit în natură, nu avem doar o descriere complet searbădă a aparenţei senzoriale sub formă de istorie naturală şi ştiinţe ale naturii. Aceste două lucruri coabitează deci: un conţinut revelat faţă de care îţi este interzisă cunoaşterea, dar pe care totuşi îl gândeşti, astfel încât spiritul omenesc îl poate obţine mereu în gândurile sale, şi un conţinut al cunoaşterii raţionale, dar care încă mai are spirit, şi mai are încă ceva, ceva ce trebuie să fie contemplat, privit în spirit, dacă vrei să îl ai în faţa ta în realitatea sa.

Planşa 17

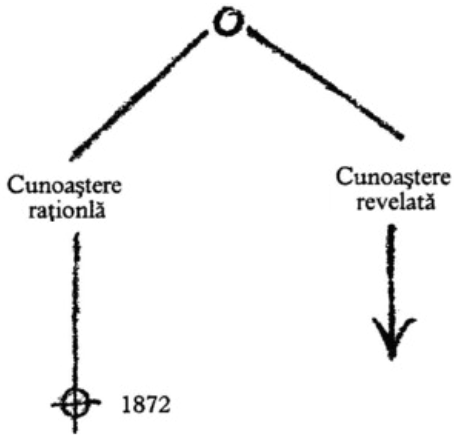

Planşele 17-18

[măreşte imaginea]

Cunoaşterea naturii s-a dezvoltat în întregime pornind de la scolastica medievală. Una din ramurile scolasticii, cunoaşterea raţională, a continuat să se dezvolte, devenind concepţia modernă despre natură. Dar ce a rezultat de aici? Reprezentaţi-vă cât mai viu gândurile unui scolastic privitoare la cunoaşterea naturii. În ele mai există încă un conţinut spiritual. Faţă de ce îl protejează aceste conţinuturi spirituale pe naturalistul scolastic al Evului Mediu?

Aş putea, eventual, reprezenta aceasta schematic. Presupuneţi că aveţi un scolastic din Evul Mediu, cu dorul său după o cunoaştere revelată, în sus, şi cu dorul său după o cunoaştere raţională, în jos. Dar în cunoaşterea naturii el are un element spiritual. Las aici să transpară puţin roşu. În cuvintele revelate el are gândirea. Las aici să transpară puţin galben.

Planşele 17-18

Care este, de fapt, tendinţa acestei cunoaşteri raţionale? Ea tinde spre afară, ea vrea să se îndrepte spre obiectele exterioare care ne înconjoară. Gândurile pe care le concepi caută să cupleze, să adere la obiecte. Când dumneavoastră vreţi să cunoaşteţi o plantă, să aveţi o noţiune despre ea nu veţi putea face aceasta fără să se producă următorul calcul: noţiunea aderă la ea, vrea să se cupleze la ea. Dar la un scolastic conţinutul spiritual, care încă străbate cunoaşterea sa raţională, împiedică noţiunea să se alipească strâns, să se sudeze acolo jos. Noţiunea nu aderă complet, este într-un fel puţin respinsă. În ce nu se alipeşte ea? Când, de pildă, cunoaşterea raţională intelectualistă din zilele noastre se alipeşte la natura exterioară, când aderă perfect la ea, aderă de fapt la ahrimanic, se încorporează în arhimanic. Ce înseamnă deci spiritualitatea scolasticului medieval în raport cu cunoaşterea sa raţională? Este, în fond, ca şi cum el ar vrea să se apropie de ceva cu cunoaşterea sa raţională, de ceva care arde un pic. Dar el simte arsura şi se dă mereu înapoi, se retrage: natură înseamnă păcat! – El se păzeşte de Ahriman! Asta a condus însă la evoluţia ulterioară: în secolul al XIX-lea ea a izgonit din cunoaşterea raţională tot conţinutul spiritual şi prin aceasta cunoaşterea raţională s-a încorporat în arhimanic.

Şi ce spune atunci această cunoaştere raţională zăvorâtă în ahrimanicul exterior? Ea spune: Lumea constă din atomi. Mişcarea atomilor stă

la baza întregii cunoaşteri ştiinţifice. Căldura, lumina ea le explică prin mişcări ale atomilor, tot ce există în lumea exterioară explică prin mişcări ale atomilor, căci acest lucru satisface nevoia noastră după cauzalitate.

În 1872 *Du Bois-Reymond* rosteşte la Leipzig celebrul său discurs privind limitele cunoaşterii naturii. Este un discurs în care cunoaşterea raţională a scolasticii a progresat atât de mult încât orice spiritualitate a fost izgonită, iar prin deviza „Ignorabimus" spiritul omului trebuia să cupleze la ahrimanic. Şi Du Bois-Reymond descrie foarte explicit cum un cap omenesc, care are acum o vedere de ansamblu a acestui întreg vârtej de atomi din Univers, nu vede nici albastru, nici verde, nici altă culoare, ci peste tot percepe numai mişcări ale atomilor. El nu simte căldură, ci peste tot unde este căldură simte această mişcare despre care v-am vorbit aici acum opt zile. El îşi sugestionează ceea ce există drept culoare, stări termice, sunet etc. El îşi împuie capul cu o cunoaştere a lumii ce constă numai din atomi. Imaginați-vă acum următorul lucru: Un astfel de cap îşi reprezintă întregul Univers constituit numai din atomi. El are în cap: Încă din momentul în care Cezar a trecut Rubiconul, în Cosmosul nostru exista această constelaţie precisă de atomi. E destul acum să faci ecuaţia diferenţială şi, dezvoltând calculele necesare, poţi să găseşti constelația următoare, apoi pe cea următoare şi aşa mai departe.

Planşa 18

El poate calcula viitorul cel mai îndepărtat. Du Bois-Reymond numea acesta cap laplaceean [Nota 48], fiindcă era un ideal al lui Laplace. În acel an, 1872, am avea deci descrierea unui intelect care cuprinde lumea în mod universal, care concepe totul ca fiind o mişcare de atomi şi care crede că este destul să cunoşti ecuaţiile diferenţiale şi să le integrezi pentru a obţine formula Universului.

La ce s-a ajuns însă în felul acesta? S-a ajuns ca oamenii să învețe să gândească precum Ahriman, să urmărească idealul de gândire ahrimanic. Se va cunoaşte întreaga semnificaţie a ceea ce se întâmplă în prezent doar când vom şti ce înseamnă cu adevărat acest lucru. În istoria recentă a evoluţiei spirituale se va reţine discursul cu celebrul său „Ignorabimus", dar valoarea sa şi semnificaţia sa vor fi recunoscute abia atunci când vom fi în măsură să arătăm că aici una din ramurile curentului spiritual scolastic a cuplat efectiv la ahrimanic. Vedeţi dumneavoasatră, scolasticul îşi menţinea oarecum cunoaşterea sa într-o planare, într-o plutire. Ea nu se apropia atât de mult de ceea ce există în exterior. El se retrăgea constant, cu cunoaşterea sa, din faţa lui Ahriman. De aceea, el avea mare nevoie să elaboreze concepte cu adevărat inteligente; căci concepte inteligente încă trebuie să fie dezvoltate prin iscusinţă omenească. Ca să faci experienţe este nevoie de iscusinţă omenească, pentru a asambla aparatele în diverse montaje, şi aşa mai departe; dar o gândire atât de pătrunzătoare, de inteligentă precum cea a scolasticii este cu totul altceva.

Momentul în care s-a făcut această cuplare, această anexare la ahrimanic, a marcat o cotitură foarte importantă. Căci ceea ce percepeţi afară în lume sub formă de fenomene senzoriale, sub forma mediului dumneavoastră înconjurător, nu există aici decât atât timp cât este Pământul. Totul va pieri odată cu planeta noastră. Ceea ce va supravieţui sunt gândurile, care au aderat, au cuplat la obiectele din lumea exterioară. Când este gândit ceva în genul gândirii laplaceene sau a aceleia pe care Du Bois-Reymond o prezenta ca un ideal al gândirii naturalist-ştiinţifice, asta nu înseamnă numai că acest lucru a fost gândit, ci şi că aceste gânduri, care au realitate, se înfig în exterior. Şi când tot ceea ce noi observăm pe Pământ prin simţurile noastre va pieri, aceste gânduri pot trăi în continuare, dacă nu sunt cu totul distruse mai înainte. De aceea există un mare pericol, fiindcă, dacă acestea devin un mod de gândire generalizat, Pământul nostru se transformă într-o planetă care va fi conformă reprezentărilor materialiştilor. Materialismul rămâne o simplă teorie atât timp cât el nu dobândeşte realitate. Dar puterile ahrimanice tind mereu ca gândurile materialismului să devină atât de puternice şi atât de răspândite încât ceea ce în primă fază rămâne din Pământ să fie atomii.

Dacă noi spunem astăzi că totul trebuie explicat pornind de la atomi, aceasta este o eroare. Dar dacă toţi oamenii încep să gândească că totul ar trebui explicat pornind de la atomi, dacă toţi oamenii îşi pun pe umeri capete laplaceene, atunci Pământul va deveni într-adevăr ceva compus din atomi. Nu de la obârşii este adevărat că Pământul se compune din atomi şi din particulele lor, însă omenirea poate face să devină aşa. Iată esenţialul. Omul nu este pur şi simplu predispus să aibă păreri false, ci gândurile false generează realităţi false; când gândurile false se generealizează, iau naştere realităţi.

Acest pericol ahrimanic s-a manifestat deja astăzi. Celălalt pericol, cel din cunoaşterea revelată, scolastica medievală a căutat să-l evite, îmbrăcând această cunoaştere într-un veşmânt de gânduri. Gândurile care cuprindeau conţinutul revelaţiei erau gânduri concrete. Treptat, dogmele au fost tot mai puţin analizate cu gândirea, până într-acolo încât oamenii au ajuns chiar să renunţe la ele. Desigur, trebuie să renunţi la ceea ce este de neînțeles; acest lucru este pe de o parte cu totul justificat, iar dacă oamenii nu mai pot urmări dogmele până la a le contempla, la a le urmări cu gândirea, este de înțeles că ei le abandonează. Dar unde ajung ei atunci? Ei ajung la gândurile cele mai abstracte despre dependenţa faţă de un veşnic sau un infinit complet vag şi nedefinit. Atunci nu se vor mai forma în mod plastic gânduri care să poarte în ele un conţinut al revelaţiei, ci se va simţi doar un sentiment obscur şi mistic al unei dependenţe oarecare faţă de un infinit nebulos. Atunci conţinutul gândurilor va dispărea. În ultima vreme s-a şi pornit deja pe această cale. Este calea care duce la luciferic. Şi la fel de sigur cum drumul cunoaşterii raţionale a condus în ultima vreme la ahrimanic, tot aşa de sigur cealaltă cale poate intra în luciferic.

Şi acum priviţi încă o dată un astfel de spirit precum Franz Brentano, în sensul celor ce tocmai le-am descris. Franz Brentano se apropie de natură exact în această stare de spirit: Doar să nu-l ating pe Ahriman! – şi tot aşa se apropie de lumea suprasenzorială: Doar să nu-l ating pe Lucifer! – Deci această dispoziţie, să nu cumva să devin atomist, să nu cumva să devin mistic, cu care el se apropie de ştiinţele naturii, reprezintă o autoritate atât de puternică încât i se supune. El descrie fenomenele psihologice pe baza metodei ştiinţifice. Dacă ar fi pornit de la un punct de vedere superficial, cum fac mulţi psihologi din ziva de azi, el ar fi scris o psihologie ahrimaniană, o „psihologie sau ştiinţă despre suflet fără suflet". Asta el nu putea să facă. De aceea a părăsit tentativa sa după primul volum şi nu le-a mai scris pe celelalte – ar fi trebuit să fie patru. Ceva din el îl făcea să nu poată concepe ideea de a plonja cu totul în ahrimanic.

Nietzsche a fost şi el la fel acaparat de ştiinţele naturii. Dar cum a întâmpinat el ştiinţele naturii? Nu s-a sinchisit deloc de nişte metode anume, el privea doar în general modu1 de gândire ştiinţific. Îşi spunea: Tot ce este sufletesc îşi găseşte fundamentul în fiziologie, acesta este doar un „omenesc, prea omenesc". Ceea ce ar fi trebuit să fie propriu-zis idealuri divin-spirituale este o manifestare, o revelaţie a omenesc, prea omenescului. El a respins tocmai acel mod de cunoaştere pe care îl găsim la Brentano: cunoaşterea raţională. A lăsat voinţa să acţioneze în el. Şi, aşa cum am spus deja ieri, el a secătuit orice ideal, a secătuit spiritualul. Acesta este celălalt fenomen, în care o

persoană ajunge, într-un fel, aproape de ahrimanic, dar se izbeşte de el. În loc să cupleze la ahrimanic, se izbeşte de el. Ea ar vrea, de asemenea, să dezvolte atomismul, dar se izbeşte ca de un zid.

Vedem astfel cum anumite spirite care au trăit în secolul al XIX-lea şi-au dezvoltat o dispoziţie sufletească deosebită prin faptul că s-au apropiat infinit de mult de ceea ce intră în joc în cunoaşterea noastră ca puteri ahrimanice. Este destinul acestor spirite ale secolului al XIX-lea să se apropie atât de incredibil de mult de Ahriman. Şi ele ajung atunci fie într-o situaţie precum cea a lui Brentano, de a se opri chiar la frontieră, de a se retrage timid şi a nu mai merge absolut deloc mai departe cu cunoaşterea lor, fie de a începe, precum Nietzsche, să lovească în dreapta şi în stânga. Dar tocmai puterea ahrimanică este cea care a rostogolit în secolul al XIX-lea peste cunoaştere talazurile ei, ale căror efecte se prelungesc în secolul al XX-lea. Trebuie să ţinem seama de acest lucru. Iar spiritele originale, care în secolul al XIX-lea au vieţuit personal această întâlnire semideghizată cu Ahriman, au avut în spate toate acestea ca un destin tragic. În ceea ce îi priveşte pe elevi, aceştia au primit deja gândurile gata pregătite. Aceste gânduri trăiesc în ei. Puterea ahrimanică a dat deja o formă gândurilor. Primele spirite originale au dat înapoi, au avut o tresărire de recul; elevii au căpătat gândurile ahrimanice imperfecte. Ele acţionează de acum în ei; „Luptă contra spiritului”, luptă împotriva spiritului care nu vrea să predea Pământul puterilor ahrimanice, ură împotriva spiritului, luptă împotriva spiritului.

Toate acestea trebuie privite astăzi ca un context real. Aceste fapte trăiesc astăzi ca o dispoziţie a secolului, ca o stare de spirit a epocii. Ea trebuie înţeleasă, pentru a putea într-adevăr să sesizăm cât este de necesar să instaurăm o adevărată concepţie spirituală despre lume, în toate formele culturale în care trebuie să se exprime o astfel de concepţie despre lume.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a XI-a

Dornach, 16 iulie 1922

În timpul ultimei analize a trebuit să vă atrag de mai multe ori atenţia asupra faptului că la apogeul Evului Mediu în cadrul civilizaţiei europene prin sufletele cele mai bune au curs două curente spirituale. Ieri am descris mai exact aceste două curente spirituale, şi anume cunoaşterea revelată şi cunoaşterea raţională din sânul scolasticii. A trebuit să accentuez faptul că cunoaşterea revelată, aşa cum se manifestă ea în scolastică, nu este deloc ceva mistic sau abstract-nedefinit, ci dimpotrivă, ea este un conţinut de cunoaştere ce se prezintă sub forma unor concepte clar conturate şi formate. Numai că scolastica nu admite că aceste concepte pot fi găsite direct prin cunoaşterea omenească. Ea atrage atenţia că oricine vrea să ajungă în posesia acestor concepte sau noţiuni trebuie să le ia din tradiţia Bisericii, care prin tradiţiile orale şi prin perenitatea ei are dreptul să conserve, ca să spunem aşa, acest conţinut de cunoaştere.

Al doilea conţinut de cunoaştere a fost lăsat liber, la latitudinea cercetării omeneşti, a aspiraţiei omeneşti; dar cei care se situau realmente în cadrul adevăratei orientări scolastice trebuiau să recunoască că acest conţinut de cunoaştere raţională nu permite sub nicio formă dobândirea unor cunoştinţe despre lumea suprasensibilă.

S-a admis deci prin aceasta, la apogeul spiritual al Evului Mediu, că într-un fel acea cunoaştere, care la acea epocă nu mai era accesibilă, trebuia să-i parvină omului pe cale istorică. Dar am mai spus deja şi că nu totdeauna a fost aşa. Dacă urcăm înapoi, în Evul Mediu şi mai departe, în primele secole creştine, constatăm că acest caracter particular al cunoaşterii revelate nu este la fel de puternic accentuat ca în secolele ulterioare Evului Mediu. Iar dacă i-ai fi prezentat unui grec, să spunem din şcoala ateniană de filosofie, o concepție care își propune să facă o distincție între o simplă cunoaștere rațională și o cunoaștere prin revelație – revelație în sensul dat acesteia în Evul Mediu – filosoful grec pur și simplu nu ar fi înțeles ce vrei să spui. El nu ar fi putut găsi nicio noimă în faptul că, dacă un conținut de cunoștințe despre lumea suprasensibilă i-a fost comunicat odată omului printr-o putere suprapământească, conținut care ar trebui să rămână după aceea, acesta nu ar putea să fie comunicat din nou. Grecul înțelegea că nu este posibil să ajungi la un conținut spiritual superior prin metode de cunoaștere obișnuită; el înțelegea că o ființă omenească cu facultăți de cunoaștere obișnuite se poate ridica la facultăți superioare de cunoaștere numai printr-o ucenicie spirituală, printr-o inițiere. Abia atunci pătrunzi în acea lume în care ești în stare să contempli ceea ce este pentru suprasensibil adevărul, cunoașterea.

Și tocmai cu privire la acest subiect s-a produs pentru întreaga civilizație occidentală o cotitură, o întoarcere de la ceea ce exista în timpul în care filosofia greacă, prin *Platon* și *Aristotel*, încă mai era în floare, la ceea ce a survenit către sfârșitul secolului al IV-lea după Christos. Am subliniat de mai multe ori un aspect al acestei probleme. Am accentuat că evenimentul de pe Golgota s-a produs într o epocă în care multe din elementele vechii înțelepciuni inițiatice, ale vechii cunoașteri indiatice erau încă prezente. Într-adevăr, un număr destul de mare de persoane a folosit vechea înțelepciune inițiatică pentru a înțelege evenimentul de pe Golgota din însăși inițierea lor, cu mijloacele cunoașterii suprasensibile. Inițiații s-au străduit să pună în joc tot ceea ce au putut ei aduna drept cunoaștere inițiatică pentru a înțelege cum o entitate ca cea a lui Christos, care înaintea Misteriului de pe Golgota nu era unită cu evoluția Pământului, se unește cu un trup pământesc și rămâne în continuare unită cu evoluția omenească. Ce fel de ființă este aceasta, cum acționa, cum se purta această entitate înainte de a coborî pe Pământ, toate acestea erau întrebări pentru rezolvarea cărora se foloseau facultățile inițiatice cele mai dezvoltate chiar și în epoca Misteriului de pe Golgota.

Vedem că vechea înțelepciune inițiatică, care trăia în special în Orientul Apropiat, în Africa de Nord și, de asemenea, în sânul civilizației elene și mai încolo, spre Italia, chiar și mai departe, spre Europa, această înțelepciune inițiatică începe să fie din ce în ce mai puțin înțeleasă începând cu secolul al V-lea după Christos. Se menționau astfel niște nume, și ele erau în așa fel prezentate civilizației creștine occidentale încât purtătorii acestor nume treceau drept personaje demne de disprețuit, sau cel puțin persoane cu care un bun creștin nu trebuia să aibă de-a face. Exista, de asemenea, pe atunci tendința de a se șterge pe cât posibil orice urmă a științei anterioare care trăia în aceste personalități.

Este foarte ciudat cum o personalitate precum *Franz Brentano* a mai moștenit încă, pentru sufletul său, de la tradiția sa medievală o ură extraordinară împotriva a tot ceea ce trăia atunci în personalități precum *Plotin* [Nota 49], despre care, de altminteri, nu se știa decât foarte puțin, dar care era considerat un filosof cu care un adevărat adept al credinței creștine nu trebuia să aibă de-a face. Brentano împărtășea această ură față de Plotin. El a preluat ca moștenire această ură. El a redactat o lucrare ce purta ca titlu *Ce fel de filosofi fac uneori epocă!*, și îl are în vedere aici pe Plotin, un filosof care a trăit în secolul al III-lea după Christos, care se situa în acele curente spirituale care de altfel s-au stins complet începînd cu secolul al IV-lea și despre care nu se dorea să se păstreze nicio amintire în evoluția creștină ulterioară.

Ceea ce este spus în cărțile obișnuite de istorie a filosofiei referitor la spiritele proeminente care au trăit în primele secole creștine este nu numai ceva extrem de sumar, dar este redactat în așa fel încât este imposibil să-ți faci o idee cât de cât coerentă despre aceste spirite. Este deci firesc să avem la ora actuală încă mari dificultăți în a ne face o reprezentare corectă despre primele trei sau patru secole creștine. Și tot astfel despre modalitatea în care a continuat să acționeze ceea ce exista la un Platon și Aristotel, de exemplu, care într-un anumit sens se înstrăinaseră deja de înțelepciunea mai profundă a Misteriilor, în a cărei posesie se mai aflau încă în timpul primelor trei-patru secole creștine astfel de personalități, precum cele la care m-am referit. De fapt, nici astăzi nu există în tratatele obișnuite de istorie a filosofiei o prezentare corectă a teoriei cunoașterii la Platon. Dacă vă interesează acest subiect, deschideți, de exemplu, cartea de istorie a filosofiei grecești a lui *Paul Deussen* [Nota 50], la capitolul consacrat lui Platon, unde se spune că Platon a analizat ideea binelui în raport cu alte idei. Acolo puteți găsi fraze precum aceasta: Platon nu accepta un Dumnezeu personal, căci altfel ideile pe care le admitea nu ar mai fi fost independente prin sine. Platon nu a putut să recunoască un Dumnezeu intrinsec, deoarece ideile sunt autonome. Fără îndoială, spune Deussen, Platon așază ideea binelui deasupra celorlaltor idei. Totuși, aceasta nu înseamnă că ideea binelui ar sta deasupra celorlalte idei ca ceva intrinsec independent: fiindcă ceea ce exprimă ideea binelui ar fi numai o anumită asemănare de familie ce ar exista în toate ideile.

Acum vă cer să vă aşezaţi bine pe scaunele dumneavoastră şi să examinaţi mai atent logica lui Deussen, logica unui strălucit filosof contemporan. Platon are ideile. Acestea sunt autonome. Acum, Platon mai are şi ideea binelui. Aceasta însă nu are voie să fie ceva care dirijează celelalte idei, ci ideile au între ele o asemănare de familie. Prin ideea binelui nu se exprimă decât această asemănare familială. Da, dar de unde provin atunci asemănările familiale? Dacă undeva există o asemănare de familie, atunci ea provine în mod necesar dintr-o filiaţie, dintr-o supraordonare, ca să folosim această expresie. Ideea binelui trimite spre o asemănare de familie; aşadar ar trebui cu atât mai mult să ajungi la cel dintîi strămoş, la tatăl primordial!

Da, iată ce se găseşte în tratatele de istorie a filosofiei din prezent! Cei care scriu aşa ceva devin o autoritate în ziva de azi. Oamenii învaţă acest lucru şi nu îşi dau seama că este vorba de un adevărat nonsens. Evident, de la un om care scrie astfel de absurdităţi privitor la filosofia greacă nu mai poţi aştepta să aibă foarte multe de spus despre înţelepciunea indiană. Şi totuşi, dacă la ora actuală căutaţi ceva de referinţă privitor la înţelepciunea indiană, vi se va indica Paul Deussen. Lucrurile sunt deja grave.

Voiam să spun prin aceasta doar că în zilele noastre chiar şi pentru înţelegerea filosofiei platoniciene nu se mai găseşte sensul just. Intelectualismul actual poate foarte puţin în această direcţie. Din acelaşi motiv nu se mai poate înţelege niciun fapt, care oricum, cel puţin, ţine încă de tradiţia orală. Este vorba de faptul că Plotin, filosoful neoplatonician – aşa este numit el tot timpul – era un elev al lui *Ammonius Saccas* [Nota 51], care a trăit la începutul secolului al III-lea după Christos, dar nu a scris nimic, ci doar a format mai mulţi elevi. Cele mai mari spirite din această epocă nu au scris absolut nimic, tocmai pentru că ei gândeau că tezaurul de înţelepciune trebuia să existe ca ceva viu, că el nu putea fi transmis de la persoană la persoană prin ceva scris, ci doar în mod nemijlocit, prin viu grai, de la om la om. Se mai povesteşte şi altceva în legătură cu Ammonius Saccas, a cărui semnificaţie nu este evidentă pentru toţi oamenii. Se povesteşte că el se străduia să-i împace pe partizanii lui Aristotel cu cei ai lui Platon, care se certau într-un mod ingrozitor, arătând că în realitate Platon şi Aristotel sunt cu totul în armonie unul cu altul.

Aş vrea să vă creionez în câteva trăsături felul în care ar fi putut vorbi acest Saccas discipolilor săi despre Platon şi Aristotel. El spunea: Platon aparţinea unei epoci în care încă mulţi oameni îşi găseau calea sufletească nemijlocită spre lumea spirituală, cu alte cuvinte, în care oamenii mai cunoşteau încă bine principiul iniţierii. Dar în epoci mai vechi, cam aşa ar fi spus Ammonius Saccas, gândirea logic-abstractă nu era deloc dezvoltată. Primele semne ale acesteia au apărut abia din ziua de astăzi – „astăzi" vrând să însemne începutul secolului al III-lea după Christos. Gânduri elaborate de om nu existau, de fapt, nici pe timpul lui Platon. Dar în timp ce vechii iniţiaţi exprimau ceea ce aveau de transmis oamenilor sub formă de imagini, de imaginaţiuni, Platon a fost printre primii care a transpus aceste imaginaţiuni în concepte abstracte. Dacă ne reprezentăm puternicul conţinut de imagini (vezi desenul, roşu) către care şi Platon voia să-i facă să privească pe oameni, acest conţinut de imagini se exprima în timpurile mai vechi exclusiv sub formă de imaginaţiuni (portocaliu), în timp ce pentru Platon el se exprima deja sub formă de concepte (alb). Dar aceste concepte coborau într-un anume sens din substanţa divin-spirituală (săgeţi). Platon spunea: Revelaţia cea mai de jos, oarecum cea mai diluată, a substanţei divin-spirituale sunt ideile. Aristotel nu mai avea o capacitate atât de mare pentru a se ridica până la acest conţinut spiritual. De aceea el nu mai avea, într-un anume fel, decât ceea ce este mai jos de conţinutul de imagini, nu mai avea decât conţinutul ideatic. Dar el era încă în stare să-l conceapă ca pe ceva revelat. Nu există nicio diferenţă între Platon şi Aristotel, aşa spunea Saccas, decât că Platon reuşea să privească mai sus în lumea spirituală, iar Aristotel contempla un nivel mai de jos în această lume spirituală.

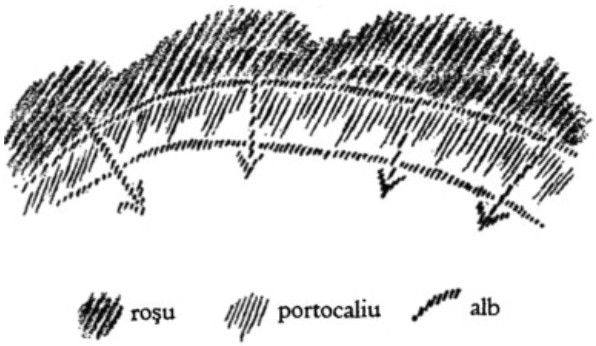

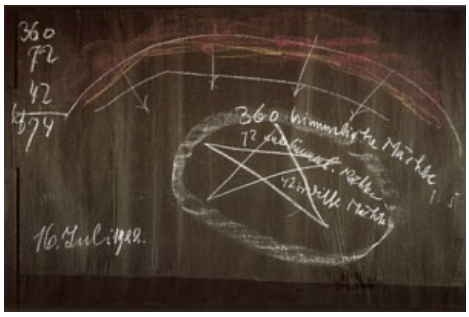

Planşa 19

[măreşte imaginea]

Prin aceasta Ammonius Saccas credea că mătură certitudinile care existau la partizanii lui Aristotel şi la cei ai lui Platon. Şi chiar dacă pe timpul lui Platon şi Aristotel conţinutul înţelepciunii se apropia de concepţia intelectualistă, în acele vechi timpuri mai era oricum posibil ca un om sau altul să ajungă, prin experienţa personală, să se înalţe realmente foarte sus în zona contemplării spirituale. Şi astfel trebuie să ne reprezentăm deja că oameni precum Ammonius Saccas şi discipolul său Plotin erau încă plini de experienţe interioare nemijlocite ale spiritului şi înainte de toate de acele experienţe spirituale care au făcut ca viziunea lor despre lumea spirituală să aibă un conţinut cu totul concret. Evident, acelor oameni nu le-ai fi putut vorbi despre o natură exterioară, aşa cum se face astăzi. Aceşti oameni vorbeau în şcolile lor despre o lume spirituală, iar natura de aici de jos, care pentru mulţi astăzi reprezintă singurul lucru important, nu era pentru ei decât expresia imaginativă cea mai de jos a lumii spirituale, de care erau conştienţi aceşti oameni. Despre modul în care vorbeau aceşti oameni ne putem face o idee studiind pe unul dintre urmaşii lui Saccas, care încă mai avea intuiţii profunde şi care le-a transmis mai departe în secolul al IV-lea: *Iamblichos* [Nota 52].

Să punem în faţa sufletului nostru imaginea despre lume a lui Iamblichos. El le vorbea discipolilor săi cam în aceşti termeni: Dacă vrei să înţelegi lumea nu trebuie să priveşti spaţiul, fiindcă în spaţiu avem doar expresia exterioară a lumii spirituale. Nu trebuie să priveşti nici timpul, fiindcă în timp se derulează doar iluzia pură a unui conţinut real, adevărat al lumii. Trebuie să îţi ridici privirea către acele puteri din lumea spirituală care plăsmuiesc timpul şi legătura timpului cu spaţiul. Trebuie să îţi îndrepţi privirea în afară, în Univers. În fiecare an se repetă mişcarea de rotaţie care din punctul de vedere aparent-exterior se exprimă prin Soare. Dar Soarele traversează cercul zodiacal cu cele 12 constelaţii ale sale. Nu inseamnă doar să căscăm ochii la ele. Căci în ele acţionează 360 de puteri cereşti, şi ele sunt acelea care provoacă tot ceea ce se manifestă ca acţiune solară în cursul unui an pentru ansamblul lumii accesibile omului, şi tot ele repetă acest lucru în fiecare an. Dacă ar guverna singure, anul ar avea 360 de zile – cam aşa le vorbea Iamblichos elevilor săi. Dar mai rămân aici cinci zile. Aceste cinci zile sunt dirijate de 72 de puteri subcereşti, spiritele planetare. Reprezint acest pentagon în cerc, căci raportul de 72 la 360 este acelaşi cu raportul 1 la 5. Cele cinci zile cosmice care rămân din an, în care cele 360 de puteri cereşti ar lăsa deci un timp gol, sunt guvernate de cele 72 puteri subcereşti. Or, dumneavoastră ştiţi că anul nu are numai 365 de zile, ci mai are în plus câteva ore; după Iamblichos, aceste ore sunt guvernate de 42 de puteri pământeşti.

Planşa 19

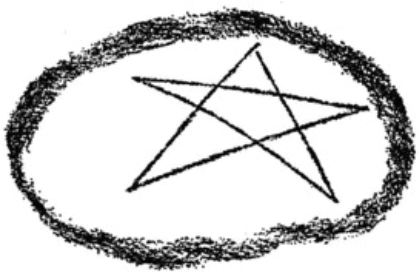

Iamblichos le mai spunea elevilor săi: Cele 360 puteri cereşti sunt în legătură cu tot ceea ce este organizare omenească a capului. Cele 72 puteri subcereşti sunt în legătură cu tot ceea ce este organizare toracică, a respiraţiei şi a inimii, iar cele 42 puteri pământeşti au legătură cu tot ceea ce este organizare pur pământească, a digestiei, a metabolismului etc. în om.

Astfel, omul a fost plasat într-un sistem spiritual, într-un sistem cosmic spiritual. Astăzi toate tratatele noastre de fiziologie încep prin a analiza cât carbon absoarbe omul, cât hidrogen, azot, sulf, fosfor, calciu etc. Noi punem omul într-o relaţie cu ceea ce este natură nevie. În şcolile sale, Iamblichos ar fi descris omul în raport cu cele 42 puteri pământeşti, cele 72 puteri intercereşti sau planetare şi cele 360 puteri cereşti. Aşa cum în zilele noastre omul este privit ca fiind compus din substanţe ale Pământului, odinioară era prezentat ca ceva ce descinde din forţele, din agenţii universului spiritual. Nu putem spune decât că ceea ce se preda atunci în aceste şcoli era o imensă, o prodigioasă înțelepciune. Putem înțelege că Plotin, care devenise un auditor al lui Ammonius Saccas, abia către al douăzeci şi optulea an al vieţii sale se simţea ca într-o altă lume, fiindcă el era în stare să asimileze ceva din această înțelepciune. Si această înțelepciune mai era cultivată încă în numeroase locaşe în timpul primelor patru secole după Misteriul de pe Golgota. Cu ajutorul acestei înțelepciuni se încerca să se înțeleagă cum a coborât Christos în Iisus din Nazaret şi cum se plasează El în toată această lume puternică de ierarhii spirituale, în acest edificiu spiritual al Universului.

Iar acum aş vrea să mai tratez încă un capitol al înțelepciunii lui Iamblichos, pe care el îl preda în şcolile sale. El spunea: Există deci 360 puteri cereşti, 72 puteri planetare şi 42 puteri pământeşti. În total există 474 puteri divine de cele mai diferite ranguri. Şi Iamblichos le mai spunea elevilor săi: Vă puteţi întoarce privirile către ţinuturile Extremului Orient şi veţi vedea că acolo există popoare care vă vor spune numele zeilor lor. Mergeţi apoi la egipteni, şi ei vă vor spune numele zeilor lor, la alte popoare, care vă vor da şi ele numele zeilor lor. Mergeţi apoi la fenicieni, apoi la eleni, veţi găsi şi acolo nume de divinități. Dacă treceţi la romani veţi găsi şi acolo nume de divinităţi. Dacă luaţi cele 474 nume de divinităţi, în ele avem toţi zeii diferitelor popore: Zeus, Apolo, de asemenea Baal, Amon, zeul egiptean, toţi zeii se regăsesc între aceste 474 zeităţi. Motivele pentru care popoarele au zei diferiţi este datorat faptului că din cele 474 de zeităţi un popor a ales 12 sau 17 zei, un altul 20 sau 25, un altul trei sau patru şi aşa mai departe. Dar dacă înțelegem corect aceste diferite zeităţi ale diferitelor popoare ajungem la cifra 473. Şi cea mai înaltă, cea mai sublimă dintre acestea, cea care a coborât într-o anumită epocă pe Pământ este Christos.

În această înțelepciune exista o tendinţă profundă de a face pace între-cele mai diverse religii, dar nu plecând de la un sentiment vag, nedefinit, ci recunoscând cum, pentru cel care într-adevăr voia să cunoască pe cei 474 de zei ai edificiului universal, diferitele divinități ale diverselor popoare se ordonau într-un sistem vast, acest Olimp al zeilor tuturor popoarelor din Antichitate vrând să fie înțeles într-o ierarhie ce culminează în creştinism. Tot acest edificiu trebuia să fie încununat prin înțelegerea faptului că Christos încarnat în Iisus din Nazaret şi-a găsit locul său în vederea acțiunii sale pe Pământ.

Dacă analizezi astfel această ştiință a spiritului, care desigur nu mai este valabilă astăzi – fiindcă astăzi trebuie să practicăm ştiința spiritului într-un alt mod –, încerci un sentiment de profundă considerație pentru ceea ce se spune acolo în legătură cu Universul suprasensibil, în legătură cu Cosmosul suprasensibil. Dar cunoaşterea acestui Univers era supusă unei condiții: înțelepciunea trebuia totdeauna să fie transmisă în cadrul unui raport direct între discipol şi inițiații mai bătrâni; înțelepciunea trebuia să fie transmisă doar celui care, în ce priveşte facultățile de cunoaştere, fusese mai întâi pregătit până la stadiul corespunzător, care îi permitea să înțeleagă entitatea cutărui sau cutărui zeu.

Se poate spune: Peste tot în Grecia, în Egipt, în Orientul Apropiat, nu însă şi în lumea romană, lucrurile erau în felul acesta înțelese, în cercurile care contau din punct de vedere al culturii spirituale. Lumea romană mai păstra şi ea unele resturi ale acestei vechi înțelepciuni. Plotin însuşi a predat învățătura lui mult timp în Italia, în cadrul lumii romane antice. Dar în această lume romană şi-a făcut intrarea un spirit abstract, un spirit care nu mai putea înțelege ca odinioară valoarea personalității umane, cu atât mai puțin valoarea naturii profunde a ființei umane. La romani îşi făcuse intrarea spiritul noționalului, al abstracțiunii; desigur, nu atât de puternic ca mai târziu, dar, datorită faptului că nu era decât în formele sale elementare, el a fost cu atât mai energic reținut.

Vedem astfel, la începutul secolului al IV-lea d.Ch., pe solul Italiei, un fel de şcoală care începe lupta împotriva vechiului principiu al inițierii, care duce lupta împotriva oricărei forme de pregătire a individului pentru a ajunge la inițiere. Vedem născându-se o şcoală care colectează şi consemnează cu grijă tot ceea ce este transmis prin tradiție de la vechile inițieri. Această şcoală, care din secolul al III-lea se prelungeşte şi se dezvoltă în continuare în secolul al IV-lea, porneşte de la principiul de a înveşnici însăşi esența romanității, de a înlocui aspirația individuală nemijlocită a fiecărui om cu tradiția istorică. Şi în tot acest context al acestui principiu roman se dezvoltă acum creştinismul. Chiar această şcoală, situată la punctul de debut al acelui creştinism care, cu aproximație, începe abia în secolul al IV-lea, chiar această şcoală avea să şteargă tot ceea ce se mai putea găsi în sânul vechii inițieri, îndeosebi privitor la sălăşluirea lui Christos în persoana lui Iisus.

În această şcoală romană fusese stabilit următorul principiu: Tot ceea ce preda ca învățătură Ammonius Saccas, tot ceea ce preda Iamblichos nu trebuia să fie transmis posterității. Aşa cum s-a procedat pe scară mare întru distrugerea vechilor temple, în suprimarea vechilor altare, în distrugerea a tot ceea ce mai subzistase din vechiul păgânism, tot aşa s-a procedat cumva şi pe plan spiritual, încercându-se să se şteargă orice principiu care ducea la descoperirea lumii superioare. Şi, pentru a lua un exemplu, s-a înlocuit ceea ce încă mai ştiau Iamblichos şi Ammonius Saccas – şi anume că orice om poate să se dezvolte şi să ajungă să înțeleagă cum Christos a sălăşluit în corpul lui Iisus – cu dogma unicității naturii divine sau a două naturi coabitând în persoana lui Christos. Dogma trebuia să fie păstrată integral, iar investigarea, posibilitatea de investigare trebuia să fie îngropată definitiv. Transformarea vechilor căi de înțelepciune în dogmatică s-a petrecut în cadrul Romei antice. Şi s-a făcut tot ce s-a putut pentru distrugerea oricăror izvoare, a oricărei urme ce ar fi amintit de vechile cunoştințe, astfel încât de la personalități precum Ammonius Saccas sau Iamblichos nu au mai rămas decât numele. De la mulți alți învățători care au predat înțelepciunea în zonele meridionale ale Europei nu au mai rămas nici măcar numele. Aşa cum au fost distruse altarele, aşa cum au fost stârpite templele, rase din temelii, tot astfel a fost extirpată vechea înțelepciune, astfel încât la ora actuală oamenii nu mai pot avea nici măcar o umbră de bănuială despre existenla acelei înțelepciuni, care încă mai dăinuia în primele patru secole după Misteriul de la Golgota în regiunile din sudul Europei.

Dar vestea despre cele petrecute acolo a ajuns oricum şi la alţi oameni care se interesau de astfel de lucruri, care vedeau cum vechiul Imperiu roman se dezagrega în mod vertiginos şi cum creştinismul câştiga teren. Dar după ce tot ceea ce pregătise primirea glorioasă, aş spune, a Misteriului Golgotei a fost şters, unirea lui Christos cu Iisus nu a mai putut fi văzută altfel decât ca o dogmă, care apoi, prin concilii, a fost fixată într-un mod mai mult sau mai puţin abstract, potrivit spiritului latino-roman. Înţelepciunea vie a fost sufocată şi în locul ei a apărut abstracţiunea, care a acţionat mai departe ca înţelepciune revelată.

Istoria acestor fapte este ca şi stinsă, dar la acea vreme, în primele secole ale erei creştine, au existat mulţi oameni care spuneau: Da, există desigur iniţiaţi precum Iamblichos. Ei sunt cei care au vorbit despre adevăratul creştinism. Pentru ei Christosul este „Christos". Dar ce au făcut tot mai mult romanii? Romanii au redus creştinismul la ceea ce s-ar putea numi „galileenii". O perioadă de timp, la începutul secolelor al III-lea şi al IV-lea, acest termen era folosit pentru a exprima o mare greşeală, o mare confuzie. Pe măsură ce creştinismul era tot mai puţin înţeles, se vorbea din ce în ce mai mult despre galileeni; se ştiau tot mai puţine lucruri despre Christos şi se făcea tot mai mult caz de persoana omenească a „Galileeanului".

Din acest mediu spiritual a ieşit apoi *Iulian*, aşa numit Apostatul, care încă a mai apucat să-şi însuşească multe lucruri de la discipolii lui Iamblichos, care încă mai avea câteva noţiuni despre existenţa unui univers spiritual care coboară până în cele mai mici lucruri din natură. De la discipolii lui Iamblichos, Iulian Apostatul a mai auzit că forţele celor 360 de puteri cereşti, a celor 72 de puteri intermediare, puterile planetare, şi a celor 42 de puteri pământeşti acţionează până în cel mai mic animal, până în cea mai mică plantă. La acea epocă se mai înţelegeau încă astfel de lucruri, aşa cum minunat le exprimă o legendă care circula privitor la persoana lui Plotin şi care are un sens profund. Iată ce spune această legendă: Existau deja mulţi oameni care nu mai voiau să creadă că poţi fi inspirat de spiritul divin şi care spuneau că, dacă cineva afirmă că ştie ceva despre lumea divin-spirituală, acela este posedat de un demon. Plotin a fost şi el târât în faţa templului egiptean al lui Isis, unde trebuia să se decidă de ce demon era el posedat. Şi când preoţii egipteni, care mai aveau cunoştinţă despre aceste lucruri, au ajuns în faţa templului lui Isis pentru a-l supune pe Plotin la probă cu ajutorul tuturor practicilor de cult posibile în acele timpuri, ce să vedeţi, le-a apărut nu demonul, ci divinitatea însăşi! – La acea epocă mai exista deci cel puţin posibilitatea de a recunoaşte, de a verifica dacă cineva purta în sine pe Dumnezeul bun sau un demon.

Iulian Apostatul a putut încă să audă astfel de lucruri. Dar, pe de altă parte, în urechile lui mai răsunau cuvinte precum acelea aflate într-o scriere care circula în Imperiul roman în primele secole creştine şi care se voia a fi o predică a apostolului Petru [Nota 53], dar care era un fals. În această scriere se spunea: Priviţi elenii atei, fără de Dumnezeu. Ei văd în cea mai mică fiinţă a naturii un divin-spiritual. Este un păcat, voi nu trebuie să faceţi aşa ceva! Nu trebuie să vedeţi în natură, în animal, în plantă ceva divin-spiritual, nu trebuie să vă coborâţi la a crede că în mersul Soarelui sau al Lunii s-ar afla ceva divin. Iulian Apostatul auzea aceste fraze dintr-o parte şi din cealaltă. Şi el a prins o iubire profundă pentru elenism. El a devenit acea tragică personalitate care a voit să vorbească despre creştinism în sensul lui Iamblichos.

Este chiar imposibil să-ţi imaginezi ce s-ar fi întâmplat în Europa dacă ar fi biruit nu lumea romană, ci creştinismul lui Iulian Apostatul, dacă ar fi triumfat voinţa lui de a reconstrui centrele iniţiatice, astfel încât oamenii să investigheze singuri felul în care Christos a sălăşluit în Iisus şi care erau raporturile lui Christos cu zeii altor popoare. Iulian Apostatul nu voia să distrugă templele păgâne. El voia chiar să reconstruiască templul din Ierusalim, templul iudeilor. El voia să reconstruiască templele păgâne şi s-a interesat şi de cele ale creştinilor. Pe el îl interesa numai adevărul. El a fost împiedicat înainte de toate de către acele şcoli din Roma antică despre care v-am vorbit, care au vrut să şteargă vechiul principiu de iniţiere, şi au şi făcut acest lucru, şi care au vrut să pună în locul acestuia tradiţiile, care consemnau vechi înţelepciuni iniţiatice.

S-a ştiut să se facă în aşa fel, încât Iulian să fie atins la momentul potrivit de o lance persană. De atunci provine expresia care până acum n-a fost înţeleasă de nimeni, nici chiar de *Ibsen* [Nota 54], dar care poate fi înţeleasă din tradiţia acelei epoci: Din păcate a biruit nu Christos, ci Galileeanul! – Căci în momentul morţii sale, a agoniei sale, Iulian Apostatul vede profetic cum concepţia despre Christosul divin se va şterge treptat şi cum de aici încolo „Galileeanul", fiinţa umană descinzând din tribul galileean, va începe să fie venerată ca un zeu. Cu o imensă privire clarvăzătoare, în al treizecilea an de viaţă, Iulian Apsotatul a reuşit să prevadă întreaga evoluţie, care avea să se amplifice cu timpul, până spre încoace, în secolul al XIX-lea, când teologia l-a pierdut definitiv pe Christos în Iisus. El era apostat doar faţă de ceea ce era pe cale de a veni. Iulian Apostatul era de, fapt, un apostol faţă de ceea ce era – şi va trebui din nou să devină: o cuprindere în spirit a Misteriului de pe Golgota.

Straturile geologice mai noi le acoperă totdeauna pe cele vechi, astfel încât, dacă vrei să ajungi la cele vechi, trebuie mai întâi să le străbaţi pe cele mai recente. Este foarte greu de crezut cât de groase sunt straturile care s-au depus istoriceşte în cursul evoluţiei omenirii. Căci stratul care s-a depus începând cu secolul al IV-lea sub influenţa romană deasupra primelor concepţii despre Misteriul de pe Golgota este foarte gros. Dar trebuie să găsim din nou posibilitatea de a pătrunde prin aceste straturi cunoştinţele spirituale originare, pentru a regăsi şi filonul venerabil care, ca element spiritual, a fost măturat, la fel ca şi vechile altare păgâne.

Preoţii egipteni au mai constatat că Plotin nu purta în el un diavol, un demon, ci un zeu. În Occidentul european însă s-a constatat că el avea cu siguranţă în sine un demon. Urmăriţi lucrurile până la discursul lui Brentano *Ce fel de filosofi fac uneori epocă* şi veţi remarca următoarele: preoţii templelor egiptene au constatat că în Plotin, în filosoful din secolul al III-lea după Christos, trăia nu un demon, ci un zeu; Brentano a constatat că în el trăia nu un zeu, ci un demon.

Şi aceasta s-a întâmplat şi în secolul al XIX-lea: zeii au fost luaţi drept demoni şi demonii drept zei; nu s-a mai putut face distincţia în Univers între zei şi demoni. Acest lucru se perpetuează însă în haosul civilizaţiei noastre.

Da, aceste lucruri te pun deja pe gânduri, dacă le priveşti în mod obiectiv. Am vrut astăzi să vă dezvălui doar un capitol de istorie, să vi-l dezvălui cât se poate de obiectiv, căci, evident, lucrurile nu puteau fi altfel decât s-au desfăşurat pe plan istoric. Dar aşa cum a fost inevitabil ca oamenii să rămână un anumit timp în ignoranţă privitor la anumite lucruri, tot aşa trebuie să se întâmple şi fenomenul invers, adică oamenii să fie din nou iluminaţi, şi această iluminare să fie de asemenea acceptată în mod real.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a XII-a

Dornach, 21 iulie 1922

Ultimele conferinţe au fost consacrate în esenţă unei analize a modului în care trebuie să privim conştienţa epocii actuale. Ultima dată am încercat să urc până în perioadele mai vechi de timp şi să atrag atenţia asupra faptului că ceea ce trăieşte acum în suflete s-a pregătit de fapt în sânul civilizației occidentale de foarte mult timp. Astăzi, episodic, aş vrea să reliefez, pe baza unor exemple scoase nemijlocit din epoca actuală, unele lucruri susceptibile să vă facă atenţi că însăşi conştienţa generală a epocii noastre cere cu necesitate – o necesitate ce pur şi simplu este inerentă evoluţiei omenirii – plăsmuirea unei vieţi spirituale. Putem într-adevăr să spunem: Indiferent unde privim omul în civilizaţia actuală, în centru, în vest sau în est, în final ne devine clar, observând mai atent epoca în care trăim, că nicăieri nu se mai poate înainta fără intervenţia unui impuls spiritual.

Astăzi, în intenţia de a pregăti ceea ce urmează să spunem mâine şi poimâine, vom analiza ultimii cincizeci de ani din evoluţia spirituală a Europei Centrale, caraterizând într-un fel începutul şi sfârşitul acestei perioade. Voi descrie toate acestea simptomatic. O voi face caracterizând anumite trăsături ale începutului şi ale sfârşitului acestor ultimi cincizeci de ani.

Dacă mergem în urmă până la începutul anilor şaptezeci găsim tot felul de fenomene spirituale, care ne arată starea sufletului omenesc de atunci. Aş vrea să reliefez unele dintre aceste fenomene spirituale. Aveam atunci, să spunem, prin 1872, 1873, o epocă romanescă care a făcut senzaţie şi care este intim legată de tendinţele acestei perioade. Pentru oamenii mai tineri din timpul nostru aceste lucruri sunt, de fapt, uitate, dar opera romanescă despre care vorbesc a avut efectiv un astfel de impact încât acum cincizeci de ani a cuprins spiritele într-un mod extrem de incisiv. Am în vedere aici cartea lui *Paul Heyse*, *Copiii lumii* [Nota 55]. Paul Heyse, un nuvelist celebru la acea epocă, voia să descrie în romanul său o serie de personalităţi cu viaţa lor, acestea fiind străbătute la origini de o anumită religiozitate nedefinită, dar fiind în acelaşi timp detaşate de orice confesiune religioasă. Paul Heyse căuta deci să opună copiilor lui Dumnezeu, pe care, în termeni tradiţionali, el îi vede în toţi aceia care aveau o confesiune, pe copiii lumii, care nu aparţineau niciunei confesiuni, care, aşa cum se spunea pe atunci, erau fără confesiune dar aveau totuşi o anumită tendinţă de a sesiza, de a cuprinde religiosul. Intenția mea nu este atât de a vă vorbi despre romanul în sine, cât de a vă face atenţi la modul în care acest gen de operă, care prezintă deci oameni fără confesiune, a făcut impresie în acea epocă.

Eu l-am menţionat de mai multe ori în faţa dumneavoastră pe bătrânul meu prieten şi maestru, *Karl Julius Schröer* [Nota 56]. El avea particularitatea de a analiza fenomenele spirituale în funcţie de efectele lor în viaţa socială mai largă. Karl Julius Schröer a caracterizat efectul romanului lui Paul Heyse *Copiii lumii*, arătând ce lucru curios este când vezi cum acest roman, pe atunci, deci acum cincizeci de ani, trecea prin toate mâinile, interesa pe toată lumea, că prin acest roman oamenii ajungeau la ceva la care mai înainte nici nu se gândiseră, şi anume că ei se situau în afara unei confesiuni religioase pozitive şi de asemenea, că în căutarea lor religioasă, nu se opreau la o anumită confesiune religioasă. Şi Schröer făcea la acea dată extraordinara constatare că oamenii care până atunci participaseră regulat la cultul Bisericii lor, care urmaseră deci din obişnuinţă ritualurile vechi de cult, obiceiurile Bisericii lor, aceste persoane spuneau că această operă ar exprima, de fapt, convingerile lor cele mai intime. Şi Schröer continuă, spunând un lucru de fapt interesant, şi anume că, raportate la un astfel de fenomen, litigiile religioase par un anacronism, ceva care nu se mai potriveşte prezentului – adică anilor şaptezeci ai secolului trecut –, căci oamenii sunt deja mai avansaţi în modul lor de a gândi. Dar aşa cum v-am mai spus, deşi toate acestea sunt valabile, suntem forţaţi să spunem: Personajele descrise în această carte au pierdut orice legătură cu confesiunile existente, dar în ele subzistă o anumită înclinație de a căuta o formă de religiozitate. Numai că ele nu o puteau găsi. Ele trec prin lume aconfesional, adică nu găsesc o legătură cu o lume spirituală prin sentimentul religios.

Dacă trecem acum de la un astfel de fenomen, care a avut loc mai mult în viaţa beletristic-literară, şi privim ceea ce se petrece în sălile de conferințe, constatăm cum aproximativ în aceeaşi epocă un număr extraordinar de mare de persoane din cadrul ştiinţei avea aceeaşi convingere cu cea exprimată de *Du Bois-Reymond* în *Limitele cunoaşterii naturii*, la care am făcut referire. În această celebră conferinţă, ţinută în 1872, Du Bois-Reymond spune că o cunoaştere sigură este posibilă doar dacă analizezi fenomenele naturale exterioare prin experimentări şi observaţii şi dacă avansezi către un fel de gândire matematico-mecanică a edificiului cosmic, către un fel de mecanism atomistic al edificiului cosmic. După el, ştiinţa nu poate trece dincolo de această concepţie a lumii, tot restul trebuind să fie lăsat în seama credinţei. Dar dacă îi întrebi pe aceşti oameni care pe la începutul anilor şaptezeci vorbeau precum Du Bois-Reymond în conferinţa sa *Limitele cunoaşterii naturii*: Cum ar trebui deci să caute oamenii drumul în lumile spirituale şi printr-o viaţă religioasă? n-ai fi primit niciun răspuns. Ai fi auzit numai nişte fraze asemănătoare cu cele pe care le exprimau oamenii descrişi de Paul Heyse, ca neavând nicio confesiune, în *Copiii lumii*.

Însă trebuie spus că toţi cei care au luat parte la acea viaţă pe care o numim cultivată, care au asimilat câteva noţiuni din concepţia ştiinţifică, care au preluat câte ceva din alte concepţii şi care au trăit în acea perioadă, cu toţii se aflau, mai mult sau mai puţin, într-o anumită stare de spirit. Căci dacă ei au continuat să practice sau nu vechile lor confesiuni religioase, aceasta depindea în esenţă de vechile obişnuinţe de viaţă, de tot felul de prejudecăţi şi altele asemănătoare, şi nu de o afirmare riguroasă şi severă a ceea ce conştienţa epocii ar fi oferit, de fapt, sufletelor. În aceşti ultimi cincizeci de ani oamenii au trăit într-o stare nehotărâtă, ezitantă faţă de lumea spirituală. Dar această nehotărâre o regăsim şi în alte domenii. Cu câţiva ani înainte de apariţia lucrării lui Paul Heyse *Copiii lumii* şi a lucrării lui Du Bois-Reymond, *Limitele cunoaşterii naturii*, celebrul scriitor *Hermann Grimm* a publicat *Puteri invincibile* [Nota 57], care este tot un roman. În această carte sunt descrise ca puteri invincibile prejudecăţile de castă şi diferenţele de clasă care domină relaţiile dintre oameni în civilizaţia occidentală. În acest roman el pune în contrast într-un mod foarte interesant diferenţele de clasă şi de stare din cadrul societăţii occidentale cu ceea ce se petrecea în America, unde o anumită absenţă a obiceiurilor grevate istoriceşte, ca să le spunem aşa, a permis să se dezvolte o viaţă nouă, o viaţă care nu avusese de luptat în acelaşi fel cu diferenţele şi prejudecăţile de clasă. Și este interesant să vezi cum la

sfârşitul anilor şaizeci, adică tot acum aproape o jumătate de secol, Hermann Grimm schiţa un tablou al europeanului, care, în ciuda liberalismului său, a întregului său umanism, nu avea forţa să depăşească cu adevărat diferenţele de clasă. Pentru el acestea sunt puteri invincibile.

Dacă vrem să mergem mai departe şi să ne întrebăm: De ce aceste lucruri sunt pentru european puteri invincibile? – nu putem căpăta alt răspuns decât acesta: Tocmai pentru că gândirea, care la el a luat un anumit caracter pasiv, gândirea pe care v-am descris-o atunci când v-am vorbit, de pildă, de *Richard Wahle*, care se rezumă doar la „evenimente" şi nu vrea să urce până la factorii primordiali, care deci nu caută să cuprindă forţe ci numai fenomene, tocmai această gândire i-a dominat în mod covârşitor pe oameni în cursul ultimilor cincizeci de ani. Cu o astfel de gândire lipsită de forţă, care, de fapt, nu este decât o gândire în imagini – gânduri lipsite de vigoare –, cu o gândire de acest fel este pur şi simplu imposibil să depăşeşti ceea ce a generat în realitate aceste diferenţe de clasă şi prejudecăţi sociale. Pentru aceasta trebuie o gândire impregnată de realitate, o gândire pătrunsă de realitate. Şi această gândire impregnată de realitate, care odinioară a creat aceste diferenţe de clasă, care a creat, de fapt, întreaga realitate socială de odinioară, această gândire dinamică, contrar gândirii pur contemplative, a dispărut cu totul la oamenii civilizaţiei europene în cursul ultimilor cincizeci de ani. A dispărut din ştiinţă, din care cauză oamenii nu se mai sprijină decât pe observaţie şi experiment; a dispărut şi din viaţă, motiv pentru care ei continuă ceea ce, în virtutea vechilor obiceiuri, a rezultat din vechile prejudecăţi de clasă. Ei au luat obiceiul de a nu-şi mai pune întrebări cu privire la acest subiect. Căci dacă ar fi voit să îşi pună întrebări ar fi trebuit în mod evident să recurgă la o gândire activă. Şi când clasa proletarilor a început să ia în seamă diferenţele de clasă, diferenţele sociale, atunci această gândire lipsită de forţă, care nu mai conţine nimic dinamic în ea, a fost complet abolită. Atunci s-a spus: Aceste diferenţe de clasă nu decurg deloc din nişte forţe care s-ar afla în sânul gândirii omeneşti, ele provin numai din nişte forţe economice, fizice. S-a tras această concluzie simplistă.

Dumneavoastră aveţi aici ceea ce se afla la începuturile vieţii noastre spirituale moderne acum cincizeci de ani. Şi acum aş vrea să vă prezint o operă literară apărută recent, care este şi ea caracteristică pentru epoca noastră, şi anume *Omul-oglindă* de *Werfel* [Nota 58]. Aveţi în ea ceva care este rodul unor forţe ale epocii noastre, aşa cum *Copiii lumii* sau *Puteri invincibile* au fost produsul epocii de acum cincizeci de ani.

În faţa cărei situaţii se află astăzi oamenii, precum Werfel? Această gândire fără forţă şi fără vlagă a acţionat în timpul ultimelor decenii. S-a căutat ceva care să aibă o legătură cu religiosul, care să aibă o legătură cu lumea spirituală, dar nu s-a reuşit nimic. Natura omenească nu poate rămâne însă cantonată la nesfârşit într o viziune unilaterală asupra lucrurilor. O poate face timp de cincizeci de ani în evoluţia istorică a lumii, dar după aceea natura umană începe din nou să reacţioneze. Ea tinde într-un fel către ceva mai viguros – dacă ne rezumăm la ultimii cincizeci de ani – decât gândirea fără vlagă şi fără sevă de până acum. Or, multe opere contemporane stau mărturie pentru aspiraţia aceasta spre o cuprindere mai viguroasă a realităţii, însă *Omul-oglindă* a lui Werfel este deosebit de sugestivă în acest sens.

Omul-oglindă al lui Werfel te obligă să vorbeşti cam în aceşti termeni despre epoca prezentă: Oamenii au căutat destul timp într-un mod nedefinit, fără vlagă şi sevă, drumul către ceva care să-1 facă pe om un om adevărat şi complet. Acum se conturează un sentiment lăuntric confuz pentru drumurile bătute în aceşti ultimi cincizeci de ani şi care în realitate nu sunt drumuri, ci mai curând ganguri alunecoase pe care derapai continuu. Pe aceste ganguri alunecoase nu poţi ajunge nicăieri; trebuie să primeşti din nou ceva fier în sânge. Dintr-o astfel de tendinţă a epocii s-a născut aşa ceva precum *Omul-oglindă*. Să schiţăm în linii mari ce este prezentat în *Omul-oglindă*. Intenţia mea, descriindu-vă acest roman, nu este de a păcătui împotriva simţului artistic. Nu este vorba de fel de aşa ceva, dimpotrivă, veţi vedea imediat că, prin ceea ce vă voi spune, aspectul artistic nu este deloc afectat.

Vedem în această carte un om pe jumătate matur, dezgustat de viaţa exterioară pe care o poate duce astăzi. El spune adio acestei vieţi exterioare şi vrea să devină un om adevărat. El recunoaşte că în sânul vieţii obişnuite dusă astăzi, atât în civilizaţia asiatică cât şi în cea europeană sau americană, nu poţi deveni om cu adevărat. Te scoli dimineaţa, iei micul dejun şi faci doar ceea ce trebuie pentru ca să te menţii în ordinea socială existentă, iei masa la prânz sau îţi primeşti invitaţii şi vorbeşti de lucruri despre care poate nu ar trebui să vorbeşti şi care în final nu au alt scop decât să îţi mişte buzele, ca să nu rămână inactive; pleci să te plimbi cu invitaţii tăi, sau cine ştie ce se mai face astăzi. Într-o astfel de comunitate este imposibil să devii om – nu dau citate, ci doar fac o caracterizare. Aici este necesar, dacă vrei să devii om, să încerci să iei un alt drum. Şi atunci „eroul" nostru – pentru a folosi stilul estetic vechi – încearcă să devină om căutând să intre într-o mănăstire. Aici însă i se dă de înţeles că acest lucru este extrem de greu. Nu vreau să intru în detalii, ci numai să reliefez ceea ce mă interesează astăzi. I se dă deci de înţeles că acest lucru este foarte greu şi că înainte de orice trebuie să parcurgă trei trepte de cunoaştere. În prima treaptă va trebui să înţeleagă clar poziţia omului în raport cu lumea, în măsura în care această poziţie este determinată în Eul omenesc însuşi. Deci, ca primă treaptă de cunoaştere, această viaţă în Eu şi această dorinţă de a depăşi Eul. A doua perspectivă a lumii, după ce ai început într-un fel să te lepezi de Eul tău, ar consta în a nu mai privi lumea ca altădată, din punctul tău de vedere plin de prejudecăţi, când nu începuseşi să te lepezi de Eul tău. Iar a treia perspectivă ar fi aceea de a pătrunde cu adevărat în lume şi în realitatea ei, de a nu mai privi lumea aşa cum o face omul care trăieşte în Eul său. Iată ce îi era spus. Şi, în consecinţă, era avertizat să nu vrea prea impetuos această devenire-om. Este atenţionat foarte clar asupra dificultăţilor care există. Dar el nu renunţă.

Astfel, el este iniţiat în mod corespunzător. Iniţierea – mă limitez doar la aspectele esenţiale – consta în aceea că aspirantul era condus pentru perioada de noapte în singurătatea unei camere, unde doar un călugăr veghează asupra lui. Acolo, după ce s-a dăruit mai întâi gândurilor sale, el cade într-un somn scurt, din care crede că s-a trezit foarte repede. Şi atunci se găseşte în camera în care unul din pereţi are o oglindă. El se vede în această oglindă şi se miră de ce se vrea prin asta. Ceea ce se urmăreşte prin situarea în faţa oglinzii este ca după ce şi-a adunat gândurile şi după ce în prealabil a luat o hotărâre atât de fermă respectivul om, care se află în faţa propriei imagini în oglindă, să se vadă în alt mod. Se vrea deci să se atragă atenţia că abia acum omul începe să se vadă pe el însuşi. Imaginea reflectată pare să se asemene cu el, dar este totuşi puţin diferită. Şi în timp ce face ceea ce trebuie să facă după această experienţă atât de surprinzătoare, şi anume să lovească oglinda, el crede că s-a rănit; din oglindă îi iese în întâmpinare omul reflectat, adică acea parte din sine care, într-un anumit sens, este el însuşi şi totuşi nu este el însuşi.

Omul se află acum pe prima treaptă a cunoaşterii. El trebuie să se obişnuiască să meargă prin lume nu numai ca un om-Eu – totuşi fără conştienţa de Eu – ci merge prin lume însolit de ceea ce este el însuşi şi totuşi nu cu totul el însuşi, oglinda sa. Datorită faptului că este însolit de acest om-oglindă, care acum îl ispiteşte în toate acţiunile pe care le întreprinde în lumea exterioară, confruntarea cu fenomenele lumii, cu propriile sale fapte se produce în alt mod atunci când se află în faţa propriului său Eu.

Nu voi intra acum în detalii. Omul de care este vorba este în realitate culcat în pat, dar el trece prin tot ceea ce poate trece conform experienţelor lui de până atunci pe planul evenimentelor trăite şi al faptelor săvârşite în lumea exterioară, care nu sunt totdeauna foarte frumoase. Dar felul în care cineva descrie aşa ceva depinde desigur de gustul persoanei respective. Din modul în care autorul descrie lucrurile putem vedea ce gândeşte el în acest caz. Oamenii traversează şi ei evenimentele după gustul lor. Suntem deci conduşi prin evenimentele vieţii. Aşa cum în *Faust* Mefisto are ceva dintr-un stimul, dintr-un ferment, tot astfel acest om-oglindă joacă totdeauna rolul de forţă motrice fiinţială, iar omul este condus, este adus, din întâmplare în întâmplare, în situaţia de a face în anumite cazuri rău. Totul îi apare într-o lumină nouă, fiindcă el a privit în oglindă şi s-a văzut pe sine însuşi. El vede acum tot felul de lucruri care se întâmplă în lume. Câteodată le vede aşa cum îi apar când este în postura de om-Eu, altă dată aşa cum îi apar după ce îşi poate reactualiza imaginea sa în

oglindă. În continuare, el se implică, se familiarizează tot mai mult cu fenomenele lumii. Prin aceasta el se detaşează tot mai mult de Eul său. Omul-oglindă, care la început era mai curând firav, devine din ce în ce mai gras. Este un fenomen paralel-polar, care, desigur, nu este descris într-un mod neinteresant. Şi astfel, acest om trece prin lume, trăind într-un alt mod, acum, după ce şi-a văzut propiul Eu, ceea ce ar fi putut să trăiască altădată. În cele din urmă el s-a încurcat, s-a amestecat atât de mult cu evenimentele lumii încât trebuie să devină propriul său judecător, se condamnă singur la moarte, fapt de asemenea caracteristic. El găseşte că, de fapt, nu poate trăi în sânul lumii.

Când a venit la mănăstire exista în el ideea că nu se poate trăi în sânul societăţii actuale dacă vrei să devii om. Lucrurile au avansat până într-acolo încât acum el a ajuns să fie propriul său judecător, să se condamne singur la moarte. Și apoi se trezeşte. Se trezeşte oarecum la momentul execuţiei propriei sale condamnări la moarte. Este în aceeaşi cameră ca la început. Acum îşi întoarce din nou privirea către oglindă. Dar privind într-acolo remarcă, de pildă, că oglinda nu reflectă o procesiune de călugări care trece prin faţă. Înainte, când privea în oglindă, se reflecta doar pe sine şi ceea ce se afla în faţa oglinzii. Dar acum prin faţa oglinzii trece o procesiune de călugări, şi ea nu se reflectă. Atunci înţelege că nu se află în faţa unei oglinzi, ci că aceasta s-a transformat în fereastră. El priveşte prin fereastră şi contemplă lumea largă de afară, vede acolo peisajul. A dobândit a treia perspectivă. Aşadar, acum el vede lumea, după ce la început a văzut doar ceea ce îi oferise oglinda. Acum, după ce îl are alături pe omul-oglindă, vede într-un alt mod ceea ce văzuse mai înainte. Acum el vede oarecum prin suprafaţa lucrurilor – aşa ni se descrie aceasta –, vede dincolo, în domeniul realităţii. Se indică, desigur, că acum el vede şi în lumea realității spirituale.

Avem deci în faţa noastră o trilogie: primul act este oglinda, al treilea act este, să-i spunem, fereastra. Oglinda a devenit fereastră. Acestea sunt cele două concepţii despre lume opuse polar una celeilalte. Mai întâi fiecare vede în celălalt propria sa reflectare, vede în celălalt doar ceea ce a purtat deja el însuşi în sine, vede unde anume este prizonierul Eului său, vede deci peste tot în aproapele său, sau în orice lucru contemplat în natură, doar propria sa reflectare. La sfârşit, după ce a străpuns oglinda, el nu mai vede oglinda, ci vede prin suprafaţa lucrurilor, vede în spiritual. Şi între cele două acte avem situaţia în care acestea două se întrepătrund una în cealaltă:

1. Oglinda
2. Una în cealaltă
3. Fereastra

Aş vrea acum să reliefez două lucruri caracteristice în această dramă. Primul: Vedem că există dorul, nerăbdarea de a prezenta un om în aspiraţia lui de a stabili o anumită legătură religioasă cu o altă lume. Oricum, poţi ierta acestei prime părți, cea a oglinzii, faptul de a fi scurtă, fiindcă este foarte interesant să vezi cum aici omul se familiarizează într-atât cu contemplarea propriului său Eu, încât acest Eu i se obiectivează, ajungând să îl însoțească prin evenimentele vieţii. Partea centrală este foarte detaliată şi are descrise foarte multe evenimente. Pentru a o putea găsi cu adevărat atrăgătoare trebuie să ai gustul, plăcerea, uneori chiar prostul gust pentru aşa ceva. Dar, aşa cum am mai spus deja, fiecare trebuie s-o facă după gustul său. În orice caz, această parte, în care sunt examinate experienţele trăite în lume, este foarte lungă. A treia parte este însă foarte scurtă, iar ceea ce este văzut acolo afară, când se priveşte prin fereastră, este de fapt doar sugerat în mod simbolic; de altminteri nu se contemplă nimic în mod real. Această a treia parte este extrem de scurtă. Aceasta este una dintre particularităţile pe care aş vrea să le reliefez. Cealaltă particularitate este că trebuie recunoscut că aici s-a depus o muncă importantă în a insufla forţă şi sevă gândirii. Se vede însă şi că omul modern, unul dintre ei fiind chiar Werfel, nu este iniţial câtuşi de puţin capabil de aşa ceva. Din ce motiv? Ei bine, este ceva foarte curios. Când am terminat de citit această dramă – şi am citit-o cu cel mai mare interes, trebuie s-o spun aici, pentru că ea îmi apare deosebit de importantă ca simptom pentru viaţa noastră spirituală actuală, reprezentată prin diferite personalităţi – mi-am spus aşa: Mersul este acesta: 1. oglinda; 2. una în cealtă; 3. fereastra. Dar s-ar putea citi la fel de bine de la sfârşit la început. Ar trebui, firește, să rescriem drama, dar se poate citi totul şi de la sfârşit la început. De ce aşa? Pentru că este întru totul posibil să înțelegi faptele în aşa fel încât să îţi spui: Lucrurile îi apar omului în funcţie de modul în care el se plasează în raport cu lumea. El nu se diferențiază absolut deloc de lucruri. El nu este trezit la conştiența sa de Eu. El stă în fața ferestrei, priveşte afară în lume. Am putea spune acum că bătrânul călugăr, la care a venit şi căruia îi spune că nu mai suportă ca tot ce vede acolo prin fereastră să fie mereu înăuntru, că el ar vrea să se găsească pe sine, am putea deci spune că bătrânul călugăr îi răspunde: Da, tu trebuie să treci prin trei contemplări. Prima contemplare, prima viziune ne dă lumea, fără ca noi să ne găsim în ea Eul nostru. Noi ne pierdem pe noi la contactul cu lumea. A doua viziune ne permite să câştigăm puțin din Eul nostru; şi aici, treptat, ne vin în întâmpinare din lume o mulțime de entități. Lumea se animă, se pătrunde de spirit. Înainte noi am văzut-o lipsită de spirit, acum ea se impregnează de spirit. De peste tot, din orice ființă, din orice plantă, animal, nor etc., ne întâmpină ceva spiritual. În această a doua parte ne vin în întâmpinare o mulțime de entități spirituale. În a treia parte ne trezim. Ajungem în fața ferestrei, privim afară. Noi vedem însă totul cu alți ochi, căci acum începem în sfârşit să vedem lumea reală. Fereastra s-a transformat într-o oglindă, omul a ajuns la el însuşi. El unifică toate aceste ființe-oglinzi, ființe reflectate, care îl întâmpină aici în lume sub formă de plante, animale, nori; ele sunt în Eul său unic, singular, devenit pentru el cosmic. Şi abia acum, recunoscându-se pe sine, el vede într-adevăr Cosmosul.

Tot acest ansamblu ar putea fi scris şi invers, de la coadă la cap, mai întâi ultima parte a trilogiei, apoi partea de mijloc şi apoi partea cu care s-a început. Acest lucru este extrem de interesant, căci tocmai prin aceasta este atât de caracteristică aceast dramă pentru epoca actuală. Care este deci particularitatea intelectualismului?

Da, particularitatea intelectualismului este că poți începe cu gândurile de oriunde şi poți sfârşi cu ele oriunde, poți afirma un lucru şi poți afirma contrarul său – am subliniat adesea acest fapt. Prin gândire poți demostra orice. Intelectualismul, care nu este nimic altceva decât un sistem de gânduri fără forță şi sevă, permite să începi de oriunde, să ajungi până la un anumit punct, apoi te opreşti. Dar poți şi să începi şi de la acest din urmă punct şi să mergi în cealaltă parte.

Astăzi, deja, este posibil să fii un om foarte inteligent şi totuşi cel mai cras materialist, căci materialismul se poate demonstra foarte bine intelectualist şi, dacă eşti un intelectual pur, se poate întâmpla cam ceea ce s-a petrecut după Congresul antroposofic de la Viena, la sfârşitul unei reuniuni; se poate duce lupta împotriva spiritului în mod pur intelectual pornindu-se de la punctul de vedere al monismului actual. Poți să demonstrezi foarte bine că materialismul are dreptate. Dar poți la fel de bine să vrei să fii spiritualist şi să demonstrezi asta la fel de uşor. Atât timp cât trăieşti numai în intelect, toate aceste lucruri se pot perfect de bine demonstra, iar aceste discuții intelectualiste au aparența de a avea o prodigioasă forță de demonstrație.

Aşa stau lucrurile la ora actuală. Oamenii nici nu bănuiesc că închizându-se în coconul spiritualismului, al materialismului, al realismului, al idealismului, ei se îmbracă în plasa spiritului intelectualist. Ei simt în mod îndreptățit: lucrul ăsta se poate demonstra în mod riguros. Acestea sunt creația intelectualismului. Dar tocmai pentru că este în prinicpiu corect să spui că lucrurile pot fi demonstrate este atât de dezolant să fii nevoit să analizezi astăzi cu seriozitate un fapt din realitate şi să angajezi apoi „discuții libere”. Acolo unul spune una, altul spune alta, iar al treilea alta. În final, dacă ai cât de puțină luciditate, poți să spui: Toți au dreptate. Şi, firește, toți au la fel de puțin dreptate. Toată această vorbire ar putea avea, în principiu, cel mult scopul ca unul sau altul să vadă enorma înşelătorie a sinelui propriu, care constă în a trăi în intelectualism, căci cu intelectualismul poți demonstra foarte simplu orice. Pentru a face aceasta este destul să te fi familiarizat un timp cu o direcție sau cu un curent oarecare, cu o sectă, un partid sau orice altceva, şi atunci poți spune cu toată îndreptățirea: Da, dar este

foarte clar; celălalt, care afirmă contrarul, este totuşi un măgar. Desigur, dar şi celălalt poate la fel de bine demonstra că primul este un măgar, iar afirmaţia sa este corectă. Astăzi, dat fiind configuraţia pe care a luat-o viaţa intelectuală a spiritului, toate acestea sunt posibile, faptul este o evidenţă astăzi. Şi tot astfel este o evidenţă că poţi să scrii o piesă de acest gen, fără să fi ajuns la o reală cunoaştere spirituală. Ceea ce dovedeşte că Werfel nu ajunge aici este faptul că prin fereastră nu se vede nimic important; cunoaşterea spirituală ar începe într-adevăr doar dacă prin fereastră s-ar vedea ceva important. Dacă însă se descriu simplu trei trepte şi după aceea, după ce se descrie cum omul este trezit şi priveşte afară, nu se spune ce vede acel om, dacă deci se fac atâtea concesii conştienţei obişnuite, încât poţi să scrii o astfel de carte precum *Omul-oglindă* şi, în schimb, faţă de ceva raţional precum ***Ştiinţa ocultă*** sau ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** sau alte lucruri asemănătoare poţi să spui: Dacă ai accepta aşa ceva înseamnă să nu fii în toate minţile, când deci nu poţi să spui nimic mai mult decât: Da, omul respectiv a ajuns la fereastră, dar eu mă păzesc să văd ceea ce se poate vedea atunci când privesc afară prin fereastră, atunci eşti încă departe de a pătrunde în adevărata viaţă spirituală, ai rămas ancorat cu totul în materialism.

Iată de ce mi-am permis să vorbesc astfel. Fireşte, faţă de o operă de artă n-ai avea dreptul să faci o critică filosofică. Dar eu nu am făcut o critică filosofică; ceea ce am spus este la fel de bine o concepţie artistică. Fiindcă ţi se poate întâmpla să citeşti o trilogie, să o citeşti cu cel mai mare interes. Apoi, după ce ai sfârşit, vezi că dintr-odată te găseşti cu capul în jos! – Este un sentiment incomod şi, pentru a reveni pe picioarele tale, ar trebui să poţi rescrie toată povestea de la coadă la cap. Ar dura poate mult până, în fine, să reuşeşti să vii din nou pe picioarele tale. Da, s-a ajuns ca şi pe plan artistic să fii tras pe sfoară, atunci când observi: Acolo, înăuntru, nu este decât roata intelectualismului care se învârte, în timp ce o operă de artă trebuie de fapt să facă o impresie frumoasă. Ea nu poate fi inversată. Încercaţi să inversaţi *Faustul* lui Goethe, să-l scrieţi de la sfârşit către început. Nu veţi reuşi! O operă de artă nu poate fi inversată. Piesa de adineaori o puteţi inversa pentru că în ea predomină intelectualismul, pentru că nu s-a pătruns până la o contemplare reală. Intelectualismul a dobândit, ce-i drept, un sentiment confuz şi inconştient că în gânduri trebuie să existe sevă şi forţă, dar în realitate nu găsim înăuntru nici sevă, nici forţă, nu găsim nimic. Nu există în ele decât o schemă, o imitaţie a unei vieţi interioare reale. Iar din ceea ce este realmente plin de spirit, din ce este realmente extrem de important pentru ceea ce epoca noastră poate să dea la iveală din ea însăşi, tocmai din aceasta vedem încotro trebuie să ducă drumul.

De cincizeci de ani, ce-i drept, oamenii au sentimentul că trebuie să ne îndreptăm către ceva spiritual; ei ar dori însă să evite drumul adevărat. De aceea ei preiau din tot felul de tradiţii vechi lucruri precum calea tripartită şi altele asemănătoare. Dar caracteristic este totuşi că astăzi se preia această idee a drumului triarticulat; o puteţi găsi în tot felul de hârţoage care descriu vechi drumuri de clarvedere atavică.

Atât timp cât se refuză a se accepta ceea ce se vede atunci când priveşti prin fereastră, această istorie despre „oglindă", despre „una în cealaltă" şi despre „prin fereastră" îşi poate afla uşor locul în viaţa spirituală. Ea este uşor de descris, dacă ai doar nişte noţiuni generale despre acestea. Dar dacă rămâi la atât nu poţi ieşi din intelectualismul care, cu o putere de seducţie enormă, îi ţine captivi pe oamenii din epoca noastră.

Am reliefat sub formele cele mai variate acest element intelectualist prezent în epoca noastră. Am arătat şi cum în Societatea teosofică, în orice ramură ai fi intrat, găseai desfăşurate tot felul de scheme mari, cu rase, runde, sisteme cosmice întregi şi nu mai ştiu ce, totul construit în forme intelectualiste minunate. Totul în mod intelectualist! Tot aşa, când era vorba să caracterizezi structura omului, aveai în faţă o schemă: omul fizic: materie fizică densă; corp eteric: materie mai subtilă; corp astral: materie şi mai subtilă; Kama Manas: şi mai subtilă; Manas: şi mai subtilă, din ce în ce mai subtilă. Da, dar toate concepute printr-o pură intelectualitate! Această subtilizare nu mai lua sfârşit! Totul nu este însă decât un joc intelectual. Aşa cum poţi să învârţi la nesfârşit o roată, poţi, dacă rămâi la nivel pur intelectualist, să faci materia să devină din ce în ce mai subtilă. Am avut astfel o teosofie intelectualistă, şi tot aşa avem aici o operă literară intelectualistă, care pătrunde chiar în mistică şi este admirată cu siguranţă de mulţi dintre contemporani, şi poate chiar pe bună dreptate, fiindcă prin aceste opere de ficţiune se vede în orice caz tendinţa epocii noastre de a merge către ceva spiritual.

Dar judecata mea nu este una neartistică. Totuşi acest om-oglindă de care este vorba, care îl însoţeşte pe erou în toată evoluţia sa, este totuşi altceva decât Mefisto în raport cu Faust. În *Faust* este viaţă. Ştiţi, am arătat odată acest lucru, cum la urma urmei Mefisto nu este decât cealaltă latură a lui Faust, ca şi Wagner. „Te-asemeni spiritului pe care-l înţelegi, nu mie" [Nota 59]. Tu te asemeni cu Wagner, te asemeni cu Mefisto şi aşa mai departe. Dar acolo este viaţă. Când însă ţi se spune că Sinele îţi apare în oglindă, că mai întâi este lihnit, slab şi apoi devine tot mai gras, în timp ce omul în sine se îndepărtează tot mai mult de viaţă, aceasta nu este încă viaţă.

Pe scurt, neviul, cu alte cuvinte abstractul, iată ce domneşte în această operă de la început până la sfârşit. Abstractul poţi întotdeauna să-l inversezi. Iar când din punct de vedere artistic nu simţi nicăieri o perspectivă intensă şi plină de sevă, ci mai curând scheme de gânduri umflate în nişte imagini, ai sentimentul a ceva neartistic. Şi este curios să vezi că la ora actuală se ia adesea apărarea acestui gen de opere, spunându-se despre antroposofie: În antroposofie nu se urmăresc decât ideile, şi asta este ceva neartistic. Da, dar în antroposofie se caută o perspectivă, o viziune a lucrurilor, numai că pentru această viziune trebuie să fii realmente pregătit. Trebuie să priveşti printr-o fereastră şi să vezi ceva. În această operă însă se numeşte artistic ceva care nu a ieşit bine din ou, care tocmai se pregăteşte să iasă din ou, dar care se mulţumeşte să rămână în ou. Ştiţi desigur ce vreau să spun prin aceea că găina nu iese cu adevărat din ou pentru a se obişnui cu lumea. Este ca şi cum un om ar vrea să pornească pe un drum al cunoaşterii, vrând însă să evite lumea spirituală în deplina ei concreteţe şi realitate. Nu mai spun cum îi merge oului când puiul nu iese cum trebuie din cochilia sa! La fel însă se întâmplă, nu-i aşa, cu aceste produse ale spiritului ce nu ajung să iasă cu adevărat din ou.

Prin aceasta nu vreau să contest deloc valoarea acestor lucruri. De fapt, în spiritul prezentului, eu văd în acest om-oglindă ceva de primă importanţă. Dar dintr-un punct de vedere superior acesta trebuie caracterizat şi plasat în contextul vieţii spirituale, al întregii vieţi culturale contemporane, exact aşa cum am încercat eu să o fac într-un mod schematic.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

CONFERINŢA a XIII-a

Dornach, 21 iulie 1922

Aş vrea să inserez astăzi în consideraţiile noastre un studiu puţin mai aprofundat al viziunii cosmice. Noi, ca oameni, trebuie să fim perfect conştienţi de faptul că în timpul care se scurge între naştere şi moarte stăm pe Pământ şi că tot ceea ce, în sens mai restrâns sau mai lag, face o impresie asupra simţurilor noastre este privit totuşi de către noi, cu ajutorul simţurilor şi al intelectului nostru, numai din unghiul şederii noastre pe Pământ. Deseori noi devenim conştienţi de cât de mult suntem legaţi cu corporalitatea noastră fizică exterioară de acest popas pământesc. Astăzi, la şcoală, se învaţă deja că omul nu poate trăi decât dacă inspiră aerul care îl înconjoară şi care constă dintr-un anumit amestec de oxigen şi azot. În aspectele sale vitale, omul este total dependent de acest aer. Este destul să ne imaginăm cât de diferită ar fi viaţa noastră fizică dacă, de exemplu, aerul care ne înconjoară ar conţine mai mult oxigen decît este cazul în realitate.

Să presupunem că ar fi mai mult oxigen în amestecul de aer; atunci am trăi mai repede, adică am avea o durată de viaţă, calculată în ani, mult mai scurtă pe Pământ. Timpul ar fi într-un fel contractat şi durata de viaţă ar fi şi ea mai scurtă. Asta nu ar fi decât o descriere sumară. Ne putem reprezenta că dacă oricare lucru care există în jurul nostru şi exercită o influenţă asupra noastră s-ar modifica puţin tot organismul nostru omenesc ar fi altfel. O astfel de cugetare este amintită şi astăzi frecvent. Oamenii au conştienţa dependenţei lor fizice de mediul înconjurător. Numai că ei sunt astăzi cel mult în mod abstract conştienţi că au şi o natură sufletesc-spirituală, iar despre această natură spiritual-sufletească ei nu-şi fac de regulă niciodată reprezentări la fel de precise precum cele pe care le au despre natura fizic-corporală. Fizic-corporalul organizării noastre se cunoaşte cu o atât de mare precizie încât s-ar putea spune cum ar acţiona asupra unui om un conţinut de aer mai bogat în oxigen. În ce priveşte natura spiritual-sufletească, ei nu-şi pun prea multe întrebări, întrebări care s-ar putea formula oarecum astfel: Dacă această natură spiritual-sufletească ar fi puţin diferită de ceea ce este, ar mai putea ea să existe atunci pe Pământ între naştere şi moarte?

Într-adevăr, aşa cum corpul nostru fizic este adaptat la cantitatea de oxigen conţinută în aer, aşa cum multe alte lucruri din corpul nostru sunt adaptate la condiţiile din imediata apropiere a suprafeţei Pământului, tot astfel şi spiritual-sufletescul nostru este perfect adaptat între naştere şi moarte la ceea ce există chiar la suprafaţa Pământului. Și dacă suntem deplin conştienţi de acest lucru, atunci putem spune: Aşa cum omul nu ar putea, trupeşte, ca fiinţă pământească, să trăiască în mediul pământesc fie şi numai la câteva mile de la suprafaţa Pământului, tot astfel şi sufletul uman, aşa cum trăieşte el în mediul pământesc cu gândirea, simţirea şi voinţa sa, nu ar putea trăi în alte condiţii decât cele pământeşti. În altă parte, într-o altă situaţie în raport cu Pământul, el ar trebui în mod necesar să fie altfel organizat şi ca natură sufletesc-spirituală. Aşa cum corpul omenesc, dacă ar fi la distanţă de mile de suprafaţa Pământului, nu ar mai avea plămânii la fel structuraţi cum îi sunt astăzi, tot astfel sufletul omului, cu gândirea, simţirea şi voinţa pe care le dezvoltă în viaţa pe Pământ, n-ar putea face nimic în alte condiţii decât cele pământeşti.

Despre aceste lucruri nu ne-am putea face o reprezentare clară, dacă n-ar fi fost posibil ca acei oameni care sunt în căutarea unei dezvoltări sufleteşti interioare să ajungă totuşi la alte vieţuiri sufleteşti decât cele pe care le avem cu gândirea, simţirea şi voinţa obişnuite. Ştiţi cu toţii, din ceea ce este descris în cartea mea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***, că se poate ajunge la astfel de stări, la astfel de dispoziţii sufleteşti, că se poate ajunge la un cu totul alt conţinut sufletesc. Se poate ajunge la un conţinut sufletesc care dispune nu numai de gândirea obişnuită, ci şi de imaginaţie, care deci în loc să trăiască în gânduri trăieşte în imagini. Se poate ajunge apoi să ai inspiraţie. Aşadar, aşa cum plămânii noştri inspiră aerul, aerul fizic, tot astfel noi putem inspira într-un fel spiritual-sufletescul, substanţa elementului spiritual-sufletesc răspândită în Univers. Şi aşa cum plămânii îşi trag viaţa lor din oxigenul pe care îl inspiră, aşa cum întregul corp omenesc îşi datorează viaţa acestui oxigen, tot astfel şi sufletul omenesc îşi datorează viaţa inspiraţiilor pe care le efectuează atunci când dobândeşte o astfel de cunoaştere superioară. Şi tot aşa este cu treapta următoare de cunoaştere, intuiţia.

Aici, aşadar, sufletul se înalţă la un cu totul alt conţinut interior. El trăieşte aici ceva cu totul diferit. Această altă vieţuire, după cum ştiţi, este legată însă de ceea ce se poate numi o ieşire sufletească în afara corpului fizic. Când ne ridicăm la imaginaţie, inspiraţie şi intuiţie, nu ne mai simţim la fel de mult în corpul nostru fizic cum ne simţim atunci când suntem în viaţa obişnuită. Cu natura noastră spiritual-sufletească se petrece atunci ceva asemănător cu ceea ce s-ar petrece dacă plămânul ar fi transformat într-un organ care în loc să inspire aer ar inspira lumină. El ar putea atunci, fără îndoială, să trăiască împreună cu organismul omului, de care aparţine şi plămânul, la câteva mile în afara mediului pământesc. Or, acest lucru, iniţial, nu este posibil pe plan fizic, cel puţin pentru omul ca atare, însă pentru spiritual-sufletescul din noi este posibil, dacă ieşim din trupul nostru fizic şi vieţuim în sufletul nostru imaginaţia, inspiraţia şi intuiţia, dacă părăsim efectiv şi punctul de vedere pământesc, dacă ajungem deja la acel punct de vedere pe care îl aveam înainte de a coborî într-un corp fizic. Prin faptul că ne ridicăm la imaginaţie, inspiraţie şi intuiţie trecem efectiv de la o viziune pământească a lumii la o viziune cosmică a lumii. Noi, pur şi simplu, nu mai suntem pe Pământ, ci privim pământescul dintr-o altă perspectivă.

Acest lucru nu are o foarte mare importanţă când este vorba să privim sufletele omeneşti. Are însă o foarte mare importanţă când este vorba să cunoaştem spiritualul din Cosmosul însuşi. Vă voi face o schemă explicativă. Închipuiţi-vă Pământul, omul pe Pământ. În mediul înconjurător pământesc omul vede elementele.

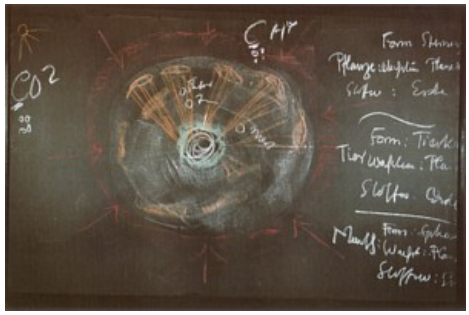

Planşa 23

[măreşte imaginea]

Le putem numi solidul, lichidul şi aericul. El percepe focul, caldul. Apoi încetează ceea ce ţine direct de suprafaţa Pământului. Odată cu perceperea focului, a căldurii, omul se înalţă deja la percepţia periferiei Pământului. El intră în luminos, în ceea ce numim eterul luminii. Faptul că noi, prin privirea, prin vederea noastră putem percepe eterul luminii este o particularitate deosebită a noastră. Când însă în om apare percepţia imaginativă, el nu se simte stând aici pe Pământ şi lăsând cumva privirea să cutreiere afară, în eterul luminii, ci simte ca şi când de fapt ar percepe, ca şi când ar privi totul din exterior (vezi desenul mai jos, roşu).

Se poate descrie destul de precis cum se produce ceea ce tocmai analizez aici. Când vă aflați într-un loc de pe Pământ şi lăsaţi privirea să rătăcească liber în Cosmos, peste tot, dumneavoastră, ziua, vă adânciţi privirea în lumină. Noaptea priviţi cerul înstelat. Vă slujiți, dacă pot spune aşa, de puterea de percepere a ochiului dumneavoastră. Dar forța voinței şi ea se slujeşte, se mişcă, cu ajutorul puterii de percepere a ochiului dumneavostră. De fapt, pe Pământ, când priviți, în continuare utilizați forța de voință numai pentru reglarea, pentru acomodarea ochiului. Când ajungeți la cunoaşterea imaginativă, această forță de voință se dezvoltă tot mai mult, chiar şi pentru celelalte simțuri. Simțiți cum prin ochii dumneavoastră, ca să spun aşa, ieşiți în spațiu şi ajungeți puțin câte puțin să priviți Cosmosul din exterior.

Planşa 23

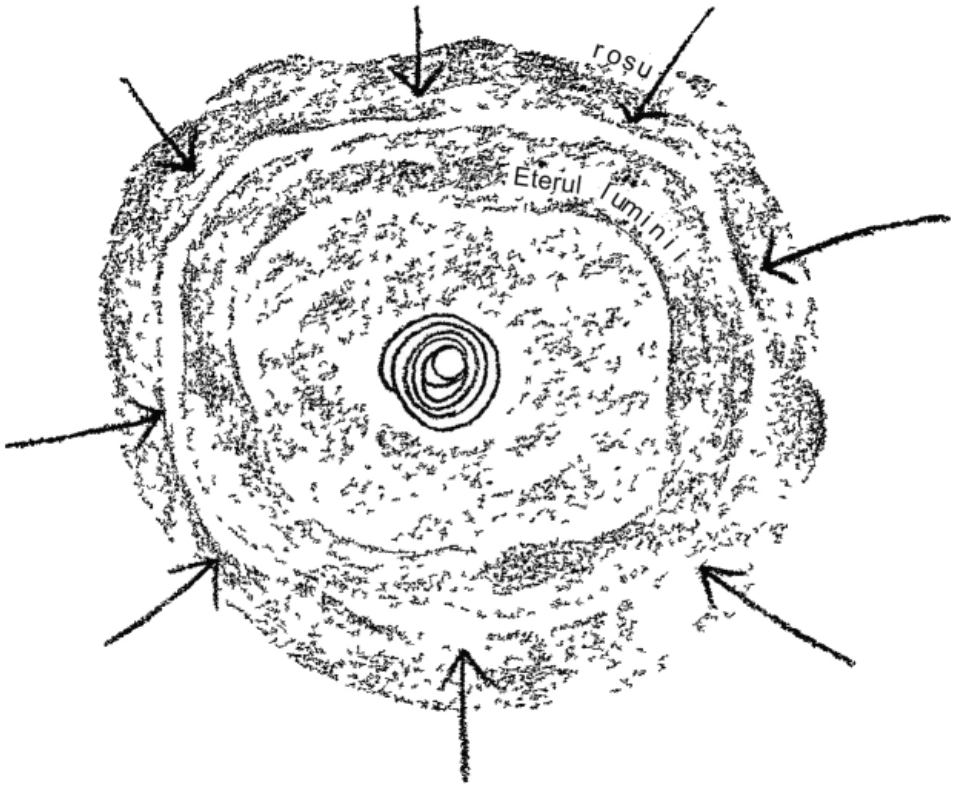

Din ceea ce v-am descris aici nu trebuie să credeți că ochiul dumneavoastră devine imens de mare, că în final ajunge atât de mare încât ajungeți să priviți Cosmosul din exterior aşa cum îl priviți acum din interior. În mod precis, nu prin puterea de percepție dobândiţi acest lucru, ci prin faptul că voința devine clarvăzătoare. Este vorba aici de o trăire în voința în expansiune, o voință însă în interiorul căreia vă aflați chiar dumneavostră înşivă. În acest caz priviți şi stelele din exterior, după cum omul care se află ca suflet în lumea spirituală priveşte stelele tot din exterior, de acolo de unde nu mai există stele; priviți nu din domeniul eteric, ci din domeniul astral, de acolo de unde se poate spune că încă mai există spațiu şi la fel de bine se poate spune că nu mai există spațiu. Nu mai are sens să vorbim despre ceea ce tocmai am indicat ca şi cum acesta ar mai fi încă spațiu. Vieţuieşti însă sentimentul că spațiul însuşi se află în interiorul tău. După aceea dumneavoastră nu mai vedeţi nicio stea. Știți că priviți stelele, dar nu vedeți nicio stea, ci vedeți imagini. Dintr-odată vă devine clar de ce în timpurile vechi, când oamenii au reprezentat sferele, ei nu au zugrăvit doar nişte stele, ci imagini.

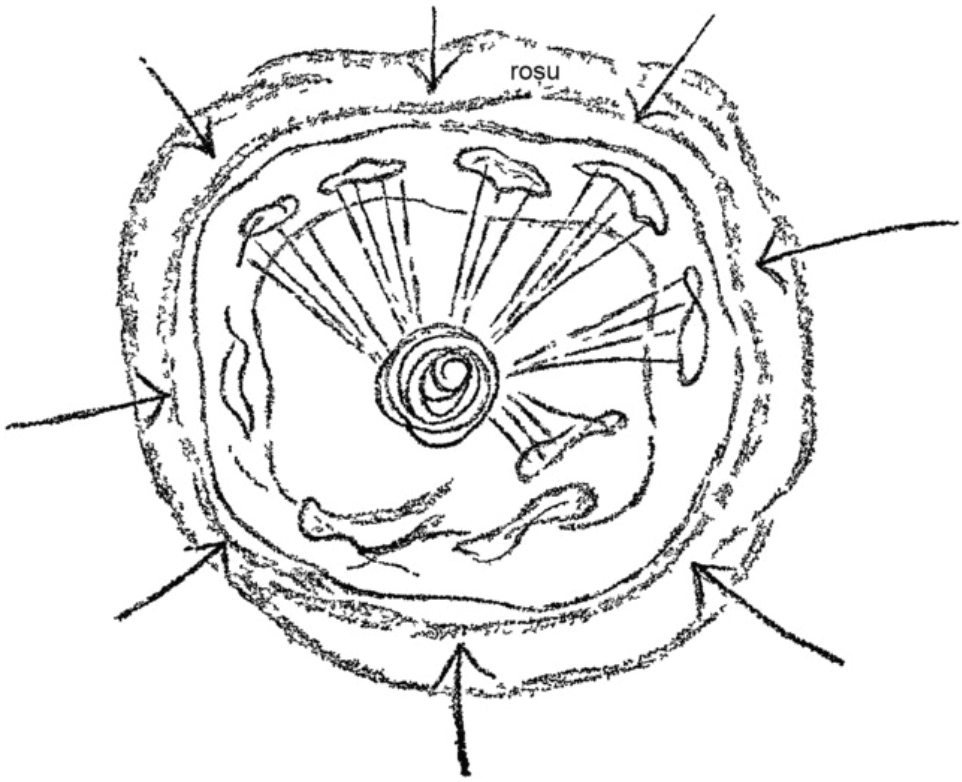

Închipuiți-vă acum că vedeți cu privirea prin aceste imagini. Atunci veți observa: din toate aceste imagini radiază forţe către Pământ, numai că aceste forțe converg. Când de aici, de pe Pământ, priviţi o stea care străluceşte, aveţi sentimentul că razele ei diverg. Când priviţi aceasta din exterior aveţi sentimentul că razele, efectele luminoase care emană de la imagini – nu sunt numai efecte de lumină ci şi de forţă – sunt convergente. Aceste efecte ale forţelor ajung până la Pământ. Și ce fac ele acolo? Ei bine, vedeţi dumneavoastră, ele creează, de exemplu, forma plantelor. Iar cel care priveşte imaginativ spune: Crinul este o formă de plantă de pe Pământ care în această formă, în această configuraţie, a fost creată dinspre cutare constelaţie, o altă formă, forma de lalea, a fost creată dinspre un alt grup de stele.

Şi vedeţi astfel că ceea ce există pe Pământ ca pătură vegetală (vezi desenul mai jos, verde) a fost ca şi pictat, pictat în mod real, dinspre firmament. Este un fapt cert că forma corpului plantelor este determinată, este creată dinspre Cosmos. Şi acum veţi înțelege uşor: când priviţi mai departe, când priviţi acolo afară stelele fixe vedeţi mai aproape de Pământ planetele Saturn, Jupiter, Marte etc. Ele se mişcă. Stelele fixe vă arată imagini imobile de aştri care dau forma plantelor. Planetele mobile însă trimit forţe motrice, forţe de mişcare către Pământ. Ele sunt cele care extrag iniţial plantele din rădăcină, care apoi le fac să crească tot mai înalte şi aşa mai departe. Aşa cum forma plantelor este imprimată dinspre cerul stelelor fixe, tot astfel mişcarea este imprimată de către mişcarea corpurilor cereşti mai apropiate de Pământ. De la forţele Pământului însuşi provine numai ceea ce se petrece în planta propriu-zisă, acest schimb metabolic, faptul că, de pildă, planta absoarbe, asimilează, cum se spune, acidul carbonic şi separă carbonul, formându-şi corpul său de carbon. Putem spune deci: Când privim planta în totalitatea sa, forma ei provine dinspre cerul înstelat, creşterea ei vine de la mişcarea planetelor, iar metabolismul de la Pământ.

Planşa 23

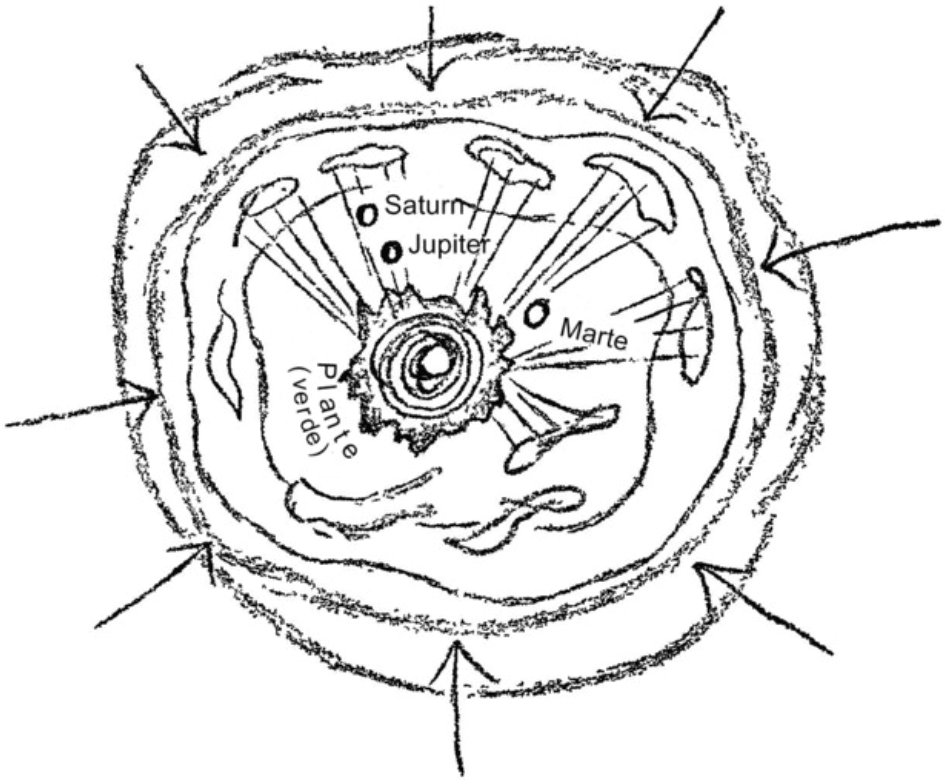

Acestea sunt lucruri care astăzi sunt considerate o nebunie de către cei care se cred spirite ştiinţifice autentice, dar sunt totuşi adevărul real. Căci cel care priveşte planta în creşterea şi forma sa, aşa cum se face la ora actuală, acela – trebuie să folosesc aici o comparaţie pe care am utilizat-o adesea – se aseamănă cu cineva care, privind un ac magnetic, care într-o parte este orientat spre nord iar în cealaltă parte spre sud, spune: Faptul că acul magnetic indică cu unul din vârfurile sale nordul şi cu celălalt sudul îşi are temeiul în acul magnetic. Tocmai că nu îşi are temeiul în acul magnetic, iar aici cercetarea naturalistă admite că întregul Pământ este un mare magnet şi că el atrage un vârf spre nord şi altul spre sud. Cercetarea naturalistă, aici, când vrea să explice direcţia acului magnetic, se serveşte de Pământul întreg. Tot astfel, atunci când vrem să explicăm forma plantei trebuie să apelăm la Universul întreg. Planta este formată de forţele ce vin dinspre întregul Univers. Este cu totul aberant şi absurd să vezi că aceleaşi persoane, care, de pildă, atunci când vor să explice o simplă direcţie pe care o ia un ac magnetic, apelează la Pământul întreg, când e vorba să explice planta se rezumă numai la celulele ei şi la forţele acestora. După cum acul magnetic nu poate fi înțeles decât plasându-l în contextul global al magnetismului pământesc, tot astfel plantele nu pot fi înțelese decât dacă le plasăm în contextul cosmic general, dacă ajungem să ne spunem: Aici traversez o regiune, să zicem a Europei Centrale; pentru această regiune a Europei Centrale, cele mai importante, în perioada de creştere a plantei, sunt aceste constelaţii; plantele din această regiune cresc aici, pentru că cerul face să crească într-o anumită regiune de pe Pământ anumite plante.

Dacă vrem să privim plantele prin această optică, dacă urcăm deci până la formă, atunci trebuie să apelăm la întregul Cosmos. Pentru animale este suficient să urcăm până la constelaţiile Zodiacului. Am vorbit deja despre acest lucru. Stelele aflate în afara Zodiacului nu au nicio influenţă asupra animalelor. Animalul a devenit deja mai autonom, nu mai depinde, în ce priveşte plăsmuirea sa organică, de Cosmosul întreg, ci numai de ceea ce există în şi sub Zodiac.

Omul a devenit şi mai autonom decât animalele fiindcă asupra lui, ca organism fizic, nu ca suflet, au influenţă numai planetele. Când este vorba de domeniul moral, de domeniul sufletesc, trebuie să mergem dincolo de sfera de influență planetară, aşa cum s-a întâmplat în cazul vechilor concepţii, cu adevărat bune, despre astrologie, nu şi în cele recente, profane şi diletante care au mai rămas. Dar din toate acestea puteţi vedea că, într-un anumit mod, însă numai dacă avem în vedere exteriorul, trebuie să spunem: Asta este valabil pentru plantă. Pentru animal, forma este în raport cu Zodiacul, creşterea este în raport cu mişcarea planetară, iar metabolismul este în raport cu Pământul.

Dacă trecem la om, forma sa nu o mai putem atribui unei anumite constelaţii, ci ansamblului Universului ca atare şi nu putem spune decât: Sferei; nu diferitelor constelaţii, ci întregii sfere. De aceea am spus o dată – am şi publicat aceasta deja –, creierul omenesc este într-o anumită privinţă o imagine a întregului cer înstelat [Nota 60] şi nu a unei singure constelaţii. Aici deci, pentru formă, este răspunzătoare sfera. Pentru creştere, desigur tot într-un anumit raport, este răspunzătoare mişcarea planetară, dar acum mişcarea planetară în ansamblu, nu numai cea a unei singure planete, cum este cazul pentru plantă şi animal; iar pentru metabolism, de asemenea, este răspunzător Pământul.

Plantă	formă, cerul stelelor creştere, planete metabolism, Pământ
Animal	formă, Zodiac creştere, planete metabolism, Pământ
Om	formă, sferă creştere, planete metabolism, Pământ

În ce a constat deci progresul în evoluţia cunoaşterii? În principiu, până în epoca Misteriului de pe Golgota niciun om care a ajuns să conteze în ce priveşte cunoaşterea nu s-a îndoit de lucrurile pe care tocmai le-am expus aici. Chiar şi când această veche cunoaştere nu era o cunoaştere deplin conştientă, aşa cum, de exemplu, căutăm noi astăzi prin antroposofie, exista totuşi în acele timpuri de demult, mai ales în perioada de până la Misteriul de pe Golgota, un fel de cunoaştere de vis, însă o cunoaştere clavăzătoare. Iar oamenii care erau recunoscuţi că aveau o anumită înțelegere a Universului nu s-au îndoit chiar niciodată, atunci când priveau floarea unei plante, că ei trebuiau să o pună în relaţie cu anumite configuraţii ale cerului de stele. Și tot astfel pentru alte lucruri.

Apoi această cunoaştere s-a estompat treptat în cursul primelor patru secole după Misteriul de pe Golgota, iar după ce s-a comis marea exterminare a cunoştinţelor antice – la această exterminare m-am referit în mai multe rânduri – au mai rămas numai nişte cunoştinţe, care s-au transmis până în Evul Mediu; ele au fost în repette rânduri corectate şi desfigurate şi au ajuns în cele din urmă să circule ca însemnări pe tot felul de terfeloage, ce fac acum deliciul unor persoane, care nu vor să-şi găsească refugiul în noua cunoaştere, ci se uită mereu înapoi, spre trecut.

Cunoaşterea către care noi tindem din nou astăzi în deplină conştienţă, cunoaşterea cosmică, chiar şi a acelor plăsmuiri care ni se înfăţişează pe Pământul nostru, această cunoaştere cosmică la care aspirăm a existat, desigur, nu sub o formă de clarvedere conştientă, dar într-o anumită formă a existat. Ea a fost tot mai mult ocultată. Și apoi, după ce omul, din străfundul fiinţei sale, s-a consacrat mai mult punerii în formă artistică a cuvântului în dramă, a gândurilor în dialectică, a sunetului şi a legăturii dintre cuvinte în retorică, a conceperii numărului în aritmetică, a conceperii formei în geometrie, după ce deci omul s-a consacrat câteva secole la rând acestei perfecţionări artistice a forțelor sufleteşti ale omului a apărut această viziune asupra lumii, care nu face altceva decât să calculeze poziția actuală a stelelor, mărimea lor, care nu acordă valoare decât matematicii, care, când este vorba de lumea stelelor, de lumea extraterestră, acordă valoare cel mult mecanicii şi fizicii sub formă de astrofizică.

Dacă avem pământul şi sub pământ o cârtilă, cârtiţa are o anumită imagine despre lume. Dar în această imagine despre lume nu este conținut prea mult din ceea ce ține de elementul solar. În zilele noastre, oamenii au pierdut posibilitatea de a-şi îndrepta privirea în afară, de la floarea de crin, de la floarea de lalea la cerul înstelat, după cum cârtița a pierdut posibilitatea de a privi în afară, dincolo de întunericul Pământului. Iar aici oamenii sunt vârâți pur şi simplu în pământ, apă, aer şi foc. Cel mult, ei mai privesc câteodată în sus, către lumină, precum râma, care, când plouă, iese afară şi percepe poate cu acest prilej unele slabe urme de lumină. În privința lumii spirituale, omenirea, efectiv, s-a închis treptat într-o existenţă de cârtilă, ca într-un cocon. Căci omul caută să găsească afară, în Cosmos, doar ceea ce poate găsi scormonind ca o cârtilă în propriul său interior, şi anume nişte relaţii matematice; el nu caută afară, în Cosmos, concretul şi real-spiritualul. Am putea spune: Omul a putut face experiența libertății doar pentru că a dus un timp această existență de cârtiță, că a privit o dată un crin, dar nu mai ştie că în crin se proiectează o imagine cerească, că a privit o lalea şi nu mai ştie că în lalea se reflectă o imagine cerească. Prin aceasta el şi-a întors forțele mai mult către un interior şi a ajuns la viețuirea libertății. Noi însă am ajuns astăzi la punctul în care trebuie în mod necesar să cuprindem din nou cu privirea sufletească Universul spiritual. Tot ceea ce timp de secole a apărut doar ca o structură matematică, mecanică, a spațiului trebuie să apară din nou în fața ochiului sufletesc ca un Cosmos spiritualizat. Putem spune chiar: Desigur, timp de secole omenirea lumii civilizate a dus o existență spirituală de cârtiță, pentru ca omul să ajungă să-şi dezvolte

libertatea; căci tot ceea ce este vieţuit în cursul evoluţiei omenirii are un sens. Dar trebuie să percepi acest sens, trebuie să-l întrevezi, nu trebuie să te opreşti la o etapă de dezvoltare, ci trebuie să mergi în pas cu această evoluţie şi să înţelegi foarte clar: după ce omenirea a făcut experienţa libertăţii în cadrul existenţei de cărtiţă, ea trebuie să meargă din nou în afară pentru a contempla spiritualul, lumea spirituală, nu numai lumea matematică.

Dar reprezentaţi-vă cât puteţi mai viu ceea ce v-am spus acum. Este cu adevărat ca şi cum, din punct de vedere sufletesc, în primele patru secole creştine s-ar fi instaurat întunericul, ca şi cum mai înainte oamenii putuseră să vadă afară, în Cosmos, să privească – la figurat vorbind – lumea spiritului. A existat chiar o vreme, în primele secole ale erei noastre – deoarece această vedere sufletească a continuat încă timp de patru secole după Misteriul de pe Golgota, deşi puţin câte puţin ea s-a estompat –, a existat deci o vreme în care evenimentul de pe Golgota, evenimentul christic, a mai putut fi contemplat spiritual. Numai că literatura care se referă la această viziune spirituală a evenimentului christic a fost, de asemenea, exterminată. Din aceste texte n-a mai rămas decât ceea ce au scris adversarii despre ele. Faţă de Misteriul de pe Golgota omul este în situaţia de a nu mai avea niciuna din marile descrieri pe care le-au dat spiritualiştii în timpul primelor secole ale erei noastre, ci doar simplele povestiri ale Evangheliilor, simple în aparenţă. El nu mai are decât descrierea adversarilor. Despre cele mai măreţe descrieri privind Misteriul de pe Golgota avem aproape tot atâtea câte ar avea posteritatea despre antroposofie, dacă nu ar citi decât scrierile lui *Kully* [Nota 61]. Cred că în acest caz nu s-ar obţine o imagine foarte adecvată. Trebuie să avem mereu în memorie felul în care au lucrat aceste prime patru secole întru exterminarea tocmai a cunoştinţelor cele mai esenţiale care mai existau pe atunci, când omul ridica ochii spre Cosmos şi ştia că Christos a venit pe Pământ dintr-un Cosmos spiritual. Desigur, trebuia să înţelegi Cosmosul spiritual pentru a înţelege cum a venit Christos pe Pământ din lumea spirituală şi s-a încarnat într-o fiinţă omenească. Din toate acestea nu au mai rămas după aceea decât amintirile despre Misteriul de pe Golgota, dat fiind că omenirea s-a adâncit exclusiv în ceea ce este pământesc. Amintirile s-au transmis din generaţie în generaţie mai departe. Iar ceea ce s-a transmis ca amintire s-a numit mai târziu revelaţie, s-a căutat să se înţeleagă cu ajutorul intelectualismului, care nu a încetat să crească.

Care este atunci sarcina care ne revine astăzi faţă de aceste lucruri? Sarcina care ne revine este să învăţăm să privim din nou în Univers şi să putem vedea peste tot spirit, nu numai să ne adâncim în noi înşine şi să vrem să descoperim aici spiritualul, ci să vedem spirit tocmai în formele şi formaţiunile sub care ni se înfăţişează Cosmosul exterior. Iată ce ne incumbă, iată ce trebuie să se producă din nou. Trebuie să pătrundem din nou în spiritul luminos al întregului Cosmos, şi atunci vom vedea şi Misteriul de pe Golgota într-o lumină nouă.

V-am arătat cum această adeziune pur confesională la Misteriul de pe Golgota deja nu mai exista în ultima treime a secolului al XIX-lea. V-am spus că un spirit precum *Karl Julius Schröer* spusese deja, pe la începutul anilor şaptezeci, că litigiile pe teme religioase sunt de fapt un anacronism. Oamenii aspiră deja – aşa credea el – la cu totul altceva, la o altă pietate, la o altă unire cu lumea spirituală. În esenţă, a mai fost nevoie de încă cincizeci de ani pentru a fi făcute aceste timide încercări, precum cea pe care v-am descris-o în *Omul-oglindă* a lui Franz Werfel. Actualmente vedem că unii oameni se străduie să găsească din nou legătura lor cu lumea spirituală. Să nu credeţi însă că această legătură cu lumea spirituală poate fi găsită uşor. Motivul este acela că astăzi există o îngrozitoare autoritate, aceea care se numeşte ştiinţă, ceea ce se practică astăzi peste tot în mod oficial ca ştiinţă. Toate acestea provin din faptul că am continuat să ducem această existenţă de cărtiţă. Nu spun acest lucru într-un sens peiorativ. Vă rog să mă credeţi că, vorbind despre o „existenţă de cărtiţă", nu vreau câtuşi de puţin să critic epoca. Nu caut decât să caracterizez, nu am deloc intenţia de a spune ceva defavorabil, căci, la urma urmei, din secolul al XV-lea încoace s-au înfăptuit multe lucruri extraordinare de către aceste cărtiţe cosmice care se numesc oameni.

Dacă nu credeţi asta, studiaţi puţin din punctul de vedere al ştiinţei spiritului geografia cărtiţelor sau a râmelor. Este, ce-i drept, o geografie visată, dar este o geografie colosală; numai că ea nu este chiar pe măsura omului. Şi abia dacă aţi studia geografia plantelor ea nu mai este visată! Planta nu ajunge deloc să viseze în corpul ei eteric, dar ceea ce se poate descoperi în corpul eteric este într-adevăr mult mai măreţ decât ceea ce se poate învăţa astăzi pe băncile unei facultăţi. Aşadar, nu intenţionez câtuşi de puţin să fac o remarcă defavorabilă atunci când vorbesc aici despre existenţa de cărtiţă, pentru că eu o apreciez în cel mai înalt grad.

Dar lumea evoluează, şi acum a venit timpul în care noi trebuie să intrăm în etapa de cuprindere sufletească, de contemplare a spiritului. Omul nu poate să trăiască în continuare fără să se deprindă cu această contemplare sufletesc-spirituală a spiritualităţii. Şi acum să înţelegem cât mai clar cum au acţionat, de fapt, aceste lucruri în ultimii cincizeci de ani. Şi aici vreau să menţionez din nou o personalitate reprezentativă. Uneori putem studia mult mai exact cum au evoluat lucrurile în privinţa culturilor omeneşti şi a felului în care au progresat ele, prin exemplul unor personalităţi, decât dacă ne-am deda unei descrieri impersonale şi abstracte.

În cele rostite de mine anterior aici i-am menţionat pe *Brentano* şi pe *Nietzsche*, pentru a vă arăta, pe baza unor încercări prin care au trebuit să treacă sufletele omeneşti, care era de fapt stadiul evoluţiei. Astăzi aş vrea să vă arăt mai mult aspectul opus, şi anume felul în care a fost perceput un om de către contemporanii săi.

În anii douăzeci ai secolului precedent, la 22 iulie 1822, s-a născut un anume *Gregor Mendel* [Nota 62] – astăzi sărbătorim centenarul naşterii sale. L-am menţionat recent pe când eram la Viena, spunând că peste tot apăreau articole despre Gregor Mendel, pentru că se apropia centenarul naşterii sale. Fiu de ţăran, acest Gregor Mendel s-a născut într-un sat din Silezia, a studiat cu multă trudă şi cu foarte bune rezultate, iar la douăzeci şi patru de ani a fost rânduit ca preot în Moravia. A devenit deci preot catolic. În gimnaziu, ca şi la seminarul de preoţi, Gregor Mendel a fost, după cum se spune, un elev extraordinar de cuminte şi de bun. La acea epocă, în anii patruzeci sau cincizeci ai secolului trecut, în Austria se obişnuia ca mănăstirile să acorde elevilor deosebit de cuminţi şi silitori burse. Ei erau apoi trimişi la universitate pentru a fi pregătiţi să devină profesori de liceu, de gimnaziu şi de şcoală reală, căci aproape toate posturile din gimnazii şi şcolile reale – am menţionat recent acest lucru atunci când v-am descris călătoria noastră la Viena – erau ocupate de călugări sau preoţi. În Austria preoţii erau învăţători în şcoli, care aici sunt numite superioare, până la nivelul universităţilor.

El a fost trimis la Viena pentru a studia matematicile şi ştiinţele exacte. Pe atunci trebuia, după trei ani de studii, să dai un examen de absolvire pentru învăţători. Mendel s-a prezentat la examen, gândind, evident, că, întrucât în trecut obţinuse mereu note excelente, totul va decurge la fel de uşor. În final, a căzut cu brio la examenul de învăţător şi a trebuit să se prezinte din nou, însă a căzut a doua oară, aşa încât a trebuit să renunţe; dacă nu reuşeai să treci a doua oară într-o chestiune atât de importantă, nu puteai repeta aceasta şi a treia oară.

Printr-un concurs de împrejurări, cum se putea întâmpla pe atunci în Austria, un director de şcoală, undeva în Moravia, a spus într-o zi: Noi nu avem pe nimeni care să fi luat examenul şi să fi obţinut o notă bună, dar avem nevoie de un profesor; şi atunci l-am angajat pe Gregor Mendel. Şi timp de cincisprezece ani el a fost profesor de gimnaziu real, unul dintre acei profesori trimişi ca simpli preoţi în aceste şcoli superioare.

Apoi el a putut să-şi exprime din plin iubirea pentru ştiinţele naturii, a făcut un mare număr de experienţe privind modul în care se realizează ereditatea, îndeosebi la plante. A cules plante pentru studiu, a plantat plante, unele cu floare roşie, să zicem, şi unele cu floare albă. A încrucişat apoi pe cele care aveau floare roşie cu cele care aveau floare albă şi a obţinut plante care aveau flori de un roşu pur, care erau hibrizii acestor plante. Dar la a doua generaţie lucrurile au stat altfel. S-a obţinut un anumit număr de flori roşii, albe, pestriţe şi aşa

mai departe. Pe scurt, Gregor Mendel şi-a spus: Atomii, principiul propriu-zis atomistic, trebuie să-l caut în lumea vegetală, în lumea organică în general. – Cine cunoaşte evoluţia vieţii spirituale ştie cât s-a reflectat la acea epocă asupra problemei eredităţii. Există un număr enorm de teorii asupra eredităţii. Dar Gregor Mendel nu s-a preocupat de fel de aceste teorii; el şi-a plantat plăntuţele sale de mazăre şi a urmărit cum are loc ereditatea după ce a încrucişat o mazăre albă şi o mazăre roşie. A urmărit apoi dacă obţinea o mazăre roşie, albă sau pestriţă. El a constatat astfel, de-a lungul mai multor generaţii, modul în care se formează culoarea, ce forme ia în fapt ereditatea în anumite condiţii, raporturile de mărime etc. la mazăre.

Ieri am evocat epoca – erau anii şaizeci ai secolului trecut – în care se petreceau evenimentele pe care vi le-am descris, evenimente ale căror efecte acţionau sub multe aspecte în *Puteri invincibile* a lui *Hermann Grimm*, în *Copiii lumii*, a lui *Paul Heyse*, în *Limitele cunoaşterii naturii* a lui *Du Bois-Reymond* şi aşa mai departe. La Mendel efectele au acţionat prin aceea că el a stabilit condiţiile eredităţii.

La cele două examene de absolvire pentru învăţători, domnii examinatori s-au sinchisit prea puţin de Gregor Mendel, aşa încât l-au picat la cele două examene, făcându-i în două rânduri caracterizarea: Cu desăvârşire incapabil de a preda vreo materie la gimnaziul real! – Ceilalţi oameni, cei de mai târziu, nu s-au mai sinchisit nici atât de Gregor Mendel. Cărţile pe care el le-a scris despre legile eredităţii zăceau mucegăite pe rafturile bibliotecilor. Nimeni nu s-a mai interesat de ele.

De vreo douăzeci, douăzeci şi cinci de ani, puteţi constata însă că oamenii au început să se intereseze tot mai mult de Gregor Mendel. Ei au dezgropat legile sale privitoare la ereditate. Căci acum ne aflăm în faţa unei faze cu totul aparte a ştiinţei. La epoca în care Hermann Grimm voia să arate că intelectul uman nu este în măsură să depăşească prejudecăţile de castă pentru că este lipsit de forţă, la epoca în care Du Bois-Reymond îşi rostea *Ingnorabimus*-ul său, în care Paul Heyse scria *Copiii lumii*, deci la epoca în care inteligenţa, intelectul, devenea tot mai lipsit de forţă şi sevă, dar în care la oamenii fără confesiune se constata peste tot o înclinaţie, ce a acţionat acum cincizeci de ani, către o nouă pietate chiar în această epocă în care oriunde priveai vedeai străduinţa de a dezvolta atomismul, de a suprima sufletul din ştiinţă, se străduia şi Gregor Mendel să descopere atomismul în botanică şi zoologie. El s-a străduit să grupeze fiecare plantă, în funcţie de ereditatea sa, în flori roşii şi albe, în flori mari şi mici, în flori mai pline şi flori mai subţirele, să observe cum florile pline şi subţiri, roşii şi albe, odată apărute, rămân neschimbate, la fel de neschimbate precum atomii. Pe vremea aceea oamenii îşi spuneau, de exemplu: În bioxidul de carbon există carbon şi în hidrocarbură există carbon. Hidrocarbura este ceva cu totul diferit de bioxidul de carbon, dar în ambele există carbon. Atomii care se găsesc sub formă de carbon în bioxidul de carbon şi în hidrocarbură sunt aceiaşi.

Mendel spunea: Aici am o floare de mazăre roşie, acolo una albă. Copiii lor vor fi poate roşii. Dar aceştia din urmă au la rândul lor copii, din care unii sunt roşii, alţii albi, alţii pestriţi, pătaţi cu alb şi roşu. Şi acest lucru continuă: Aceştia nasc la rândul lor copii, care sunt de asemenea roşii, albi pătaţi etc. – Avem aici modul de a privi atomistic aplicat la plante. Dacă luăm în considerare doar culoarea, roşie şi albă, acolo unde florile de mazăre sunt roşii, albul este şi el înăuntru, dar este ascuns. Dar la hibrizii următori albul iese din nou în evidenţă, după cum carbonul din acidul carbonic şi hidrocarbură apare în substanţe complet diferite una de alta. Acesta este esenţialul în atomi, carbonul este aici şi este acolo; peste tot sunt aceiaşi atomi ficşi şi veşnici. Atomii veşnici, în cazul plantei, care se transmit prin ereditate, sunt culorile, dar şi faptul că planta este mai plină sau mai subţire, mare sau mică; dar albul se păstrează, este doar ascuns câteodată. Aşa cum oxigenul este ascuns în apă, tot aşa albul este ascuns în hibrizii roşii şi reapare când i se oferă prilejul.

Gregor Mendel a fost într-adevăr un om mare, căci el a investigat în spiritul epocii sale ceea ce era considerat specific epocii, adică atomismul din lumea neînsufleţită, într-un domeniu specific lumii plantelor. Pornind de aici, el a făcut observaţii foarte pertinente asupra lumii animale, deşi a căzut de două ori la examenul de absolvire pentru funcţia de învăţător. El a făcut toate acestea, dar pe vremea aceea oamenii nu se sinchiseau de ce făcea el.

A venit apoi momentul în care, prin descoperirea radiumului etc., atomismul din lumea neînsufleţită a fost aruncat în aer. Recent, un rector al Universităţii din Berlin pare să fi sintetizat foarte frumos acest lucru în discursul său inaugural [Nota 63]: Astăzi nu mai putem rămâne la vechea teorie atomistă. Dar oamenii nu îşi recapătă aşa de repede suflul. Dacă nu mai au atomism, încep într-un fel să-şi piardă respiraţia. În fizică nu mai merge, nici în chimie nu mai merge. Astăzi, după ce atât timp Gregor Mendel a zăcut plin de praf prin biblioteci, legile sale privind ereditatea sunt dezgropate şi puteţi constata că peste tot se vorbeşte de mendelism, că mendelismul este considerat ceva de prim rang în teoria eredităţii, şi asta la o sută de ani de la naşterea sa. Acum, în toate academiile docte se serbează centenarul naşterii lui Gregor Mendel.

Eşte o viaţă interesantă: un preot care a trecut cu totul neobservat în timpul vieţii sale, care a căzut de două ori la examenul de absolvire pentru învăţători a realizat ceva care astăzi este sărbătorit ca un fapt spiritual de primă importanţă de către un mare număr de academii de pe întreg Pământul. La Brentano, vi l-am arătat pe om din interior, modul în care el privea lumea, în care gândea despre Vatican, despre dogma infailibilităţii pontificale. Am încercat să vă arăt ceva asemănător la Nietzsche. La Gregor Mendel am vrut să vă arăt mai curând cum îl vedeau alţii pe el. Căci este oricum interesant să vezi că docta adunare a corpului profesoral l-a lăsat de două ori să cadă la examenul de absolvire pentru învăţători, că a rămas apoi cu totul neobservat, iar acum domină lumea în ceea ce priveşte legile eredităţii. Ce semnifică acest fapt? Nimic altceva decât atingerea ultimei faze a intelectualismului şi, desigur, încă ceva, despre care aş vrea să vorbesc mâine [Nota 64]. Dar dezvoltarea intelectualismului, ultimele tresăriri ale lui, legate într-atât de atomism, le putem percepe la raportul în care s-a situat lumea faţă de Gregor Mendel în trecut şi cum se situează ea astăzi.

Credeţi-mă, eu nu simt deloc nevoia de a-i ştirbi lui Gregor Mendel ceva, oricât de infim, din renumele său. Dimpotrivă, am profitat astăzi de acest prilej pentru a vă face să cunoaşteţi mai îndeaproape un om cu adevărat mare, pentru ca şi dumneavoastră să vă gândiţi la acest mare om. El este un mare om. Însă tocmai pe baza exemplelor oferite de oamenii mari şi de destinele lor, interioare şi exterioare, se poate studia evoluţia ulterioară a omenirii. Acest lucru trebuie studiat nu luând ca exemplu personalităţi mărunte, ci personalităţi mari, iar Gregor Mendel a fost o astfel de personalitate. Şi puteţi fi siguri că eu mă bucur mai mult să văd că el este aniversat astăzi în toate academiile şi facultăţile de ştiinţe, decât că a căzut de două ori la examen. Puteţi să mă credeţi cu toată convingerea. Dar destinul lui Gregor Mendel este extraordinar de interesant. Şi aş vrea să adaug: Această cramponare acum de atomism în lumea organică este cât se poate de caracteristică epocii noastre şi face parte din toate fenomenele pe care am vrut să vi le descriu în aceste ultime zile, pe care am vrut să vi le luminez ieri dintr-un alt unghi şi pe care vi le-am prezentat astăzi din punctul de vedere al mendelismului, cu prilejul sărbătoriri centenarului naşterii lui Gregor Mendel.

Rudolf Steiner

ÎNTREBĂRI OMENEȘTI, RĂSPUNSURI COSMICE

GA 213

NOTE

Conferinţele aflate în acest volum au apărut pentru prima dată grupate astfel în ediţia I din 1969. Conferinţele nu au fost destinate de către Rudolf Steiner tiparului şi nu au fost revăzute de el.

Titlul volumului se datorează Mariei Steiner, care l-a ales pentru prima publicare a conferinţei din 25 iulie 1922.

Bazele textului: Conferinţele au fost preluate în scris de către stenografa profesionistă Helene Finckh care, începând din 1916, a înregistrat majoritatea conferinţelor lui Rudolf Steiner şi le-a transpus în clar-text. Stenogramele au fost păstrate şi au putut fi revizuite cu prilejul editării. Ediţia de faţă este o reeditare nemodificată a ediţiei din 1969, în care au fost corectate unele greşeli şi s-au adăugat unele note.

Următoarele conferinţe au apărut în reviste:

24 iunie 1922 în „Was in der Anthroposophischen Gesellsehaft vorgeht!" (numită şi „Nachrichtenblatt", supliment la „Das Goetheanum"), an 4, 1927, nr. 27, 28.
25 iunie 1922 în „Das Goetheanum", an 6,1927, nr. 13-15.
30 iunie,
1, 2 iulie 1922 în „Das Goetheanum", an 15, 1936, nr. 19-27.
7, 8 iulie 1922 în „Das Goetheanum", an 13, 1934, nr. 35-40 şi în „Blätter für Anthroposophie", an 9,1957, caiet 9 şi 10.
9 iulie 1922 în „Was in der Anthroposophischen Gesellschaft vorgeht", an 10;1933, nr. 43-46, „Das Goetheanum", an 20,1941, nr. 31-34, „Blätter für Anthroposophie", an 9, 1957, caiet 11.
14 iulie 1922 în „Was in der Anthroposophischen Gesellschaft vorgeht", an 10,1933, nr. 49-51, „Blätter für Anthroposophie", an 9, 1957, caiet 12.
15 iulie 1922 în „Das Goetheanum", an 13, 1934, nr. 41-43, „Blätter für Anthroposophie", an 10, 1958, caiet 1.
16 iulie 1922 în „Das Goetheanum", an 9,1930, nr. 1-2, „Blätter für Anthroposophie", an 10, 1958, caiet 2.
21 iulie 1922 în „Was in der Anthroposophischen Gesellschaft vorgeht", an 18, 1941, nr. 42-44.
22 iulie 1922 în „Das Goetheanum", an 8, 1929, nr. 28-30.

Operele lui Rudolf Steiner din ediţia completă (GA) sunt indicate în note cu numerele lor bibliografice.

1. *aberaţii spiritiste*: Rudolf Steiner despre spiritism, vezi printre altele conferinţele „Istoria spiritismului" precum şi „Istoria hipnotismului şi somnambulismului" din ***Psihologie spirituală şi o privire asupra lumii***, GA 52, şi ***Mişcarea ocultă în secolul al XIX-lea***..., GA 254.

2. paralelismul psihofizic: În acest context Rudolf Steiner obişnuia să-l citeze pe psihologul Hermann Ebbinghaus (1850-1909) (*Compendiu de psihologie*, Leipzig, 1908).

3. *Arthur Schopenhauer*, 1788-1860. *Lumea ca voinţă şi reprezentare*, opera de căpătâi a lui Schopenhauer (1819).

4. *Johann Gottfried Herder* (1744-1803). *Despre spiritul poeziei ebraice*, precum şi *Documente străvechi ale neamului omenesc*, vol. I, partea a IV-a: „Studiu despre noua eră", Riga, 1774.

5. *Jakob Böhme*, 1575-1624. *Aurora sau ivirea zorilor*, Amsterdam, 1682.

6. *versurile din „Faust" al lui Goethe*: *Faust*, partea I: „Noapte", rândurile 445/446.

7. *Iulian Apostatul*, 332-363. Împărat roman, 361-363.

8. *cel puţin în prezent*: Conferinţa a fost ţinută în perioada unei crize economice grave după Primul Război Mondial.

9. *broşura mea despre Tatăl nostru*: „Tatăl nostru. O consideraţie esoterică", publicaţie separată din GA 96.

10. *Novalis* (Friedrich von Herdenberg, 1772-1801), *Fragmente matematice* (numeroase ediţii).

11. *am reliefat într-un aforism că materialismul*: „Aforisme psihologice", în săptămânalul „Das Goetheanum", anul 1 de apariţie, 1921 / 1922, nr. 47; în volumul ***Gânduri de la Goetheanum în mijlocul crizei culturale a prezentului***, GA 36.

12. *cu un alt prilej*: Comp. aici ***Raportul lumii stelare faţă de om şi al omului faţă de lumea stelară. Comuniunea spirituală a omenirii***, GA 219.

13. *Franz Brentano*, 1838-1817. *Învăţătura lui Iisus şi importanţa ei continuă*. Editată postum de către Alfred Kastil, Leipzig, 1922.

14. *referiri se găsec în revista „Goetheanum"*: „Învăţătura lui Iisus" de Franz Brentano; „Înţelegerea oamenilor" (Brentano şi Nietzsche, în ***Gânduri de la Goetheanum în mijlocul crizei culturale a prezentului***, GA 36).

15. *Clemens Brentano*, 1778-1842. Poet al şcolii romantice. Mama sa, *Maximiliane*, 1757-1793, a fost fiica scriitoarei *Sophie La Roche*, 1731-

1807.

16. *Tomism*: ***Filosofia lui Thoma d'Aquino***, trei conferinţe, Dornach, 22-24 mai 1920, GA 74.

17. *Wilhelm Emanuel Freiherr von Ketteler*, 1811-1877, din 1850 episcop de Mainz.

18. *teza de docenţă prezentată de Franz Brentano*: „Vera philosophiae methodus nulla alia nisi scientiae naturalis est", tipărită în traducere în „Über die Zukunft der Philosophie", publicată postum de Kramer, Leipzig, 1929.

19. *despre care v-am vorbit recent*: La 18 iunie 1922, la Viena, în ***Opoziţia est-vest a lumii***, GA 83.

20. *Un oaspete de pe Luceafărul de seară*, Adolf Wilbrandt (1837-1911). Comp. aici lucrarea lui Oskar Kraus *Franz Brentano. Spre cunoaşterea vieţii şi învăţăturii sale*, München, 1919, pp. 13 ş.u., aflată în biblioteca lui Rudolf Steiner.

21. *psihologii fără suflet*: Expresia a fost folosită de Friedrich Albert Lange în a sa *Istorie a materialismului*, Ed. Reclam, vol. 2, p. 474 (Critică asupra lui Herbert şi a şcolii sale).

22. *primul volum al operelor postume*: *Învăţătura lui Iisus şi importanţa ei continuă*, cu o anexă: „Scurtă prezentare a credinţei creştine", Leipzig, 1922.

23. *David Friedrich Strauss*, 1808-1874, teolog şi scriitor protestant.

24. *Modernism*: Mişcare reformatoare din Biserica catolică de la sfârşitul secolului al XIX-lea în scopul găsirii unui echilibru între credinţa catolică şi viaţa modernă. A fost sever înfierată de către papa Leon al XIII-lea şi papa Pius al X-lea.

25. *,,Mai suntem noi creştini?", ,,Mai credem noi încă într-un Dumnezeu?"* sunt titluri din primul şi al doilea capitol al lucrării sale Vechea şi noua credinţă. O confesiune, 1872.

26. Citat din Brentano: *Învăţătura lui Iisus şi importanţa ei continuă*, Leipzig, 1922, p. 19.

27. *Idem*, pp. 37 şi 39.

28. *Kant, care a vrut să enunţe şi filosofic separaţia dintre ştiinţă şi credinţă*: În prefaţa la ediţia a 2-a a cărţii *Critica raţiunii pure*: „A trebuit deci să abrog ştiinţa, pentru a face loc credinţei.

29. *Hegel a exprimat un foarte frumos gând spunând* (textual): „Înălţarea gândirii deasupra senzorialului, îndreptarea ei deasupra finitului, spre infinit, saltul făcut prin ruperea şirului senzorialului întru suprasenzorial, toate acestea sunt gândirea însăşi", în *Compendiu al unei enciclopedii a ştiinţelor filosofice*, partea I, § 50.

30. *cuvinte dure ale lui Brentano la adresa lui Fichte, Schelling, Hegel*: „Probabil că şi perioada traversată nu cu mult timp în urmă a fost o astfel de epocă de degradare, de ruinare, în care toate noţiunile se amestecau într-un mod tulbure şi nu mai puteai găsi nici urmă de metodă obiectivă. În acest caz nu ne mai surprinde rapida afirmare şi decădere a unor sisteme antagonice", în *Despre motivele descurajării pe plan filosofic*, Viena, 1874, p. 18.

31. *Şi cu toate astea, Hegel spune*: „Logica, aşadar, trebuie înţeleasă drept sistemul raţiunii pure, drept sfera gândului pur. Această sferă este adevărul nevoalat, adevărul în şi pentru sine. De aceea putem spune că acest conţinut este expresia lui Dumnezeu, aşa cum era El în fiinţa sa veşnică înainte de crearea naturii şi a unui spirit finit", în *Ştiinţa logicii*, Introducere.

32. *am menţionat şi public o chestiune atât de importantă*: În ***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii***, GA 15.

33. *Adolf Fick*, 1829-1901, fiziolog. *Forţe ale naturii în raportul lor reciproc*. Conferinţe populare, Würzburg, 1869.

34. *Julius Robert Mayer*, 1814-1878, întemeietorul teoriei mecanice a căldurii.
Herman von Helmholtz, 1821-1894, cercetător al naturii.
Rudolf Clausius, 1822-1888, fizician.

35. *James Prescott Joule*, 1818-1889, fizician.

36. *„grăsunul Vogt"*: Carl Vogt, 1817-1895, zoolog şi fiziolog.

37. *Ernst Wilhelm von Brücke*,1819-1892, fiziolog.

38. *Richard Wahle*, 1857-1935, filosof. *Ansamblul filosofiei şi sfârşitul ei. Moştenirile lăsate de ea teologiei, fiziologiei, esteticii şi pedagogiei de stat*, Viena, 1894. Citat comp. p. 538 (Încheiere).

39. *prima mea conferinţă ţinută la Viena*: „Antroposofie şi ştiinţe ale naturii", 1 iunie 1922, în ***Opoziţia est-vest a lumii***, GA 83.

40. *Brentano despre meditaţie*: „Amintiri despre Fr. Brentano ale lui Carl Stumpf", în *Franz Brentano. Spre cunoaşterea vieţii şi învăţăturii sale*, de Oskar Kraus, München,1919; în anexă se spune: „Cine nu studiază, nu meditează", îmi scria Brentano la Gottingen de Anul Nou '67, „este ca şi când nu ar trăi, iar un filosof care nu cultivă şi nu exersează analiza nu-şi merită numele, nu este un filosof, ci un meseriaş în ştiinţe, iar dintre filistini, cel mai filistin. Pentru Dumnezeu, nimic să nu vă abată de la hotărârea de a dedica zilnic un răstimp pentru meditare. Necredincioşia faţă de hotărârile odată luate pe care vi le-a insuflat Dumnezeu s-ar răzbuna atunci amarnic. Probabil vi s-ar ofili pentru totdeauna floarea ce mai frumoasă a vieţii, abia deschisă pe jumătate. Nu pot să vă spun ce imensă ar fi această pierdere! Totuşi un lucru ştiu cu adevărat, că mai bine aş arunca în vânt toate catrafusele mele savante, chiar aş muri mai degrabă, decât să renunţ la meditare."

41. *În ultimul număr al revistei noastre: „Das Goetheanum”*, an 1 de apariţie, nr. 49.

42. *Friedrich Nietzsche*, 1844-1900. *Naşterea tragediei din spiritul muzicii*, 1872; *Filosofia în epoca tragicienilor greci*, 1873, un fragment; *Richard Wagner în Bayreuth*, 1876 etc.

43. *Amurgul idolilor, sau cum se filosofează cu ciocanul*, 1889.

44. *Emil Du Bois-Reymond*, 1818-1896. „Privitor la limitele cunoaşterii naturale. O conferinţă din cea de-a doua şedinţă publică a celei de-a 45-a adunări a cercetătorilor şi medicilor germani de la Leipzig, din 14 august 1872”, prima editare 1872; citatul de la pagina 26 sună textual aşa: „Este imposibil şi va fi întotdeauna imposibil de înţeles faptul că un număr de atomi de carbon, hidrogen, azot, oxigen şi aşa mai departe n-ar trebui să fie indiferenţi la felul în care sunt poziţionaţi şi cum se mişcă, cum erau poziţionaţi şi cum se mişcau, cum sunt poziţionaţi şi cum se vor mişca.”

45. *Congresul antroposofic de la Viena*: Al doilea congres internaţional al mişcării antroposofice ţinut la Viena între 1 şi 12 iunie 1922, comp. nota de la p. 145.

46. *adversarii celor rostite la Congresul antroposofic de la Viena au convocat o adunare*: Câteva săptămâni după Congresul vest-est, într-o sală a primăriei din Viena. Aici a avut loc o discuţie între adversari şi partizani ai antroposofiei (informaţie venită de la dr. H.E. Lauer, care a luat parte la întrunire).

47. *Albertus Magnus*,1193-1280, călugăr dominican, numit Doctor universalis.
o carte de istorie naturală: Se are în vedere opera *De vegetabilibus*.

48. *Du Bois-Reymond numea acesta cap laplaceean*: În conferinţa menţionată mai sus – vezi nota de la p. 165 – se spune: „Dar privind spiritul avut în vedere de Laplace din posesia formulei lumii, el ar *putea* zice.”

49. *Plotin*, 205-270, principal reprezentant al neoplatonismului.
Brentano împărtăşea această ură faţă de Plotin: Franz Brentano, *Ce fel de filosofi fac uneori epocă*, Viena, 1876.

50. *Paul Deussen*, 1845-1919, filosof, indolog. *Filosofia grecilor*, ed. a 2-a, Leipzig, 1919, p. 272: „În sistemul platonic nu există loc pentru un Dumnezeu personal drept creator al lumii, căci ideile, după cum am văzut, au «o existenţă chiar în ele însele», ele însă n-ar mai avea-o şi întregul sistem ar trebui să prezinte o altă construcţie, dacă el ar porni de la un Dumnezeu personal, ca principiu suprem. Faptul că toate ideile depind de ideea binelui nu dăunează suveranităţii lor, căci ideea binelui nu este, după cum arătam mai sus, altceva decât finalitatea proprie tuturor ideilor, ca tip familial comun, care lui Platon îi apare ca o idee specială, o idee ce guvernează toate celelalte idei.” P.263: ,,... acest pisc suprem al lumii ideilor este ideea binelui. Platon o compară cu Soarele...”

51. *Ammonius Saccas* (=Purtător de sac), 175-242, fondatorul neoplatonismului, profesor al lui Plotin. Relativ la cele prezentate de Rudolf Steiner privitor la neoplatonicieni, comp. şi conferinţele din 6 noiembrie 1921, din GA 208; 24 aprilie 1922, din GA 211; 23 iulie 1922, din ***Taina Sfintei Treimi*** GA 214; 1 octombrie 1922, GA 216, precum şi Emil Bock, *Rudolf Steiner. Studii referitoare la viaţa şi opera sa*, Stuttgart, 1961.

52. *Iamblichos*, mort în jurul anului 330, a continuat învăţăturile lui Plotin.

53. *o predică a apostolului Petru*: Aşa-numita predică misionară a lui Petru. Comp. *Apocrife noutestamentare*, editată de Edgar Heineke, Tübingen, 1924, p. 145.

54. *Henrick Ibsen*, 1828-1906. *Împărat şi galileean*, două părţi,1873.

55. *Paul Heyse*, 1830-1914. *Copiii lumii*, 3 vol., 1873.

56. *Karl Julius Schröer*,1825-1900, cercetător literar şi lingvistic. Profesor al lui Rudolf Steiner la Universitatea tehnică din Viena, comp. ***Cursul vieţii mele***, GA 28.

57. *Hermann Grimm*, 1828-1901. *Puteri invincibile*, 3 vol., 1867.

58. *Franz Werfel*, 1890-1945. *Omul-oglindă. Trilogie magică*, 1920. Comp. aici şi articolul lui Rudolf Steiner din „Das Goetheanum”, 30 iulie 1922, acum în ***Ideea Goetheanumului...***, GA 36.

59. *Te-asemeni spiritului...*: *Faust* prima parte: „Noapte” („Spirit al Pământului”), rândul 512.

60. *creierul... o imagine a întregului cer înstelat*: În ***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii***, GA 15.

61. *Max Kully*, 1878-1936, pastor catolic din Arlesheim, autor al unor pamflete la adresa lui Rudolf Steiner şi a antroposofiei.

62. *Gregor Mendel*, 1822-1884. Aşa-numitele legi ale lui Mandel – experiemntări de încrucişare a mai multor soiuri de mazăre. Scrieri: *Experimentări asupra hibrizilor de plante*, 1865; *Unele aspecte rezultate din fecundarea artificială de Hieracium-Bastarde*, 1869.

63. *un rector al Universităfii din Berlin... în discursul său inaugural*: Walther Nernst, 1864-1941, *Referitor la domeniul de valabilitate al legilor naturii*, Berlin, 1921.

64. *atingerea ultimei faze a intelectualismului ... despre care aş vrea să vorbesc mâine*: Comp. conferinţa I din ***Taina Sfintei Treimi***, GA 214.